

M. KOGĂLNICEANU

Inv. 79949

SCRIERI ȘI DISCURSURI

COMENTATE DE
N. CARTOJAN
PROFESOR UNIVERSITAR

77441

EDIȚIA III-a DEFINITIVĂ

EDITURA SCRISUL ROMĂNESC, S. A. — CRAIOVA

M. KOGĂLNICEANU

În generația dela 1848, care prin munca ei plină de idealism și de jertfe a pus temelile României contemporane, Mihail Kogălniceanu ocupă un loc de frunte.

Cu larga înțelegere a înt. reselor vitale ale neamului pe care i-o dădea cunoașterea aprofundată a trecutului, el a dus, în mijlocul vremurilor sbuciumate, lupta cea mai aprigă pentru Unirea Principatelor. După ce această țintă a generației sale a fost atinsă, tot el a fost factorul care cu priceperea, cu tactul, cu strălucitul talent oratoric și la urmă cu energia neșovăitoare a ridicat, cât se putea atunci, clasa țărănească prin împroprietărire și cultură și i-a asigurat locul ce i se cuvenea — prin numărul ei covârșitor — în viața politică a statului.

Înainte însă de a înfăptui aceste mari acte naționale și reforme politice, Kogălniceanu s'a pregătit ani de zile printr'o muncă uriașe pe băncile școlii; a călătorit și a studiat prin țări străine și și-a format o largă cultură, care l-a ajutat, între anii 1840—1850, să conducă mișcarea literară a țării noastre. Această directivă culturală, dată de Kogălniceanu, este în istoria renașterii noastre de o importanță deosebită, fiindcă ea a pregătit sufletește generația dela 1848 pentru actele mari pe care le-a săvârșit. Pentru a înțelege activitatea politică a lui Kogălniceanu, trebuie deci să cunoaștem formarea personalității lui și activitatea lui culturală.

I. Copilăria. Pregătirea din tinerețe.

M. Kogălniceanu s'a născut la Iași, în anul 1817. Era fiul Vornicului Ilie Kogălniceanu, scoboritor dintr'o familie de boieri cărturari și patrioți, și al Catinicăi, născută Stavila, de origine basarabeană, o femeie de o frumusețe plină de distincție și desul de cultă pentru vremea ei.

Pasiunea pentru studii istorice a dobândit-o Kogălniceanu încă din anii copilăriei. Se pare că îndrumarea spre cercetarea trecutului a primit-o, în afară de tradițiile familiei — Kogălniceanu e strănepotul lui Enache Kogălniceanu — și dela un călugăr maramureșan, Gherman Vida. La vârsta de 10 ani, Kogălniceanu se ducea în casa Vornicului Alecsandri, unde lua lecții împreună cu fiul acestuia, viitorul poet, dela călugărul maramureșan. Acest călugăr era o figură interesantă în lumea din Iași. Maramureșan de origine, își făcuse studiile la Viena și acolo fusese încălzit de idealurile apostolilor școalei ardelenе. Prin acest călugăr dascăl, care păstră la el cu sfințenie manuscrisul cronicei lui Șincai, a trecut în sufletul tânărului școlar, ceva din sufletul idealist al școalei ardelenе; și probabil influenței acestui prim dascăl se datorește timpuria înclinare a lui Kogălniceanu către cercetarea cronicelor vechi. Avem dovezi documentare — în scrisorile și actele lui păstrate în Biblioteca Academiei Române—că, încă dela vârsta de 14—15 ani, Kogălniceanu colecționa și răsfoia manuscrisele de cronici, păstrate pe atunci în podurile caselor boierești sau aruncate prin clopotnițele vechilor biserici.

Această pasiune pentru cronici a deșteptat în sufletul lui interesul pentru studiile istorice. În institutul francez de la Miroslava, unde-l găsim câțiva ani mai târziu, Kogălniceanu se distinge

între toți la istorie. O spune el însuși cu umorul lui obișnuit:

„În istorie, nimcnea nu mă întrecea. De aritmetică nu zic nimic; eram cel de pe urmă, și nici până azi nu știu nici a aduna, nici a înmulți. Aceasta mi-a stricat foarte mult, căci tocmai adăuția și multiplicăția sunt foarte folositoare în țara noastră. Fericit acela care știe a aduna și a înmulți, fericit acela carele știe ce însemnează semnele de + și —; un an de slujbă pentru dânsul este ca trei pentru alții“.

Pregătirea istorică pe care și-o formase în institutul din Iași era așa de temeinică, încât în 1834, când pleacă împreună cu fii Domnului Mihaiu Sturdza în Franța, la colegiul din Lunéville, Kogălniceanu isbuteste — precum ne-o arată notele de clasă — să bată din primul trimestru, pe toți colegii săi francezi, nu numai la limba greacă, pe care o cunoștea din familie, ci și la istorie.

Dar Kogălniceanu nu are parte să se bucure multă vreme de luminile profesorilor săi francezi, fiindcă în urma stăruințelor guvernului rus, care vedea în Franța un cuibar de idei revoluționare, este strămutat la Berlin. Aici după recomandăția celebrului doctor al vremii Hufeland¹⁾, consilierul intim al Regelui Prusiei și socrul lui Alex. Sturdza, vărul Domnitorului Moldovei, Kogălniceanu și tinerii fii de domn sunt încredințați pastorului Souchon, parohul coloniei franceze, unde stau un an, după care apoi sunt strămutați în casa pastorului Jonas, ginerele contelui von Schwerinn.

Abia sosit din Franța cu vicața ei veselă, vioaie și spirituală, Germania cu vicața de familie liniș-

1) HUFELAND (1762—1836), dela 1809 profesor la Universitatea din Berlin, medicul regelui Prusiei, s'a bucurat de multă vază pentru caracterul și cultura sa. Între multele lui scrieri este și: „Macrobiotica sau măiestria a lungi viața“ tradusă în mai toate limbile europene (în românește de Dr. Paul Vasici, în an. 1844—45 tip. Brașov, în 2 volume) și chiar în l. chineză.

tită, nu l-a prea atras dela început. Intâlnește pretutindeni un ton flegmatic și ceremonios. Domnișoarele, cu care face cunoștință în familiile în care intră, precum reiese din corespondența lui cu surorile, nu-i vorbesc decât cu „nu“ și „da“. Când să lege conversația cu ele, o rup la fugă. Mamele îl așează la masă între ele, și bietul tânăr se vede nevoit să răspundă la toată conversația lor, care n'are altă temă decât: verzele și cartofii, pisicile și cățcii. „C'est terrible!“ își incheie el scrisoarea către surori.

Dar schimbarea nu va întârzia să se facă în sufletul lui, fiindcă în curând are prilejul să descopere și partea serioasă și simpatică a vieții sociale germane. De aceea nu ne va mira cuprinsul unei scrisori ulterioare către surori, în care le spune să nu fie îngrijorate de situația lui, pentru că societatea familiei Hufeland, unde se duceau Miercurea să ia ceaiul, este alcătuită din persoane recomandabile prin meritul lor, că în Germania e mai liniștit, că moravurile sunt mai nevinovate și mai patriarhale, instrucția mai profundă. De această instrucție profundă Kogălniceanu a știut să profite din belșug. După 2 ani de sericașă și multilaterală pregătire științifică, făcută în familie, cu profesori germani distinși, Kogălniceanu se înscrie la 27/X, 1837, la Universitatea din Berlin, unde are prilejul să urmeze pe câțiva din celebrii savanți de atunci, deschizători de drumuri nouă în știința lor: istoricul Ranke, profesorul de drept natural: Gans, și profesorul de instituțiuni: Klenze. Râvna lui la studii este așa de mare, purtarea în societate așa de distinsă, încât isbutește să fie invitat în familiile profesorilor universitari, ca bunoară în saloanele lui Savigny, unde i se zeiea *der schwartzc Griechen*; sau în saloanele Prințului George al Hanovrei; sau la moșia contelui von Schwerin, unde

are prilejul să vadă de aproape efectele legii de improprietărire a țăranilor în Prusia; să cunoască de aproape pe celebrul scriitor al vremii Alexis Wilibald. Prin aceste relații sociale, prin studiile lui în Universitate și prin întinse lecturi, tânărul moldovean acumulează o cultură largă și temeinică și o bogată experiență despre lucruri și oameni.

Astfel, printr'o muncă fără preget în cel mai ales mediu intelectual al Germaniei, se formează personalitatea puternică a lui Kogălniceanu și se pregătește marele om politic, care, în perioada maturității rodnice și în epoca de regenerare politică a nației noastre, va îndruma și va conduce destinele Patriei.

Fructul muncii din acești ani de studii în Occident se vede în trei lucrări pe care le publică în epoca aceasta, la Berlin, din îndemnul profesorului Humboldt: o schiță în limba franceză despre Țiganii noștri, obiceiurile și limba lor, (*Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains*, care a interesat mult pe învățații germani ai timpului—s'a tradus și în limba germană; un studiu asupra limbii și literaturii române, (*Moldau und Wallachei, Rumänische oder Wallachische Sprache und Literatur*, în revista *Magazin für die Literatur des Auslandes*), care ne uimește prin bogăția informației și, în sfârșit, opera cea mai importantă căreia Kogălniceanu i-a închinat adolescența lui întregă: o istorie a Românilor în limba franceză (*Historie de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*)—ca să atragă atenția lumii din Occident asupra poporului românesc. Această operă, în care Kogălniceanu utilizează peste 300 de izvoare istorice, nu este o simplă înșirare de războaie și biografii, ci este o istorie critică, care caută să scoată în lumină viața straturilor largi ale poporului, sub multiplele și

aspecte: politic, social, cultural și economic. În acest cadru larg, este într'adevăr surprinzătoare pătrunderea cu care tânărul acesta, care nu împlinise încă 20 de ani, fixează la începuturile istoriografiei române moderne, trecutul neamului în liniile lui mari, așa precum cercetările timpurilor noastre ni le-au confirmat.

Cu această solidă pregătire, se întorcea Kogălniceanu în țară, la vârsta de 20 de ani, când alții abia își încep ucenicia științifică. Se întorcea, chemat de Domnitorul M. Sturdza, care avea nevoie de devotamentul lui și mai ales de mintea lui ageră și de variata lui cultură: E numit aghiotant domnesc și secretar al Domnului. Dar nu pentru această situație de curtean se pregătise el. Intra în Moldova hotărît să pună toate cunoștințele sale, toată puterea lui de muncă, toată căldura sufletului în serviciul patriei. Avea un vast program pe care vroia să-l înlăturească, cu toată vitregia împrejurărilor, pentru a înlătura cu timpul piedicile care stăteau în calea unității noastre naționale. Acest program începea cu reînvierea studiilor de istorie națională.

II. *Activitatea istorică.*

Kogălniceanu, care din anii copilăriei sorbise cu sete cronicile naționale; el, care văzuse cât prețuia în Germania cultul trecutului pentru întărirea conștiinței naționale și care începuse la Berlin publicarea istoriei românești, își îndreaptă, încă din primii ani ai întoarcerii sale în Moldova, activitatea în direcția istorică.

În acele vremuri de cumpănă, când Rușii și Austriacii își îndreptau privirile asupra principatelor noastre, Kogălniceanu vedea mântuirea în istorie: „*Să ne ținem de istoria noastră — zicea*

el în prefața Arhivei Românești — cum se fine un om în primejdie de a se ineca de prăjina ce i se aruncă spre scăpare... *Istoria românească să ne fie paladiul naționalității noastre*". În acele vremuri însă, noi nu aveam o istorie completă a întregului neam românesc. Și nu numai că nu aveam, dar era și greu de alcătuit, fiindcă izvoarele istorice: cronici, hrisoave, zapise erau împrăștiate prin tot largul țării. Cu multă trudă, cu multă muncă și mari cheltueli, Kogălniceanu își ia sarcina de a da la lumină aceste izvoare, publicând cea dintâi revistă istorică a noastră: *Arhiva românească* (1841) și pregătind încă din 1840 colecția de cronici ale Moldovei.

Aceste studii și publicațiuni istorice îl impun atențiunii tuturor ca pe cel mai competent istoric al vremii sale. În 1843, el este chemat să ocupe catedra de istoria Românilor la Academia Mihăileană, cum se numia atunci Universitatea din Iași, creiată cu vreo 8 ani mai înainte, de Domnul Mihailu Sturdza. Cum înțelegea Kogălniceanu să facă istoria națională, de pe înălțimea unei catedre universitare, se vede din acel clasic discurs, pe care l-a rostit la inaugurarea cursului, plin de tineresc entuziasm, și în care pare că vibrează sufletul neamului întreg:

„Istoria națională ne arată întâmplările, faptele strămoșilor noștri, cari prin moștenire sunt și ale noastre. Inima mi se bate când aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, al lui Ștefan cel Mare, al lui Mihailu Viteazul. Da, domnilor mei, și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sunt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Annibal, decât Cesar; aceștia sunt eroii lumii, pe când cei dintâi sunt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia dela Răsboieni are mai mare interes decât lupta dela Termopile, și izbânzile dela Ra-

hova și dela Călugăreni îmi par mai strălucite decât acelea dela Maraton și Salamina, pentrucă sunt câștigate de Români. Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decât locurile cele mai clasice...”

Și totuși în acest clasic discurs, care pune în lumină importanța istoriei pentru educația națională, avânturile sufletești sunt comprimate pentru a menaja susceptibilitatea consulatului rus:

„În înfățișarea întâmplărilor, care sunt aproape de noi și pe care noi sau părinții noștri le-au văzut, mă voiu mărgini a vă arăta numai faptele împlinite, fără a vă descoperi și țelurile ascunse; totdeauna mă voiu sili a spune adevărul, caracterul principal al istoriei, iar când nu-l voiu putea zice, voiu tăcea și Dv. veți înțelege pentru ce”.

Dar cu toată precauțiunea lui Kogălniceanu, afluvența mereu crescândă a ascultătorilor, care se înghesuiau în amfiteatrul Academiei Mihăilene, cu totul neîncăpător pentru numărul lor, a deșteptat, se vede, alarma consulatului rus. Acesta intervine; și cursul este suspendat, după 3 săptămâni abia dela deschiderea lui.

Între 1845—56, Kogălniceanu publică *cronicile Moldovei*, care au servit ca bază pentru studiile istorice și ca izvor de inspirație pentru poezia epică și dramatică, (tom. I 1852, tom. II 1845, tom. III 1846).

III. Activitatea literară.

Impiedicat de a radia lumina conștiinței naționale de pe înălțimea catedrei, prin istorie, Kogălniceanu nu se dă bătut, ci continuă să răspândească cuvântul mântuitor prin *literatură*.

Eliade Rădulescu și Asachi avuseseră fără îndoială meritul de a fi fost între 1816—1840 inițiatori pe mai toate țărmurile culturii noastre și de a li

deschis drumul literaturii românești către cultura Occidentului romanic: francez și italian.

Dar în preajma anului 1840, contactul mai intim cu Occidentul, ideile aduse de reprezentanții școlii ardelenе, răsunctul revoluției lui Tudor Vladimirescu, precum și reacțiunea trezită în conștiința publică de încercarea Rusiei de a se pune deacurmezișul ideilor naționale impuneau o nouă direcție în literatură, direcție pe care nici Eliade, nici Asachi nu o mai puteau iniția. Cel care a inaugurat-o a fost M. Kogălniceanu.

La epoca întoarcerii lui Kogălniceanu în țară, activitatea culturală a Moldovei se concentra în jurul lui Asachi. Casa acestuia, pe al cărei frontispiciu se citea „Pacea și al meu repauz”, e a un mic cenacul literar, unde se adunau colaboratorii *Albinei Românești*: paharnicul erudit și poet Th. Săulescu, profesorul și poetul D. Gusti, Th. Codrescu, autorul de mai târziu al *Uricariului*, Gh. Sion și alții. *Albina Românească*, cea dintâi gazetă din Moldova, fusese firește un eveniment în istoria culturii românești, dar, până în anii 1840, ea nu mai evoluase potrivit cu spiritul și cerințele vremii. Rămăsese întepinită în forma ei primitivă. Coloanele ei erau pline de știri tăiate cu foarfece din gazetele străine, mărunțișuri despre tot ce se petrecea în largul lumii, până și despre cutremurele din Cuba și din Haiti; dar nimic despre interesele românești. Abia din când în când, în supliment, se tipărea câte o bucată literară.

Eliade Rădulescu în Muntenia, despărțise — ce-i drept — politica de literatură; dar, neputând susține cu creațiuni originale revista sa literară *Curierul de Ambe Sexe*, îi umplea filele cu traduceri: *Logodnica Braziliană*. *Gangernet* de Marville. *Dopino Albastru ca cerul de Căpit*. Marrayatt, *Ludovisa* extrasă din *Hebdomadaire de Vienne*, *Bărbierul de*

Cadix de Pierre Chevalier, *Locadia* de Florian, *Henriette de Serre* și alte asemenea flori exotice ale romantismului francez. De altfel Eliade este în epoca declinului. Convins că limba noastră este față de limba italiană în raport de dialect la dialect, că limba italiană este deci „dialectul românesc cel cultivat”, el alunecă pe povârnișul italianizării limbii.

În Ardeal, Gh. Bariț prin *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, deși arată mai mult interes pentru problemele de cultură națională, stânjenit de cenzura ungară, nu putea urmări mișcarea literară din Principate.

Lipsea dar în această vreme o revistă care să așeze literatura pe adevăratele temelii naționale și care să îmbrățișeze mișcarea culturală a întregului neam românesc. Încă dela întoarcerea sa în țară, Kogălniceanu se apropiase de Gheorghe Asachi, care pe atunci scotea ziarul *Albina Românească* și avea rolul de îndrumător al culturii românești în Moldova. Înțelegându-se împreună, transformă un supliment literar al *Albinei*, care eșia sporadic și fără vicață, într'o adevărată revistă literară, care apărea de 2 ori pe lună: *Alăuta Românească*. Revista, condusă și scrisă de Kogălniceanu cu multă vioiciune și într'un spirit naționalist, a fost suprimată dela numărul al cincilea, din pricina unui articol: *Filosofia whistului* (un joc de cărți). Articolul, care era o satiră lină a jocului de cărți, răspândit pe atunci în Principatele noastre, conținea aluzii răutăcioase la viața socială rusă și ținea în consultul rus din Iași. Kotzebue. Domnul Moldovei, având nevoie de sprijinul Rusiei, hotărîse suprimarea revistei.

Despărțindu-se de Asachi, Kogălniceanu se străduiește să croiască un drum nou în literatură. Ridicându-se împotriva tendințelor foilor literare ale

timpului său: *Albina românească* și *Curierul românesc*, care păstrau un caracter local sau își umpleau coloanele cu traduceri din revistele și ziarele străine, Kogălniceanu întemeiază, în 1840, revista „*Dacia Literară*”, al cărei titlu însuși era un simbol și un program: *o literatură comună pentru tot poporul românesc* din hotarele vechii Dacii, literatură care să strângă legăturile dintre ramurile răslețite ale neamului, încăpute sub stăpâniri vitrege. De aceea el se ridică cu toată energia împotriva traducerilor hibride din alte literaturi, care înăbușeau creșterea și înflorirea literaturii naționale.

Dorul imitației—spune el în programul Daciei Literare—s'a făcut o manie primejdioasă pentru că omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele es de sub tească cărți în limba românească. Dar ce folos că sunt numai traducții!... „Arta și literatura—zicea el—n'au speranță de viață decât acolo unde ele își trag origina din însăși tulpina poșoarelor. Altmintrelea ele nu sunt decât niște plante exotice, pe care cel dintâi vânt ori le îngheață, ori le usucă... Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre destul de pitorești și poetice ca să găsim și la noi subiecte de scris, fără ca să mai împrumutăm dela alții”.

În jurul acestui program literar, Kogălniceanu izbutește să adune, printr'o strânsă solidaritate, scriitorii din toate țările românești; dar și aci intervine stăpânirea și, după două luni, revista este suprimată din pricina unui articol al lui Kogălniceanu despre xenomania (iubirea de străin) boierimci moldovene, articol în care se pare că Domnul însuși, M. Sturdza, care patrona învățământul în limba franceză în dauna celui național, simțise aluzii îndreptate împotriva lui în citatul: Peștele de la cap se impute.

Patru ani mai târziu, Kogălniceanu și tovarășii săi de idei scot o nouă revistă literară: „*Propășirea*”, foaie științifică și literară. Cenzorul s'a speriat de titlul *Propășirea* și l-a șters. Autorii au avut norocita idee de a lăsa locul pentru titlu în alb și de a scoate revista numai cu subtitlul: foaie științifică și literară. Revista avea un program; cenzorul citind cuvintele: „*idei naționale, literatură națională, adevăratele interesuri materiale și intelectuale ale Românilor*” le-a șters și a tăiat jumătate din program. Un alt articol, scris de I. Ghica, și care trata despre unirea vamală între Muntenia și Moldova, a fost tăiat în întregime.

În jurul acestei reviste se grupează, atrași de nobilele străduințe fixate prin program, și cei mai buni scriitori ai generațiunii tinere din Muntenia: N. Bălcescu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, întrucât aceștia încep să se despartă de Eliade Rădulescu, care pe atunci se înfunda tot mai adânc pe cărările rătăcite ale italianizării limbii.

Revista a apărut numai 10 luni, căci la 11 Noembrie 1844 a fost suprimată. Actul cenzurii, semnat de membrii guvernului, ne spune că „*editorii foii științifice și literare sunt departe de a răspunde la felul pentru cari li s'a dat învoirea de a publica foaia ca un mijloc de convinsioase și moralești învățături; s'au abătut dela mărghin'ta ei destinație, încât, întrebuințând rău acest prilej, s'au ertat a publica alcătuiri pricinuitoare de scandal, de jignire asupra celor vrednici de cea mai înaltă considerație și lovitoare religiei*”. Este aluzie la inofensiva prelucrare a lui Negruzzi, după *Frederigo* a lui Prosper Mérimée, *Tudorică*, jucătorul de cărți. Motivul era însă altul: bănuclile care planau asupra lui Kogălniceanu. El plecase în primăvara anului 1844 spre Paris, unde unul din inimoșii francezi veniți pe la noi, Vaillant, tocmai publicase

un interesant studiu asupra Principatelor noastre, *La Roumanie*, în care desvăluise țelurile ascunse ale Rusiei protectoare. Kogălniceanu era bănuț de consulatul rus că se află în legături cu Vaillant. De-abia sosise la Viena, când în urma intervențiilor din Moldova, este oprit din drumul său și silit să se întoarcă în țară. O lună după aceasta, pledând interesele mănăstirii Popăuți din Dorohoiu, împotriva călugărilor greci, Kogălniceanu este arestat în casa părintească și închis în mănăstirea Râșca. Aci, între zidurile mănăstirii, unde stă închis mai bine de o lună, Kogălniceanu se îmbolnăvește. La 27 Noemvrie, Vel Logofătul Ghica raportează Domnului că „Maiorul Kogălniceanu, se găsește bolnav, umflându-i-se picioarele cu indestule dureri?”. Vodă Sturdza îngăduie strămutarea surghiunitului din închisoarea mănăstirii, la casele părintești de pe moșia Hilița. Dar aci boala merge, după cum se jăluește tatăl lui Kogălniceanu către Domn, „în sporire”, fiindcă „pe lângă durere și umflarea picioarelor, îi merge sânge... și o patimă la piept îi vine în fiecare seară”. El cere voie ca bolnavul să fie dus la Iași, unde avea nevoie de îngrijire serioasă. Induplecat de străduințele bătrânului, care se plângea că nu-și poate căuta fiul la moșie, Domnul se îndură de fostul său aghiotant și îi încuviințează intrarea în Iași.

IV. *Activitatea politică.*

Toată această prigonire, care îi pun în cumpănă până și vicața, îl face pe Kogălniceanu să vadă că nu mai e posibilă lupta pentru întărirea culturii naționale, fără libertatea politică. De altfel și o nouă fază începe de aci înainte în viața lui: în împrejurări politice mai norocoase, el își închină puterile sufletului pentru a asigura neamului său, drumul către libertate. O călătorie în Occident îi dă

la libertate ale neamului românesc; acolo hotărâse viitoarea organizare a Principatelor; și acolo în numele tuturor, Kogălniceanu publică *Dorințele partidei naționale*, în care se preconiza unirea Principatelor și emanciparea clasei țărănești.

Dorințele formulate de Kogălniceanu și tovarășii săi de luptă aveau să se realizeze în curând, căci zărilor vieții noastre naționale începeau să se însenineze. În 1853, Puterile Occidentului, în dorința de a stăvili năzuințele de cutropire ale Rusiei în Orientul european încep războiul din Crimeea. La acea răscruce de drum din istoria noastră, Kogălniceanu găsește momentul prielnic ca să pregătească spiritele pentru unirea Principatelor, prin ziarul său: *Steaua Dunării*, pe care l-a scos cu multe jertfe, în anii frământărilor pentru unire.

„Un popor omogen — spune el în programul ziarului — ce secolii întregi și prin atâte catastrofe și-a păstrat existența și istoria, poporul român, poate și trebuie ca odată să trăiască cu însăși viața sa națională prin singura păstrare a legăturilor cu înalta Poartă și sub protecția colectivă a Europei... Să ne pregătim a asemenea instituțiile noastre prin chipuri legale cu instituțiile Europei civilizate, în familia căreia voină a fi numărați. Să ne înțelegem de pe acum asupra chestiunilor sociale, precum emanciparea și îndrituirea claselor muncitoare; desființarea sclaviei, această pată neagră a omenirii; modificarea sistemului fiscal; răspândirea instrucției primare. Dar mai presus de toate, *Steaua Dunării* va fi jurnalul UNIREI, interesul vital al Patriei, singurul mod în stare de a consolida naționalitatea Românilor și de a depărta conflicte viitoare de pe țărmurile Dunărei și ale Mării Negre.

După cum se vede, țelul principal al *Stelei Du-*

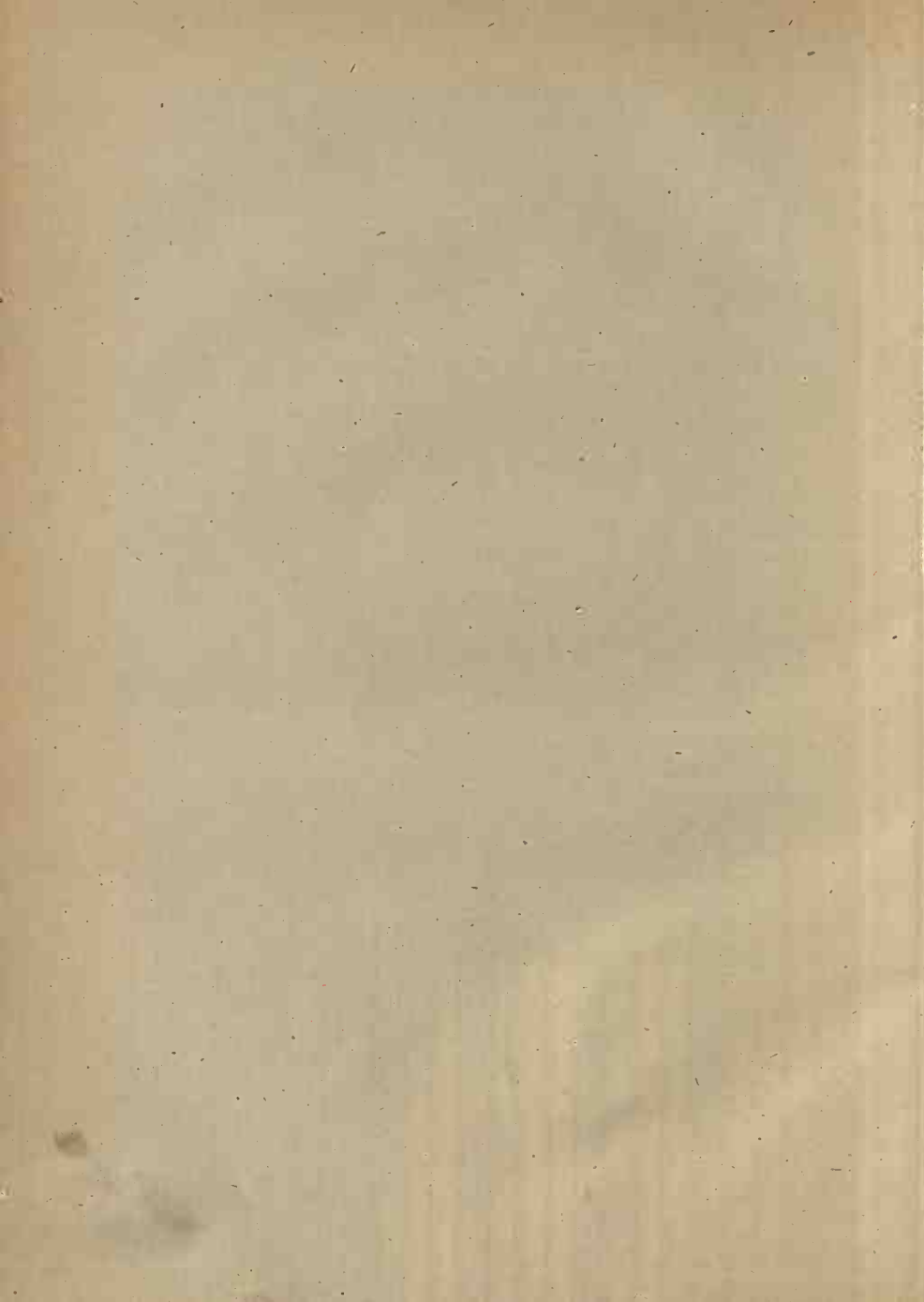
nărei era propaganda pentru unirea Principatelor. Aceasta era problema care trebuia să primeze asupra celorlalte, căci în curând, la 1856, congresul din Paris avea să ceară Principatelor dunărene să se pronunțe singure asupra soartei lor viitoare. Momentul era deci hotărîtor. Nu ne putem închipui ce s'ar fi putut întâmpla dacă, prin cine știe ce împrejurări, generația dela '48, nu și-ar fi înțeles misiunea ei istorică și dacă înfrîngerca Franței la 1871 ne-ar fi prins în situația nenorocită în care ne aflăm la 1855!

Articolele luminoase ale lui Kogălniceanu, privitoare la unirea Principatelor, străbătute de suflul înviorător al iubirii de țară, au avut un puternic răsunset mai ales în rândurile tineretului idealist, eșit depe băncile școalelor naționale. Prin această întinsă propagandă, el a creat atmosfera prielnică necesară pentru acea întinsă și ramificată organizație a comitetelor unioniste, răspândite în toate capitalele de județ și până în cele mai îndepărtate sate, organizație condusă din Iași, de către Kogălniceanu însuși. Această organizație a jucat un rol de căpetenie în opera unirii, căci ea a ținut în cumpănă presiunea exercitată prin caimacami de puterile interesate la prăbușirea unirii: Rusia, Turcia și Austria; în numele ei, Kogălniceanu a obținut dela congresul din Paris casarea alegerilor falsificate de caimacamul Văgoride, cu membrii antiunioniști; și prin ajutorul acelor comitete, s'a ajuns a se alege, în divanurile ad-hoc, membrii partidului unionist.

În divanurile ad-hoc, Kogălniceanu domină adunarea prin energia, prin tactul, prin cultura largă, prin strălucitul lui talent oratoric, îndreptat mai ales în sprijinirea ideii de unire. O puternică impresie a făcut, dela primele debateri, asupra contemporanilor, răspunsul ce l-a dat el unui mare

M. KOGĂLNICEANU
la 18 ani
In uniformă de junker (Kadet)

proprietar, care-și inchipuia că aduce în cumpăna părerilor sale împotriva unirii, cele 80.000 de fălci de pământ pe care le stăpânea:

„Este cineva care are o avere mai mare ca a Domniei-tale. Aceasta este țara, acea țară pe care o reprezintă Adunarea. Domnia ta, deputat, zici că ai 80 de mii de fălci, ei bine noi, Adunarea avem mai mult decât chiar 800 de mii de fălci, căci reprezentăm țara... Să ascultăm, fraților, inima poporului nostru, care strigă neîncetat unire, unire! Să gândim că astăzi este ziua cea mai mare din veacul nostru: că astăzi nu mai scriem, dar facem istoria țării noastre”.

Kogălniceanu ar fi dorit ca divanurile ad-hoc să așeze și principiile pe temeiul cărora va trebui să se organizeze viața viitoare a Principatelor-Unite, dar, când s'a ajuns la desbaterea chestiunii rurale, la împroprietărirea țăranilor, proiectul prezentat de către reprezentanții țăranilor, a stârnit o vie protestare în rândurile proprietarilor, cari s'au ridicat ca un singur om în apărarea intereselor lor de clasă. Atunci Kogălniceanu cu deosebitul lui tact politic, înțelegând că desbaterea chestiunii agrare în acea atmosferă încărcată ar fi putut distruge ope a cea mare a unirii, recunoaște dreptatea țăranilor, „*căci ce ar fi naștia, ce ar fi țara, dacă țăranii noștri ar fi nenorociți?*”, dar cere să se amâne pentru mai târziu soluționarea chestiunii agrare. Numai astfel s'a putut restabili armonia între membrii divanului ad-hoc și s'a putut ajunge la chestiunea unirii.

Când s'a pus în discuție alegerea Domnitorului, Adunarea Moldovei l-a pus pe lista candidaților la domnie, dar Kogălniceanu pentru a fi consecvent cu votul adunării, care ceruse unirea Principatelor sub un *Domn strein*, Kogălniceanu, zic, declină onoarea ce i se oferea — o frumoasă dovadă de caracter, cu atât mai frumoasă cu cât două zile mai

târziu, el primește alegerea, ca Domn a prietenului său Alexandru Cuza.

La alegerea lui Cuza, Kogălniceanu nu scapă prilejul de a-i aminti că misiunea cea mai importantă a alesului era împroprietărirea țărănilor:

„Măria Ta, ca Domn, fii bun, fii blând; fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători sau răi. Nu uita că, dacă 50 de deputați te-am ales Domn, însă ai să domnești peste 2 milioane de oameni. Fă dar ca domnia Ta să fie cu totul de pace și de dreptate; împacă patimele și urile dintre noi, și reintrodu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție”.

Intrat dela început în primele guverne ale lui Cuza, Kogălniceanu este combătut, atacat, răsturnat, din cauza reformelor lui liberale. Clasa proprietarilor, închisă în vechile ei prejudecăți, nu putea înțelege din egoism și ignoranță, spiritul cel nou al vremii.

Intr'unul din clasicele lui discursuri, Kogălniceanu a fixat câteva din aceste tipuri ale adversarilor săi, cari trăiesc în frumusețea discursului, precum se păstrează musculițele prinse în foi de chihlimbar. Reamintesc unul din acestea, căci el caracterizează o epocă și o întregă clasă socială, care nu putea primi să se despartă de vechile privilegii și nu putea înțelege egalitatea la biruri cu toți cetățenii patriei. Este un proprietar din Roman, care a preferat să lase a i se lua de către fise căciula, să trimeată apoi un evreu la licitație ca să o cumpere pe contul lui, oferind până la una mie galbeni, mai de grabă decât să plătească birul de 1 galben. Și asemenea oameni, cari declarau în scris Ministerului de Finanțe că preferă moartea, decât să li se facă rușinea de a plăti cu țărani birul pe cap,

e ușor de înțeles câtă învrăjbită opoziție și ce atmosferă ostilă se străduiau să facă în jurul lui Kogălniceanu, pe care-l socoteau ca pe un dușman al proprietății. Astfel, după o guvernare de opt luni numai, Kogălniceanu este răsturnat.

Improprie-

tărirea

Țăranilor.

Reintrând în opoziție, el ia parte la discuția legii agrare din 1862 și combate cu înverșunare punctul de vedere al proprietarilor, cari considerau țăranii ca pe niște chiriași în pământul proprietarilor și cari, pornind dela principiul că țăranii și proprietarii sunt 2 clase diferite, ce se întovărășesc, punând cei dintr-un capitalul în pământ și bani, iar țăranii în brațe, vite și exploatare, lăsau libertatea învoielilor, poarta tuturor abuzurilor. În 2 ședințe (25 Maiu și 1 Iunie) memorabile, Kogălniceanu ia apărarea dreptului țăranilor „cari s'au luptat alături de strămoși pentru libertatea țării și a altarului”; spulberă cu dovezi istorice concepția moșierilor și cere cu toată convingerea improprietărea țăranilor. Sunt cele două discursuri pe care le publicăm în volumul de față și în care nu știi ce să admiri mai mult: marele talent oratoric, care știe să grupeze și să înlanțuiască argumentarea, căldura sentimentului național, sau prevederea și prudența omului de stat. Dar cu tot talentul desfășurat, el nu putu convinge pe proprietari, din clasa cărora și el făcea parte, la sacrificiu. În marea luptă ce s'a dat, el rămase învins.

Curând însă după aceasta, în mijlocul unor agitații imense, în care asasinatul lui Barbu Catargiu părea a indica nerăbdarea straturilor populare, Kogălniceanu fu chemat la Palat și însărcinat din nou cu formarea cabinetului. El prezintă un șir

întreg de legi trebuitoare pentru organizarea țării, între care: legea instrucțiunii publice și legea pentru secularizarea averilor mănăstirești. Această din urmă, prezentată în Cameră de Ministrul cultelor, poetul D. Bolintineanu, era o chestiune vitală pentru consolidarea noului stat. Vechea boierime pământească, în năzuința nobilă de a asigura trăinicia mănăstirilor pe care le zidise, închinase aceste mănăstiri Sfântului Munte sau altor Patriarhii din Orient (Alexandria, Antiohia, Ierusa'im). Odată cu mănăstirile închinare au intrat astfel sub conducerea și administrarea călugărilor greci și moșiile dăruite de ctitori, mănăstirilor. În acest chip s'a ajuns ca aproape o cincime din pământul Principatelor să se afle în stăpânirea clerului grec—un fel de stat în stat.

Pentru votarea legii, Kogălniceanu a trebuit să depună multă energie, căci călugării greci interesaseră asupra cauzei lor Rusia, Austria și Anglia; dar prin înfăptuirea ei, toate moșiile închinare, împreună cu mănăstirile, la Sf. Munte, au trecut în proprietatea statului, care a luat asupra lui sarcina întreținerii școalelor și a asistenței publice.

Până la 3 Martie 1863, Kogălniceanu s'a lucrat de încrederea camerei; când însă s'a simțit că el voiește să aducă în orice chip proiectul legii agrare, camera a refuzat de a-i mai acorda încrederea.

Momentul era critic; raporturile dintre guvern și cameră deveniseră încordate.

Kogălniceanu se urcă atunci la tribună și caută să convingă adversarii că, în conflictul *dintre parlament și guvern*, Domnul are *dreptul să consulte națiunea*; el cere să i se voteze creditelē și reforma electorală și declară că, după cum Camera nu poate lucra cu guvernul, nici Guvernul

nu poate lucra mai departe cu Camera. O furtună de protestări se ridică atunci din toate rândurile opoziției; deputații cer închiderea discuției și se pregătesc să voteze o moțiune de neîncredere. Kogălniceanu, dominând atunci situația, se urcă din nou la tribună, și, în mijlocul agitației, protestărilor, amenințărilor, citește decretul de dizolvarea camerelor și îl depune pe biroul președintelui, retrăgându-se. Imediat, un batalion de infanterie pătrunde în incinta Camerei și o evacuează. Astfel s'a săvârșit ceea ce s'a numit lovitură de stat dela 2 Maiu 1864.

Cuza adresează o proclamație către popor în care anunță și explică dizolvarea camerelor; și plebiscitul popular, la care face apel, aprobă actul cu 682.621 voturi contra 1.307. În 15 August 1864, Cuza promulgă legea rurală, care stipula că: sătenii clăcași sunt și rămân proprietari pe locurile supuse posesiunii lor. Ei sunt îndatorăți a răscumpăra numai libertatea brațelor lor, îndatorirea clăci'or, podvezilor, meremeturilor și a altor munci pe care erau siliți a le presta boierilor.

Astfel printr'o luptă inversunată cu aristocrația, s'a infăptuit cea mai importantă reformă a lui Kogălniceanu. Ea a fost cheia de boltă pe care s'a clădit România cea nouă, căci prin această reformă a marelui om de stat s'a putut pregăti, ca o urmare firească, din țărănimea liberă și improprietărită, armata națională, care, treisprezece ani după aceasta, va lupta cu glorie, pe câmpiile Bulgariei actuale, spre a făuri independența regatului român.

Războiul Se cunosc împrejurările în care a
din 1877. izbucnit și s'a desfășurat războiul din
1877; nu ne oprim deci asupra lor.
În urma Consiliului de coroană, care a decis răs-

boiul, când ministrul de externe al vremii, N. Ionescu, s'a declarat împotriva războiului, Kogălniceanu s'a impus prin adâncă pătrundere a situației ca singurul om în stare să conducă Ministerul de Externe. Rugat, spune el, în circulara către agenții noștri din străinătate, de către Principe și de guvernul său, a primit asupra lui sarcina delicată. Sunt în deajuns de cunoscute împrejurările în care s'a desfășurat războiul pentru independență. Dar pentru a se vedea lupta pe care Kogălniceanu a dus-o pentru apărarea Basarabiei, voiu cita aci un pasagiu dintr'o scrisoare, mai puțin cunoscută, a lui Kogălniceanu către baronul de Jomini, mâna dreaptă a Cancelarului Rusiei, Gorciacov. Răspunzând la o scrisoare a Baronului, care ne acuza de duplicitate și de lipsă de loialitate, Kogălniceanu, spunea, în numele unui neam întreg:

„Zece mii de Români dintr'o armată de 50.000 de oameni, dorm azi somnul lor cel de pe urmă, în jurul Plevnei și în câmpiile Bulgariei.

Această bărbătească, dar dureauasă jertfă noi am îndeplinit-o dintr'un avânt al inimii, fără condiții, fără tratat prealabil, căci pentru noi cuvântul Majiestății Sale Țarului prețuia ca și tratatele cele mai formale și purta în sineși cea mai înaltă din toate sancțiunile.

Toată perfidia noastră s'a redus deci la o bună credință deplină, toată istețimea noastră la o încredere desăvârșită

Corectă dela început, România dorește și ține să rămână corectă până la capăt. Totuși dacă a refuza de a ceda pământ românesc, dacă a nu se supune cu o ușoară bunăvoință la jertfe la care nu s'ar putea îndupleca nici o națiune și nici un guvern, care se respectă, dacă toate acestea în-

seamnă duplicitate, atunci recunosc, mărturisesc, declar că învinuirea este dreaptă și că șinem, cu toată inima și cu toată cinstea, să o merităm.

Excelența Voastră constată, și nimeni nu se gândește să conteste, că Rusia este puternică și România slabă. Prin forță, ea poate lua mai mult decât Basarabia; ea poate lua fără întreprindere.

Dar mai presus de forță, este legea dreptății eterne și a moralei eterne, și în acest domeniu din care nimeni nu ne poate expropria, noi ne întărim la rândul nostru cu acea putere ce își trage caracterul ei absolut din însăși principiile care i-au dat naștere și din care se nutrește...

E rândul Rusiei de a înțelege, că pentru o țară mare, iubirea a 5 milioane de Români, asigurarea că inimile și brațele lor vor fi totdeauna gata, prefuește mai mult decât o biată jăsie de pământ.

Cu aceeași căldură sufletească a apărut Basarabia înaintea congresului d'n Berlin, unde talentul lui a atras admirația marilor diplomați. Dar cauza Basarabiei era pierdută mai dinainte.

În April, 1880, părăsea Ministerul și trecea ca Ministru al Țării la Paris. Pleca fără a semna tratatul din Berlin. „Cedarea Basarabiei nu poartă semnătura mea”, spunea el, ușurat.

I s'a adus lui Kogălniceanu învinuirea că nu a primit tratatul dela San-Stefano, prin care, în schimbul Basarabiei, ni se ceda Dobrogea cu cadrulaterul până la Varna. Dar tocmai aici stă marea intuiție politică a lui Kogălniceanu. Căci ne întrebăm: cu ce drepturi ar mai fi putut pretinde neamul nostru la congresul din Versailles, Basarabia, și cum ar mai fi putut-o apăra în fața pretențiilor sovietelor rusești, când am fi primit de bună voie la 1877, tratatul dela San-Stefano și am fi renunțat noi înșine pentru totdeauna la Basarabia?

V. M. Kogălniceanu în literatura românească.

S'a arătat mai sus (pag. 10—15) îndrumarea nouă și sănătoasă pe care Kogălniceanu a dat-o literaturii noastre la 1840. Pe când literatura din Principate era invadată de traduceri și imitații servile ale literaturilor străine, Kogălniceanu, prin programul *Daciei Literare*, îndrepta scriitorii spre izvorul dătător de vicață al tradițiilor istorice și al obiceiurilor naționale.

De sigur că și înainte de Kogălniceanu, scriitorii care au pus temelile literaturii noastre moderne și-au căutat inspirația, sub influența romantismului francez, în trecutul glorios al neamului și în credințele populare. În 1830, Cârlova publicase în *Curierul Românesc: Ruinurile Târgoviștei*; în 1831: *Marșul oștirii române*; în 1832 Gr. Alexandrescu publicase în primul său volum, *Fliezer și Naftali: Ad'o la Târgoviște*: în Moldova; Costache Negruzzi publicase la 1837, *Aprodul Purice*, la 1838, în *A bina Românească: Riga Poloniei și Prințul Moldovei* (după Charles XII al lui Voltaire și după cronică lui Nicolae Costin). Eliade însuși va da la lumină *Sburătorul în Curierul Românesc pe 1844*. Dar într'o vreme când din teascurile tipografiilor ișeau neconținut traduceri — puține bune, multe rele — nimeni până la Kogălniceanu nu a încercat să stăvilească puhoiul lor și nimeni până la el nu a ridicat necesitatea inspirației din vicața națională — cea trecută și cea actuală — la înălțimea unui crez, făcând din aceasta un program de luptă literară. Înainte de a se introduce în judecarea operelor de artă criteriul estetic, literatura noastră trebuia naționalizată și aci e în parte meritul lui Kogălniceanu. Vigoarea cu care el a îndreptat atacul împotriva clasei boierești, care în goana după tot ce e străin, disprețuia literatura națională, a avut răsunetul cu-

venit în societatea vremii (vezi mai jos pagina 73 articolul: *D. A. Demidoff în Banat, Valahia și Moldova și pag. fragmentul Din tainele inimei*).

Kogălniceanu a încercat să aducă la îndeplinire acest program literar prin reviste, prin calendare, *Almanah de învățătură și petrecere*, cum le numea el, sau *Album istoric și literar* și chiar prin teatru, căci în 1840 el a fost însărcinat, împreună cu Alecsandri și Costache Negruzzi, să conducă Teatrul Național din Iași, și, alături de prietenii săi, a lucrat la întocmirea repertoriului de două prelucrări dramatice: *Orbul fericit și Două femei împotriva unui bărbat*. În revistele, calendarele și albumele sale literare, Kogălniceanu nu s'a mulțumit numai să fie un îndrumător, ci a căutat el însuși ea, și în teatru, să-și realizeze programul prin critică, nuvelă istorică, schiță de moravuri și o încercare de roman neterminat, *Tainele inimei*.

În nuvela istorică *Trei zile din viața Moldovei* (25 Februarie, în care Bucovina „adică 178 de mile de pământ strămoșesc, a fost smuls din trupul Moldovei; 1 Octombrie 1777, tragedia uciderii lui Gr. Ghica și 18 August 1778, tăierea boierilor care pusese la cale uciderea lui Gr. Ghica), a isbit mai puțin, fiindcă preocuparea de amănuntul istoric și tendința naționalistă l-a împiedecat să dea eroilor mișcare și viață și să creeze caractere adânc omenești. Dar a fost mai norocos în schițele de moravuri care prin însăși natura genului, oferă o materie mai prielnică pentru tendință. Inzestrat cu un ascuțit dar de observație, cu humor și cu spirit caustic, având dinainte și modele franceze, a isbit într'o vreme în care societatea românească era în prefacere, să fixeze scene și tipuri din vremea sa, care și azi se citesc cu plăcere. E un spirit vioiu, tineresc în aceste schițe ca de ex. în *Iluzii pierdute*, unde

pe un fond de moravuri contemporane, desfășură intriga unui roman de dragoste primăvăratecă, în pensionul dela Miroslava, cu fiica dascălului său de grecește; sau în *Provincialul la Iași* unde zugrăvește cu mult realism și humor figura bietului provincial, care după ce se luptă din greu la barieră cu cinovnicul stăpânirii ca să-și salveze carnații cu usturoi — carnea era monopolizată în Capitala Moldovei — este dus de harabagiul la cel mai luxos hotel din Iași, Regensburg, unde este exploatat neomeneste, se mută apoi când vede că punga se subțiază la un han, gustă din plin toate plăcerile vieții din Capitală, pentru ca în cele din urmă să se întoarcă mufluz acasă, cu o datorie de 1.000 galbeni și cu moșia scoasă la mezat.

A încrecat și un roman social: *Din tainele inimei*, dar și aci intriga și cadrul social îi servesc pentru a combate graba cu care contemporanii săi imitau tot ceea ce era străin.

În aceste tablouri de moravuri, viitorul luptător pentru ridica și împroprietărirea clasei țărănești vădește adesea (ca de pildă în *Scene pitorești din obiceiurile poporului: Un nou fel de a face curte*), o simpatie adâncă pentru clasa țărănească, păstrătoarea vechilor tradiții, ale cărei obiceiuri patriarhale, pline de sănătate morală, le pune în contrast cu frivolitatea și cu materialismul claselor orașenești.

În jurul programului literar, al lui Kogălniceanu s'au grupat cu vremea scriitorii noii generații din toate ținuturile românești. Dela început Kogălniceanu s'a bucurat de colaborarea moldovenilor: C. Negruzzi, care a publicat în coloanele *Daciei Literare: Alexandru Lăpușneanu; Alecsandri*, care, întors din Italia cu suflet plin de impresii romantice și cu numeroase lecturi, a prelucrat prima sa nuyelă: *Buchetirea din Florența; Basarabeanu* C.

Stamate și mai târziu A. Russo. Au venit apoi fruntașii generațiunii din Muntenia care s'au rupt de Heliade Rădulescu când acesta s'a înfundat pe calea italianizării limbii: Grigore Alexandrescu, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu.

Revistele și publicațiile literare ale lui Kogălniceanu au devenit centru de grupare al scriitorilor tineri care, uniți între ei printr'o frățească solidaritate, au slăramat, mai întâi prin literatură, granițele dintre cele două principate.

Serisul acestor fruntași ai generației dela '48 a găsit atunci un adănc răsunset în public. O eră nouă începe: de entuziasm, de însuflețire, de idealism.

Curentul nu și-a putut urma cursul său, fără stânjeniri, fără lupte. Cenzura, instituită de Ruși în 1829, priveghea tot ce se publica în țară cu cea mai mare strășnicie, dar și cu multă naivitate — după cum dovedesc dosarele cenzurei publicate de regretatul istoric Radu Rosetti. Revistele au fost rând pe rând suprimate, iar scriitorii închiși.

Dar cu toată urgia stăpânirii și a cenzurei, ideile literare și-au făcut drumul și ele au pregătit generația dela '48 pentru marile acte politice pe care le-a săvârșit mai târziu. Serisul lui Kogălniceanu ca și al contemporanilor săi, păstrează pe lângă avântul tineresc acel suflu de idealism care face din el o întăritoare și sănătoasă hrană sufletească.

*

Activitatea literară a lui Kogălniceanu este întreruptă în preajma vremurilor subieumate ale revoluției din 1848. De aci înainte, vicața politică îl absoarbe cu totul; el este adus nu să scrie, ci să *facă istorie*; și în această nouă direcție, se impune în generația sa, ca cel mai mare orator — „privighetoarea Moldovei”, după cum l-a numit, cu drept

cuvânt, tineretul entuziast din vremea luptelor pentru Unire.

Deși în forma scrisă în care le avem, discursurile lui sunt lipsite de farmecul pe care-l imprimă emoția comunicativă, căldura vocii, gestul care dă viața cuvântului, adică de ceea ce se numește *acțiune oratorică*, totuși ele se citesc și azi cu mult interes.

Legate de cele mai importante evenimente din istoria neamului (Unirea Principatelor, improprietărea și emanciparea țăranilor, războiul pentru independență, apărarea Basarabiei la congresul din Berlin, chestiunea Dunărei), discursurile lui Kogălniceanu sunt cele mai prețioase documente, care luminează pe deplin una din cele mai dramatice faze ale istoriei noastre contemporane. În același timp, prin claritatea cu care îmbrățișează în întregul ei chestiunea desbătută, prin argumentarea strâns înlănțuită, prin suflul cald al unui naționalism sănătos și prin pateticul mișcător, discursurile lui vor rămâne pentru totdeauna în literatura noastră ca frumoase modele ale genului.

*

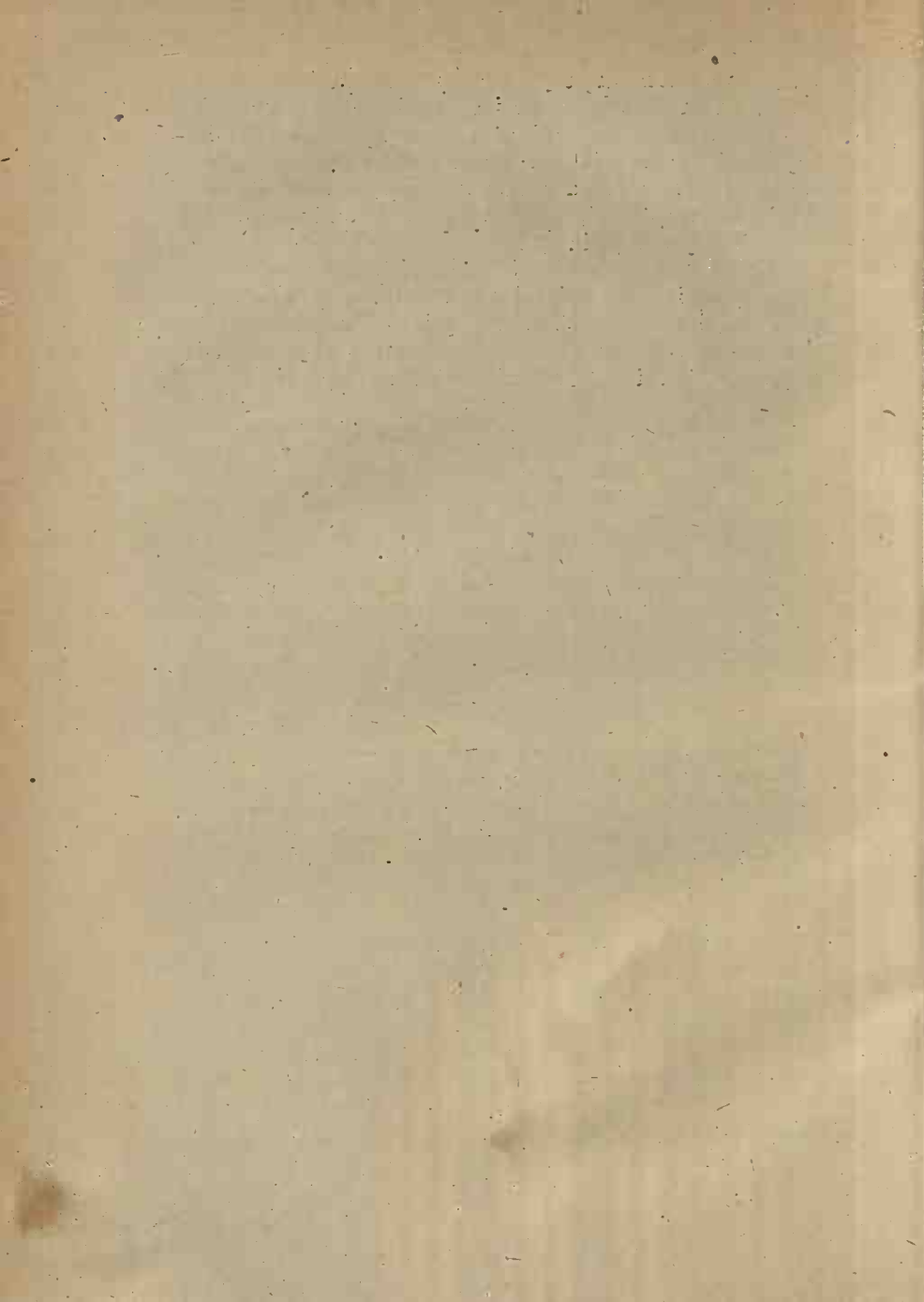
La 1891, 20 Iunie, Kogălniceanu, obosit de truda muncii unei vieți întregi închinată țării, închidea pentru totdeauna ochii. După moarte, vechile partide politice, în luptele lor sterpe, îl uitaseră pe el, care n'a fost ostașul devotat al vreunui partid, ci al țării, pe el care a pus temeliiile trainice ale României Mari.

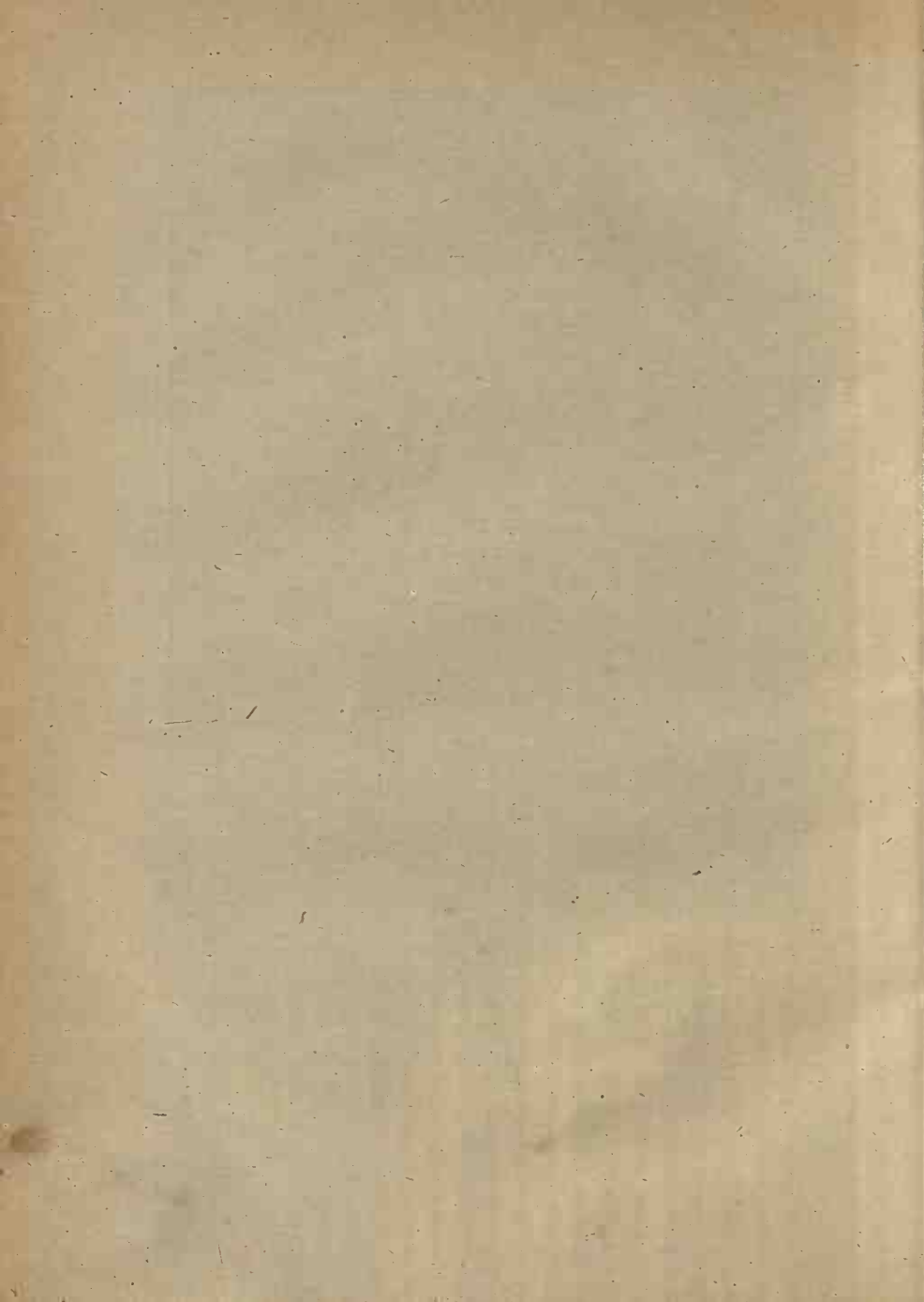
„Va veni odată timpul — zicea el într'un ceas de amărăciune — când lucrările mele se vor prețui după adevăratul simț cu care eu le-am cugețat și înfăptuit”. Acest *odată* a sosit *acum*. Acum, în frământările mari de la hotarele noastre, când opera lui este încheiată, când unitatea națio-

nală este desăvârșită, când pătura țărănească a dobândit în stat locul ce i se cuvine, acum a venit și timpul ca munca lui și a generației sale să fie înțeleasă și prețuită de toată suflarea românească în adevărata ei valoare. Acum, în epoca nouă de solidaritate națională, de închiegare a unității și de reconstrucție a țării.

Direcțiunea colecțiunii *Clasicii români comențați*, urmărind în primul rând cultura și educația tineretului nostru, crede a împlini o datorie de recunoștință față de acest mare înaintaș al întregirii naționale, închinând cel dintâi volum, operei lui.

București, 1928

BIBLIOGRAFIE

1. OPERELE LUI M. KOGĂLNICEANU

I. Scrieri din tinerețe, publicate la Berlin.

M. DE KOGALNITCHAN, *Historie de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* Tome I, Berlin, 1837. 1 vol. 8° XX + 470 p.

Historie de la Dacie des Valaques transdanubiens et de la Valachie. Nouvelle édition, Berlin (B. Behr) 1854, 1 vol. 8° XVI, 470.

MICHEL DE KOGALNITSCHAN, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains connus en France sous le nom de Bohémiens, suivie d'un recueil de sept cents mots cigains* Berlin, 1837. 1 br. 8° IV. + 46 p.

KOGALNITCHAN (MICHAEL VON). *Skizze einer Geschichte der Zigeuner, ihrer Sitten und ihrer Sprache, nebst einem kleinen Wörterbuche dieser Sprache. Aus dem Französischen übersetzt und mit Anmerkungen und Zusätzen begleitet von Fr. Casca*. Stuttgart, 1840 1 br. 8°.

Schiță despre țigani. Traducere de Gh. Ghibănescu. Iași, 1900.

— *Moldau und Wallachei. Rumänische oder Wallachische Sprache und Literatur von Michael Kogalniceano*. Berlin, 18 Januar 1837, mit rumänischer Uebersetzung (mit Portrait) herausgegeben von Vasilie Kogalniceano. — *Moldova și Valahia. Limba și literatura românească sau valahică de Mihail Ko-*

gălniceanu. Berlin, 18 Januarie 1837, cu traducere din nemfește (cu portret), publicată de Vasile Kogălniceanu. București, 20 Iunie 1895.
Este o schiță istorică a literaturii românești, publicată de M. Kogălniceanu în *Magazin für die Literatur des Auslandes*, 1837. Traducerea românească se află reprodusă și în *Biblioteca pentru toți*.

II. Reviste.

- Alăuta Românească*. Iași, 1838, apărută numai 5 numere (Iulie—Septembrie). Cu al 5-lea număr a fost suprimată de cenzură.
- Dacia Literară*. Iași, 1840. A fost suprimată de cenzură la al doilea număr.
- Propășirea, foaie științifică și literară*. Iași, 1844. A fost suprimată de cenzură.
- Arhiva Românească*, I—II. Iași, 1841, 1845. 2 vol. 8° VIII + 376; IV + 422. Ed. II, Iași (A. Bermann) 1860, 1862; VIII + 282; IV + 318.
- Foaie sătească a Principatului Moldovii*. Iași, April 1840—Dec. 1845.

III. Calendare literare.

- Almanach de învățătură și petrecere*, publicat de M. Kogălniceanu. Iași 1844.
- Album istoric și literar*. Iași, 1854.

IV. Literatură

- Illusii perdute. Un întâiu amor*. Iași, 1841.
- Tainele inimei* (fragment de roman) publicat în *Gazeta de Moldavia*, 1850 reprodus de N. Cartoian în Mihail Kogălniceanu, *Activitatea literară*, comunicare făcută în ședința comemorativă dela 20 Iunie 1941, a Academiei Române. Memoriile secțiunii literare, seria III, tom XI, mem. 3, București, 1942, anexe p. 23—49.

V. Istorice.

- Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII, Stanislas Leszczyński, Démètre Cantemir et Constantin Brâncovan*, I—II. Iasi, 1845. 2 vol.

- Letopisiștele țării Moldovii publicate pentru întâia dată. Iași. Tom I (1852), tom. II (1845), tom. III (1856).
- Cronicele Romaniei seu Letopisiștele Moldaviei și Valahiei, a doua edițiune. București, 1872—74. 3 vol.
- Răpirea Bucovinei (după documente autentice). 1875: 7 Maiu—25 Aprilie. București, 1875, 1 br. în 8°.
- Retipărită la Vălenii-de-Munte în 1911.
- Rapt de la Bukovine d'après des documents authentiques. Paris, 1875.

VI. Politice.

- M. KOGĂLNICEANU, *Dorințele partidei naționale în Moldova*. August, 1848. 1 br. în 8°.
- Dorințele partidei naționale din Moldova redactate în Bucovina la anul 1848 și reeditate acum din nou de Comitetul Opozițiunii-Unite din Iași. Cu o prefață și note de George Mărzescu. Iași, 1883.*
- Noul Acatist a marelui Voevod Mihail Grigoriu [Sturdza] de M. Kogălniceanu. Cernăuși, 1848, reeditat din nou de Vasile M. Kogălniceanu. București, 1894.*
- Protestație* 1848.
- Proiectu de Constituțiunea Principatelor-Unite Moldavia și Terra Românească, elaboratu de Comisiunea Centrală și protocoalele Comisiunii Centrale atingătoare de constituțiune publicate de M. Kogălniceanu Vol. I. Iassi, 1861.*
- Dare-de-sămă a deputaților opozițiunii către alegătorii lor.* București, 1875.
- Circulară.... către toți prefeșii din țară dată la 13 Noemvrie 1864, relativ la biletele de identitate personale. Extrasă din Monitorul Oficial din Noemvrie 1864. Iași, 1910.*
- Lettre du Prince Couza à Monsieur Kogalniceanu* Paris. 1888.

VII. Discursuri.

- Apărarea Ministeriului din 30 Aprilie 1860 înaintea Adunării electivă din Iași, rostită... în ședințele din 15 și 17 Februarie 1861. Iași, 1861.*
- Défense du ministère du 30 Avril 1860, prononcé... devant l'Assemblée de Moldavie dans les séances du 15 et du 17 Février 1861. Iassi, 1861.*
- Imbunătățirea sôrtei țeranilor. Cuvântu rostitu în Aduna-*

- rea Generală a României, ședința din 25 Maiu 1862. București, 1862.
- Răspunsu la interpelațiunea făcută de D. Ministru al Cultelor de D. Mihail Kogălniceanu în ședința Adunării din 19 Martie 1862, Iași, 1862.
- Desmințire la răspunsul D. Cnăzu D. Cantacuzino la interpelațiunea făcută D-lui Ministrul al Cultelor. București, 1862.
- Cuvântu în contra adresei, rostitu în ședința Adunării Generale a României din 9 Februarie 1863. București, 1863.
- Cuvânt asupra proiectului de organizarea militară... București, 1864.
- Discursurile D. D. Ion Brătianu și Mihail Kogălniceanu în discuțiunea proiectului de adresă spre răspuns la discursul tronului (tradus și franțuzesce). București, 1868.
- Cestiunea Strousberg. Cuvântu rostit în Adunarea Deputaților, ședința din 15/27 Decembrie 1871. Iași 1872.
- Angelegenheit Strousberg. Rede gehalten in der Deputirten-Kammer zu Bukarest in der Sitzung von 15/27 Dec. 1871. Bukarest, 1872.
- Cuvântu contra adresei rostitu în Camera Deputaților în (5/12. Junie 1875). București, 1875.
- Cuvânt în contra primirei în Senat a D-lui N. Voinov, rostit în ședința Senatului din 23 Februarie 1877, București, 1877.
- Tocmelile agricole. Cuvent rostit în ședința Camerii Deputaților din 11 Februarie 1882. București, 1882.
- Interpelațiunea privitoare la expulsarea Românilor de peste Carpați București, 1886.
- Discuțiunea asupra proiectului de răspuns la mesagiul Regelui. Discurs rostit în ședințele de la 5 și 17 Dec. 1890. București, 1891.
- Desrobirea Țiganilor. Ștergerea privilegiilor boerești. Emanciparea Țeranilor. Discursu rostitu în Academia Română, ședința solemnă de la 1(13). Aprilie 1891. București, 1891.
- Cuvântu în contra alegerii și a eligibilității D-lui Alecsandru K. Moruzi. Iași, 1861.
- Programa de la Mazar-Pașa aplicată de guvernul domnului Ion C. Brătianu. Cuvânt rostit în ședințele Camerei Deputaților din 20 și 27 Ianuar. 1883. București, 1883.

Discours sur le projet d'organisation militaire prononcé... dans séance du 7 Fevrier 1864. Bucuresci, 1864.

Cestiunea Universității de Iași înaintea Senatului. Cuvinte rostite în ședințele din 1, 2 și 4 Februarie 1877. Bucuresci, 1877.

Cestiunea Dunării. Discursuri rostite în ședințele Camerei Deputaților din 1 și 2 Maiu 1882. Buc. 1882.

VIII. Corespondență.

Scrisori 1834—1849 cu o prefață, un indice de lucruri, de nume proprii și de cuvinte de Petre V. Haneș. București, 1913, 268 p.

2. STUDII ASUPRA LUI M. KOGĂLNICEANU

- G. G. BURGHELE, *Mihail Kogălniceanu. Conferință dezvoltată la Atheneul român din Dorohoiu. Cu 0 stampe și cu o precuvântare de Domnu V. A. Urechia București, 1908*
- CONST. ERBICEANU. *Scurte notiți biografice asupra vieței și activității marelui patriot și distins cetățan Mihail Kogălniceanu, București, 1892.*
- G. I. IONESCU-GION, *Mihail Kogălniceanu și răpirea Basarabiei București, 1894.*
- A. D. XENOPOL, *Mihail Kogălniceanu. Discurs de recepție rostit în ședință solemnă, sub președenția M. S. Regelui, 17 Martie 1895, cu răspunsul D-lui Dimitrie A. Sturdza, membru al Academiei Române. București, 1895.*
- LUCREȚIA RADULESCU PRAVĂTZ, *Activitatea lui Mihail Kogălniceanu până la 1860. Teză de doctorat. Iași 1913.*
- D. ONCIUL, *Mihail Kogălniceanu. Memoriu la centenarul nașterii lui. Academia Română. Din memoriile Secțiunii istorice (Ședințele din 28 Septembrie și 5 Octombrie 1917). București, 1918.*
- N. IORGA, *Mihail Kogălniceanu. Scriitorul, omul politic și Românul. Editura Fundațiunii I. V. Socec, București. Cea mai completă monografie.*
- RADU DRAGNEA, *Mihail Kogălniceanu, ed. I, Cluj, 1921; ed. II (revăzută). București, 1926.*
- N. CARTOJAN, *Monografie publicată fragmentar în Convorbiri Literare, XLVII (1907), pag. 582 și urm.: Copilăria, pag. 713; M. Kogălniceanu la Lunéville; Arhiva Românească București, III, 1939, p. 1—13 M. Ko-*

gălniceanu la Berlin; *ibidem*, V, 1940: Operele lui Kogălniceanu din timpul studiilor la Berlin, cu recenziile din *Magazin für die Literatur des Auslandes* în anexe: V, 1940: Intoarcerea lui Kogălniceanu în țară, în anexe: Scrisori inedite de la Dr. Brenneker pedagogul lui Kogălniceanu la Berlin, de la Al. și M. Sturdza. *Alăuta românească*, extras din „*Omagiul lui Bianu*”. București 1927; *Drum Drept*, 1915, pag. 35 și urm.: Kogălniceanu și Societatea de Arheologie și istorie veche a Nordului; *Convorbiri Literare*, XLI (1907), 197 și urm.; 416 și urm.: Soarta unei reviste literare în 1844 (Propășirea); p. 1211: Un episod din istoria cenzurii în Moldova (date privitoare la Dacia Literară și Steaua Dunării); *Revista istorică*, 1928: Noi documente privitoare la suprimarea Propășirii; *Convorbiri Literare*, XLIX (1915), p. 40: Surghiunul lui Kogălniceanu la mănăstirea Râșca; cf. și anul XLV (1911), p. 1231 și urm.: Un document nou privitor la surghiunul lui M. Kogălniceanu: *Flamura*, 1925 (extras): Călătoria lui Kogălniceanu la Paris în 1846; în *Anuarul Gimnaziului „I. Maiorescu” din Giurgiu pe anul școlar 1918—1919*, București, 1919, p. 47 și urm.: Călătoria lui Kogălniceanu în Spania (1847); în *Lui Ion Bianu, Amintire din partea foștilor și actualilor funcționari ai Academiei Române*, București, 1916, p. 57: Pribegia lui M. Kogălniceanu în Bucovina în 1848.

N. CARTOJAN, *Mihail Kogălniceanu, Activitatea literară*, comunicarea făcută în ședința comemorativă dela 20 Iunie, 1941, a Academiei Române. *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii literare*, seria III, tom. XI, mem. 1, București, 1942.

ANDREI RADULESCU, *M. Kogălniceanu, Omul politic*, comunicare făcută în ședința comemorativă de la 20 Iunie, 1941. *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice*, seria III, tom. XXIV, mem. 11. București, 1942.

ALEX. LAPEDATU, *Omul dela 2 Mai. Invinsul dela 11 Februarie în Analele Academiei Române. Mem. sect. ist.*, seria III, tom. XXV, mem. 5, București.

I. MINEA, *Ce citise generația Unirei*, (în *Anuarul Gimnaziului „I. Maiorescu” din Giurgiu pe 1918—19*).

- P. V. IIANEȘ, M. Kogălniceanu în *Convorbiri Literare* XLV, (1911) și în *Studii de literatură română*. București, ed. II, pag. 32—35. La pag. 46—48: Karamsin și Kogălniceanu.
- VASILE M. KOGĂLNICEANU, *Acte relative la 2 Maiu 1864 cu trei facsimile și trei stampe cu o precuvântare de Dimitrie A. Sturdza*. București, 1894.
- VASILE M. KOGĂLNICEANU, *Acte et documents relatives à l'union de la Hongrie avec la Roumanie et à l'alliance des Hongrois et des Roumains contre l'Autriche en 1859*. Bucuresci, 1895.
- VASILE M. KOGĂLNICEANU, *Acte și documente din corespondența diplomatică relative la resboiul independenței României 1877—1878*. București, 1893.
- GH. Ghibănescu, *Surete și izvoade, vol. XXV (Documente Kogălnicenești între 1528—1878)*. Iași. 1933. Cu deosebire paginile CC și următoarele unde se găsesc documente biografice despre M. Kogălniceanu, așezate în ordine cronologică.
- MIHAIL KOGĂLNICEANU, *Ciclu de conferințe ținute la Radio-București în Februarie 1935*. București, 1936. (Fundafia culturală Mihail Kogălniceanu).
- MARCEL ÉMERIT, *Les paysans roumains depuis le traité d'Andrinople jusqu'à la libération des terres 1829—1864*. Étude sociale, Paris. 1937. (Despre reforma împroprietăririi țăranilor).
- D. C. AMZAR, *Kogălniceanu la Berlin, câteva date noi din vremea studiilor, în Cercetări Literare* (Facultatea de Litere din București. Seminarul de istoria literaturii române) publicate de N. Cartoian. III. București, 1939, p. 285 și următoarele. Inscripția lui Kogălniceanu la Universitatea din Berlin, pagina 304.
- IULIA FRUMUZACHE, *Bibliografia revistelor redactate de M. Kogălniceanu extras din Arhiva Românească IV*, 1940.
- MIRCEA TOMESCU, *Mihail Kogălniceanu ca editor extras din Convorbiri Literare*, August-Oct. 1941.
- GH. UNGUREANU, *Contribuțiuni privitoare la cunoașterea lui M. Kogălniceanu ca avocat, extras din Istoria avocaturii în Moldova*.

I. DIRECTIVE LITERARE

PROGRAMUL „DACIEI LITERARE“

Dacia Literară a apărut în 1840. Programul acestei reviste este de o importanță deosebită, deoarece înfățișează începutul unei noi direcții în literatura românească.

După un scurt istoric al revistelor și ziarelor românești, Kogălniceanu, subliniind caracterul regionalist al tuturor, tendința de imitare a literaturilor streine și mania traducerilor din epoca sa, schițează în linii mari programul noului curent literar: alcătuirea unei literaturi comune pentru întregul neam.

În jurul acestui program literar s'au adunat scriitorii cei mai buni ai timpului: C. Negruzzi care publică în foile Daciei Literare: Scene din cronicile Moldaviei, Alexandru Lăpușneanu; Scene pitoresci din obiceiurile Moldaviei: Cântece populare a Moldaviei; Scene contemporane: O alergare de cai; Gr. Alexandrescu care dă: Anul 1840; V. Alecsandri cu Suveniri din Italia: Buchetiera din Florența; Alexandru Donici cu fabule și C. Stamati cu poemul: „Gafița blestemată de părinți”.

Revista a apărut numai în 2 numere; fiindcă a fost suprimată de cenzură, din cauza unui articol în care Kogălniceanu combate cu toată vehemența xenomania (iubirea de streini a) clasei boerești din Moldova.

Programul „Daciei Literare” a fost continuat de revistele: Propășirea, apărută în 1844, și România Literară, publicată în 1855.

INTRODUCȚIE

I. La anul 1817, d. Racoccea, k. k. translator românesc în Lemberg, publică prospectul unii foi periodice ce era să iasă pentru întâiași dată în limba românească. Planul seu nu se putu aduce în împlinire. La anul 1822, d. Z. Carcaleki, în Buda, cercă pentru a doua oară o asămine întreprinde-re; dar și aceasta fu în zădar. In sfârșit, la 1827, d. I. Eliad vru și ar fi putut, pe o scară mult mai mare, să isprăvească acceace Racoccea și Carcaleki nu putură face. Ocârmuirea de atunce a Țării Românești nu-i dădu voia trebuincioasă. Așa puținii bărbați cari pe atunce binevoia a se mai îndelet-nici încă cu literatura națională, perdură nădejdea de a vede vreodată gazetă românești.

Numai doi oameni nu perdură curagiul, ci așteptară toate dela vreme și dela împregiurări. Aceștia fură d. Aga Asachi și d. I. Eliad; unul în Moldavia, altul în Valahia, păstra în inima lor focul luminător a științelor. Așteptarea lor nu fu înșelată. Împregiurări cunoscute de toți le veniră întru ajutor. Așa la 1 Iunie 1829, în Iași, „*Albina Românească*” văzu lumina zilei pentru întâiași dată. Puțin după ea se arată și „*Curierul Românesc*” în București. De atunce unsprezece ani sunt aproape; între alte multe înaintări ce s'au făcut în imbele principaturi, literatura n'a rămas în lenevire. Ajutată de stăpânire, apărată și îmbogățită de niște bărbați mari și patrioți adevărați, a căroro nume vor fi trainice ca veacurile, înlesnite prin miile de școli

ce s'au făcut în târgurile și satele Moldovlahiei, literatura noastră făcu pasuri de urieș, și astăzi se numără cu mândrie între literaturile Europei.

După *Albina* și după *Curier*, multe alte gazete românești s'au publicat în deosebitele trii mari provincii a vechei Dacii. Așa în puțină vreme am văzut în Valahia: Muzeul Național, Gazeta Teatrului, Curiozul, Romania, Pământeanul, Mozaicul, Curierul de îmbe secse, Vestitorul bisericesc, Cantorul de avis; în Moldova: Alăuta românească, Foaia sătească, Oziris; în Ardeal: Foaia Duminicii, Gazeta de Transilvania și Foaia inimii. Unele dintr'însele adecă acele care au avut un început mai statornic trăesc și astăzi; celelalte au pierit sau din nepăsarea lor sau din vina altora.

II. Cele mai bune foi ce aveam astăzi sunt: *Curierul Românesc*, sub redacția d. I. Eliad; *Foaia inimii* a d. Bariț și *Albina Românească* carea, în anul acesta mai ales, a dobândit îmbunătățiri simțitoare. Inșă afară de politică care li ia mai mult de jumătate din coloanele lor, tustrele au mai mult sau mai puțin o coloră locală. *Albina* este prea moldovenească; *Curierul*, cu dreptate poate, nu prea ne bagă în seamă; *Foaia inimii* din pricina unor greutăți deosăbite nu este în puțință de a avea împărtășire de înaintirile intelectuale ce se fac în îmbele principaturi.

III. O foaie dar carea părăsind politica, s'ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie carea făcând abnegație de loc ar fi numai o foaie românească, și prin urmare s'ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie zic, ar împlini o mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie ne vom sili ca să fie DACIA LITERARA; ne vom sili, pen-

trucă nu avem sumeața pretenție să facem mai bine decât predecesorii noștri. Inșă urmând unui drum bătut de dânșii, folosindu-ne de cercările și de is-pita lor, vom ave mai puține greutăți și mai mari înlesniri în lucrările noastre.

Dacia afară de compunerile originale a redac-ției și a conlucrătorilor sei, va primi în coloanele sale, cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnaluri românești. Așa dar foaia noas-tră va fi un repertoriu general a literaturii româ-nești, în carele ca într'o oglindă se vor vedea scrii-torii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, buco-vineni, fiștecările cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul seu.

Urmând unui asemenea plan, Dacia nu poate decât să fie bine primită de publicul cetitor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urăciune isgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu per-soana. Vrajmași ai arbitrariului! nu vom fi arbitri în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcei, nu vom primi nici în foaia noastră discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe. Literatura are trebuință de unire, iar nu de desbinare; cât pentru noi dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din carea s'ar pute isca o urită și neplăcută neunire. In sfârșit, țalul nostru este realizația dorinții ca *Românii să aibă o limbă și o literatură comună pen-tru toți.*

IV. Dorul imitației s'a făcut la noi o manie pri-mejdioasă, pentrucă omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în lite-ratură. Mai în toate zilele es de subt țeasc cărți în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai

traducții din alte limbi și încă și acele de ar fi bune. Traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prizoni cât vom pute această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unii literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țeri sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm dela alte nații. Foaiă noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele.

V. Dacia, ce prin urmare va cuprinde toate ramurile literaturii noastre, va fi despărțită în patru părți. În partea dintâiu vor fi compuneri originale a conlucră[to]rilor foaii; partea a doua va avea articole originale din celelalte jurnale românești. Partea a treia se va îndeletnici cu critica cărților nouă eșite în deosăbitele provincii a vechei Dacii; partea a patra, numită Telegraful Daciei, ne va da înștiințări de cărțile ce au să iasă în puțin, de cele ce au ieșit de subț tipar, relații de adunările învățaților români, știri despre literaturii noștri și, în sfârșit, tot ce poate fi vrednic de însemnat pentru publicul român.

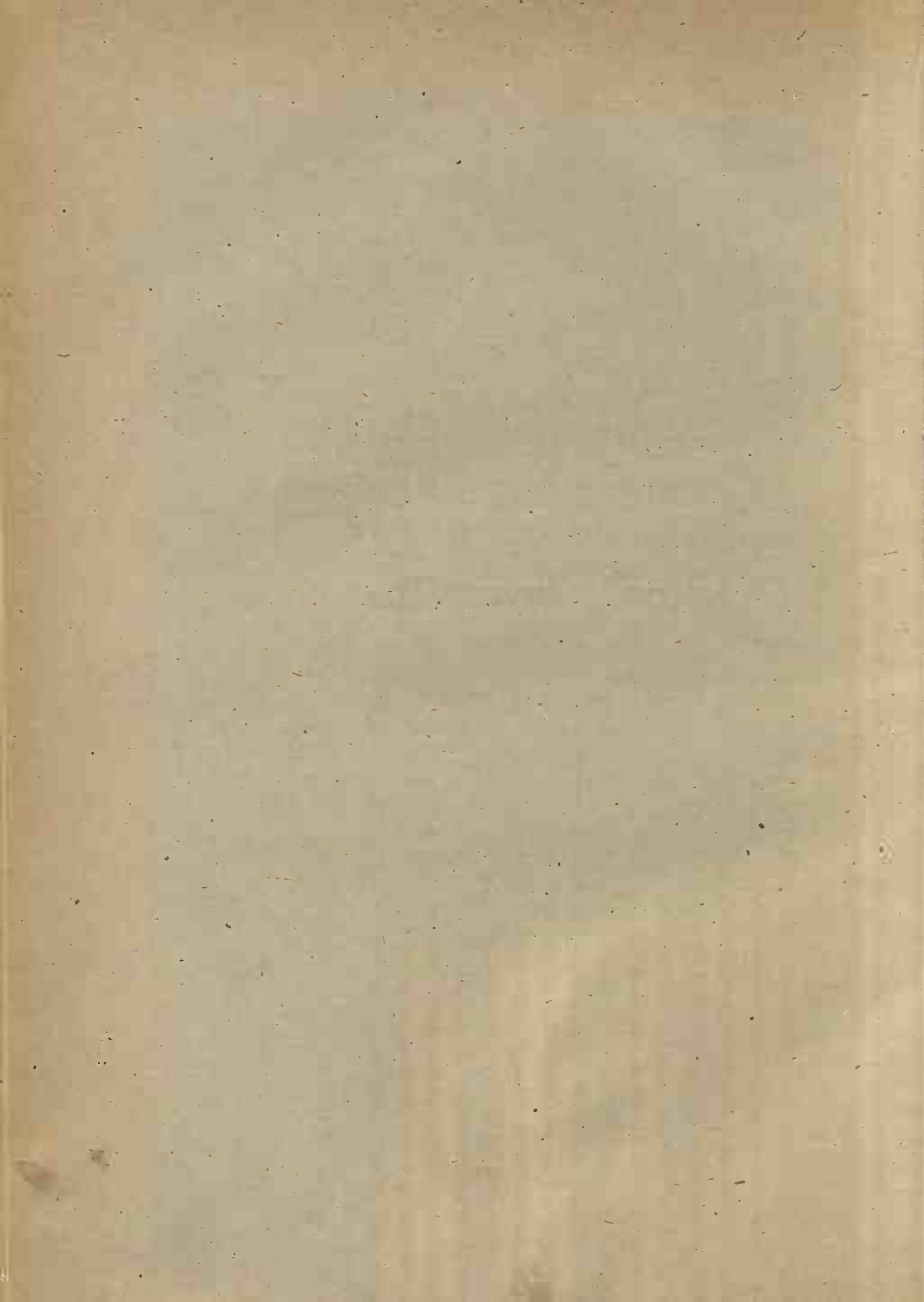
Iași, 30 Ghenarie, 1840.

Redactorul răspunzător, *M. Kogălniceanu.*

SCHIȚE DE MORAVURI

1. SCENE PITOREȘTI DIN OBICEIURILE
POPORULUI : NOU CHIP DE A FACE CURTE
2. FIZIOLOGIA PROVINCIALULUI IN IAȘI

PROȘTIȘIREA.

FOAIE

TRATATUL INTERPRETĂRII ARTICOLULUI III AL CONSTITUȚIEI.

ANUL I

Dimineața, la 2 Ianuarie

1914.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text appears to be a preface or introduction to the treatise.]

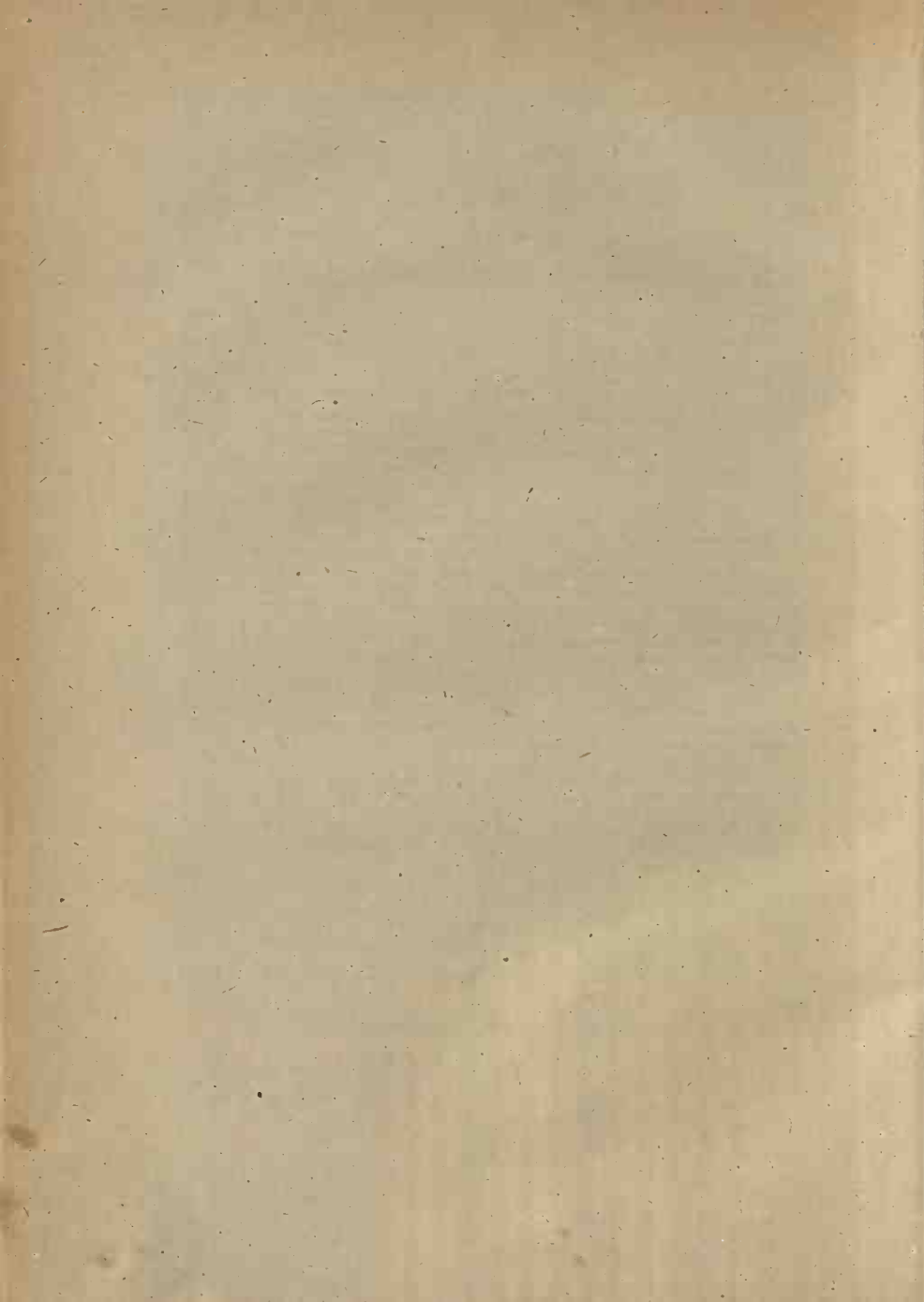
Secția I va cuprinde articolele originale de știință, literă, istorie naturală, geografică, filozofie, arte plastice, literatură, științe descriptive și lucrări de actualitate.
 Secția II va trata, în ordine de importanță, următoarele domenii: științe matematice, științe fizice, științe chimice, științe medicale și farmaceutice, științe veterinare și zoologice, științe agricole și silviculturale, științe economice și industriale, științe juridice, științe literare și artistice, științe istorice și geografice, științe sociale și politice, științe pedagogice și psihologice, științe medicale și farmaceutice, științe veterinare și zoologice, științe agricole și silviculturale, științe economice și industriale, științe juridice, științe literare și artistice, științe istorice și geografice, științe sociale și politice, științe pedagogice și psihologice.

[Handwritten signatures and notes at the bottom of the page, including names like 'D. M. P.' and 'D. M. P.']

REVISTA «PROȘTIȘIREA»

(Cu ștersăturile cenzurii).

(Originalul în Biblioteca Academiei Române).

SCENE PITOREȘTI DIN OBICEIURILE
POPORULUI
NOU CHIP DE A FACE CURTE

O siècle l'était-ce donc là l'oeuvre
Que ton bras s'était imposé?..
Ta hache entame et secoue
Le monument des vieilles mocurs.

Edouard Turquety

Kogălniceanu, ridicându-se în programul Daciei Literare împotriva traducerilor și imitațiilor după literaturile străine, arătase importanța fondului național. „Istoria noastră — zicea el — are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru această trebuință să ne împrumutăm de la alte nații”. În năzuința de a pune în valoare acest punct al programului său, Kogălniceanu, care publica în coloanele „Daciei Literare” nuvelele, cu subiectele luate din cronici, ale lui Negruzzi (Alexandru Lăpușneanu, Riga Poloniei și Prințul Moldaviei, 1713), încercă să dea și el în schița de mai jos o icoană frumoasă a logodnei și nunții țărănești. Subliniind contrastul cu viața egoistă, materialistă și imorală a orașelor, el izbutește să scoată în relief tot farmecul idilic, plin de nevinovăție și sănătate morală al obiceiurilor patriarhale de la țară și mai ales de la munte.

Nou? da ce-i astăzi nou subț soare? Nu sunt toate trecute? Nu sunt toate vechi? Nu-i cinstea veche, încât n'o mai găsești pe pământ? Nu-i patriotismul vechiu, încât deabia îi mai afli numele în gura procleșilor? Nu sunt în sfârșit vechi, paragine de

vechi, toate virtuțile și toate viciurile, până și moda? Ș'apoi mai ai încă pretenție să ne arăți ceva nou, și încă ce? — *Un nou chip de a face curte!* Asta este, zeu, o mare obrăznicie din parte-ți, când știi că în veacul ist de aur, noi am învechit toate chipurile de a face și de a resface curte.

— Ei bine cu toate aceste, chipul meu este nou, pentrucă este nevinovat, și că pentru oameni civilizati ca dumneavoastră, numai nevinovăția a mai rămas încă un lucru nou, nevăzut, neuzit.

Câteodată ți se întâmplă poate să te duci la țară; asta n'o faci ca să te miri de frumusețele naturei, ca să privești mărețul resărit a soarelui peste înaltele vârfuri a Carpaților, ca să resuflă curatul aer de pe șesurile Moldovei și a Siretului, ca să auzi desfătăcioasa cântare a Filomelei¹⁾, ca să zici în sfârșit cu Văcărescu:

La Carpați mi-am dus jalea,
Lor am vrut s'o hărăzesc;
Resunetul, frunza, valea,
Apele mi-o înmulțesc.²⁾

Nu! Dumneata nu ești așa de nebun să te miri de niște asemenea secături. Ce este natura, ce este poezia pentru dumneata? Ocupațiile dumitale la țară sunt mai serioase sau mai vajnice, cum ai învățat a zice în dieceasca dumitale limbă. Te duci la țară să-ți vinzi stogurile de fân; să-ți vinzi grâul din gropi, popușoi și porumbul din coșere, cirezile de boi, turmele de oi, rachiul din velnița cu mașină de aburi — în locul căruia ai fi făcut mai bine o școală; — aceste toate le vinzi ca să stringi bani, cât vei pute mai mulți, dela jidovi, odată plaga Egiptului și acum a Moldaviei; și pe urmă

1) filomelă = privighetoare.

2) Din poezia lui Iancu Văcărescu: *Primăvara amorului*.

cu vr'o câteva sute de galbeni în buzunar, întorcându-te în Iași, să ai cu ce face intrigi, cu ce da rusfetur³⁾, cu ce lua o lojie de rândul întâi la teatrul franțez⁴⁾, cu ce cumpăra pentru cucoana dumitale zarificuri dela Miculi, cu ce tăia șos⁵⁾ la domnul Cutare și Cutare, cu ce... cu ce...!

Ei bine, în mijlocul unor asemenea patriotice ocupații întâmplatu-ți-s'a vr'odată să vezi sau s'auzi măcar, cum fac flăcăii curte fetelor, mai ales la munte? Spusu-ți-a cineva că la munte, când un flăcău apucă pe o fată de peștiman sau de salba care-i este împregiurul gâtului, este ca [și] când și-ar cere-o de soție? Nu-i chipul galant? Nu-ți însuflă niște suvenire mitologice? Nu crezi să cetești romanul colanului zeei Vinerei?

Dacă drăgălușul nu-i destul de voinic să facă un asemenea pas, aleargă la cimpoieș, care se duce de spune fetei, în versuri întovărășite de cimpoi, că cutare flăcău moare, piere pentru dânsa.

Oare acest fel de declarație nu-ți place mai mult decât declarațiile civilizate de p'n capitalele românești, unde tânărul întreabă dintâi câte mii de galbeni, câte moșii, câte suflete de țigani are fata? Și după ce i-a făcut curte — adică lăzei cu galbeni — face în sfârșit, dar tocma în urmă, și fetei o declarație, ce pute a aur, și a precupeț, două ceasuri de departe.

Dacă fata dela țară i-a încuviințat cererea, flăcăul trimite peștitori cu cimpoieșul, în casa fetei. Cimpoieșul adresa către părinți următoarea orăție:

„Moșii și strămoșii părinților noștri, umblând la vânat p'n codru, au aflat această țeară, întru care

3) rusfeteș = cuvânt turcesc; înseamnă: dar făcut cu scopul de a mitul.

4) La 1840, funcționa în Iași, un teatru franțez, întemeiat încă din 1833, de frații Baptiste și Joseph Fouraux.

5) șos = joc de cărți, introdus de ofițerii ruși.

ne aflăm și noi acum și ne hrănim, și ne desmierdăm cu mierea și cu laptele dintru dânsa. Deci, prin pilda aceasta fiind însemnat și cinstitul flăcău (cutare), a mers la vânat prin câmpii, prin codri și prin munți și a dat peste o fiară carea, fiind rușinoasă și cinstită, nu a sțatut față cu dânsul, ci a fugit și s'a ascuns; și viind noi pe urma ei, ne-a adus în această casă. Deci dumneavoastră trebuie 'să ne-o dați, sau să ne arătați unde a fugit feara aceasta pe care noi cu atâta osteneală și sudoare am gonit-o din pustie.

Cimpoieșul își desvălește atuncea toate florile ritoriceii, împodobindu-și vorba, zice Cantemir, cu alegorii și cu metafore, după cum se pricepe.

Părinții respund că acest fel de feară n'a venit în casa lor. Inșă pețitorii silindu-i mai mult, ei aduc la iveală pre bunica fetei. — Pre aceasta o căutați? — Nu, și bunica face loc mamei. — Poate pre asta o vreți? — Ba nu! După mama fetei, scot pe o slujnică urită și bătrână, îmbrăcată cu stroe stremțuroase. — Ei, asta-i? — Ba nu, ba nu; pentru că feara noastră este cu părul galben ca aurul, cu ochii ca de șoim, dinții ei stau ca mărgenele, buzele îi sunt roșii ca cereșele; la trup este ca o leoaică, la piept ca o găscă, cu grumazii ca de lebădă. Degitele îi sunt mai delicate decât ceara, și fața mai strălucitoare decât soarele și luna".

În sfârșit părinții, siliți cu arme, își scot fata împodobită după putința lor. Logodna se face și fata intră iarăși în cămară, de unde n'o scot până în ziua cununiei.

Aceste ceremonii care din zi în zi se pier prin civilizația cea făcătoare de bine, adecă prin acea civilizație care ne face cosmopoliți⁶⁾, dărmându-ne

6) cosmopolit = om care se crede cetățean al lumii întregii și care deci nu mai are legături cu patria lui.

obiceiuri strămoșești, caracter și limbă, și... și..., și alte altele fleacuri; aceste ceremonii, zic, se sfârșesc prin o cununie. În ziua aceea, dacă mirele s-așeză în alt sat decât mireasa, trimite înainte gasdași (conacci)⁷⁾ ca să-i vestească apropierea. Iar rudele miresei stau pe drum așteptându-i; și îndată ce se apropie, îi prind și-i duc robi în casa fetei. La întrebările ce li se fac, ei răspund că ar fi trimiși să vestească rezboiul, și că oastea sosește după dânsii, ca să iae cetatea cu asalt. Rudele atunci merg cu gasdașii înaintea mirelui și după ce s'au adunat îmbele părți și au ajuns înaintea casei miresei, toți fac o alergare de cai. Acei cari au cai mai ageri, și prin urmare, ajung mai întâi la semn, primesc din mâna miresei o năframă cusută cu aur sau cu mătase.

După aceste exerciții cavalierești, toți se duc la biserică, la cununie; mirele și mireasa stau pe un covor, sub carele sunt aruncați bani spre a arăta că calcă în picioare toată mărirea străină, căutând numai fericirea casnică. La punerea cununelor, un nuntaș aruncă în toate părțile nuci și alune, spre a arăta că mirii se leapădă de acum / de jucăriile copilărești, având a se îndeletnici cu lucruri mai înalte.

Intorcându-se acasă, masa este gata; în capul mesei se pun tinerii, iar socrii cu nănașii în dreapta și în stînga. Atuncea se scoală un frate sau în lipsă o rudenie a mirelui, și-i face următoarea orăție:

„Iată viind vremea vârstei căsătoriei și veseliei dumitale, frate, părintele nostru te pune la masă, și mire te face, unindu-te de acum și cu alt neam străin; ci pururea să fii neuitător părinților și dragostilor frățești; și toată vremea să fii plecat la

7) conacci = conăcari.

toate poroncile părintești cu toată inima, ca să îei binecuvântarea lor. Cinstește pe tatăl tău și durerile mamei tale să nu le uiți, că prin ei te-ai născut. Și cu binecuvântarea părintească, cu bun ceas dela Dumnezeu să fii pururea în veselii, dumneata. Amin”.

La sfârșitul mesei, mirele vrând să se ducă acasă, vătăjelul miresei, ce poartă un baston împodobit cu flori și cu cordele, se scoală, și în numele ei cere iertăciune dela părinți, zicând:

„Când se socotește fericirea veacului acestuia, aflăm că cea mai temeinică este bucuria de fii, cinstiți dumneavoastră părinți, căci această fericire este, cum zic și filosofii, *proprium naturae*, adevărată și deosebită a firei, că este din singele seu, și cum ar fi și singur omul. Această fericire o mărturisește Sânta Scriptură, când zice: „Iată femeia ta ca o vie roditoare, întru olaturile⁸⁾ casei tale, și vei vedea fiii fiilor tăi, ca niște tinere odrasle de măslin, împregiurul mesei tale”. Așa dar iată astăzi, cinstite dumneata părinte cu nevasta dumitale, se plinește bucuria părintească, înaintea dumilorvoastre. Priviți amândoi cea adevărată și neosebită cu inimă curată fericirea fiicei dumilorvoastre; priviți cea însetată de părinți bucurie; de vreme că așa întâi, dintru orânduiala lui Dumnezeu, și din binecuvântarea dumilorvoastre, se face soț fericitei vieți dumisale, fratelui nostru N. Sosind la această vârstă a fericitei vieți, fiica dumilorvoastre, dimpreună cu a dumisale soț, are datorie eșind din casa dumilorvoastre, cătră casa sa, de Dumnezeu aleasă, să vă mulțamească și întâi a-și cere binecuvântarea părintească, că binecuvântarea părinților asupra fiilor, zid nesurpat caselor sale este. De care și fiica dumilorvoastre dintru acest

8) olat = ținut, moșie.

ceas, are datorie a-și cere părințeasca iertăciune, întru cele ce n'ar fi putut plini⁹⁾ poroncile părințești, poftele frățești. Indeamn'o firea cea bună, din curată inimă, a mulțami dumilorvoastre de toată înțelepciunea și creșterea întru casa dumilorvoastre; miră-se¹⁰⁾ cu ce suspinuri cu ce lacrimi va cere iertăciune dela dumnia-voastră; miră-se cu ce cuvinte dulci de mulțemită, va mulțemi dumilorvoastre pentru toată mila, paza și grija părințească. Pân' la unul prea bogat în milele lui Dumnezeu, din osărdia inimei șale aleargă, să vă mulțemească cu adăogirea bucuriei a tuturor fraților, și fii de fii a dumilorvoastre, pân' la al triile și al patruale neam. Rugându-se dumilorvoastre, împreună cu a dumisale soț, și de acum înainte să rămâie amândoi întru neschimbată dragoste a dumilorvoastre, luându-și ziua bună, sărută mâinile dumilorvoastre".

Părinții răspund cu ochii înlăcrimați:

„De vreme ce Dumnezeiasca Pronie a orânduit această unire cu fiica noastră, a se da soț vieței dumitale, mire, următori suntem și noi orânduielei dumnezeiești; și macar că binecuvântarea cea mai desăvârșită cătră fiecă casă, dela unul a-tot-țiitorul Dumnezeu este, dar cât și dela noi părințească binecuvântare, care am luat-o dela părinții noștri, cu aceea binecuvântare vă binecuvântăm și întărim pre fiica noastră, și săvârșim binecuvântarea asupra voastră. Dumnezeu să vă împreune și să vă întemeieze; să plinească¹¹⁾ toată binecuvântarea între voi. Numai și dumneata, mire, să păzești, te rugăm, poronca Bisericii noastre, de care este poroncit tot omul: „lubiți pe femeile voastre; să nu le scârbiți¹²⁾ pre dănsese, petrecând întru pacea lui Dumnezeu”. „Iar tu,

9) implini = indeplini.

10) miră-se formă inversată, obișnuită în limba veche: se mira.

11) să plinească = să indeplinească.

12) a scârbi înseamnă în limba veche românească: a măhni.

fiică, iată crescându-te în brațele dragostei și a durerii noastre cei părințești, și cu cele dintr'însele învățături hrănindu-te, acum sosind vremea cuviincioasă, cu durerea inimei noastre și cu bucurie, dilipindu-te din brațele noastre, împlinim și cea mai de pe urmă datorie a părințești dragoste, dându-te întru binecuvântarea soțului". Deci de acum înainte dimpreună petrecând, noi din tot sufletul vă binecuvântăm și rugăm pe sântul Dumnezeu să înmulțească anii vieții voastre, să ocârmuiască petrecerea voastră întru o dragoste și întru o unire; că văzând fericirea voastră, să se bucure și sufletul nostru, pre voi numai avându-vă sprijineală slăbiciunii noastre și mângâiere durerilor bătrâneților. Și întărim și întru fiii voștri această a noastră binecuvântare¹³⁾".

Și tânăra fată se aruncă în tremurânde brațe a părinților. Ce deosebire între nunțile acestea — ce odată erau obștești, și astăzi se mai află numai în satele unde nebunia înnoirilor n'a intrat încă — și între nunțile bogățiilor noștri de astăzi, unde căsătoria este o speculație, binecuvântarea părintească o comedie de răs, fata o marfă adeseori dată pe credit, și cinunia o profanație. De ginere nu zic nimic, căci el, de se bucură în ziua aceia, se bucură numai de sacii cu bani ce a primit zestre.

Insfârșit, mirele vre să-și iae femeia; atuncea frații ei îi stau cu securea curmeziș în ușa — odinioară cu sabiile scoase, pe când mai erau sabii — și nu-l lasă să treacă, până când nu se rescumpără cu vreun dar. Fata se suie atuncea sau cu cumnată-sa sau cu soacră-sa într'un car, încărcat cu zes-

13) Toate aceste orajii s'au copiat întocma de pe originalul orajiiilor ce s'a zis la nunta fetelor restrebunului meu, Șatrariul Ioniță Arbure.

(Nota lui M. Kogălniceanu).

treacă-și. Iar mirele îi urmează călare cu toți nuntașii, ce chiotă și dau din pistoale, tot drumul.

Însă chinurile mirelui nu sunt încă sfârșite. Ajungând mireasa la casa bărbatu-său, drugele¹⁴⁾ o iau și o închid într-o camară; nuntașii se apropiau atunci și strigă să le deschidă; văzind în sfârșit că nu-i ascultă, strică ușa, și fericitul mire își smulge tânăra soție din brațele rudelor — ca Romanii pre Sabinece — o ridică peste pragul ușii și sboară cu dânsa în camera amorului.

Aceste alegorii încă remase dela Romani, aceste idile practice pe care coasa civilizației le dărmă din zi în zi mai mult, și le-am spus, ca să vin în sfârșit la noul chip de a face curte, ce se obicinuieste încă mai în toate satele dela munte.

O fată căreia i-a plăcut un flăcău din vreun sat, îi dă voce să vie s'o vadă odată pe săptămână, în noaptea Sâmbetei spre Duminecă.

Când cu nerăbdare așteptatul ceas se apropie, tunetele, fulgerile, furtunele, ploaia, zăpada, nimică nu-l oprește. Ajungând la casa ibovnicei, se ascunde în vr'un coșer, sau în vr'o poeată, până când părinții fetei se duc la culcat; pentrucă nimine nu știe că a venit afară de fată...

O, cetitorilor mei din Iași și din București, din ținuturi și din județe, cetitorilor mei din veacul al nouăsprezecelea, voi care cetiți toată ziua romanele lui Balzac și a lui Paul de Kock, uitați romane veac și obiceiuri de prin orașe, îmbrăca-ți-vă cu haina voastră cea mai albă de nevinovăție, haina care o purtați când aveți zece ani, când aveți cinci ani, spre a auzi, fără să zimbiți de răutate, aceia ce am să vă spun.

Când părinții s'au culcat, fata, dacă este vară, ese încet, încet, pe vârful degetelor, se duce de-și

14) drugele = druștele, „domnișoarele de onoare”.

găsește ibovnicul¹⁵⁾, și puindu-se pe iarbă verde, subț un păr bătrân ca veacurile, își vorbesc de dragoste, unul lângă altul. Dacă este iarnă, fata deschide încet ușa casii, ibovnicul intră, își leapădă gluga pe o laviță și se suie pe cuptor, lângă amorează.

Și îndată ce vârful Ceahlăului începe a se albi de lumina zorilor, flăcăul după o nevinovată noapte — dar, nevinovată! — se scoală de lângă ibovnica-și, își ia gluga și se întoarce în taină acasă, după ce și-a luat dela amoreză voie să vie ș' în Sâmbăta viitoare să-i facă curte pe *cuptior sau subț păr*. Pentru această trebue să fie cineva dela munte, nu-i așa? Și noi suntem din Iași, din București. O *tempora, o mores!*¹⁶⁾.

15) Din slavonesc ljubovnik (* ljubiti = a iubi) — iubit.

16) O tempora, o mores! sunt cuvintele pe care le-a spus Cicero în discursul I, 2, îndreptat împotriva lui Catilina, vroid să arate decăderea moravurilor din timpul său.

FISIOLOGIA PROVINCIALULUI DIN IAȘI¹⁾

În schița de mai jos Kogălniceanu scoate în relief, cu multă vioiciune și umor, mărind până la caricatură, trăsăturile de naivitate și stângăcie din psihologia micilor boerinași de provincie. Aceștia sosind pentru întâiași dată în Iași, după ce au de purtat la barieră, o luptă dărză cu cinovnicii, pentru salvarea merindelor aduse de acasă, trag la cel mai luxos otel și restaurant, unde sunt speculați de restaurator; se mută apoi la un han, gustă cu nesăț din toate plăcerile vieții de capitală, pentru ca în cele din urmă „să se întoarcă murfluți acasă cu datorie de o mie de galbeni și cu moșia scoasă la mezat”.

Schița a fost publicată în *Almanahul de învățură și petrecere pe 1844*. Kogălniceanu s'a străduit să răspândească ideile sale literare și prin calendare, care se adresaau unui public cititor mai larg. Din acest punct de vedere, calendarele sale sunt o continuare firească a revistelor literare.

Dar dinteți să ne înțelegem. Acest titlu de *provincial* sau *ținutaș* este foarte mare; împărăția lui se întinde în Moldova dela barierele Iașilor — socotind afară de bariere: mahalalele Păcurariul, Tătarășul, o bucată din Sărărie și partea orașului zidită pe șesul Bahluiului — și până la marginile principatului; această împărăție a provincialului este hotărâtă la nord prin Bucovina, la sud prin Valahia

1) Pierre Durand a scris *Fiziologia provincialului* la Paris; noi am căutat ca trăsăturile lui să le micșorăm în proporția cadrului cuvenit provincialului în Iași. (Nota lui Kogălniceanu).

și Turcia, la ost prin Besarabia, și la vest prin Transilvania; ea cuprinde deci toată populația țării, afară de Iași unde sunt Iașeni, locuitorii capitaliei; așa dar cuprinde peste un milion și o sută de mii de trupuri — nu zic suflete — de toată vrâsta de toată starea și de toată mâna, un milion și o sută de mii de bătrâni, de femei, de copii, și de oameni copii care se subțimpărtesc în oameni cu capital, în lăeși²⁾, în dvorenini³⁾ mari și mici, în negustori, în slujitori, în jidani, comisari, săraci, priveghitori⁴⁾, surugii⁵⁾, advocați, pojarnici⁶⁾, proprietari, țărani și cinovnici⁷⁾.

Ar fi un lucru foarte greu pentru noi, dacă într'un bief Călindar care trebuie să cuprindă de toate am vroi să zugrăvim toate aceste varietăți a soiului provincial. Departe de noi nebuneasca pretenție de a ne crede în stare să arătăm toate aceste nenumărate figuri. Ar fi o sarcină mai presus de puterile noastre și vrednică de a fi numărată între cele douăsprezece fapte eroice a voinicului Ercul.

Tot ce putem face este să alegem între o mie — sau mai bine între un milion și o sută de mii — un tip pe care să-l poată cunoaște fieștecine, și care să samine cu majoritatea provincialilor pre care fluxul⁸⁾ harabagiilor⁹⁾, a căruțelor de țară sau de poștă¹⁰⁾ în toată ziua îi aduce calzi și-i trâtește liop pe paveaoa Iașilor, cum zice prietenul meu, *Carl*

2) lăeș = țigan de laie.

3) dvorenin = om de la curtea domnească.

4) priveghilor (de la a priveghia) însemna în Moldova subprefect.

5) surugiu = vizitlu.

6) pojarnic (în Moldova) = pompier.

7) cinovni (cuvânt de origine rusească) = funcționar mic.

8) flux, aci: venirea regulată; comparație cu fluxul mării.

9) harabagiu = cărauș de haraba (car mare cu lavițe pentru pasageri).

10) Înainte vreme, când ru erau trenurile, călătoria de la o localitate la alta se făcea cu un serviciu de trăsuri, numit poștă.

Nervil¹¹⁾), iarăși într'o descriere ce face despre provincial — însă despre provincialul *Eughenist*¹²⁾).

Pentru că să putem ajunge la această alegere și să putem găsi așa de bine pe individul nostru, încât oricine să-i poată ceti pe frunte cuvântul de *provincial*, ca un blăstăm strămoșesc, noi vom începe dintei a scoate dintre ținutași pre bătrâni, pre copii și pre dame.

Din categoria bărbaților cari plutesc pe râul vieții dela douăzeci și cinci ani cel puțin și până la cincizeci de ani cel mult, o analiză adâncă și făcută cu scumpătate ne silește să tragem un mare număr de oameni cari, la cea întâi vedere, samănă a fi provinciali, dar cari în faptă nu sunt nici de cum provinciali.

Așa ținutașul, fie din țara de sus, fie din țara de jos, care a fost în Iași de douăsprezece ori și în fieștecare oară a șezut câte douăsprezece săptămâni, nu se poate socoti de provincial. În atâta petrecere în clima capitaliei, el și-a pierdut caracterul primitiv, prostia de ținutaș. Adunarea noastră l-a cioplit, pâcla¹³⁾ noastră i-a schimbat vâpseaua Colbul¹⁴⁾ nostru l-a înălbit; tina noastră i-a văcsuit ciubotele. Trăsurile Iașenilor sau l-au călcat pe picioare și așa l-au mântuit pentru totdeauna de bătăture, sau l-au stropit din creștet până în talpe. El a fost la teatru, la cel franțuzesc, la cel nemțesc, sau la cel românesc, nu-i nimic. El a auzit cântând din gură pe d. Bruker, din scripă pe d. Știulțer. El a văzut jucând pe d.

11) Karl Nervil, e pseudonimul lui Costache Negruzzi. Negruzzi publicase și el în Albina Românească un articol intitulat: Fisiologia Provincialului. Modelele acestui gen de fiziologii veniau din Franța.

12) Evghenist (cuvânt de origine greacă): de neam bun, nobil boier.

13) pâclă = căldură năbușitoare; negură.

14) colb = prof.

Greceanu, sau pe d[emoaze]lla Șiler. El a văzut dăn-
 ținind pe demoazella Töhman, sau pe d[emoaze]lla
 Dolores, spaniola cea cu ochii negri și frumoși.
 El a rîs de comicul d-lui Pelier. El a fost la bal
 masche¹⁵⁾; el s'a îmbrăcat în domino¹⁶⁾, și a avut
 o mulțime de aventuri cu o cucoană mare în mască,
 care, neavînd trăsura, l-a rugat s'o ducă acasă.
 El a jucat la billard în casino¹⁷⁾ lui Nicoletti, el
 și-a făcut straie la un jidan din Iași: — nu vorbesc
 de d-nii Ortgies, Derigo și Bogdanovici¹⁸⁾, la care
 lucrează numai ursoșii provinciali evgheniști cu a
 căroră descriere, cum am mai zis, s'a însărcinat
 Carl Nervil. Prin toate aceste întâmplări, el păstrează
 undeva pecetea capitaliei; el nu-i încă iașan,
 dar nu mai este provincial; prin urmare, cum s'ar
 zice, nu-i nici copou, nici ogar.

Asemene acel ce are mai mult duh¹⁹⁾ decât șase
 capitaliști de rangul lui, nu poate fi numit pro-
 vincial. Geniul nu este lipit locului; el zboară peste
 deșertăciunile și dobitociile ținuturilor; mîntea sa îl
 face lăcuiitor a lumii civilizate, și ori și unde se în-
 fățosează, are drept de împămîntenire.

Cinovnicii²⁰⁾ ocărmuirii, socotind dela ispravnic²¹⁾
 și pînă la slujitor, n'ar merita să fie numărați în
 starea vrednică de toată cinstea a ținutașilor, de soiu
 curat. Dumnealor n'au patrie. Soarta lor îi face cos-
 mopoliti; povățuiți de Dumnezeirea²²⁾ *Chivarnisa-*

15) bal masche = bal mascat (unde se dansează cu mască pe obraz).

16) domino = costum de bal mascat, alcătuit dintr'o haină lungă deschisă în față și cu un fel de glugă.

17) casino = loc de reuniune, unde se poate dansa, juca, cînta, etc.

18) croitori în Iași pe timpul lui Kogălniceanu.

19) duh = spirit.

20) cinovnic = funcționar mărunt.

21) ispravnic = prefect.

22) dumnezeirea = aci: zeija.

lă²³⁾, dumnealor merg și vin în dreapta, în stînga, înainte și înapoi. Frecătura trebilor publice le rădica tot felul de individualitate. Dumnealor n'au gând, cuvinte, pasuri, conștiință și dui decât numai gândul, cuvintele, pasurile, conștiința și duhul Nacealstviei²⁴⁾. Dumnealor sunt lipiți de niște ațe a cărora vîrfuri se trag din Iași.

Tot cu acelaș rezon²⁵⁾ prin care amploiații nu se pot socoti de provinciali, tot cu acelaș rezon zic, și acei ce au fost în slujbă în capitalie, în vreme de trei ani, potrivit Reglementului, nu învrednicesc acea numire. Aseminea și născuții în capitală, mutați pe urmă în ținut, nu se pot numi provinciali, ci *provincializați*, o numire care, cât pentru mine, o urăsc mai mult decât toate poreclile din lume, și pe care, pe sfântul meu, n'ași vroii a o avea. Mai bine aș prefera să car apă pe la jidani, să fac cărbuni, să lucrez la drumuri publice, să fiu pus peste arături, decât să fiu numit provincializat: fui, ce scârnav nume!

Tăranii, adevărații muncitorii de pămînt, asemenea nu pot să-mi slujească tipului meu; viața lor este așa de ticăloasă în privire cu a noastră, caracterul lor este așa de firesc, compătimirea mea pentru dănsii este așa de mare și de dreaptă, încât mi-ași imputa ca o nelegiuire cea mai mică glumă ce aș putea face asupra unei stări de oameni, asupra căreia razimă toate sarcinile, afară de cele folositoare și care ne hrănește pe noi leneșii și trîndavii orașelor.

Fericiții acestei lumi, cari au un venit de zece mii galbini pe an, sau rangul de Logofăt mare²⁶⁾ nu pot fi provinciali. Cum zicea Sertorius:

23) chiverniseală = procopseală.

24) Nacealstvie (rusec) = autoritate, comandament, cărmuire.

25) rezon = motiv; cauză (fr. raison).

26) Ministrul de justiție.

Rome n'est plus dans Rome, elle est toute où je suis. 27)

Așa și dumnealor pot zice:

Iași nu mai sînt în Iași; ci sînt unde sîntem noi.

Asemine nu putem da titlu de provincial boierului ținutaș, care vine în Iași cu caretă²⁸⁾ și cu doisprezece cai de poștă la dânsa. Atîta putem face; căci cu opt cai cine nu merge astăzi la drum, când cu patru cai merg atîția în Iași la plimbare. Toți perucherii²⁹⁾, toți bacalii³⁰⁾, la drum își iartă astăzi cheltuiala pe doi surugii și douăzeci și patru picioare de cai, socotind de cal câte trei picioare.

Damele asemine — negreșit cele frumoșele — dela cinsprezece și până la patruzeci de ani, să trăiască măcar în Sulițoaia sau la Odobești, în Herța sau la Adgiud, în Mamornița sau la Podul Eloliei (*Pond d'Aloës*, după expresia unui parfumat sau afumat traducător), sînt din născare Iașence, adevărate vrednice de iubit. Cât pentru cucoanele trecute peste patruzeci ani, însă care au fost frumoase odată, ele se șterg din catalogul provincialelor pentru *hatărul* trecutei lor frumusețe. Iar cele slute, fie de cincisprezece ani, fie de cincizeci ani, sînt cu drept cuvînt și fără cât de puțină tăgăduire, vecinică și nestrămutată proprietate a provinciei, acum și puzura și în vecii vecilor.

Noi dar socotind dîntei cei mai sus pomeniți, din rămășiță vom lepăda încă și pe provincialul *eughenist*, văr, cumnat sau nepot cu toți logofeții și Vornicii³¹⁾ cei mari din Moldova, carele se poștește

27) Din piesa lui Corneille: Sertorius, III, 1.

28) caretă = trăsură elegantă și închisă, cupeu.

29) peruchier = bărbier.

30) bacal, cuvînt moldovenesc = băcan.

31) Vornicul cel Mare era într-o vreme ministrul de interne în Moldova.

de sine la bal la curte, este față la toată nunta aristocratică, și se cernește la moartea fieștecărui boier sau cucoană mare, subț cuvânt că răposatul sau răposata a fost văr sau vară a triea cu sora mătușii moșului său de văr premare. Carl Nervil a zugrăvit cu condeiu de maestru acest biped³²⁾ curios, pe care Biufon³³⁾ a uitat să-l treacă în Istoria Naturală. Ne iubind a avea a face cu Eughenistii, noi lăsăm de o parte această clasă animală, și ne alegem tipul din acei provinciali, clucerași³⁴⁾ sau slugerași³⁵⁾ cari n'au nici o rudenie între oasele sfinte; care nu poartă urs în spate și curcan în coadă, și care nu trag la gazdă la moșul logofătul și la vărul vornicul, sau la Thița logofeteasa. Noi îl alegem dintr'acei cari vin în Iași, sau cu căruța lor cu trei mârtoage și cu un ficior boeresc înainte, sau cu căruța de poștă, sau cu harabagiu³⁶⁾ jidan, și neavând nici o cunoștință între aristocrați, trag sade³⁷⁾ la han.

Deci începem. Scoateți-vă pălăriile și vă închinați. Provincialul intră în scenă.

Iată omul nostru. Ce ne pasă de unde vine, să fie de departe sau de aproape, dela miazănoapte, sau dela miazăzi, dintr'un târgușor sau dintr'un oraș, dela Adgiud sau dela Focșeni, dela Galați sau dela Cotnar, dela Herța sau dela Bârlad, el n'a fi și nu este decât un provincial. Iată-l. Să-l luăm îndată după ce simte cea întâi impresie. Îndată ce harabagiul sau surugiul i-a spus că se zărește turnurile, întocmai ca patru fesuri, a Mitropoliei, provin-

32) biped, animal cu două picioare.

33) Buffon (1707—1788) mare scriitor și naturalist francez.

34) cluceraș = rang de boerie. Marele clucer era odinioară boierul care supraveghia cămăriile Curții domnești.

35) slugeraș = rang de boerie mai mărunță. Marele Slugeraș avea însărcinarea de a aproviziona curtea și armata cu carne și lumânări.

36) harabagiu = căruș (în Moldova).

37) sade, (cuvânt de origine turcească) simplu, curat.

cialul își freacă ochii, își întinde vederea, dacă este în căruță acoperită își scoate capul afară, întocmai ca un pui de lăstun din cuibul seu, și se înalță, dându-se cu totul priveliștei ce așteaptă să se desțindă dinaintea privirii sale. El vine pe drumul dela Păcurar, spre pildă. Iașii de departe i se arată în cea mai frumoasă poziție; bordurile nu se văd, palaturile albesc, turnurile bisericilor strălucesc cu o mie de raze. Atunci inima-i svâcnește; mai că-i sare din loc, pulsul său bate o sută douăzeci de ori pe minută; nu se poate ținea în trăsură, mai că-i vine să sară jos, și în entuziasmul său strigă: în sfârșit, iată-mă în cel mai frumos oraș a Principatului Moldaviei sau a *Cnejei*³⁸⁾, — dacă a fost în slujbă, în vremea ocârmuirii provizorie.

Dar se apropie de barieră; și ce vede? Două rânduri de bordeie acoperite cu paie, nevăruite, locuite de un roiu de jidani stremțuroși. Ajunge la barieră. Harabagiul sau surugiul stă. Un fel de amfibie³⁹⁾, îmbrăcat jumătate turcește și jumătate căzăcește, vine și întreabă pe provincial: cine-i, de unde-i și unde trage? Voinicul nostru nu știe ce însemnează și pentru ce i se fac asemenea întrebări. În sfârșit răspunde că-l chiamă Oboroc sau Poloboc, că vine dela Herța sau dela Bacău, și că trage la găzdă la hanul cutare, că acolo l-a trimes protopopul ținutului. Zice să pornească; dar n'a scăpat cu atâta. O altă amfibie vine și-l întreabă de n'are marfă cu dânsul? Minunat de o asemenea întrebare care-i dovedește că oamenii îl socot de bacal, sau brașovan⁴⁰⁾, el nu știe ce să mai zică. Amfibia nu mai așteaptă; îl poștește jos, îi scoate geamantanul și

38) Cnejie (cuvânt slav) = Principat.

39) amfibie = verttebat, cu sânge rece, purtând trai alternativ în aer și în apă.

40) brașovean, negustor care vinde marfă de Brașov.

lada, pentru că adevăratul provincial nu merge niciodată la drum decât cu ladă de Braşov. În zadar el strigă împotriva acestei călcări a pravilei, în zadar el chiamă în ajutor Reglement şi noul Aşezământ; cinovnicul îi împunge giamantanul cu nişte vergi de fer, îi scormoleşte prin ladă, şi în sfârşit dă peste câteva lucruri ce samănă a nişte potcoave de cal, învălite cu cea mai mare sirguintă în hârtie vânăta.

— *Ce-s aeste?* întreabă el.

— Aeste, răspunde provincialul, cu nevinovaţia sa obişnuită, îs nişte cârnaţi uscaţi şi cu usturoiu, care la noi se fac tare buni; şi i-am cumpărat înadins să-i aduc prezent⁴¹⁾ unui prieten ce am în Iaşi.

— Prieteşugul, răspunde amfibia, este un simţimânt ce-l preţuese ca om; dar ca cinovnic al Eforiei⁴²⁾, nu trebuie, nu se cuvine să uit, că cârnaţii nu pot avea slobodă intrare în capitalie, ca unii ce sânt făcuţi din carne; şi carnea precum ştii, sau trebuie să ştii, este dată în otcup⁴³⁾. Deci cârnaţii se opresc la barieră şi se vor predstavlisi⁴⁴⁾ locurilor mai înalte.

Provincialul nu înţelege nimica din otcupuri şi monopoluri; el ştie atâta că carnea îi lăsată de Dumnezeu ca să fie mâncată; şi că, sau fiartă, sau friptă, sau în cârnaţi, poate fi mâncată ori unde-i foame cuiva. El nu se poate dăr hotărî a lăsa cârnaţii săi să se alătoreze la *dellă*⁴⁵⁾, sau să se predstavlisească la *nacealstvă*⁴⁶⁾. Provincialul, de felul seu, îi zurbagiu şi gata la bătaie, mai ales când are aface cu un

41) *a aduce prezent* = a aduce dar.

42) *Eforie* = consiliu de administraţie.

43) *otcup*, cuvânt rusesc = monopol.

44) *predstavlisi* (rus.) = înainte.

45) *dellă* = dosar.

46) *nacealstvă* (rusism) = autoritatea superioară.

Iaşan. El s'apucă la sfadă cu cinovnicul Eforiei; de abia un comisar de poliție poate să-l oprească să nu vie la pumni, o faptă care în loc să-l ducă la han, l-ar duce drept la Agie⁴⁷⁾). Bietul ținutaș îi prost din naștere și din creștere, ca unul ce n'a fost încă în Iași. Numai acei norociți ce au petrecut mai multă vreme în capitalie, știu câtă pagubă se poate pricinui veniturilor Eforiei prin ascunderea, sau sloboda trecere a unui cârnaț din ținut în oraș.

În sfârșit, cârnații rămân la popreală și provincialul are slobodă înțrare în mult așteptării Iași. El măsură, în toată lungimea ei, șoseaua Păcurariului; și atunce buza sa cea de jos se lungește, ca semn că este înșelat, în vreme când sprâncenele sale iau forma a două perispomene⁴⁸⁾ grecești. El nu poate înțelege cum niște case așa de urite, cele mai multe acoperite cu pae sau cu șindrilă putredă, fără nici o arhitectură, pot să alcătuiască acel oraș de care a auzit atâtea în copilăria sa. Mai că-i vine să creadă că harabagiul l-a înșelat, și că, în loc să-l ducă în Iași, l-a dus în Vaslui. Dar în puțin, această grozavă îndoială trece; provincialul ajunge în preajma temniții statului; atunce dinaintea ochilor săi se disvălește ulița aristocratică a Copoului, cu frumoasele sale palaturi. Atunci marea capitalie i se arată: își găsește iarăși Iașii ce i-a văzut în visuri. Îi mulțămite și strigă: „Slavă ție Dumnezeuule, slavă ție că nu fusei înșelat!”. Cu ce privire se uită la lucrurile ce trec dinaintea lui! Cu ce reperiune îi bate inima când vede încă ceva necunoscut! Cu ce sfântă văpaie pismuește norocita soartă a unui Iașan! Toate îi pricinuesc mirare; toate sânt pentru dânsul isvor de nouă senzații și de nouă întrebări. — „Da' asta ce-i?”

47) Agie = prefectura de poliție.

48) perispomen = accentul circumflex.

- Da casa ceea a cui-i?
- Da turnul cela?
- Da tabla ceea?"

În sfârșit, îl întreabă harabagiul: „Cucoane, unde vrei să te duc?"

— „Zeu nu știi încă unde”, se întâmplă să răspundă câte un provincial, carele a uitat să întrebe pe bunul seu, sau pe socră-șa, pre vremea lor, când mergeau la Iași, unde trăgeau la gazdă.

Cea mai mare nesocotință ce poate face un ținutaș este să sosească în capitalie, fără să știe unde are să tragă. Alegerea gazdii este un lucru foarte mare, și care trebuie făcută de mai înainte, și în urmarea cercetărilor celor mai cu deamăruntul și cu scumpătate. Ai auzit negreșit de o mie de istorii groaznice întâmplăte pe la ratoșe⁴⁹⁾ și crăcime⁵⁰⁾, în codrurile Herjii⁵¹⁾ sau în alte atâtea codruri și păduri sădite cu stejar și cu tâlhari, cu brazi și cu hoji. Ei bine, toate întâmplările de noapte din acele locuri nu se pot potrivi cu primejdiile ce așteaptă ziua mare pe nesocotitul călător, carele se răfăcește în tractirul⁵²⁾ de frunte din Iași.

Provincialul, neștiind unde să tragă, harabagiul cumpărat de Regensburg⁵³⁾, îl duce la ospătăria de Sant-Petersburg⁵⁴⁾. Indată ce trage la scară, un lacheu vine îmbrăcat, iar nu în cămeșă și ismene, cum se obișnuiește pe la târgușoarele de țară, se înfătoșează și apucă de subsioare pe domnul călător, carele într'un minut de deșărtăciune iertată mai că se crede Logofăt mare. Lacheul îi duce într'un aparta-

49) ratoș = han la drumul mare (în Moldova).

50) crăcimă = cărciumă.

51) codrul Herjii era, la începutul veacului trecut, vestit adăpost de hoji.

52) tractir = hotel, ospătărie (în Moldova).

53-54) Regensburg era proprietarul hotelului Sant-Petersburg, vestit pe vremea lui Kogălniceanu, în Iași.

ment frumos, decorat și mobilat mai bine decât odăile ce a văzut la Ispravnicul sau la Prezidentul ținutului său. O altă slugă cu livrè⁵⁵⁾ vine și-i zice cu cel mai mare respect: — „Când veți avea ceva de poroncit, mă rog să trageți clopoțelul. Eu stau la ușă, gata a vă sluji. Veți mânca în sală, sau poftiți să se puie masa în apartamentul Măriei-Voastre?”

Măria Sa va mânca în sală. Merge în sufragerie și ochii îi sânt orbiți de nouăle frumusețe ce descopere. Păreții sânt zugrăviți și samănă cu acei descriși de Nervil. Masa îi bine acoperită și luminată cu lampe, lucru cam rar obicinuit în provincie; șervetele numai sânt cam negre; dar așa-i moda în ospătărie. Talgerile sânt de farfurie fină. Provincialul, carele n'a văzut încă nimica asemenea, se socoate în palaturile din Halima⁵⁶⁾. El se pune la masă, uimit, între un lord englezesc și o contesă leșească. Bucatele sânt tot befstecuri⁵⁷⁾, anghemahturi, budinci și blamangele⁵⁸⁾, bucate favorite în ținuturi și care de unii se mănâncă cu sardele, ca să nu fie prea dulci și să strice dinții. Văzând că toți beau șampanie, cere și dumnealui de acest vin; și așa, îndopat și adăpat, putându-se de abea ținea în picioare, se întoarce în apartamentul său și pică pe o canapea de adamască⁵⁹⁾ în brațele lui Morfeu⁶⁰⁾, — adecă a somnului, pentru cei ce nu știu Mitologia, o stare de oameni foarte numeroasă în ținuturi.

55) livrè = haină de gală, pe care o poartă servitorii unui hotel, unui restaurant, ai unei instituții sau și ai unei case mari.

56) Halima, vestita colecție de basme arabe, cunoscută și sub numele de O mie și una de nopți.

57) befstecuri (cilește biftecuri; cuvânt englezesc) = felie de mușchiu de vacă, friptă cu sânge.

58) blamagele = un fel de cremă pregătită din lapte și migdale (în Moldova).

59) adamască = stofă de Damasc.

60) Morfeu = zeul somnului în mitologia greacă.

În cursul somnului, nimeni nu-l trezește; dar a doua zi când se deșteaptă, când fumul vinului i-a ieșit din cap, provincialul care nu-i de tot prost, vede în închidura sa un șir de gânduri posomorite.

— Toate aceste-s tare frumoase; dar toate aceste poti fi și tare scumpe.

El întreabă și află că socoteala sa se mărginește în mica somă de o sută șaptezeci și nouă de lei, afară de bacșișuri pe la slugi.

— O sută și șaptezeci și nouă de lei pentru o masă și un pat! — Adevărat că patul era moale, masa bună, și vinul cu spumă. Adevărat că străinul a fost primit cu cel mai mare respect, și, ca un Logofăt mare, purtat de subsiori, când s'a scoborit din trăsura; lacheii i-au zis *Măria Ta*. Nu-i nimic, dar îi prea scump. Provincialul, lovit în ce are mai scump în lume, în punga sa, strigă. Dar Regensburg se arată cu pânțelele său cel gros. La dânsul nu-i de târguit. La dânsul trebuie să dai ziua fără împotrivire, aceia ce în codrii Herții ar trebui să dai noaptea. Nenorocitul călător n'are încotro să facă, decât scoate punga și plătește această întâi lecție. Ispita este un profesor care se plătește mai scump decât cei mai scunpi profesori din Iași.

Provincialul se hotărăște să-și schimbe gazda. El ese și caută în târg un han destul de bun și de ef-tin, în care să nu tremure pentru punga lui, și, în sfârșit, dă și se așează la hanul lui Coroi, dacă este din țara de sus, sau la hanul lui Evangheli, dacă este din țara de jos.

Până aici; la anul viitor, cu harul și învoirea ce-rescului Împărat, dacă vom trăi, vom arăta mai departe *Odisea*⁶¹⁾ provincialului nostru. Cetitorii noș-

61) *Odisea*, epopeea lui Homer în care se povestesc rătăcirile lui Odisevs pe mare. Aci cuvântul *Odisee* are înțelesul de rătăcire, pe-ripejii.

tri îl vor vedea pe uliță, la bal, la teatru, la muzeu, pe turnurile Trii-Sfetitelor și ale Goliei; îl vor vedea mâncând, dănțuind, făcând curte, și, în sfârșit, înturnându-se în provincie cu o barbă de țap, cu plete de un cot, cu haine făcute de Ortgies, și cu o mie de galbeni datorie. Tot atunci va duce în buzunar și *Foaia Sătească*⁶²⁾, în care va fi publicată scoaterea în mezat a o a patra sau a optă parte de moșie ce are clironomie dela părinți, în trupul cutare și cutare. Toate aceste le vor vedea cinstiții cetitori, numai dacă îmi vor cumpăra destule Călindare pe anul 1844, ca să pot cu acel câștig publica călindare și pe anul 1845⁶³⁾.

62) *Foaia Sătească a Principatului Moldovii*, era o foaie pentru cultura sătenilor care avea și un buletin ce cuprindea: dispoziții administrative, legi, mezaturi, prețuri curente, etc. Intre 1840—1845 a fost condusă de M. Kogălniceanu.

63) Continuarea n'a mai eşii.

D. A. DEMIDOFF IN BANAT, VALAHIA ȘI MOLDAVIA

Articolul pe care-l reproducem aci a fost publicat ca introducere la traducerea lui A. Demidoff în Valahia și Moldova. El a apărut fragmentat în două părți: prima parte, care se referă la călătoria lui Demidoff în Muntenia, a fost publicată în primul număr al *Daciei Literare*; a doua parte privitoare la călătoria în Moldova s'a publicat în ultimul număr.

Articolul ne desvăluie împrejurările sociale grele cu care avea de luptat literatura românească modernă la începuturile ei. Interesul lui stă în vigoarea atacului pe care Kogălniceanu îl îndreaptă împotriva dragostei pentru streini și împotriva spiritului de imitație al clasei boierești și în căldura cu care apără cultura națională. Humorul cu trăsături de ironie fină în care prezintă impresiile marelui Șambelan al Țarului într'o vreme în care Principatele noastre se aflau subt așa zisul „protectorat rusesc” au trezit, firește, legitime îngrijorări din partea guvernului, iar citarea proverbului popular: „Peștele dela cap, se împute” a jicnit după cum s'a văzut mai sus p. 13 susceptibilitatea Domnitorului M. Sturdza. Pentru aceste motive revista a fost suprimată.

D. Anatol de Demidoff, șambelan a M. S. Împăratului Rusiei, au înformat o societate de mai mulți învățați franțezi: d. d. de Sainson, Le Play, Huot, Leveillé, Rousseau, de Nordmann, du Ponceau, și vestitul zugrav¹⁾ Raffet²⁾ spre a întreprinde în vara anului, 1837, o călătorie științifică prin Banat, Valahia, Moldavia, Rusia meridională și Crimeul³⁾. Această călătorie s'au publicat în Paris de către librerul Ernest Bourdin, subtitlul de: *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie.*

1) pictorul.

2) D. Raffet au zugrăvit vignetele din istoria revoluției scrisă de d. Thiers, astăzi prezident miniștrilor Franței. M. K.

3) Crimeea.

Această călătorie este pentru noi un lucru nou, de vreme ce au fost întreprinsă de către societatea d. Demidoff într'un țin științific. D. Rafet este cel întâi zugraf de talent carele au însemnat perspectivele și costumele noastre, atât de mărețe, atât de pitorești.

Impărtășind cetitorilor noștri cele mai interesante fragmente din călătoria d. Demidoff, nu suntem la îndoială, că nu va găsi în publicul român acele laude, aceeași îmbrățișare care au primit-o în toată Europa. Și ce zic, și mai mult, pentru că d. Demidoff vorbește de noi, de țările noastre și că vorbește într'un chip ce ne face cinste.

La 8-Iulie 1837, noi aflăm pe drumeții noștri plutind pe Dunărea, între Drencova și Orșova veche. De aici îi luăm, pentru că de aici călătoria lor, interesantă obștește, se face pentru noi și mai interesantă.

D. A. Demidoff în Moldavia.

Ca o neapărată înaintecuvântare trebuie să arătăm cetitorilor noștri, că D. Demidoff este mai puțin mulțămît de Moldavia decât de Valahia. Această nemulțămire de care, par paranthese, ne pare foarte rău, nu vine din pricina că noi Românii din Moldavia înțelegem și prețuim mai puțin decât frații noștri de dincolo de Milcov ce este bun și frumos. Nu; noi ca și ei aveam aceeași dorință de a spori, aceleași virtuți, aceleași vișuri. Nici unii nici alții nu suntem mai buni sau mai rei.

Priciunile însă care au nemulțămît pre d. Demidoff au fost dintei ploaia care i-au îngreuiat tot drumul, și al doile primirea ce, după socotința D-sale, i s'au fost făcut cam cavalièrement... Boierii noștri, oameni pozitivi dacă s'au mai dat, s'au îngrijit prea puțin să-i gătească palaturi de marmure, prânzuri alese și baluri încântate. D. Demidoff au venit nu-

mai într'un țel științific și de aceea au pricinuit așa puțină senzație. Noi știm că ocărmuirea noastră au făcut toate cele după putință, ca d-lui să se placă în capitalia noastră. D-lui însă este cam greu la drum. Într'o țară ca a noastră care deabia se odihnește de lungele sale suferinți, cum poate cineva găsi palaturi de marmură, mese de cristal, tacâmuri de aur și în sfârșit confortul englezesc, pre care deabia am început a-l cunoaște din nume?

Pe deoparte ne pare foarte reu că d. Demidoff ne-au lăsat nemulțămît; noi punem un preț foarte mare la estima D-sale, un bărbat carele este cunoscut în toată lumea ca un învățat și făcător de bine și carele n'au venit în țările noastre de cât să se bucure de fericitele noastre înaintiri și să se mârșască de tristele noastre înapoiri. Pe de altă parte însă nu putem a nu ne opri de a face întrebarea, de unde vine această pretenție a străinilor ca îndată la venirea lor să le dăm casele, mesele, cinstirile noastre? De unde vine? Din scârnavul obiceiului ce am luat de o bucată de vreme de a ne extasia înaintea ori și cărui vânturatic străin.

Au fost o vreme când am fi preferet să ne dăm bucățica din gură de cât să suferim ca un străin să lasă țara noastră nemulțămît. Aceaste am face-o și astăzi, însă numai pentru d. Demidoff. Acest înalt călător este din numărul acel mic a străinilor cari vin în țările noastre numai cu un simțiment nobil. Insa în vremea aceea, ospitalitatea era la Români o virtute, astăzi este un vițiu de căpitanie; atunce era o însușire națională, astăzi este o disprețuire a naționalității. Strămoșii noștri în adevăr priimia pre străini, îi îmbrătoșă, ușa lor era totdeauna deschisă nemernicului și drumețului, fără a-l întreba cine este, de unde vine. Insa ei nu împingea pre compatrioții lor, nu arunca tot ce este pământean pentruca să alerge, cum facem noi, după mode,

obiceiuri și oameni străini. Erau mândri de naționalitatea lor. Astăzi s'a schimbat cu totul starea lucrurilor. O abnegație de naționalitate domnește obștește și în toate. Numai cele străine sunt bune, frumoase și plăcute. Cele vechi, cele strămoșești, cele pământești, sunt toate abuzuri, catahrisuri, obiceiuri varvare.

Rolul străinilor au venit astăzi. De vre dar cineva să-și facă cariera, de vre să se îmbogățească, să-și lepede neamul, să-și uite limba, să se facă Arman, Sârb, Jidan și mai ales Franțuz. O, atunce, numai la auzul neamului seu, porțile celor mari a pământului îi vor fi deschise, masa lor îi va aștepta, punga lor îi va ajuta. Fieștecare din boierii noștri îi va fi protector, fieștecare îl va lăuda, îl va sprijini, se va bucura de cariera sa. Străinul, mai ales fiind Franțez, trebuie numai să dorească, pentru ca toate să i se împlinească. Iară de bietul Român, vai de dânsul; moare de foame chiar în patria sa; pentrucă boierii noștri, după multe altele, nu mai au pretenția de a fi Români. Unul din cei mai mari boieri n'au zis odată într'o adunare strălucită:

„Când ași ști că în trupul meu este o singură picătură de sânge român, mi-ași tăia brațul ca să scap de dânsa!!!”.

Ei bine dela un asemenea patriot, și asemenea patrioți sunt mulți, ce este de așteptat?

Ocroti-va el vr'o dată pre vreun Român carele, sfiit, nu-și va arăta în gura mare meritele, și nu va fi deprins a linguși patimile altora, cum fac șarlatanii ce vin în tot anul și ca lăcustele se lasă pe țările noastre? Și să nu gândească cineva că acești străini carii se arată atât de gata a lăuda ce este de ocarit, a sui pân la cer ce este de scoborit pân la iad, sunt în ceva podoaba patriei lor, și că, dacă vin la noi, vin înzestrați cu vr'o însușire bună. Nu; căci care este străinul, om de merit și de cinste în patria sa, ce și-ar lăsa locurile unde au văzut ziua,

ca să vie să-și găsească pâinea în alte țeri. O mare nevoie, o revoluție poate să silească pe un asemenea om de merit să hărăzească slujbele sale unei alte țări de cât patriei sale. De acești fel de străini, sunt și la noi câțiva, dar și ei, nedeprinși fiind a linguși, a se prostitua, rare ori sunt norociți, și sufer ca și pământeni.

Nu vreau să zic nimic, ce triste consecuențe urmează în toate dintr' această abnegație de ori ce este național, de ori ce este român. Aceasta este treaba politicilor și nu a mea. Voiu vorbi dar numai de înjurierea perzătoare ce se trage din aceasta și asupra literaturii noastre deabia născândă.

Xenomania ne-au stricat sistema națională, sistema politică, sistema morală. Acum ne amerință spre peire și sistema literară care, slabă, tânără, deabia începe a se ivi și pe la noi.

În vremele cele dinții a culturii românești, cei mai însemnați din boierii pământeni au așezat temelia literaturii noastre. În Moldavia, Vornicul Grigori Ureche, Logofătul Eustratie, Mitropolitul Dosoftei, Logofătul Miron Costin, Vornicul Neculai Costin, Hatmanul Ioan Neculce; în Valahia, Logofătul Rădul Greceanu, Vornicul Radul Popescu au fost tot bărbați însemnați, tot sfetnici de căpitanie în ocârmuirea Statului. Insuși mulți Domni nu s'au rușinat de a se îndeletnici cu literatura sau de a fi însuși ei autori. Vasile Vodă, Duca Vodă, Dimitrie Cantimir, Neagoe Vodă, Matei Vodă, Neculai Mavrocordat îmi slujesc de pildă. De atunci toate s'au prefăcut și s'au uitat. Care este evghenistul ce ar catadicesi să se îndeletnicească cu literatura nației sale? Care este măcar acela ce ar ceti o gazetă sau o scriere românească? Mulți au biblioteci de două, trii mii de tomuri; dar într'însele nu se găsește măcar o carte scrisă în limba patriei.

Toți evgeniștii noștri știu franțozește și unii și

nemțește; mai toți cunosc literatura acestor nații, mai ales pre autorii romancieri. Care oare sunt acei ce cunosc numai ceva limba și literatura românească? Poate doi, trei. Și aceasta ne aduce cu atâta mai mult în mirare. Fiind în stare de a prețui științele, producțiile duhului ominesc, cum sunt așa cu apatie cătră literatura nației lor, care singură poate să le dea idee de faptele strămoșilor lor, de obiceiurile țerei, de gustul, de duhul național? Poate socotesc că literatura noastră n'are nimic vrednic de însemnat? Se înșală; de și puțin, dar tot are îndestul ca să răsplătească pre acel ce și-ar jărfti o parte a vremii sale întru cultivarea ei. Și chiar de n'ar avea încă nimic bun, tot ar trebui s'o ocrotească ca să producă macar în viitor. Geniul se află în toate națiile și în tot pământul; are trebuință numai de slobozenie, ocrotire și prilejuri, ca să se arate. De datoria celor mari este ca să i se dea aceste. Poporul are nevoie de două feluri de trebuințe: trebuințele fizice, și trebuințele intelectuale. Un popor la care trebuințele intelectuale se desvălesc, se face o nație mare; dinpotrivă acela la care aceste trebuințe se înădușesc se face o nație brută, se îndobitocțește și se întoarce la starea sa cea sălbatică. Ferire de acela care înlesnește desvălirea inteligenții; vai de acela ce omoară duhul unei nații. Dacă Ludovic XIV n'ar fi ocrotit științele, dacă nu și-ar fi încungiurat tronul cu literatorii cei mai însemnați, nici odată el și veacul lui nu s'ar fi numit mare. Este frumos ca căpiteniile popoarelor să ocrotească științele și literatura. Toți eroii, toți principii cei vestiți sunt datori cu o mare parte a slavei lor numai protecției ce au dat producțiilor duhului!

Ei bine, când cei mari fac așa, ce este [de] așteptat dela stările cele mai mici? Nărodul nostru este ca momița; iubește a se pildui în toate după căpiteniile sale. De aceea fiește care caută a se desrobi

de limba românească. Îndată ce copiii lor încep a găngăvi doă trei cuvinte, numai, numai să aibă ceva mijloace, îi pun îndată în pansion ca să învețe franțozește. Pentru românește n'au trebuință, vor învăța-o de la țigani. Numai acei ce n'au închipuiri de a învăța o altă limbă, numai acei vorbesc astăzi românește, cetesc astăzi cărți românești, dacă știu a ceti. Pilduirea (după cei mai mari este în toate: de acea caracterul național nu se poate mai bine înțelega de cât dintr'un proverb cunoscut de toți: P. etc. [Peștele de la cap se împute].

Un autor franțez, numai să aibă puțin merit și multă șarlatanerie, este cetit dela-un pol la altul, tradus în toate limbile. Toate drumurile îi sunt deschise. Cinstiri, răsplătiri naționale, posturi, bogății, slavă, toate le are; se poate apropia pân de treptele tronului. Pe lângă al lor, cât rolul nostru este mic, de neînsemnat. Scriem într'o limbă necunoscută altor nații civilizate, pentru un public așa de mic încât nu se poate numi public, petrecând peste întâia sută, scriem și, dacă vroim să ne publicăm scrierile, trebuie să facem prenumerații, adevă să cerem un fel de pomană, spre a le tipări. Și după ce le publicăm, ce răsplătiri avem sau putem aștepta? Nimică, pentru că faima nu are încă trâmbițe pentru noi, sau mai bine pentru că urechile publicului sunt surde pentru producțiile literare eșite în pământul seu. Fericit acela care-și poate scoate măcar jumătate din cheltuelile tiparului. Literatura noastră la ce cinsti, la ce reputație, la ce bogăție duce? Care literator român, și sunt mulți ce au merit, s'au îmbogățit, și au făcut vreo carieră numai prin producțiile sale? Nici unul. Mare, dar, trebuie să fie curagiul nostru, pentru că încă muncim când nu vedem nici un fel de răsplătire pentru muncele noastre. În inima omului este totdeauna un fond de interes; fieștecare așteaptă vreo mulțămire pentru lucrul seu. Când

oare vom avea-o și noi? Astăzi, dinpotrivă, acei ce se deosăbește prin idei mai înalte, acel ce spune adevărul și vrea să arăte vrednicia neamului este prigonit, adus în desnădăjduire.

Câte triste pilde avem de aceasta; câți autori, câți poeți, tineri, plini de merit și viitor, au murit sau și-au părăsit drumul prescris de cătră natură, numai pentrucă, în patria lor, n'au găsit nici slavă, nici acea *aurea mediocritas*, ce fieștecare scriitor, zice Horațiu, ar trebui s'o aibă, nici măcar pânea de toate zilele. Ionică Tăutul moare în ticăloșie, departe de patria sa, în Tarigrad la vârsta de 25 ani, moare în desnădăjduire că scrierile sale atât de frumoase se vor pierde cu dânsul. Cârlova în cea mai fragedă vârstă ne părăsește și moare, lăsându-ne numai vr'o câteva schintee a geniului seu, dovezi nemuritoare de ce ar fi putut să facă. A. Hrisoverghi, bat de slavă ca un adevărat poet, văzând că în vremea de față nu este slăvă întru a fi poet român, se face om de lume, curtizan de muieri, și după ce vede că nu poate fi slavă întru a înșala niște slabe femei, se duce dintr'acest cer plin de draci. D. Scavinschi, suferind de foame, nevând cu ce-și mulțami nevoile zilnice, se otrăvește și moare ca un alt Gilbert. Ș'apoi mai zică încă lumea că literatura românească n'au avut martirii sei, carii și-au plătit cu zilele, mica slavă ce n'au putut-o câștiga în viață și au dobândit-o abia după moarte.

Și acei cari mai trăesc, ce răsplătire, ce încurajare pot aștepta pentru muncele lor cu atât mai vrednice de laudat, că sunt neinteresate? Nimică și nimică, căci sunt Români, căci vreu binele și nu sunt străini.

Dar să lăsăm aceste triste idei la care durerile de față ne-au adus. Să lucrăm, să muncim cu slaba nădejde, că poate vor fi odată și pentru noi timpuri mai fericite și să ne întoarcem iarăși la d. Demidoff.

TAINELE INIMEI

Este un fragment de roman social, publicat în *Albina Românească* a lui Asachi pe anul 1850 (9 Ianuarie — 23 Martie) fără nume de autor. N. Iorga susținuse că autorul romanului trebuie să fie Kogălniceanu. Într-o comunicare făcută Academiei Române, s'a adus proba definitivă: pagini din conceptul primitiv al romanului scris de mâna lui Kogălniceanu, având corecturi de care s'a ținut seamă la tipar. (v. *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Literare*, seria III, tom. XI, mem. 3, Mihail Kogălniceanu *Activitatea literară de N. Cartoian* cu deosebire p. 23—49 și planșele I—V).

Încercarea lui Kogălniceanu năzuia să fie un roman social de tipul romanelor lui Eugène Sue și ale lui Balzac, dar Kogălniceanu nu a dat decât introducerea cu prezentarea pe scenă a eroilor. Se pare că el a avut intenția de a se servi de cadrul romanului pentru a face critica societății contemporane. Extragem aci partea din fragmentul apărut, care cuprindea în critica făcută de tânărul Basarabean ideile lui Kogălniceanu.

Într'o seară de toamnă a anului 1844, împregiurul unei mese ce era în fața ușei despre ulița mare, ședeau cinci tineri, carii înfățișau adunarea cea mai eterogenă ce-și poate cineva închipui, prin poziția, figura și caracterul lor.

Cei dintâi trei erau: un avocat ce-și făcuse studiile la Facultatea drituui de Paris, numit N. Măcărescu, băiat bun, prieten nefățarnic, lipit îndatoririlor sale, urmând un drum sigur și hotărît de la întoarcerea sa în țeară, cu mai mult spirit decât mulți cari se socotia mai înțelepți decât dânsul, iubind a fi epigramatic, însă pururea cu gust și cu măsură. Al doilea, un văr al lui, student de *umanități* în Paris, care însă în loc de a-și face studiile în cărți pulberoase, prefe-

rasă a le face asupra celei mai frumoase jumătăți a neamului omenesc. Pentru aceea tatăl său, vrednic boier moldovan, rechemase pre fiul său din orașul periciunei, cum îi plăcea să numească Parisul, și aducându-l în țeară, îl luă cu dânsul în ținutul Fălciului unde îi dădu moșia părințească spre căutare. Al treile era fiul unui cinsit și bun franțez, vechiu soldat a lui Napoleon, pre care întâmplările anului 1814, de la țermurile încântătoare a Seinei, îl asvârliră pe maturile glodoase a Bahluiului, și unde, deschizând cel întâiu institut franțez, formă o generație întreagă, contribuind mai mult decât oricare altul a răspândi în Moldova limba, literatura și ideile măreței sale patrii¹⁾.

Astăzi soldatul Impăratului-Rege este bătrân, sărac, uitat; și nimene nu-i întinde o mână de ajutor. Pensile nu sânt pentru acest fel de oameni. — Fiul său, născut în Iași, nu avea de franțez decât numele. Băiat bun, supus de trup și de suflet nedespărțitului său prieten, N. Măcărescu, el era jertfa nevinovată și răbdătoare a epigramelor, păcăliturilor și șegilor ce protectorul său îi făcea asupra maniei ce avea de a spune în tot minutul proverbe, cimilituri și paremii, și asupra mustețelor sale de grenadir, ce făcea un contrast deșănțat și curios cu talia sa mai puțin decât mijlocie.

Cele de pe urmă două persoane cer o explicație mai largă și un examen mai mănuș, fiind menite a fi eroi principali în povestirea noastră.

1) Pare a fi aici o aluzie la profesorul francez Victor Cuénim, care a îndrumat primii pași ai lui Kogălniceanu în studiul limbii și literaturii franceze (Cf. articolul nostru din *Omagiu lui Ramiro Ortiz. Pensionatele franceze în Moldova în prima jumătate a veacului al XIX-lea*. București, 1929, pp. 70 și 73—75). Datele pe care le dă Kogălniceanu aci se potrivesc pentru Cuénim. El deschisese în 1826 primul institut în Iași; formase o generație de elevi și ajunsese la bătrânețe fără nicio pensie și fără niciun sprijin. Cerea în 1842 pentru el o recompensă națională, Arhivele Statului din București. Dosar Minist. de Instrucție din Moldova, anul 1842, nr. 210.

Unul era un elegant, un dandi, un leu, cum îi vrea să-i zici, și toate aceste în largă întindere a cuvântului. Era militar, și prin urmare cea mai mare mahniciune a sa era că nu putea purta haine civile, spre a da drumul gustului și eleganței sale. Portul însă era de cea mai mare delicateță; cea mai mică meteahună nu se vede în epoletele sale aduse de la San-Peterburg, perspectiva Nevei, în eguiletele sale împletite în Paris, ulița Rişelieu, în surtucul și pantalonii săi, tăiați de însuși mâna lui Ortgies. Sămăna în totul cu acele stampe coloriate, ce se alăturază pe lângă jurnalele de modă a Parisului, și care înfățișează uniforma nouă a ofițerilor gvardie naționale. Era un tânăr ca de douăzeci și șesă de ani. Fața sa însă, deși de un tip nobil și frumos, era palidă și veștegită de excesuri timpurii. Favoriții săi și mustețele sale răsucite erau toate drese cu o afectare de a-i da un aer de oștean bătrân. Purta o sabie turcească, fecioară de orice vărsare de sânge. Postura sa pretențioasă și studiată arăta în el dorința de a se deosebi de alții. El ținea departe de masă, sprijinindu-se cu o mână de mănunchiul sabiei și cu cealaltă, din când în când purta la gură o linguriță de înghețată de portocale. O manta frumoasă, cenușie deschis, era aruncată cu neglijință pe dosul scaunului. Spre a completa această descripție, vom zice că purta epolete de ștab-ofițer și un nișam²⁾ turcesc la gât; dar atât titlul cât și decorația o câștigase mai puțin prin activitatea și meritul seu, decât prin protecția unor dame de vârstă, deși nu și de purtare respectabilă. Acest elegant era Colonelul Leșescu.

Individul ce-i stă împotriva era reversul medaliei. Sdravăn, roșu la față, cu o figură francă și deschisă, el era în totul contrastul vărului său, domnul Colonel Leșescu. Precum acest de pe urmă prin afecția sa,

2) Decorație turcească.

aşa cel dintâi se deosebia prin naturaleta sa în vorbă, port şi maniere, încât de toţi era numit un bun băiat în toată puterea cuvântului. Purta o păreche de pantaloni suri căzăceşti, o jăletcă de postav negru închisă până la gât, o basma roşie ca legătoare de gât, şi un surtuc măsliniu, lung mai jos de glesne, cu bumbi mari. În loc de pălărie avea o şapcă de postav negru cu cozoroc lat. Mânele sale încă nu făcuseră cunoştinţă cu mănuşele.

Domnul Stihescu era un proprietar din Basarabia, ţinutul Benderului, vestit prin mărimea harbuzilor săi şi prin eroica apărare a lui Carl XII. El se înţegea mai mult în sămănarea grâului şi vânzarea lui în portul Odesei, decât în manierele evropeene. Trei luni trecuseră, de când venise de peste Prut în capitalia Moldovei, şi se zicea în general că el intrase în Iaşi, dar nu Iaşii în el; atâtea de mult păstrase încă naivitatea provincială, pre care civilizaţii Iaşeni o numesc prostie în acei ce nu sânt născuţi în încântătoarea capitalie legănăţi de prismele dohoţite a pavelelor d-lui Barbero. Neinvăţat, nedeprins cu faşionul englizesc (fashion), de multe ori naiv, el era însă cinstit, îndătoritor, neputincios de a face vreo răutate sau vreo mărşăvie. Toţi acei ce începuseră a-şi bate joc de dânsul, sfârşiră de a-l stima şi de a-l iubi. Aşa de îmbii veri se putea zice că unul era Moldovanul civilizat şi cealalt Moldovanul necioplit, get, beget, coada vacii. Spre a face un contrast mai mare, să zicem că, în vreme când vârul militar, deşi toamna era cam înaintată şi destul de răce, lua îngheţată, vârul basarabian bea un puş ferbinte dintr'un pahar urieş.

— Ce facem în astă sară, Dimitrachi, întrebă advocatul pre tânărul studiant?

— Eu mă duc la teatru.

— Dacă dau în astă sară Cuconu Iorgu ³⁾, vin și eu cu voi, răspunsă domnul Stihescu, iar dacă și astăzi aveți operă svăbească sau comedie franțuzască ⁴⁾, cale bună dumilor-voastre. Și zicând aceste cuvinte, sorbi a treia parte din paharul său, arzându-și gura.

Toți ceilalți isbucniră de ris; el însă nebagând sama, întinsă brațul pe lângă gâtul vărului său, zicându-i:

— Și tu, cu ghiața ta. Dracu să te iee cu dânsa, când eu cu ponșu ista de abia mă pot încălzi.

Colonelul nu răspunsă nimică, scuturându-se numai spre a se mântui de brațul vartos ce-i străngea gâtul.

3) Este vorba de comedia lui **Alecsandri**: **Conu Iorgu de la Sadagura**, reprezentată pentru întâiași dată pe scena teatrului din Iași în 1844. Acțiunea romanului se petrece chiar în acel an. Preferința Basarabeanului pentru această comedie se explică pe de o parte din ridicolul cu care e înfățișat un tânăr bonjourist, care, sosit proaspăt dela Paris în Sadagura, disprețuia limba, obiceiurile și tradițiile strămoșești, pe de altă parte prin succesul mare pe care l-a avut piesa la reprezentare. Despre acest succes vezi **M. Kogălniceanu** în **Propășirea** din 23 Ianuarie, 1844, p. 24. **Alecsandri** însuși a notat într'un ms, păstrat în **Bibl. Acad. Rom.**, nr. 3370, f. 259v., emoțiile acestui succes. Asistau Domnitorul **M. Sturdza** și toată societatea înaltă. Actul I se termină cu aplause; al II în ropotul bătăilor din picioare; la al III, sala în picioare chiamă la rampă pe autor, în „vuet de furtună”. „Strigătele de bravo mă asurzesc”. „La ieșire doamne, domni se reped la mine, mă îmbrățișează, mă trec dela unul al altul...”. S'a cerut o a doua reprezentare; și au urmat altele în șir. În 1845, se joacă și la București, în mai multe seri de-a-rândul. **V. Elena Rădulescu-Pogoneanu**, **V. Alecsandri, Poezii**, I, colecția „Clasicii români comentați”, **Scrisul Românesc**, Craiova, p. 74 și urm.

4) Teatrul Național din Iași fusese pus la 15 Mai 1840 sub direcția lui **C. Negruzzi**, **V. Alecsandri**, **M. Kogălniceanu** și **P. Câmpianu**; funcționase până în 1842 cu două trupe: una franceză sub direcția lui **Joséph Foureau**, alta românească sub direcția lui **Costache Caragiale**. La 9 Mai 1842, directorii teatrului concediază direcția unei persoane de profesie, d-na **Frisch**, care venise cu o trupă de operă germană din Cernăuți și care se angajă ca, afară de reprezentații în limba română și franceză, să introducă și operă în limba germană, „svăbească”. Cf. **T. Burada**, **Istoria teatrului în Moldova**, Iași, 1915, I, p. 247.

— Bunăoară ca și cu masa lui, urmă Benderliul. Inchipuiți-vă, fraților, că dăunăzi ni-au poftit la prânz, și știți când am început a mânca? La șese după asfințitul soarelui! Cu lumânările aprinse ca la nuntă, numai că mireasa nu-i era acasă. Auzit-ați boieri? Și la masă știți ce mi-au dat? În loc de un potroc bun de curcan, de un stufat de clapon, de o rață cu curechiu, de găscă friptă, de niște alivence, cum mi le face vătăjița la moșie, ni-au trântit niște blide cu bulion, bifteacă, fricăsa, volvaiu, și alte multe chisălițe, sta-ar în gâtul șvabilor, ce le-au născocit. Da vinațele? În loc să-mi dee niște pelin amar ca fierea, de care au băut tată-meu și bunu-meu, în loc de niște Odobești vechiu din vremea lui Muruz, de niște Cotnar, de care bea Ștefan Vodă după ce bătea pre Tătari și pre Căzaci, știți ce mi-au vărsat în păhar? Vin de Borto, de Lăfăiet și Șampanie, ca când eu aș avea trebuință de doftorii și de burcuturi. Slavă Domnului sânt și la trup și la suflet, Român verde și vartos.

Un răs omeric isbucni din gura tuturilor, afară de colonelul nostru, carele se mărgini a zice, mușcându-și buzele:

— Ce ai, vere, astăzi? Socoteam că ai început a te desvâta de obiceiile provinciei, care te fac așa de. . . .

— Domnul să mă ferească! Niciodată nu m'oiu hotări să mănânc seara la aprinsul lumânărilor, să mă culc în faptul zilei și să mă scol când oamenii se pun la masă, ca [și] când Dumnezeu ne-au dat frumusețile dimineței, cântecul privighitorilor și răsaritul sfântului soare pentru ca să nu le vedem niciodată. Ziua îi pentru a fi deșteptat și noapte pentru dormit. Dacă nu de la oameni, ia pildă de la dobitoace.

Socoți poate că și în strae m'oi schimba? Pune-ți pofta în cui! Niciodată nu m'oiu disgruma cu crevaturi (cravate), nu mi-o plesni pelea în mânușe de Brandmaier (Maier), nu mi-oi înfășura trupul în paltoane sac, curat sac cu făină, și nu

mi-oi stropși picioarele în pantaloni de golan, colants, cum îi numești tu. Nu, nu, asta-î treaba voastră, cari vă prăpădiți averile, ca să aveți odăi cu tapiserii (tapisserie), daradaice mai jos decât ulița, și ciocoi în coadă cu epoleturi de ghenerari, și în pungă tufa. Cât pentru mine, eu port și voiu purta nădragi largi, un straiu îndămăneatec, cald iarna și răcoritor vara, și cibote ca să mă pot mișca. Pre mult încă am făcut că m'am hotărît să-mi las portul vechiu, care l-au avut bunii și străbunii mei, și să mă îmbrac cu surtuc și flustuc, jăletecă și bernevici svăbești! Socoti tu, poate, că cu straele noue ne-am făcut mai buni și mai puternici? Vai de capul nostru, măi fraților!

— Nu credeți însă, urmă domnul Stihescu, că uresc tot ce este străin. Nu, că chiar dacă sânt prost, nu sânt însă neghiob. Dar uresc tot ce nu se cuvine țării noastre, toate acele parascovenii și bazaconii, pe care voi le luați de la străini cu ochii închiși. Știu că Europeii au multe lucruri bune; știu asemenea că Românii nu sânt desăvârșiți și că prin urmare ei au toată dreptatea de a se împrumuta de la cei dintâi; dar socot că le-am putea lua altă ceva, decât straele, butcele și luxul desfrânat, care vă pregătește un viitor de ticăloșie. Vă mirați, poate, că mă auziți vorbind așa; nu puteți crede că un biet dvooreanin din Basarabia să vă spuie verde în ochi asemenea adevăruri, voi cari vă socotiți nici mai mult, nici mai puțin, decât Franțujii Răsăritului, și cari în faptă nu sânteți la cele rele decât momițele, iar la cele bune decât Chinejii Europii. Nu vreu să mă întind prea mult asupra acestei vorbe; că m'aș teme să nu ating toată cinstita tagma voastră; dar vă voiu face o singură întrebare. Voi ați văzut Viena și Parisul? Spuneți-mi dară câtă deosebire este între națiile străine, atât de aprinse întru de a întrebuinta toate talentele spre fala și puterea patriei, și între voi, cari lăsați să se peardă și să se mistuească în zădar geniul, ispita

și vrednicia a tuturor acelor, cari nu sânt scoboriți cu hârzobul din ceriu. Când ați ști câtă neunire, câtă ură, câte nenorociri pregătiți prin aceasta țerei voastre! De aceea și țeara voastră este prichită ca și civilizația voastră. Ce aduceți în adevăr din țeri străine, voi Europeii cei noi? Straie de Paris, lornete în nas, datorii în pungă; și în adevărate cunoștințe și în folosi-toare aflări tufă!

De babacii voștri nu zic nimică, căci nici n'am ce zice. Dar de voi mi-i ciudă, floarea țerei și care taré mi-i teamă că n'a să aducă vr'odată rod. — Bună oară tu, vere Leșescule, cari ai vânturat opt ani de zile toată Europa civilizată, mult mai bine ai fi făcut, dacă ai fi adus vreun plug bun, vreun soiu de moară, care să facă mai curată făină, vreo născocire de a îmbunătăți sămânța grâului și soiul vitelor adevăratele noastre bogății. În loc de aceste, ți-ai adus o marcă de Conte, când știi că tatăl tău n'au fost nici Ducă, nici Baron, decât, ce era mai bine, un cinstit și vrednic boier moldovan; și în loc de a te întovărăși cu vreun dascăl învățat sau cu vreun meșter iscusit, ai venit cu un șvab care ștropșește caii supt cuvânt că-i drege, îi face ca niște motani leșinați, și merge călare ca o prăjină spintecată în două. Nemții, și chiar Rușii noștri, aud că au făcut drumuri de fer, pre care și oamenii și mărfurile merg, fiind trași de aburi de foc, în loc de cai. La Odesa am văzut vapoare. Ian de este noutăți adă-ne, vere; atunce podvozile ar fi mai eftine, grâul s'ar vinde mai lesne, și atunce și țeara voastră ar însemna mai mult; atunce și tu te-i putea să te fălești cu drept că porți epoleturi de Colonel pe umere și nișan la gât. Iar până atunce, nu marcele voastre de Conți și Viconți, cu fuđuliile voastre de scoboriți cu hârzobul din ceriu, cu straele dișențate, și cu mințele și mai dișențate. Duceți-vă la dracu, tu și cu toți coconașii ce-ți seamănă!

Aceste cuvinte aduseră un al doile sbucnet de răs în toată adunarea. Eu însă care mă aflam într'un colț

a confetăriei, lăsând tot ce era extravagant în zicerile Basarabianului, găsim că el în multe avea dreptate. În adevăr curioasă și nedreaptă mi se pare civilizația ce pretindem a adopta. Fie-mi ertat aici o mică digresis.

Niciodată n'am fost contrar ideilor și civilizației străine. Din potrivea crescut și trăit o mare parte a tineretelor mele în acele țeri, care stau în capul Europei, am fost și sânt de idee, că în secolul al XIX, nu este ertat nici unei nații de a se închide înaintea înriirilor timpului, de a se mărgini în ce are, fără a se împrumuta și de la străini. Aceasta astăzi nu este ertat nici Chinezilor. Propășirea este mai puternică decât prejudețele popoarelor; și nu este zid destul de nalt și de tare care să o poată opri în drumul său. Românii prin poziția geografică, politică, morală și etnografică sânt datori mai mult decât ori și care altă nație de a nu străini la tot ce face gloria și puterea seculului. Mici și slabi, ei nu se pot face mari și tari decât prin civilizație, adecă prin îmbunătățire intelectuală și materială a țerei lor. Din nenorocire însă, noi n'am vrut a înțelege în dreptul sânt puterea acestui cuvânt; și cum mă tem, luând un drum strâmb, avem să ajungem la calea rătăcită. Civilizația nu isgonește nici de cum ideile și năravurile naționale, ci numai la îmbunătățește spre binele nației în particular și a omenirii în general. Noi însă, în pretenție de a ne civiliza, am lepădat tot ce era bun pământesc, și n'am păstrat decât abuzurile vechi, înmulțindu-le cu abuzurile noue a unei rău înțelese și mincinoase civilizații. Așa, predicând ura a tot ce este pământesc, am împrumutat de la străini numai superficialități, haina din afară, litera, iar nu spiritul, sau spre a vorbi după stilul vechiu, slova, iar nu duhul. Prin aceasta am rupt cu trecutul nostru și n'avem nimic pregătit pentru viitor, decât corupția năravurilor. O nație însă nu poate

decât prin o amenințare de mare și cumplită pedeapsă a-și renege trecutul; căci adevărata civilizație este aceea, care o tragem din sânul nostru, reformând și îmbunătățind instituțiile trecutului cu ideile și propășirile timpului de față. Aceasta o simțesc și o practică chiar națiile care se află în capul luminilor. Franția, Anglia, Germania simțesc neapărată nevoie de a lega lanțul timpurilor și de a urmări în trecut propășirea năravurilor publice, origina instituțiilor lor, leagănul lor, leagănul libertății lor; de aceea le vedem cheltuind milioane spre a face cercetări asupra începuturilor istoriei, legislației, vieții publice și locale a acelor populații, care le-au dat naștere și le-au pregătit era de fericire, de bună stare și de libertate de care strănepoții lor se bucură astăzi.

Când Ecaterina II, clirnoamă vrednică a Marelui Petru, vroi în Rusia a lărgi și mai mult calea civilizației, deschisă de gloriosul ei predecesor, ea nu gândi nici într'un chip de a-i isgoni obiceiurile și credințele țerei; din potriiva simtimentul național fu cel întâiu mobil a planurilor sale! Literatura, poezia, istoria națională fură reînviată; și spre încurajarea lor, lăzile visteriei împărătești era purure deschise; numai culegerea și publicarea cronicilor naționale costară peste un milion de ruble.

Noi de aceste n'am făcut și nu facem nimic. Când, după isgonirea domniilor străine, am fost chemați să ne dăm noue instituții, ne-am purtat ca [și] când ne-ar fi fost rușine de tot ce era al nostru; am aruncat tot ce era esențial pământesc; ne-am lepădat de trecut ca Petre de Hristos; ne-am lepădat de toate acele instituții vechi, care făcuseră puterea strămoșilor noștri, ca de o haină puturoasă, când trebuia numai să isgonim abuzurile ce se vârăseră în legile și viața noastră, prin lungi ani de tiranie și de războaie, păstrându-le însă spiritul și potrivindu-l, cu timpul de față. Noi am socotit că, lepădând tot și împrumutând

tot, am face mai bine și am merge mai departe. Ce am isprăvit? Am adus în țeara noastră plânte străine, nepotrivite cu clima și pământul nostru, și care nu ne vor da niciodată roduri coapte, în loc de a ne mărgini a curății și a vultui plântele înrădăcinate de sute de ani în țeara noastră. Așa am schimbat abuzurile pământești cu abuzurile străine; dintr'o țeară patriarcală, ne-am făcut țeară feodală.

Am luat luxul, corupția și formele exterioare a Europei, dar nu și ideile de dreptate și de o potrivă îndrituire, bună starea materială și descoperirile geniului, care astăzi fac fala secolului. Ce am isprăvit, că avem, cum am zis, litera, — iar nu spiritul? Ne pretindem nație civilizată și avem robi; civilizația noastră se mărginește în lux, în mărfurile europene, care ne exportează toată bogăția, în cartierele și juvaerele femeelor noastre și în cunoștința superficială a unei sau două limbi străine, care ne dau înlesnire de a înțelega romanele doamnei Sand și vodevilele domnului Scribe. Propășirea noastră intelectuală se mărginește în șeseprezece școli publice! Iar bună starea materială este închisă între părății poleiți a câteva palaturi boerești. Burjuasie, adecă stare de mijloc, puterea cea mai de căpitanie a unui stat nu avem, căci prea o disprețuim pentru ca cineva să vroască a rămânea în ea, și să nu se silească la cel întâiu prilej și cu orice preț, de a se preface în boer. Țeranul trăitor în viziunii, căci numai case nu le putem zice, îmbrăcat în stremțe și ingenuunchiat este tot așa ca și când era silit de a fugi înaintea Hunilor și Tătarilor. Orașele noastre sânt numai niște sate mari. N'avem drumuri, n'avem canaluri; producturile noastre putrezesc pe loc; comorile noastre minerale zac necunoscute în vinele pământului. În mijlocul celor mai mari bogății, cu pământul cel mai roditor, cu apele cele mai vii, cu pădurele cele mai frumoase, sântem săraci; și pentru ca să ne pu-

tem îndestula nevoile civilizației ce ne-am dat, adecă straele europene, trăsurile lui Brandmaier, mobilile de lux a Parisului, poftete aprinse ce am dobândit în țeri străine, ne sărăcim prezentul și ne ruinăm viitorul. Cât de departe însă am merge, cătă fericire ne-am pregăti, când în loc de a ne cheltui îndeșert activitatea și capitalurile noastre, le-am întrebuința în sporirea bunei stări materiale a țerei noastre, singură care ne poate duce [la] bună starea intelectuală, adecă la adevărata civilizație. Politica noastră nu trebuie să fie în cheștiile din afară; adevărata noastră politică este cu totul în reformele din lăuntru; să răspândim luminile și bună starea materială în clasele de jos, care astăzi zac în neștiință și în sărăcie, să îmbumătățim agricultura și creșterea vitelor, țitele statului, cum au zis un mare ministru a Franței, să deschidem noue comunicații și noue căi de exportatie productelor noastre, pentrucă, cum au zis odinioară în foasta Academie un bun prieten al nostru și profesor de economie⁵⁾, importanța noastră politică nu poate spori decăt prin numărul chilelor de grău ce vom exporta.— Să ne unim mai ales toți într'un singur și mare țal, fără deosebire de stări, de tarafuri, de partide, țalul de a scoate țeara noastră din haosul, din ignoranția și demoralizația de astăzi; atunce vom vedea adevărată politică, atunce vom fi adevărați bărbați de stat!

Soarta m'au menit de a călători o a trea parte din vieța mea. Nu este țeară din Europa, în care să nu fi călcat piciorul meu, nu este stare a societăței să nu o fi observat de aproape. De la Insulele Scandinave până la patria lui Temistocles și a lui Solon; de la vechea Bizanție, rezidința măreață a Sultanilor, până

5) Ion Ghica. Lecția sa de deschidere a cursului de economie politică, roșiță în Academeia din Iași, la 23 Noembrie 1843, s'a publicat în Propășirea — Foie științifică și literară, 1844, nr. 8, din 27 Februarie, pp. 57—62. (Nota editorului).

la Coloanele lui Ercul, am îmblat toate țerile, am trăit cu luxul celor mari și cu lipsa celor mici. Prin un șir de deosebite împrehiurări mi-au fost iertat, mie celui fără titluri, fără avere, fără vreo însemnătate, de a străbate acolo unde mulți puternici a țerei mele au găsit ușele închise. Ani întregi am putut observa de aproape domnia celui de pe urmă din cei trei aliați a anilor 1814 și 1815, Fridrih Vilhelm III a Prusiei, mai blând și mai simplu în traiul său decât cel mai neînsemnat al său general.

Am studiat Franția supt rigatul lui Ludovic-Filip, care, cu toate strigățile, au dat patriei sale optsprezece ani de pace, de bogăție, și poate și de adevărată libertate. Am cercetat Spania atât în platurile Isabelii, cât și în vechile sale catedrale, în ruinele care îi acopăr orașele, în obiceiul poetic al poporului său, sdrăvăn și puternic, ca și în timpurile lui Carl Cvint și Filip II, și căzut numai pentrucă au părăsit bogățiile pământului său și s'au dus să caute altele în băile de aur a lumii noue. Ei bine cu cât am călătorit, cu cât am observat națiile străine, cu atâta mai mult m'am încredințat, că popoarele nu pot ajunge la adevărata civilizație decât prin cultivarea și desvoltarea facultăților naționale și sporirea bunei stări materiale; că toate acele instituții, menite spre a da claselor de jos un trai mai bun, un confort mai mare, spre a le înlesni îndestularea trebuințelor, sânt tot o dată însușite de a isgoni și ignoranța și de a îmbunătăți și soarta morală a oamenilor, și prin urmare a le pregăti o adevărată civilizație. Pururea dar am avut râvnă de a studia de aproape toate acele instituții formate de Europa, spre a da claselor de jos folosurile, de care până acum se folosia numai clasele înstărite.

Spre a putea isgoni ignoranța și corupția care îi este urmarea, spre a împușina crimele și spre a așeza moralitatea, am cercetat dar cu deamăruntul pe deo-

parte așezemintele menite de a răspândi învățătura, de a stirpi vițurile și a înălța inima, adecă școlile, casele penitențiare, institutele pentru tinerii osândiți, pentru cersitori, pentru orbi, surzi și muți, casele de nebuni, adăpostirile pentru orfani și bătrâni, spitalele pentru deosebitele pătimiri, și pe de alta așezemintele menite de a răspândi bună starea, precum drumurile de fer și canalurile ce favorizează comunicația lucrurilor și a ideilor, companiile de siguranție și de împrumut, bancile care înlesnesc comerțul, casele de cruțare care apără bătrânețele de chinurile sărăciei, în sfârșit spiritul și tainele asociației, singura dumnezeire care astăzi face minuni, pentrucă poate tot, pentrucă, aducând părțicelele pierdute în gloatele indivizilor, formează din ele o putere concentrată la care nimene nu este în stare de a se împotrivi. Când cercetam toate aceste instituții, agenți puternici și neapărați a civilizației, și când cu jale descopeream că țeara mea nu are nici una din ele, atunci vedeam că deosebire este între Europa și între noi și ce drum mare mai avem a face spre a o ajunge măcar de departe.

Cetitorii mei binevoiască a-mi ierta acest *speech*, cum zic Englezii, adecă românește acest mic cuvânt, eșit din șirul romanului. Cursurile însă de moral nu plac astăzi; de aceia moralisții în secolul nostru sânt siliți ca spițerii a polei hapurile ce vroesc a da bolnavilor. Spre a mă tâlmăci mai bine, și ca să întru în gustul cititorilor mei, voi lua de pildă un scriitor străin. Când vestitul Eugène Sue au vroit a interesa clasele bogate în favorul claselor muncitoare, el n'au făcut o carte de moral, ci s'au slujit de un roman; el au scris Tainele Parisului. Așa și mie fie-mi iertat între descrierea confetăriei lui Felix și o declarație de amor, a vă zice două cuvinte în contra maniei ce avem de a ni întipări numai modelele rele și abuzurile străine și de a mijloci totdată și pentru o ne-

norocită stare, cea mai neapărată pentru puterea și înflorirea unei țări, starea căreia într'un mare moment i s'au fost făcut o solonelă făgăduință: *îmbunătățirea soartei* etc. și căreia ar trebui să ni aducem aminte că mărinimie a doi auguști monarhi i-au închiezeșluit fericirea:

„Birnicii lucrători de pământ, ca unii ce prin a lor muncă și strădanie revarsă îmbelșugarea în adunările omenești, se cuvine a fi mai cu seamă privigheti și luați aminte, pentru ca starea lor să câștige din zi în zi îmbunătățire.

Regulamentul Organic. Anexa Lit. G. Art. XXXIV.

Ei să folosească cu apărarea de tot felul de havale. Idem art. XI. Insușirile Ministerului din lăuntru se află în primirea măsurilor cuviincioase spre buna statornicire și îndămânată petrecere a locuitorilor prin odihnitoare case a locuinței lor trebuincioasele hoiuri și semănarea legumelor, răsădirea pomilor și mai ales a aguzilor” etc., etc., etc.

(Regl. Organ. Cap. IV art. 130 G.).

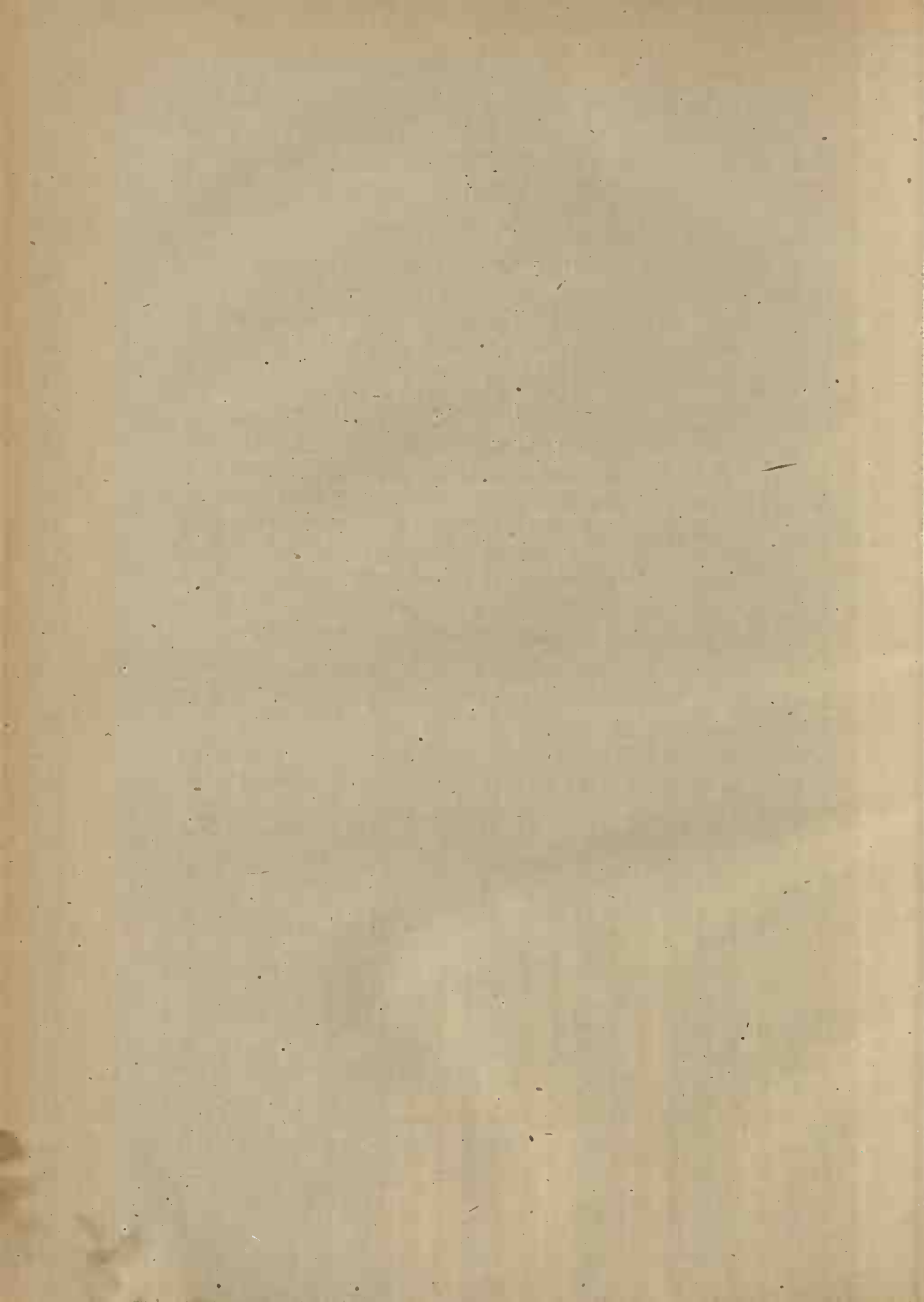
— Da, da frățică, urmă a vorbi d. Stihescu, român sânt și român vreu să mor. Nu vreu să mă șonțesc. Cine mă iubește așa să mă iie; cine nu să mă lesă.

— Dar, dar, răspunsă N. Măcărescu, asta a fi până când te-i amoreza de vr'o domnișoară de a noastră; și atunce cum o să te aud ciripind: *bonjour* și *mon cher*.

— Ferească-mă Dumnezeu și Maica Precurată, strigă Benderliul, făcându-și semnul crucii. Da sânt sigur că asta nu mi s'a întâmpla, pentrucă niciodată n'oiu suferi ca cârpa să mi se puie mai sus decât căciula.

— Bine, bine, vom vedea, urmă băiatul franțezoromân, *l'homme propose et Dieu dispose*, sau *qui compte sans son hôte compte deux fois*, sau...

— Destul cu proverburile tale; și uită-te mai bine cine vine, îl întrerupsă avocatul.

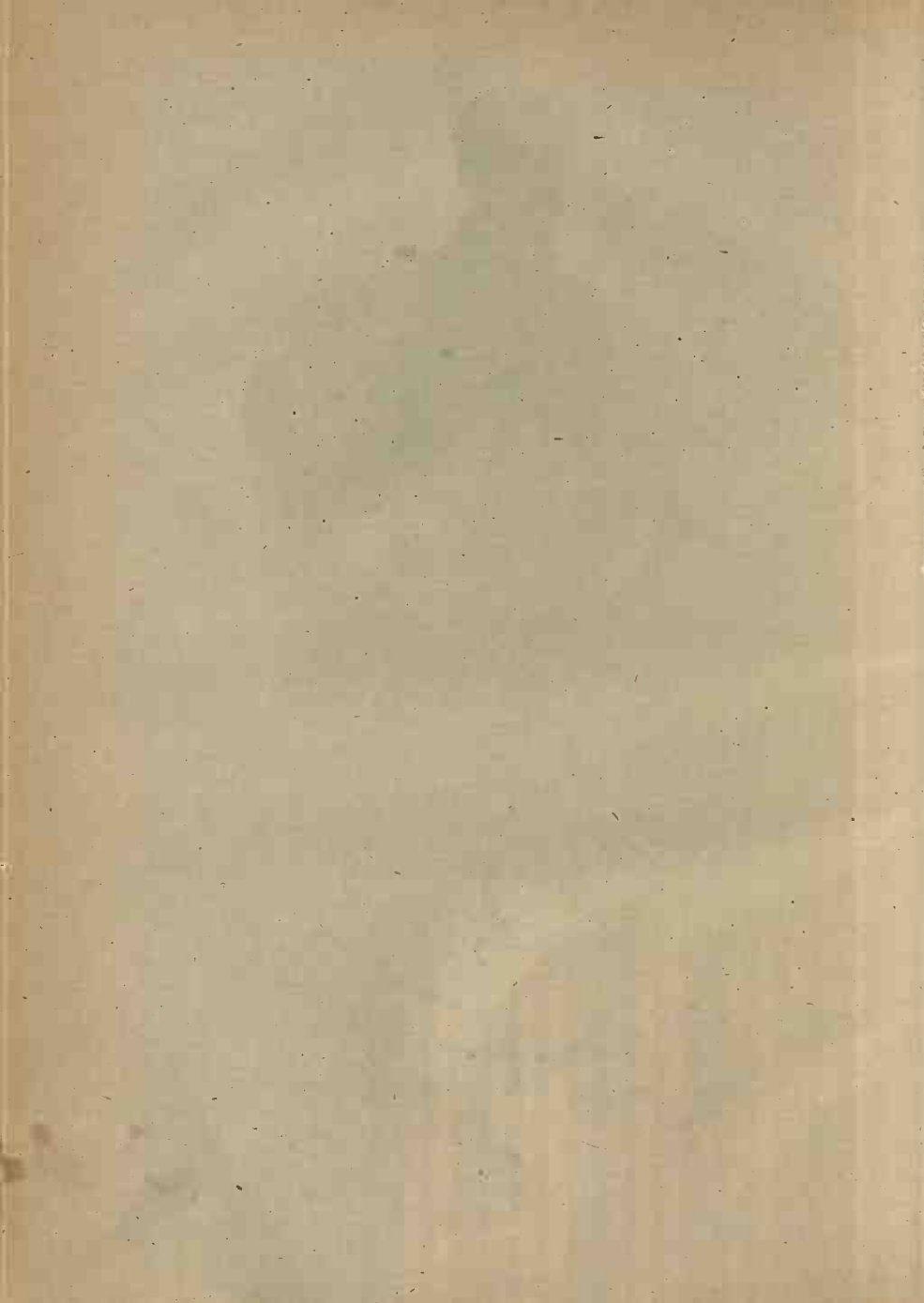

Kogalniceanu

MIHAIL KOGALNICEANU

(După o reproducere din revista «Dacia Literară», ed. II).

DISCURSURI:

1. La deschiderea cursului de istorie națională.
2. Discursul la alegerea lui Cuza.
3. La jubileul de 25 de ani al Academiei.
4. Cu prilejul improprietăririi țaranilor.
5. La congresul din Berlin.

CUVÂNT PENTRU DESCHIDEREA CURSULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ ÎN ACADEMIA MIHĂILEANĂ ROSTIT ÎN 24 NOEMBRIE 1843

În 1843, Kogălniceanu obține îngăduința de a ține în Academia Mihăileană un curs de istoria națională (vezi mai sus pag. 9). El a deschis acest curs la 24 Noembrie, cu un discurs, într-adevăr clasic, în care, după ce definește istoria și arată importanța ei, stăruiește pe larg asupra istoriei naționale și încheie arătând greutatea sarcinii pe care și-a luat-o asupra-și în Moldova anilor 1843.

Frumusețea deosebită a acestui discurs stă în claritatea planului, în relieful ideilor principale, în căldura vibrantă a sentimentului național, în imaginile frumoase, în tactul fin cu care evocă complicațiile de care avea să se lovească în tratarea istoriei noastre din epoca lui.

Discursul a fost publicat pentru întâiași dată în revista Propășirea (Nr. din 24 Septembrie 1844) cu următoarea notă. „Acest curs s'au ținut în semestrul de iarnă al anului trecut, în care am tratat istoria Românilor până la întemeierea Principatelor. Deosebite împrejurări m'au silit să-l întrerup. Domnul știe când ele nu vor mai fi, pentru că să pot urma o materie atât de importantă, mai ales în vremile de față”. Din revistă, Kogălniceanu l-a extras în broșură a parte, iar în 1852 l-a pus în fruntea primului tom din Letopiseșe.

Domnilor,

După priveliștea lumii, după minunile naturii, nimică nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea noastră aminte decât *Istoria*.

Ce este istoria ? Istoria, Domnilor mei, după zicerea autorilor celor mai vestiți, este adevărată povestire și înfățișare a întâmplărilor neamului omenesc; ea este rezultatul vrâstelor și al experienței. Se poate, dară, cu drept cuvânt, numi glasul semințiilor ce au fost și icoana vremii trecute. Karamzin¹⁾, în alte cuvinte, o numește testamentul lăsat de către strămoși strănepoților, ca să le slujească de tălmăcire vremii de față și de povățuire vremii viitoare.

Importanța istoriei. În această privire atît de importantă, istoria, după Biblie, trebuie să fie, și a fost totdeauna, cartea de căpitanie a popoarelor și a fieștecării om în deosăbi, pentru că fieștecare stare, fieștecare profesie află în ea reguli de purtare, sfat la îndoiriile sale, învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la fapta bună.

Domnitorul, prin istorie, se deșteaptă la nobila ambiție de a face lucruri mari și drepte, și prin urmare de a trăi în viitorime. Lauda neștearsă și nemurirea cu care sunt încununăți ocărmuitorii cei buni, defăimarea și hula care sunt totdeauna partea celor rei, îi cu neputință ca să nu le însufle în inimă dorința spre bine și spre virtute, dacă inima lor nu le este încă stricată prin cangrena lingușirii. Cele mai multe izbânzi, cele mai slăvite fapte, nu vedem oare că s'au îndemnat prin istorie? Spre pildă biruința Asiei, după mărturisirea tuturor istoricilor vechi, s'a pricinuit prin deasa citire a Iliadei de către Alexandru cel Mare. Cine nu știe că acest falnic izbânditor purta neconținut cu sine, într'o cutie de aur, poema lui Omer; și ce este Iliada altă decât o

1) Karamzin (Nicolae) a fost un celebru istoric rus (1765—1826).

istorie în versuri, cea mai veche și cea mai frumoasă din toate! Fără a merge în veacuri așa departate, nu s'a mai văzut în zilele noastre un alt Alexandru, Carl XII²⁾, deșteptându-și geniul spre izbâzi și slavă, prin cetirea vieții Macedoneanului, scrisă de Quint-Kurție³⁾? Care, dar, împărat, care domn nu trebuie să tremure dinaintea istoriei, acestui strașnic tribunal, ce are să-i giudece cu aceeași nepărtinire, precum odineoară Egiptenii giudecau pe regii lor eștiți din viață?

Dătătorul de legi, bărbatul de stat, în istorie învață tocmelele ocârmuitorilor, puterea și slăbiciunea lor, pricinile de sporire sau de scădere a staturilor, felurile de guvern subt care au înflorit mai mult, legile care au avut înrîurirea cea mai priincioasă sau cea mai stricăcioasă asupra puterii, asupra culturii, asupra moralului noroadelor.

Oșteanul, în istorie, găsește pildele cele mai drepte și mai adevărate despre strategie⁴⁾; cărturarul, filosoful, în ea văd înaintarea duhului omenesc, rățăcirile sale, descoperirile geniului, pricinile neștiinții, a superstiției și a întunerecului.

Simplul particular, în cetirea istoriei, găsește mângâiere pentru relele de față; ea îi arată că, prin o tristă fatalitate, perfecție n'a fost niciodată în lume, virtutea mai totdeauna a fost prigonică în viață, și că răsplata ei, cele mai multe ori, nu i-a venit decât după moarte. Cine nu trebuie să-și uite durerile și nemulțămirile, când istoria îi arată pe niște cetățeni vrednici de a poronci lumii, cari au fost jertfa tiranilor și de multe ori chiar a compatrioților lor? Nenorocirile noastre trebuie să le socotim de nimică,

2) Carol al XII-lea, regele Suediei (1682—1718).

3) Quintus Curtius, istoric roman din sec. III a. Chr. care a scris viața lui Alexandru Macedon.

4) strategie = arta de a conduce operațiile militare.

când vedem pre un Socrat⁵⁾ silît să primească otrava chiar din mâna Atenienilor, pre un Aristid⁶⁾ supus ostracismului, numai pentru că era numit „cel drept”, pre un Caton⁷⁾ dându-și singur moartea, ca să nu-și vadă patria în robie. Li cu neputință ca cineva, insuflat de asemenea pilde, să nu-și îmbărbăteze caracterul, să nu dorească de a imita pe acești străluciți bărbați, făcând abnegație de sine și râvnind numai folosul obștesc.

Cât trebuie, dar, să ne fie dragă această știință înaltă, care, las' că ne dă o petrecere folositoare, și prin cetirea ei ne îndestulează curiozitatea cea mai nobilă, dară ne învață încă a fi buni, ne mântuie de pregiudețe, ne sporește ispita prin ispita veacurilor trecute și ne lungește, cum am zice, viața.

„A nu ști ce s'a întâmplat înainte de a fi născut, este, zice Ciceron, tot aceea ca și când ai fi neconținut prunc; căci, ce este vrâsta omului, dacă memoria faptelor noastre nu s'ar uni cu veacurile cele mai dinainte”⁸⁾.

Istoria singură poate, ca într'o panoramă întinsă, să ni arate împărățiile trecute înainte de mii de ani;

5) Socrate, marele filosof grec, învinuit de impletate, a cerut judecătorilor ca pedeapsă să fie condamnat a trăi pe socoteala statului în Prytaneu (comisiunea permanentă a senatului athenian). Condamnat, poate și din cauza acestei atitudini, să bea cucută, a băut cupa cu otravă, cu mult sânge rece.

6) Kogălniceanu face aci aluzie la următoarea împrejurare din viața marelui bărbat de stat și general atenian care se acoperise de glorie în lupta de la Marathon. În ziua în care se hotărâse ostracizarea (exilul) lui, un țăran, care nu știa carte, se adresă lui Aristide, rugându-l să scrie pe conchilia de scoică, care servea la Atena, în asemenea împrejurări drept buletin de vot, numele lui Aristide, (deci exilul lui. — Ți-a făcut vreun rău? întrebă Aristide. — Nu răspunse țăranul, dar m'am săturat auzind mereu că este numit cel drept.

7) Caton, apărătorul libertăților împotriva lui Cezar, s'a străpuns cu sabia la Utica, după lupta dela Thapsus în anul 46 a. Chr.

8) Cicero în Orat. Cap. 34.

ea ne face privitor la luptele, la revoluțiile, la sfaturile, la serbările întâmplate dela începutul lumii; ea scoate din morminte pe strămoșii noștri și ni-i înfățișează ca vii dinaintea ochilor, cu toate virtuțile, cu toate patimile, cu toate năravurile lor. Ea, dară, ne leagă cu vecia, punând în comunicație sămânțiile trecute, cu noi, și iarăși pe noi cu sămânțiile viitoare, cărora are să le trăde⁹⁾ povestirea faptelor noastre.

Pe lângă toate aceste istoria mai are și neprețuitul dar de a judeca cu nepărtinire faptele contemporanilor noștri, pe cari noi nu avem curagiul sau destoinicia de a-i cunoaște drept și adevărat.

Studiul istoriei, domnilor mei, a fost în toate timpurile ocupația de predilecție a oamenilor gânditori. Niciodată însă n'a avut importanța și universalitatea de care se bucură astăzi. La cei vechi, ea era partea numai a oștenilor și a filosofilor, din pricina scumpetei manuscrisurilor. Astăzi însă, ori și unde nația este ceva înaintată, istoria este cetirea obștească a tuturilor stărilor¹⁰⁾, până și celor înjosite. În Franția, țaranul, seara la colțul focului, ca să se odihnească de trudele zilei, ceteste mărețele reforme a Constituantei și strălucitele biruințe a lui Napoleon. În Prusia, de câte ori mi s'a întâmplat să văd, citind, în vremea popasului, pe muncitorul de pământ, la umbra unui copaciu, faptele marelui Frederic! Această norocită popularitate a istoriei vine, mai ales, din două pricini: Cea întâi este că astăzi fieștecare cetățean are drept și îndatorire de a se ocupa cu trebile statului, că fieștecine dorește a ști care sunt și cum se păzesc drepturile naționale, câștigate de către strămoși; și unde poate cineva să le găsească mai bine deslușite decât în Istorie? A doua pricină, și cea de căpitenie, este aflarea țiparului,

9) să trăde^e = să transmise.

10) stărilor (franc. état) = clasă socială.

mulțămită, și de o mie de ori mulțămită celui care
dintâi a găsit această artă, cea mai mare împrăș-
tiitoare și păstrătoare a întâmplărilor, fără care is-
toria niciodată n'ar fi ajuns în cinstea universală în
care se află. Nici nu pot să vă arăt cât lipsa acestei
înalte aflări aruncă nedumerire în povestiri, nesigur-
ranță în opinii, neștiință și întuneric în tot. Această
lipsă, domnilor mei, este pricina că între Români,
chiar și între cei mai însemnați, se găsesc așa de
puțini cari cunosc istoria. Tiparul, la noi, nu este
încă destul de slobod și de împrăștiat; noi n'avem
încă publicată în limba națională măcar o istorie
universală, când chiar analele patriei noastre zac
în întuneric, păstrate numai în niște manuscrite,
din care două, din pricina copiștilor, nu se potri-
vesc!¹¹⁾. Și cu toate acestea tiparul ar fi cel mai
sigur și mai grabnic mijloc ca să ajungem la civi-
lizația societății europene. Noi, cari ne fâlim cu pro-
pășirile ce socotim că facem, noi, cari nu vorbim
decât lumina și civilizație, dacă voim să avem în
faptă aceea ce vorbim, ar trebui să urmărim pildei
Nord-Americanilor, a căroră cea întâi treabă de care
se apucă când își fac vreo nouă așezare, este să
deschidă un drum și să aducă cu dânșii un teasc
spre tipărirea unui jurnal. Prin această îndoită o-
perație, ei agiung țalul și fac analizul a orice sis-
tem social, pentru că, cum zice Volney, societatea nu
este alta decât comunicația ușoară și slobodă a per-
soanelor, a lucrurilor și a ideilor.

11) Această lipsă, după zece ani de muncă, însfârșit sunt îndestul
norociți de a o îndeplini. (Nota lui Kogălniceanu, pusă cu prilejul
reeditării discursului ca prefață la ediția Cronicelor în 1852).

Importanța istoriei naționale.

Dacă istoria în deobște, a-
decă a neamului omenesc, este
așa de interesantă în rezultatele
sale, cu cât mai mult trebuie să ne fie istoria patriei,
a locului unde am văzut ziua? Omul totdeauna, îna-
inte de neam, și-a iubit familia, înainte de lume, și-a
iubit neamul și partea de pământ, fie mare fie mică
în care părinții săi au trăit și s'au îngropat, în care
el s'a născut, a petrecut dulcii ani ai copilăriei ce
nu se mai întorc, a simțit cea întâi bucurie și cea
întâi durere de bărbat. Acest simțământ sfânt, nu cu-
nosc încă nici un neam, nici o seminție cât de brută,
cât de sălbatică, care să nu-l aibă. M'ăș întinde prea
departe de subiectul meu, dacă m'ăș pune a vă arăta
pilde despre aceasta; ele sunt nenumărate.

Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională
pentru noi, îmi place a crede că și D-voastră o în-
țelegeți ca și mine. Ea ni arată întâmplările, faptele
strămoșilor noștri, care prin moștenire sunt și a
noastre. Inima mi se bate când auz rostind numele
lui Alexandru cel bun, lui Ștefan cel mare, lui Mihai
Viteazul; da domnilor mei! Și nu mă rușinez a vă
zice că acești bărbați, pentru mine, sunt mai
decât Alexandru cel Mare, decât Annibal decât Ce-
sar; aceștia sunt eroii lumii, în loc că cei dintâi
sunt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia dela
Răsboeni are mai mare interes decât lupta dela
Termopile, și izbânzile dela Racova și dela Călugă-
reni îmi par mai strălucite decât acele dela Mara-
ton și Salamina, pentrucă sunt câștigate de către
Români! Chiar locurile patriei mele îmi par mai
plăcute, mai frumoase decât locurile cele mai cla-
sice. Suceava și Târgoviștea sunt pentru mine mai
mult decât Sparta și Atena! Baia, un sat ca toate
safele pentru străini, pentru Români are mai mult
preț decât Corintul, pentrucă în Baia, avanul¹²⁾ Rigă

12) avan (cuvânt de origine turcească) strașnic.

a Ungariei, Matei Corvinul, viteazul vitejilor, craiul crailor, cum îi zicea Sixt IV¹³), rănit de sabia moldovană, fu pus în fugă și uită drumul patriei noastre!

Trebuința istoriei patriei ni este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva națiilor străine. Neavând istorie, fieștecare popor dușman ni-ar putea zice cuvintele d-lui Aaron¹⁴): „Începutul ce ai, este necunoscut, numele ce porți nu este al tău, nici pământul pe care locuești; soarta așa a fost ca să fii tot după cum ești; leapădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele, sau primește pe acesta ce ți-l dau eu, rădică-te și du-te din pământul pe care locuești, căci nu este al tău, și nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi mai bine de cum ești”. Și, în adevăr, toate aceste cuvinte ni s'au zis cătră străini; începutul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s'a prefăcut, pământul ni s'a sfâșiat, drepturile ni s'au călcat în picioare, numai pentrucă n'am avut conștiința naționalității noastre, numai pentrucă n'am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile.

Domnilor, când ași fi așa de norocit să dezvolt mai mult în inima D-voastră interesul pentru istoria patriei, m'aș fali că am sporit în D-voastră și iubirea cătră patrie, și că prin urmare am contribuit la păstrarea naționalității căci ce poate mai mult să ne-o păstreze, decât această istorie, care ni arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, și, ca regulă de trei, ne descopere și numărul necunoscut: ce avem să fim!

13) Papa Sixt IV (1471—1484) care a construit la Vatican (palatul Papilor) vestita capelă sixtină cu celebre picturi de Michel Angelo și Rafael Sanzio.

14) Florian Aron, istoric contimporan cu Kogalniceanu, de origină ardeleană (1805—1887).

O asemenea carte ar trebui să fie pentru noi, aceea ce Iliada era pentru Greci. Și să mă credeți, Domnilor, că și istoria noastră are întâmplări, are portreturi care nici de cum n'ar rămânea mai gios decât eroii celor vechi, dacă acestora li s'ar scoate aureola poetică, cu care pana geniului i-au înfrumusețat. Totul este că veacurile eroice și mitologice au trecut de mult, că astăzi poezia nu se găsește nici măcar în versurile poetilor și că numai un Omer a fost în lume.

Negreșit că istoria Spartei, a Atenei, a Romei, are mai mult interes decât a noastră pentru tot străinul; dentâi pentrucă Grecii și Romanii sunt popoarele, care până acum rezumă civilizația și lumea veche; al doile, pentru că înriurirea lor încă până astăzi se păstrează asupra noastră prin pravi-
lele religioase și civile, prin științe, prin arte prin pământul, ce l-am moștenit dela dânsii, și, însfârșit, pentrucă toată instrucția clasică a junimei încă astăzi se razimă pe istoria Grecilor și Romanilor; și mai ales că pentrucă faptele acestor popoare s'au scris de niște bărbați ca Tucidid, ca Tacit, ca Tit-Livie. Subt aceste priviri, eu singur mărturisesc interesul universal al istoriei grece și romane; dar în ce se alinge de curagiul individual, de îndrăzneala faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia și bărbăția Voevozilor noștri, cari, de și pe un teatru strimt și cu mici mijloace, au săvârșit lucruri uriașe, în toate acestea, domnilor mei, nu mă tem de a zice că istoria noastră ar fi mai jos decât istoria a ori și cărui popor vechiu sau nou. Lupta națională a Românilor cari, mai trei veacuri, au apărât cu sabia creștinătatea împotriva tuturor puterilor Islamismului, Domnia lui Alexandru cel Bun și a lui Mircea cel Bătrân, a cărora nume resunau dela Marea Baltică până la Porțile Bizanției, strălucitele fapte ale unui Ștefan cel mare, blânda figură

a lui Neagoe V. V., carele, ca Ludovic XII a Franței, lăsă sfături fiului său cum să domnească; abdicarea lui Petru Schiopu care preferă să se scoboare de pe tronul Moldaviei, decât să plătească bir Turcilor; chipul măreț și întocmai ca al lui Ahil, al lui Mihai Viteazul, singurul Voevod ce agiunse a uni părțile Daciei vechi, și a se putea intitula: „Mihail, cu mila lui Dumnezeu, Domn Valahiei, Moldaviei și Trânsilvaniei”; inima de erou, și geniul bărbătesc a Doamnelor Elena și Florica; patriotismul preotului Farcaș și înalta înțelepciune a lui Miron Costin, carele cu aceeași mână purta sabia spre apărarea patriei, și condeii spre scrierea analelor naționale; rivalitatea, numai spre bine a Domnilor Matei și Vasilie; marile planuri, sprijinite de mari talenturi, a lui Șerban Cantacuzino, pentru care tronul Valahiei se părea prea mic și râvnea tronul Bizanției; apărarea a noastră de plăși în cetatea Neamțului, împotriiva armiei întregi a lui Sobiețki, mântuitorul Vienei, toate aceste figuri, toate aceste fapte, ar merita mirarea chiar a străinilor, când istoria noastră ar fi mai bine cunoscută. Vroiți însă un interes de roman, varietate de întâmplări, episoade patetice, tragedii care să vă scoată lacrimi din ochi, grozăvii care să vă ridice părul pe cap, apoi nu voui avea trebuință decât să vă povestesc cruzimile și vieța aventurieră a lui Vlad Țepeș, moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușneanu, intrarea Cazacilor sub Hmelnițki în Moldavia, care singură este o poemă întreagă, năvălirile Tătarilor, tăierea lui Brâncovanul și a familiei sale, una din cele mai triste priveriști ce istoria universală poate înfățișa, catastrofa lui Grigorie Ghica, în care se întâlnește tot neprevăzutul dramei, și câte alte scene grozave și uimitoare, câte alte întâmplări de cel mai mare interes chiar pentru indiferenți!

Pe lângă acestea, istoria românească, mai are un interes și mai universal. Patria noastră, prin o soartă vrednică de toată jalea, a fost menită din cea mai bătrână vechime să fie teatrul năvălirilor și al războacelor străinilor. Înaintea veletului creștinesc, găsim pre Dariu¹⁵⁾, pre Alexandru cel mare, pre Lysimah¹⁶⁾ luptându-se cu Dacii, a căroră pământ l-am moștenit noi. O sută de ani după Hristos, întâlnim pe Decebal, cel mai însemnat război barbar care a fost vreodată, mai mare, mai vrednic de a fi pe tronul Romei, decât mișei urmași a lui August. În adevăr, acest Decebal merita atât de puțin numele de barbar cât și orice alt bărbat mare care dorește a-și civiliza țara. „Este barbar, zice domnul Saint-Marc Girardin¹⁷⁾, acela care sub Domițian, biruitor legioanelor romane, cerea ca împăratul, în loc de bir, să-i trimeată meșteri și lucrători de tot felul, atât în artele războiului precum și în acele a păcii? Este un barbar acela care, înainte de a începe războiul împotriva Romanilor, căuta până în fundul Asiei alianța unui alt dușman a Romei, a războiului Parților?”. Până acolo se întindea politica aceluia război însemnat. Insa un erou mai mare se pornește asupra lui; Decebal trebuie să se plece, patria i se supune, și, nevrind a o vedea roabă, el, care o ținuse slobodă și mândră, catele lua bir dela domnitorii lumii, își dă singur moartea și scapă de a figura în triumful lui Traian, singurul împărat

15) Dariu I. (521-485 a. Chr.), fiul lui Hystaspe, regele Perșilor. A supus Tracia și Macedonia; a fost însă învins la Marathon de către Greci.

16) Lysimah, generalul lui Alexandru cel Mare. A primit din moștenirea marelui cuceritor, Tracia. Năvălind în ținuturile noastre, a fost făcut prizonier de Dromichaetes, regele Geților, în anul 291 a. Chr. A ajuns apoi rege în Macedonia.

17) Saint Marc-Girardin (1801—1873), critic literar și om politic francez.

păgân, pe carele, din pricina virtuților sale, creștinii l-au pus în raiu.

Așa, domnilor mei se sfârșește războiul Dacilor, una din epocile cele mai importante din istoria Romei. Plinie cel tânăr într'una din scrisorile sale, ni dă ideea cea mai dreaptă despre acest cumplit războiu, în care era să se hotărască pricina civilizației și a barbariei. Caninius, unul din prietenii săi, făcea o poemă asupra acestui războiu; Plinie îl îndeamnă în întreprinderea sa: „Ai dreptate, îi scrie, să iai acest sujet; nu este altul mai nou, mai bogat, mai întins, mai poetic și voi zice însuși mai fabulos, măcar că totdeauna adevărat. Vei avea a zugrăvi canaluri săpate în niște țări necunoscute, poduri aruncate pentru întâiași dată pe fluvii răpezi, lagăre așezate în mijlocul unor munți neapropiați până atunci, un rigă silit să fugă, silit să se omoare, dar care moare cu tot curajul său, și în sfârșit două triumfuri: unul carele fu cel întâi pe care Romanii îl câștigară asupra Dacilor; până atunci nebiruiți; și celălalt care fu cel de pe urmă în care biruința isprăvise peirea acestui popor. Greutatea este ca să te poți ținea deopotrivă cu mărimea sujetului”. Pagubă, că acest poem s'a pierdut; el ar fi putut să ni dea o mulțime de detalii asupra acestei lupte.

Trece o sută de ani, și patria noastră, schimbată în colonie romană, începe a se face teatrul unde soarta imperiei se hotărăște de către barbari; la Dunăre este lupta între barbarie și civilizație. Alanii, Avari, Gepizi, Goți, Huni, Lombarzi, Bulgari, pretoți aceștia îi vedem trecând și petrecând prin țările noastre, sfâșiind, una după alta, imperia Cesarilor, răsipind-o în urmă de tot și prefăcând, în sfârșit, fața Europei. Istoria tuturilor acestor popoare barbare, care este lipită cu începutul tuturilor națiilor

nouă, ar rămânea întunecată, dacă nu s'ar desluși prin istoria românească.

În vremile moderne iarăși vedem Moldavia și Valahia menite ca și în timpul de demult a fi locul luptelor celor mai sângeroase. Ungurii, Polonii, au hotărât aice cea mai mare parte a războaielor lor cu Turcia. Subt zidurile Hotinului, Soviețki câștigă reputația militară, care pe urmă îl chiamă pe tronul lagelonilor. Imperialiștii, moștenitori Ungurilor, culeg iarăși în țările noastre cele mai frumoase trofee asupra Osmanliilor. Vine începutul veacului al optsprezecelea, și Moldova vede figura cea mai măreață din toate, a lui Petru cel mare. De atunci, mai toate biruințele Rusiei asupra Turciei se câștigă în Principaturi; bătăliile, tractaturile, generalii izbânditori a acestei puteri, poartă nume de locuri românești. Nime dară nu poate tăgădui interesul universal a unei istorii, cari ni înfățișează niște întâmplări așa de importante, niște bărbați așa de străluciți, niște nații așa de numeroase și deosebite, care toate pe pământul patriei noastre au lăsat urme de trecerea lor, monumenturi de existența ce au avut, binecuvântări sau blăstămuri, unele și altele meritate prin facerile de bine sau prin răutățile ce ni-au luat.

Greutatea sarcinei

de a înfățișa

Istoria Românilor.

Însă, cu cât această istorie este interesantă, cu atât este și grea de înfățișat; și cu toate acestea eu îndrăznesc a primi asupra mea o sarcină așa de mare; nimeni nu simte mai bine decât mine cât ea este mai presus de puțința mea. Las'că chiar slabul meu talent este nedestoinic de a trata după cuviință un asemenea înalt sujet, dar chiar împregiurările dinafară sânt împotriva mea. O singură istorie completă și sistematică nu avem încă despre Ro-

mâni; însuși șirul Domnilor nu este încă clasificat și statornicit prin făclia unei critice sănătoase. Documenturile oficiale și acturile publice, care sunt cea întâi și cea mai puternică dovadă a adevărilor istorice, ne lipsesc cu totul; din pricina deselor revoluții cari în atâtea rânduri ne-au pustit patria, ele sunt pierdute pentru totdeauna, sau înprăstiate prin țări străine, pe la particulari, sau în mănăstiri, sau în bibliotecile Ungariei, Poloniei, Transilvaniei, a Moscovei, Petersburgului, Vienei și chiar a Stokholmului. Așa dară, în lipsa acestor isvoare de căpetenie, noi nu avem decât letopisișele țării și istoriile Ungariei, Poloniei și Turciei, cu care patria noastră a stătut în strânse relații; dară și aceste isvoare sânt încă departe de a fi desăvârșite. Cronografiurile românești, în ce se ating mai ales de întâile timpuri a Principatelor, nu se potrivesc măcar între dânsese. Istoricii vechi, Unguri, Poloni și Turci nu cuprind, precum se înțelege dela sine, decât fragmenturi despre istoria noastră, și aceste încă adesea întunecate prin duhul partidii și a urii. Ne mai rămân încă istoriile, observațiile istorice, călătoriile publicate despre țările noastre de deosăbii străini în deosăbite limbi; acestea sunt agiutorul de căpetenie pentru compunerea analelor naționale, și mai ales scrierile lui Gebhardi și a lui Engel¹⁸⁾, cari, prin ostenitoarele lor lucrări, au meritat bine dela Români. Lipsa cea mai mare ni s'ar putea îndeplini prin neprefuitele uvrajuri¹⁹⁾ ale lui Samuil Klain și a lui Georgie Șincai, a căroră vieată n'a fost decât o lungă luptă și o întreagă jertfă pentru patrie; dar din nenorocire acestea mult dorite și mult așteptate scrise, până acum n'au eșit de

18) Engel (1770—1814) istoric german care a publicat în 1804 o bună și documentată Istorie a Valahiei.

19) uvrajuri (francez: ouvrage) = operă.

ALĂUTA ROMÂNEASCĂ.
 SUPPLEMENT LITERAR
 AL REVISTEI ROMÂNESCA.

IASI. 1 IULIE 1856.

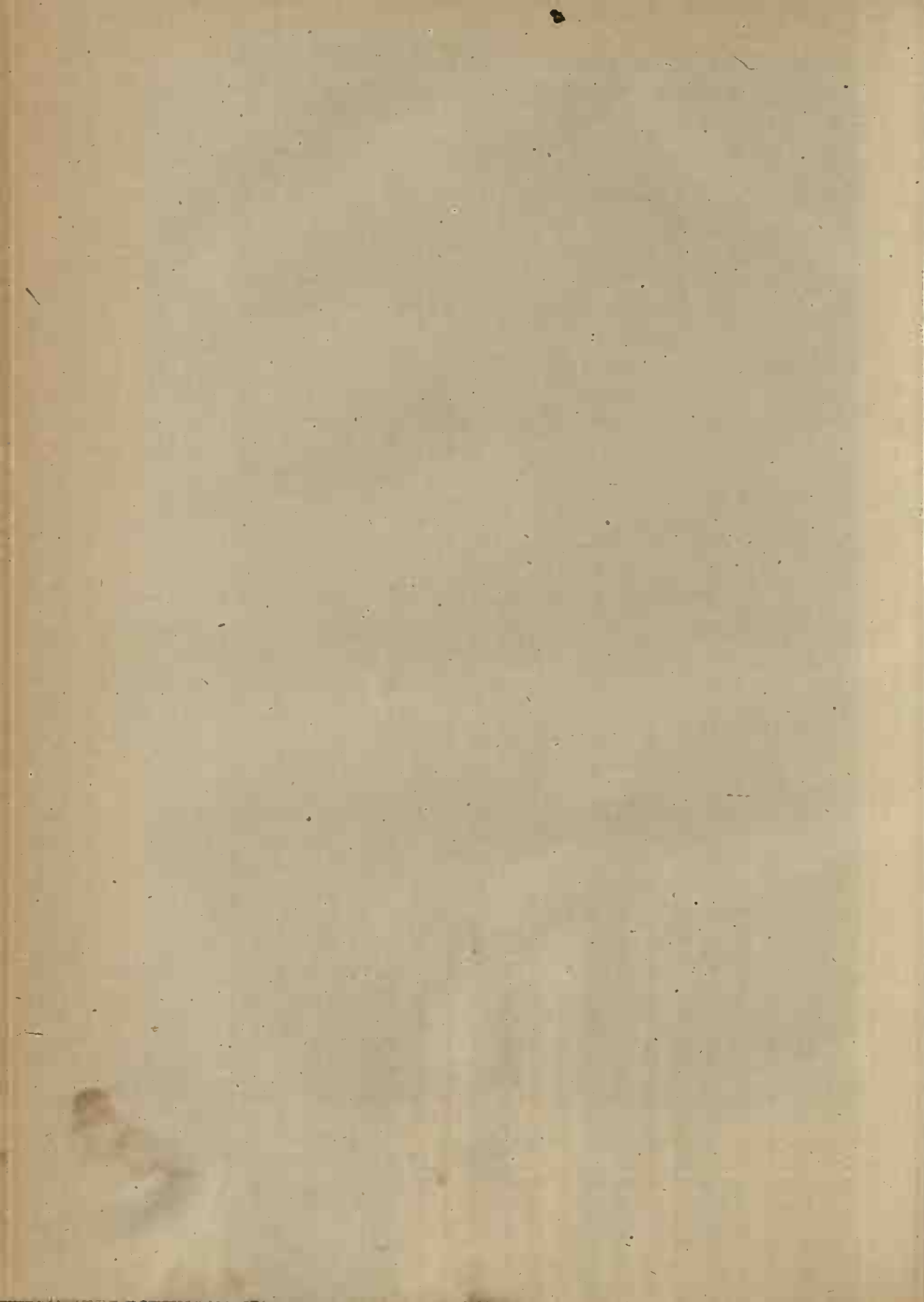
Tipografia „România” din Iași.

Preț 1/2 lei.

Alăuta Românească, în traducerea și îngrijirea
 a lui Ștefan Ștefănescu, este o revistă literară
 care are ca scop să aducă la cunoștința
 publicului românesc cele mai bune
 opere literare din țară și din străinătate,
 să promoveze talentele locale și să
 contribuie la dezvoltarea literaturii
 românești. Revista este editată
 lunar și conține articole, studii,
 traduceri și poezii. Pentru
 mai multe detalii, vă rugăm să
 consultați numărul următor.

*Redacția revistei „Alăuta Românească”
 Iași, 1856.*

ALĂUTA ROMÂNEASCĂ
 Intâta revistă literară a Moldovei.

subt tipar, și, cum mă tem, nu vor eși încă multă vreme.

Pe lângă greutatea sarcinii ce se pricinuește prin haosul atâtor materiale așa de înfelnurite, așa de îm-prăștiete, așa de încurcate și, câte odată, și așa de sărace, apoi se mai înfătoșează și îndatoririle ce se cer dela orice istoric, fără privire asupra formii de afară, adică talentul și stilul compunerii. Lucian, născut subt Traian, cere următoarele calități și datorii dela un bun istoric: el vrea ca istoricul să fie înjalept, să aibă simțimântul cuviințelor, să știe a gândi și a-și înfătoșa gândirile, să fie cunoscut în trebile politice și militare, să fie slobod de frică și de ambiție, nelipicios mitei sau amenințării, să spue adevărul fără slăbiciune și fără amărîre, să fie drept fără asprime, censor fără oțerire și fără clevetire; să n'aibă nici duh de partidă, nici însuș duh național; îl vreau, zice el, să fie cetățean a lumii, fără pravilă, fără privire cătră opinia vremii sale, și nescriind decât pentru stima oamenilor cu dreaptă judecată și pentru lauda viitorimei.

Acestea sunt însușirile unui bun istoric; în vremea lui Lucian poate că se întâmpla la mulți; dar astăzi, când egoismul și ambiția întunecă talenturile cele mai mari, pușini s'ar găsi cari să le adune. Fără să vroiesc sau să mă pot pune mai sus, sau măcar deopotrivă cu alții, socot că nu-mi veți lua rău încredințarea ce vă dau, că răul și minciuna nu vor găsi niciodată în mine un apărător și că totdeauna mă voi sili a vă spune adevărul, caracterul principal al istoriei; iar când nu-l voi putea zice, voi tăcea, și d-voastră veți înțelege pentruce. Imi veți ierta numai o mică plecare pentru nația mea, fără însă să credeți că aș denatura faptele, sau că aș scuza ceace merită ocară. Inșă cum zice Karamzine, pre carele nu mă pot opri de a-l împrumuta așa de des: „simțimântul *de noi și al nostru* însufle-

jează povestirea; pentru că atât o părtinire groasă, partea unui duh slab și a unui suflet fără înălțare, este nesuferită într'un istorian, pe atâta îi aflăm căldură, energie și încântare când iubirea patriei îi îndreaptă condeul. Niciodată nu va fi suflet în care să nu domnească acest simțimânt generos. În Tucidid noi vedem totdeauna un Ateniean; Tit-Livie este pururea un Roman".

În mine veți găsi un Român, însă niciodată până acolo, ca să contribuez la sporirea romanomaniei, adică mania de a ne numi Romani, o patimă care domnește astăzi mai ales în Transilvania și la unii din scriitorii din Valahia. Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa *Despre începutul Românilor*, publicată pentru întâiași dată la anul 1812, ca un nou Moisi, a deșteptat duhul național, mort de mai multe de un veac; și lui îi sântem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunci s'a pornit în tus-trele provincii a vechii Dacii. Pe de altă parte, însă a avut și nevinovata nenorocire să producă o școală, destul de numeroasă, de Romani noi, cari fără-a-și sprijini zisele cu faptele, socot că trag respectul lumii asupra-le-și, când strigă că se trag din Romani, că sunt Romani și prin urmare cel întâi popor din lume. Această manie s'a întins până acolo, încât unii își însușesc chiar și faptele și istoria bătrânilor Romani dela Romulus și până la Romulus — Augustul. Așa d. Aristia, pre carele îl cinstesc ca bun traducător a unei părți a Iliadei, într'un poem epic exaltat de un entuziasm puțin potrivit cu un Roman, d. Aristia zic, numește Român pe Longin, sutașul roman, carele a străpuns coasta Domnului nostru Isus Hristos, când era răstignit pe cruce, și nu-și poate ascunde bucuria că cel întâi creștin a fost un Român.

Să ne ferim, domnilor mei, de această manie care trage asupra noastră risul străinilor. În poziția noas-

stră de față, cea întâi datorie, cea întâi însușire trebuie să ne fie modestia; almintrelea, am putea merita aceea ce zic D-l Eliad, că numai națiile bancrute vorbesc neconținut de strămoșii lor, bunoară ca și evgheniștii²⁰⁾ scăpătați. Să ne scoborîm din Er-cul, dacă vom fi mișei, lumea tot de mișei ne va ținea; și dinpotrivă, dacă isgonim demoralizația și neunirea obștească, care ne dărmă spre peire, ne vom sili cu un pas mai sigur, a ne îndrepta pe calea frăției, a patriotismului, a unei civilizații sănătoase și nu superficiale, cum o avem, atunci, vom fi respectați de Europa, chiar dacă ne-am trage din hordele lui Gengis-Han²¹⁾. Așa dar, domnilor mei, eu nu vă voi ascunde că legile, că obiceiurile, că limba, că începutul nostru se trag din Romani; istoria de mult a dovedit aceste adevărați fii a Romanilor, apoi să faceți și Domnia de a măguli o manie ridicolă, vorbindu-vă de faptele Romanilor, ca și când ar fi ale noastre; ci voi face ceva mai folositor: mă voi sili a vă îndemna, că dacă vroiți să fiți cunoscuți de adevărați fii a Romanilor, apoi să faceți și Domnia-voastră ceva, care să se poată sămălui cu isprăvile poporului de lume domnitor.

Cursul cuprînde

Istoria întregului

neam.

gul lui Filip, și în urmă subț jugul Romanilor, este pentru că au voit să fie Plateani, Tebani, Ateniani, Spartiați și nu Heleni; 5 tot așa și strămoșii noștri au vroit să fie Ardeleni, Munteni, Bănățeni,

Inainte de a sfârși, dați-mi voie, domnilor mei, să chem luarea voastră aminte asupra cursu'ui meu. Dacă Grecii au căzut odată subț ju-

20) evghenist = de bun neam, nobil.

21) Gengis-Han = vestit cuceritor mongol (1155—1227), care a întemeiat un mare imperiu de la Marea Caspică, până la Marea Chinei.

Moldoveni, și nu Români; rareori ei au vroit să se privească între dânșii ca o singură și aceeași nație; în neunirea lor, dară, trebuie să vedem isvorul tuturor nenorocirilor trecute, a cărora urme, încă până astăzi, sunt vii pe pământul nostru. Departe de a fi părtinitorul unui simțământ de ură către celelalte părți a neamului meu, eu privesc ca patria mea, toată acea întindere de loc unde se vorbește românește, și ca istorie națională, istoria Moldaviei întregi, înainte de sfâșierea ei, a Valachiei și a fraților din Transilvania. Această istorie este obiectul cursului meu; întinzându-mă, cum se înțelege dela sine, mai mult asupra întâmplărilor Moldaviei, nu voi trece sub tăcere și faptele vrednice de însemnat a celorlalte părți a Daciei, și mai ales a Românilor din Valachia, cu cari suntem frați și de cruce, și de sânge, și de limbă, și de legi. Prin urmare, vă rog să însemnați că eu nu voi descrie faptele deosebit după ani și zile, ci într'un chip colectiv.

Până acum toți acei ce s'au îndeletnicit cu istoria națională n'au avut în privire decât biografia Domnilor, nepomeniud nimică de popor, isvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpânitorii n'ar fi nimică. Mă voiu sili să mă feresc de această greșală de căpitenie; ci, pe lângă istoria politică a țărilor, atât cât voiu fi agiutat de documenturile și tradițiile vechi, voiu căuta a vă da și o idee lămurită asupra stării sociale și morale asupra obiceiurilor, prejudețelor, culturii, negoțului și literaturii vechilor Români. Departe de a mă pune ca ocăritorul vremii trecute, îmi voiu face o deosebită datorie să vă înfățsez acea veche întocmire guvernamentală, acea adunare de pravile fundamentale, cunoscute sub numele de *obiceiul pământului* sub care patria noastră s'a păstrat mai multe veacuri tare și puternică. Prin aceasta veți cunoaște, Domnilor, că acel trecut nu era așa de rău, de var-

var, precum se plac unii și alții a vi-l înfătoșă; ci că avea și el multe așezămături, multe orânduile pe care chiar politiciii și economiștii de astăzi le mărturisesc de bune.

Subîmpărțirea Istoria Românilor, ca și a tuturor națiilor moderne, se împarte în istorie veche, de mijloc și nouă; fieștecare din acestea se subîmparte în mai multe perioade, care toate se încep cu vreo epocă însemnată. Nu vă voi vorbi decât de împărțea principală.

Privire retrospectivă Istoria veche se începe dela cele întâi timpuri istorice ale Daciei și merge până la întemeierea staturilor Valahiei (1290) și Moldăviei (1350). În această întindere de vreme, vedem risipa Dacilor, împoporarea țării lor cu colonii romane, înflorirea acestora până sub împăratul Aurelian, și risipirea lor prin năvălirea varvarilor, cari, unii după alții, s'au schimbat neconținut pe pământul nostru, dela 270 și până la 570, când Avarii s'au tras în Panonia, lăsând Dacia slobodă. Într'aceste vremi grele, vedem însă, din când în când, pe micul popor român, chiar în mijlocul semințiilor de alt neam, retras și ascuns în văile și poemile Carpaților, păstrându-și naționalitatea, legile, limba și obiceiurile, ca un scump patrimoniu primit dela părinți. În veacurile X și XI, resuflându-se de năvălirile varvarilor, Românii prind la îndrăzneală, es din azilurile lor, și pe coastele sau la poalele munților se alcătuesc în mici căpitaturii și voevozii, sub șefi de sângele lor; și, în sfârșit, în veacurile XIII și XIV se întind pe șesuri, es în țară, după expresia vechilor cronice și înteme-

iază două staturi neatârinate: a Valahiei și a Moldaviei.

Cu formarea principaturilor se începe istoria de mijloc și se sfârșește cu desăvârșita lor cădere sub Domniile Fanarioși (1716). Această parte a istoriei este adevărata istorie a Românilor. Îndată după întocmirea lor în staturi neatârinate, îi vedem luptându-se cu popoarele megieșite pentru păstrarea naționalității lor; niciodată duhul izbânzii și al năvălirii nu i-au povățuit; ci toate războaielor lor au avut un țel nobil și sfânt; apărarea patriei și a legii. Dară în aceste lupte, statornicia, carajul, isprăvile, biruințele lor ne par fabuloase, potrivindu-le cu micul lor număr și cu puținele mijloace ce le-au stăut dinainte. Dușmani de zece ori mai puternici decât dânsii îi vedem bântuiți și puși în fugă. Inșă un colos strașnic, un nour cumplit se ivește pe orizontele Europei; islamismul se arată și toate națiile tremură pentru legea și naționalitatea lor: Serbia, Bulgaria, Albania, Macedonia, Iliria, Friulul²²⁾, Crâmul²³⁾ se fac provincii turcești; cetatea lui Constantin, Roma cea nouă, maică orașelor, se face capitala Sultanilor, și semiluna se înalță în locul crucii pe bolta sfintei Sofia. În vreme când islamismul este biruitor pretutindene, când chiar Grecia clasică se face pradă Osmanilor, când tuiurile²⁴⁾ acestora resbat până în inima Ungariei, numai Românii se împotrivesc șivoiului care înghițe toate, numai ei stau ca un val apărător creștinătății împotriva Musulmanilor.

De multe ori biruiți, de multe ori supuși, dară niciodată abătuți până la pământ și desnădăjduiți,

22) Friul, ținutul de la N. E. Italiei, veche provincie a Veneției.

23) Crâmul, Crimeea.

24) Iujuri, steaguri turcești, alcătuite din 2 sau 3 coade lungi, albe, de cai, împletite cu măestrie. Erau atârnate de o lance roșie cu semiluna în vârf.

îi vedem folosindu-se de tot prilejul, și dela 1366 și până la 1688 stând deapurure în luptă. Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Vițeazul și Șerban Cantacuzino au fost mai ales neîmpăcații dușmani a sectatorilor²⁵⁾ lui Mahomed, apărând cu sângele lor sfânt Crucea. Deși neconținut în răsboaie, Românii însă nu uită reformele și îmbunătățirile din lăuntru; în veacurile XVI și XVII, mai ales, ei fac mari înaintări în civilizație. Școlile lor sunt vestite în tot Orientul; Moldavia este una din cele întâi țări ale Europei în care invenția lui Gutenberg tipografia, se introduce. Dascălii, calligrafii și praviliștii români se chiamă la curtea țarilor Rusiei, și un fiu al Moldaviei se învrednicește a fi învățătorul lui Petru cel Mare. În cea întâi jumătate a veacului XVII, limba românească se desrobește și câștigă dreptul de limbă a Statului; mai multe tipografii se așează în amândouă principatele; Vasilie Lupul și Matei Basarab, prin aceste faceri de bine, își fac un nume nemuritor în istoria patriei. Bărbați râvnitori desvoltează literatura și duhul național; și cât vor fi Români, memoria și scrierile Vornicului Ureche, a Logofătului Eustratie, a Mitropoliților Dosoftei și Varlaam, a lui Miron Costin, Radu Greceanu, Radu Popescu și Ioan Neculce nu se vor uita, nici se vor perde.

Strămoșii noștri cu un pas grabnic se înaintesc pe calea civilizației Apusului; însă, toate aceste pro-pășiri se fac înapoeri. Vremea căderii²⁶⁾ le vine; în pisma națiilor străine, în neunire între dânșii, uitând că sunt un singur și acelaș neam, ci despărțiți, luptându-se și slăbindu-se între dânșii, unii pe alții, sub nume de Moldoveni și Munteni, Românii se apropie de peire. Tirania otomană se înteme-

25) sectatori, aderenții seclei.

26) căderii = decăderii.

iază asupra lor, și, cu dânsa, superstiția, ignoranța și întunerecul. În începutul veacului trecut, se învește biruitorul lui Carl XII, Petru cel Mare; mărinimosul monarh își pleacă un ochiu îndurător asupra popoarelor creștine a Turciei; Românimea saltă de bucurie. Eroul Rusiei, spre mântuirea obștească, se unește cu Brâncovanu și cu Cantemir; dară zavistia și pisma acestor Domni nimicnicește un plan așa de mare și așa de bine început. Pacea dela Prut întemeiază, încă pe un veac, jugul Osmanliilor asupra Principatelor dela Dunăre; cu tragera oștilor rusești, Românii perd cea de pe urmă nădejde de mântuire, cea de pe urmă schinteie de naționalitate, și cel de pe urmă drit ce le mai rămăsese, dritul de a fi ocârmuiți de către Domni pământeni; și Fanariozii se fac stăpânii Moldaviei și Valahiei.

Istoria nouă se începe cu veacul cel mai cumplit care vreodată a apăsât țările noastre. Toate elementele de naționalitate și de patriotism sunt de mult pierdute; legile fundamentale a țării se calcă în picioare; adunările obștești, sub nume de Divanuri, se fac numai niște formalități fără interes. O aristocrație ignorantă, sprijinită de Poartă și de cler, pe deoparte ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane de oameni, iară pe de alta se face stavilă chiar binelui ce unii din Domnii Fanarioți vroesc a face; driturile țării, care din care se silește să le vândă mai cu mic preț și mai degrabă; izvoarele de înavuțire publică se întrebuințează numai în folosul unor familii privilegiate. Moldavia se sfășie în trei părți, Valahia este încungiurată cu cetăți turcești, zidite pe pământul ei. Fără agiutor dinafară, fără agiutor din lăuntru, Românii scapă toate prilegiurile de mântuire; și, în vreme când toate popoarele Europei înaintează spre o mai zdravănă întemeere, din lăuntru și din afară, noi, cu aceiaș reperiune, ne apropiem de peire. Rovoluția fran-

ceză, zguduind Europa până în cele mai adânci a sale temelii, se resimți și între Români; unii dintrei ei se pun în comunicație cu Directoriul francez; dară prea multe țări, prea multe stavile împedică orice bună ispravă. Pe urmă, biruitorul dela Marango²⁷, în expediția sa în Egipt, voind a da treabă Turcilor, trimite emisari în Valahia și Moldavia ca să formeze partizani ideelor nouă; generosul Rigas²⁸), măgulindu-se cu făgăduințele lui Bonaparte, se face propovăduitorul slobozeniei²⁹); oprit în întreprinderea sa, el se dă călăilor dela Belgrad și moare pentru patrie. Dară moartea sa nu rămâne neroditoare; și ea este menită să pregătească regenerația noastră; moartea lui Rigas deoparte, apăsările nesuferite a tiranilor de altă parte; ideele veacului care, deși încet, dară tot începuseră a pătrunde între Români; scrierile lui Petru Maior și a altor bărbați patrioți; contactul cu armiele rusești ce au ocupat Principatele dela 1806 până la 1812, toate acestea pregătesc întâmplările dela 1821. În vreme când în Moldavia eteria izbucnește și chiamă la slobozenie nu numai pe Greci, dară pe toate popoarele creștine care gemeau sub jugul Turciei, Teodor Vladimirescu rădică, pe de altă parte, în Valahia steagul național, vestind Românilor că vremea venise pentru ca țara să scuture stăpânirea străinilor; să depărteze abuzurile care o rodeau și să dobândească guvern național, întemeiat pe o șartă³⁰) liberală. Pornirile și a lui Ipsilante și a lui Vladimirescu au un rău sfârșit; dară cu toate acestea rezultatele lor pentru noi sunt nemăsurate. Întâmplă-

27) E vorba de Napoleon I Bonaparte.

28) Rigas de Velestin, eroul renașterii naționale grecești, care a trăit la noi. El a trădat în grecește Marseilleza. A fost împușcat de Turci la Belgrad.

29) slobozenie = libertate.

30) șartă = chartă; șartă liberală, constituție liberală.

rilor dela 1821 suntem datori cu orice propășire ce am făcut de atunce, căci ele ne-au deșteptat duhul național ce era adormit cu totul. De atunce multe împregiurări din afară ne vin în ajutor; Curtea protectoare, ca o răsplată pentru jertfele ce Românii i-au făcut dela Petru cel Mare și până la pacea de Adrianopoli, simțește o îngrijire adevărată pentru soarta noastră; și, deși încă Românismul nu triumfă, cum zice d. Aron, totuși existența politică începe a ni se așeza pe temelii mai statornice. În urma multor pătimiri, multor nenorociri, un orizont mai senin ni se arată, pacea dela Adrianopol se încheie între Rusia și Turcia, și drituri perdute de veacuri ni se întorc înapoi. Kiselef, un nume pre care Românii nu trebuie să-l rostească decât cu recunoștință și dragoste, este însărcinat cu regenerația patriei, cu punerea în lucruri a pravilelor menite să ne facă o nație până la împlinirea cei mai mari făgăduințe, până la cea mai temeinică închizășuire a naționalității noastre, adecă numirea de Domn pământeni și pe viață, pe tronurile Moldaviei și Valahiei.

Incheere.

Până aici, domnilor mei vine istoria ce am să vă înfățozez. Sprijinul cel mai temeinic ca să pot ajunge la țelul dorit, îl aștept dela indulgența D-voastră, și dela nădejdea măgulitoare, că prin prelecțiile mele voi putea deștepta în D-voastră un duh de unire mai de aproape între toate ramurile neamului românesc și un interes mai viu pentru nație și patrie. Aceasta mi-ar fi cea mai scumpă răsplătire și cea mai bună îmbărbătare în trudnicul meu drum.

Intr'o asemenea întindere de istorie, care cuprinde atâtea timpuri și atâtea locuri, chiar cu cea mai mare luare aminte trebuie să fac greșeli; oricine însă va binevoi a mă asculta ceva, va însemna că

ele se vor întâmpla din lipsa cunoștințelor, și nici de cum din rea voință sau cu vreun scop ascuns. În înfățișarea întâmplărilor, care sânt aproape de noi și pre care sau noi sau părinții noștri le-au văzut, voi fi cu cea mai neadormită priveghere, mângâindu-mă a vă arăta numai faptele împlinite fără a vroi a vă descoperi și țalurile ascunse.

În epoca dela 1822 și până la 1834, voi fi mai ales cât se va putea mai scurt și mai obșteșc, înfățișându-vă numai întâmplările publice și acele care au avut o înriurire simțitoare asupra țării. Noi n'am agiuns încă așa departe ca să putem trata cu nepărtinire istoria contimpurană; aceasta este treaba viitorimei. Dumnezeu dară să mă ferească de a vroi a mă pune censorul conviețuitorilor mei, judecându-le sau criticându-le purtarea și faptele. „Acela care își înalță duhul la vrednicia unui istoriograf, zice Ioan Müller, perde din privirea sa orice atingeri momenta'e și mai particulare. Jurnaluri pot aduna personalități; în tablele istoriei se scrie numai veșnicul adevăr”.

DISCURS LA ALEGEREA LUI CUZA

În Divanurile ad-hoc, întrunite în urma congresului din Paris, deputații Munteniei și ai Moldovei ceruseră marilor Puteri ale Europei între altele: unirea Principatelor într-un singur stat, sub un Prințipe strein, ales dintr-o dinastie domnitoare în Europa.

Conferința puterilor garanta convocată la Paris spre a decide asupra organizării Principatelor, din pricina opozițiunii îndârjite a Turciei și a Austriei, acordase prin convenția din Paris, încheiată la 7/19 August, numai o uniune parțială. Ambele țări, constituite sub numele de „Principatele Unite”, avea ca instituțiuni comune doar: o curte de casajie și o comisiune centrală (alcătuită din Moldoveni și Munteni) cu misiunea de a pregăti legile de interes comun. La aceasta se mai adăoga: uniunea vamală, postală, telegrafică și monetară. În colo, fiecare Principat își avea guvernul său propriu și adunarea sa legislativă a parte. Convențiunea nu prevedea în privința Domnitorului decât clauza ca să fie pământean: „fiu de un tată născut Moldovean sau Muntean”.

Fruntașii generațiunii dela '48, plini de curaj și încredere în destinele neamului, vroind să arate marilor Puteri că țările noastre n'au renunțat la Ideea uniței, hotărăsc să aleagă pentru ambele Principate, aceeași persoană. În ziua de 5/17 Ianuarie, deputații moldoveni aleg ca Domn, cu unanimitate de voturi, pe colonelul Alexandru Ion Cuza. Cuza se făcuse cunoscut în Moldova prin atitudinea plină de curaj și patriotism cu care, sub cărmăcăria lui Ștefan Văgăreanu, își dăduse dimisia din postul de Prefect de Galați, protestând pe această cale împotriva străduințelor aceluia de a împiedica cu orice chip alegerea deputaților devotați Unirii Principatelor, pentru Divanul ad-hoc.

Când s'a aflat votul deputaților moldoveni, în mij-

locul unui mare entuziasm, Kogălniceanu rostește discursul de mai jos, în care în numele Moldovei întregi, urează Domnului să împlinească marile reforme care trebuiau să așeze temelile României moderne.

În ziua de 5/24 Februarie, deputații Munteni aleg cu unanimitate de voturi ca Domn al Munteniei, tot pe Alexandru Ion Cuza.

Măria Ta,

După o sută cinci-zeci și patru de ani¹⁾, de umilire și degradare națională, Moldova a intrat în vechiul său drept consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pe Domnul.

Prin înălțarea Ta, pe tronul lui Ștefan cel Mare, s'a reînălțat însăși naționalitatea română. Alegându-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia Ta²⁾, a voit să răsplătească sângele strămoșilor Tăi, vărsat pentru libertățile publice.

Alegându-te pre Tine Domn în țara noastră, noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește: *la legi nouă, om nou.*

O, Doamne! mare și frumoasă ți-este misiunea! Constituția din 7 (19) August³⁾ ne însemnează o epocă nouă; și Măria Ta ești chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul; fă ca legea să fie tare; iar Tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun și blând, *fi bun, mai ales pentru aceia, pentru cari mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.*

Nu uita că, dacă 50 de deputați Te-au ales Domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni.

Fă, dar, ca domnia Ta să fie cu totul de pace

1) Aluzie la epoca Fanarioșilor, care a început însă la 1711.

2) Aluzie la Ioan Cuza, ucis din porunca Domnului fanariot Const. Moruzi la 1778.

3) E vorba de constituția dată de convenția din Paris.

și de dreptate; împacă patimile și urile dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție.

Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii Domn cetățean; urechea Ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire.

„Porți un frumos și scump nume: numele lui Alexandru cel Bun. Să trăești dar mulți ani!

Ca și dânsul, fă o Doamne, ca, prin dreptatea Europei, prin dezvoatarea instituțiilor noastre, prin simțimintele Tale patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale nației noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadurilor împăratului din Bizanțiu că:

„România nu are alt ocrotitor de cât pre Dumnezeu și sabia sa!

Să trăiești Măria Ta!

DISCURS ROSTIT LA JUBILEUL DE 25 DE ANI AL ACADEMIEI

Academia Română a luat ființă în 1866, sub numele de „Societate literară română”. Ea avea la început 21 de membri aleși din toate unghiurile româniei și anume: 4 din Țara-Românească; câte 3 din: Moldova, Transilvania și Basarabia; câte 2 din Banat, Maramureș, Bucovina și Macedonia. Scopul inițial al Academiei era de a unifica limba și ortografia, prin alcătuirea unui dicționar, elaborarea unei gramatici și determinarea unei ortografii. Cu timpul Academia și-a lărgit catedrele; ea numără azi: 97 de membri onorari, 36 de membri activi și 90 membri corespondenți. Împărțiți în 3 secțiuni: istorică, literară și științifică, ei lucrează la stimularea și propășirea culturii noastre naționale. În 1868, Kogălniceanu a fost chemat ca membru în „Societatea academică română” (numele societății fusese schimbat în 1867), pe care în anii 1887—1890 a ilustrat-o ca prezident.

În 1891 implinându-se un sfert de veac de la întemeiere, Academia a comemorat acest eveniment printr-o ședință festivă, prezidată de Regele Carol I. Cu acest prilej Kogălniceanu, însărcinat de colegii săi, a ținut cuvântarea pe care o reproducem aci — un model de discurs academic. În acest discurs, Kogălniceanu evocă 3 momente mari din istoria țării, trei reforme fundamentale, îndeplinite de generația sa și la care el însuși a avut o parte mare de contribuție: 1) desrobirea țiganilor; 2) ștergerea privilegiilor de clasă și proclamarea egalității politice și civile pentru toți fil României; 3) emanciparea și improprietărea țărănilor. Dintr'un sentiment de delicată atențiune și de curtoaste față de Regele Carol I, care prezida ședința, Kogălniceanu începe prin a evoca anii copilăriei sale de muncă și pregătire culturală în capitala Germaniei.

Sire,
Prea grațioasă Doamnă și Regină,
Alteță Regală,
Doamnelor și Domnilor,

Colegii mei mi-au încredințat misiunea de a lua și eu cuvântul în această mare și frumoasă zi, în care serbăm jubileul de 25 de ani al fundării Academiei Române. Această onoare o datoresc vârstei mele înaintate.

În adevăr, cu excepțiunea venerabililor noștri colegi, d-nii N. Kretzulescu și G. Barițiu¹⁾, eu sunt, dintre toți ceilalți academicieni, cel mai în vârstă și, dacă ar fi exact anul nașterii mele, ce mi-l dau nu numai biografia străini, dar și literatorii români, cari au binevoit a se ocupa cu scrierea vieții mele, eu aș fi mai înaintat în bătrânețe decât chiar Nestor²⁾ mai sus numiți ai Academiei Române. După *Lexiconul de conversațiune* al lui Meyer (*Meyer's Konversations-Lexikon*), eu aș fi născut la 1806; și nu mai de mult decât sunt câteva săptămâni, *România Literară* mi-a dat aceași vârstă; astfel aș număra 85 de toamne, n'am pretentiunea de a zice primăveri. Să-mi fie permis a rectifica această dată. Eu sunt născut în Iași, la 6 Septembrie 1817, după cum rezultă din însemnarea originală, scrisă de tatăl meu, în *Ceaslovul nașterilor și morților familiei Kogălniceanu*, o carte care, sunt încă câțiva ani, ca un ade-

1) Gh. Bariț (1812-1893) conducător al culturii românești din Ardeal prin cele două publicații periodice ale sale: *Foaia pentru minte, înțelegere și literatură* (1838-1865) și *Gazeta Transilvaniei* (înțelegere la 1838).

2) Nestor regele din Pylos, cel mai în vârstă dintre regii greci cari au atacat Troia, era renumit pentru înțelepciunea sa. Numele lui se întrebuințează adesea spre a indica un bătrân demn, înțelept, sfătos, cu multă experiență a vieții.

vărat registru al stării civile, se obișnuia a se păstra din tată în fiu mai în toate familiile noastre.

Tatăl meu a fost Vornicul Ilie Kogălniceanu; maica mea, Catinca, născută Stavilla, era coborâtoare dintr-o familie genoveză, stabilită de secole în vechea colonie genoveză Cetatea-Albă (Akerman), de unde apoi s'a fost răspândit în toată Basarabia, unde și astăzi sunt mulți proprietari purtând numele de Stavilla.

Exprimându-mi-se dorința ca, cu ocaziunea acestei zile ceremoniale, să citez câteva fapte din istoria contemporană, petrecute sub ochii mei, ori săvârșite cu micul meu concurs, Maiestatele Voastre să binevoiască grațios a-mi învoi de a preceda lucrarea mea cu câteva cuvinte care se rapoartă la zilele tinerețelor mele.

Bătrânii iubesc a povesti despre cele întâmplate în junețea lor; și eu nu pot rămânea străin de această slăbiciune a vârstei mele.

(Autobiografie. Tinerețea).

Nașul meu, adică acela care m'a luminat cu sfântul botez, întrebuițez stilul bătrânesc, a fost Domnița Marghioala Calimach, soția logofătului Grigorie Sturdza, tatăl repausatului Mihail Sturdza, fostul Domn al Moldovei³⁾. Domnița Marghioala iubia foarte mult pe maica-mea, care, copilă tânără, a fost rămasă orfană de tată și de mamă și încredințată episcopului⁴⁾ logofătului Grigorie Sturdza, — bunul meu despre mamă, medelnicerul Stavilla, având moșia sa vecină cu moșiile din Basarabia ale familiei Sturdzești, astăzi proprietăți ale Princesei Maria Gorciacoff, fiica

3) Mihail Sturdza a domnit în Moldova de la 1834 până la 1849.

4) episcopie = tutelă.

fostului Domn al Moldovei. Domnița Maria Calimach vorbea numai grecește; ea mă iubea mult de mic copil, și când mă lua în brațe, ea îmi exprima dragostea într'a mă desmierda cu bătaie de palme, până când leșinam de plâns, și întovărășite aceste cu toate numirile desmierdătoare grecești ce se întrebuintează la copii.

La săvârșirea ei din viață, Domnița Marghioala mă recomandă iubirii și îngrijirii fiului său Mihail Sturdza, carele deja în tinerețe luase primul loc între cei mai învățați și talentați boieri tineri ai Moldovei. Acestei misiuni, lăsate cu limbă de moarte, Mihail Sturdza a fost credincios; acestei misiuni dătoresc că Mihail Sturdza, ajuns Domn al Moldovei în 1834, în acelaș an, împreună cu fii săi Dimitrie și Grigorie, m'a trimes la învățatură în Francia, și anume la Lunéville⁵⁾, unde furăm încredințați îngrijirii abatelui Lhommé, preot catolic, carele, din cauza marei revoluțiuni franceze, ca mulți alți emigrați francezi, se refugiase în Principatele române. Abatele Lhomme, retras în Iași, a fost dirijat educațiunea și instrucțiunea tânărului Mihail Sturdza, și dar acesta, ajuns Domn, nu putea să încredințeze creșterea și îngrijirea copiilor săi și a mea decât aceluia care făcuse din el cel mai învățat boier de pe timpurile lui. Noi găsirăm pe abatele Lhommé, deși octogenar, încă în plină vigoare și profesor de retorică, de limba și literatura latină la colegiul din Lunéville, colegiu comunal care se bucura de o mare reputațiune prin capacitatea profesorilor și care a produs mai mulți bărbați însemnați ai Franciei. In casa părintească n'am fi putut fi mai bine tractați decât în sânul familiei Lhommé, sub privi-

5) Lunéville, orășel așezat la 26 km. spre S.E. de Nancy. Azi are vreo 25.000 de locuitori.

gherea activă a abatelui. Eram cei întâi din clasele noastre. Dar după un an politica se amestecă și în afacerile colegianilor români din Lunéville.

Consulii ruși pe atunci, prea puternici în București și în Iași, făcură Domnului Mihail Sturdza respectoase observări pentru trimeterea în Franția a fiilor săi și a altor câțiva fii de boieri, căci afară de mine mai erau trimesi și doi fii ai logofătului Lupu Balș și un altul, Nicu Cassu. Educațiunea franceză se părea marelui nostru protector, Impăratului Nicolae I-lea, prea revoluționară; furăm dar luați din Lunéville și conduși la Berlin la sfârșitul anului 1835.

Berlinul de pe atunci, își dobândise numele de Atena Germaniei; și prin patriotismul, inteligența și marea mișcare națională ce domnia în toate clasele nobile și burgheze ale capitalei Prusiei, de pe atunci se prevedea rolul cel mare, ce 35 de ani în urmă, Prusia avea să joace în istoria omenirii, ajungând apoi la egemonia întregii Germanii, reînvierea imperiului lui Barbarossa.

Noi tinerii români furăm așezați într-o familie privată, și anume în casa păstorului Souchon, parohul bisericii coloniei franceze, refugiată în Berlin după revocațiunea edictului de Nantes, mulțumită protecțiunii luminate a marelui Elector de Brandenburg, Frederic Wilhelm (1640—1688), bunul lui Frederic cel Mare. Această colonie a păstrat până astăzi libertățile ce i s'au dat de acest mare Principe; ea are biserica sa, spitalul său, gimnaziul său, biblioteca sa; în toate aceste, limba franceză este predominantă și astăzi. Membrii săi actuali sunt toți deveniți buni germani, și mulți din ei, păstrând numele lor de familie franceză, reprezintă oameni însemnați, cari și-au făcut în istoria Germaniei un nume cunoscut în științe, în arte, în armată, în diplomație; dar niciodată n'au uitat originea lor. Ei

odată pe an se adună într'un banchet frăţesc, în care reînoiesc aducerile lor aminte de Franca, de prigonirile făcute religiunii lor de Regele Ludovic al XIV-lea şi de bătrâna de Maintenon⁶⁾, prigoniri cari au silit pe părinţii lor de a-şi părăsi patria. Tot atunci, şi cu pahare pline, ei, cu inimile ardente, realţă nesfârşite toas'e în memoria Marelui Elector, care le-a dat un gëneros refugiu, libertatea cultului lor şi o nouă patrie. Tânăr de optsprezece ani, am luat parte la aceste agape şi inima mea s'a înfierbântat în faţa acestor bărbaţi de bine, cari trimeteau o neştearsă aducere aminte vechei lor patrie, dar totdeodată aveau cunoştinţa de ce datorau patriei noue.

După un an, am fost strămutaţi în casa şi sub privegherea unui alt om distins, pastorul Ionas, discipolul favorit al marelui teolog Schleiermacher⁷⁾ şi editorul operelor acestui spirit înalt al bisericii protestante. Pastorul Ionas e'a un bărbat distins; el avea deja un nume bine văzut şi era încuscrit cu familia lui Hufeland⁸⁾, autorul *Macrobioticeii sau arta de a trăi mult*, şi cu familia comitelui Schwerin, urmaş al marelui Feldmareşal al lui Frederic cel Mare. În casa sa, se aduna societatea cea mai a'easeă, şi din nobleţe şi din burghezime, care de pe atunci luase un loc însemnat în Germania, puindu-se în fruntea ideilor naţionale şi a reformelor sociale cari se răspândiseră în toată Germania. Steagul lor era, înainte de toate, Unirea patriei germane.

Consilierul de stat Alexandru Sturdza⁹⁾; coleg al

6) Marchiza de Maintenon (Françoise D'Aubigné) văduva poetului francez Scarron, fusese însărcinată cu educaţia fiilor lui Ludovic al XIV; s'a căsătorit cu el în secret şi a avut asupra lui o mare influenţă. Ea l-a îndemnat să persecute pe protestanţii francezi.

7) Schleiermacher (1768—1834) celebru teolog şi filosof german.

8) Vezi mai sus pag. 5 şi nota.

9) Alexandru Sturdza era vărul lui Mihail Sturdza. Era consilier intim al Tarului şi ţinea în căsătorie pe fca lui Hufeland.

lui Capodistria¹⁰⁾, cu carele lucrase mult la Petersburg pentru emanciparea Eladei, rudă a lui Mihail Sturdza, și după a cărui recomandățione noi furăm încredințati pastorului Ionas, — în timpul petrecerii sale în Berlin, și aceasta era mai neîntreruptă — era unul din vizitatorii cei mai deși ai casei păstorului. El priveghea de aproape studiile noastre, ba devenia chiar profesorul nostru de religione. Sub dictarea lui am scris în limba franceză: „*Etudes historiques, chrétiennes et morales*”, pe care le-am tipărit apoi în Iași și s’au tradus și în limbile română, greacă și rusă.

Acestei societăți datorese desvoltarea micii mele inteligențe și amorul pentru tot ce este frumos și mare în viața omului.

Intrat apoi student la universitate, am avut de mari dascăli pe Gans, profesor de dreptul natural care era de o eloquență atât de mare, de un liberalism în idei atât de larg, încât din toate părțile Germaniei și chiar din alte țari, alergau cu miile studenții, ca să-i asculte vorbirea și eloquența sa, dulce ca o melodie, astfel încât a trebuit a se abate păreții la două săli pentru a lărgi sala unde el predica știința tinerei generațiuni germane.

Am avut de dascăl pe Leopold de Ranke (1795—1886), marele istoric, căruia, cu ocaziunea jubileului său de 60 de ani de profesorat, ajuns la adânci bătrânețe, am avut și eu onoarea a-i adresa acum câțiva ani, 20 Fevruarie 1877, felicitările mele, felicitările întâiului său student român dela Universitatea din Berlin.

10) Conte de Capodistria, (1776—1831), grec născut în Corfu. A trăit o bună parte din tinerețea sa la Petersburg, unde a pus la cale revoluția Grecilor împotriva Turcilor. După liberarea Greciei de sub jugul turcesc a fost dictator al Greciei. A pierit osasinat.

Am avut fericirea de a avea de dascăl pe marele Savigny, celebrul profesor de dreptul roman, celebrul ministru de justiție și unul din fiii cei mai distinși ai coloniei franceze din Berlin.

În saloanele d-lui de Savigny, am fost prezentat, și lui Alexandru Humboldt (1769—1859), care îmi arată în general un deosebit interes pentru țările române, atât de necunoscute pe atunci, încât nici numele de *Români* nu se știa. De aceasta în adevăr nu trebuie să ne mirăm, când însuși în Moldova și în Muntenia numele de *Român* nu era întrebuițat înlocuit fiind prin numele provincial de *Moldovean* și *Muntean*. Bătrânul Asachi toată viața lui n'a putut găsi potrivita terminațiune franceză la cuvântul Român, vorbind și scriind *Les Roumounis*. Să-mi fie permis a-mi face un merit, afirmând că eu cel întâiu am întrebuițat în limba franceză cuvintele de *Roumain* și de *Roumanie*. La Berlin, pe timpul petrecerii mele, și chiar în saloanele culte, mai tot așa de puțin cunoscut era și numele de *Moldauer* sau *Wallache*. Mie mi se zicea *der schwarze Grieche* 11), pentru că aveam părul negru — și pe atuncea Berlinul era încă un oraș cu totul și exclusiv al Germaniei de Nord, unde predominau mai cu deosebire figurile blonde.

Alexandru Humboldt, spirit eminentemente cercetător, îmi arată o deosebită dorință de a cunoaște în ce constă literatura noastră, și în deosebi m'a întrebat despre soarta și caracteristica Țiganilor noștri. Spre a-i satisface curiozitatea, eu am scris în limba germană o scurtă privire asupra micei noastre literaturi depe atuncea, pe care am publicat-o în *Lehmann's*

11) „Grecul cel negru”. Este aci a'uzie la religie.

*Magazin für die Litteratur des Auslandes*¹²). Tot pentru Humboldt am publicat apoi o broșură în limba franceză, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains*, (Berlin, Behr, 1837), în prefața căreia chemam luarea aminte a filantropilor asupra acestui nenorocit popor, sclav în țara mea, în sânul Europei civilizate, și tractat ca lucru prin însăși legile țării noastre.

Vacanțele le petreceam ordinar în Pomerania¹³, la Schwienemünde, pe atuncea un mic orașel pe țărmurile mării, sau la Hehringsdorf, sat mic, tot pe țărmul mării, și recomandat mai întâi de Wilibald Alexis (1798—1871), celebrul romancier, și care, deși eu nu aveam decât douăzeci de ani, mă luă în strânsă amicitție. Hehringsdorf astăzi este devenit orașul balnear mare și cel mai frecventat al Germaniei de Nord. Cu Wilibald Alexis am vizitat pe jos insula Rügen, castelul Putbus al familiei princiare Malte-Putbus, pădurile misterioase ale vechii zeități vende Hertha și cetatea de pământ Arköna, punctul cel mai septentrional al Germaniei, care seamănă mult cu cetățile noastre de pământ: movila Răbăeji, cetatea dela Adjud și atâtea altele.

Wilibald Alexis, în plimbările noastre, mă iniția la marea lucrare ce se opera pe atunci în Germania, atât în privința unității politice, cât și în privința aspirațiilor și eforturilor burghezimii de a intra în viața politică, care până atunci aparținea mai cu deosebire nobilimii. El mai întâi îmi da amănun-

12) *Magazin für die Litteratur des Auslandes* (Magazinul pentru literatura streină) era o revistă, care apărea la Berlin din 1832 și care publica schițe etnografice, studii și traduceri din literaturile streine. Revista era condusă de Lehmann și apărea de 3 ori pe săptămână. Studiul lui Kogălniceanu; *Rumänische oder Walachische Sprache und Litteratur* (limba și literatura românească) a apărut în Ianuarie 1837.

13) Pomerania, provincia Prusiei, mărginită la N. de Marea Baltică. Are capitala Stettin.

țini asupra mării reforme care se făcuse în Prusia, adică emanciparea și împroprietărirea țăranilor prusieni, operată în timpul Regelui Frederic Wilhelm III (1797—1840), de către mării săi miniștri: Stejn (1757—1831) și Hardenberg (1750—1822), reformă care a însuflețit și a îmbărbătit națiunea prusiană, spre a scutura jugul francez, care, după bătălia de la Iena¹⁴⁾, (1806), apăsa grumazii poporului german. Pastorul Ionas complectă învățătura mea în privința mării reforme; el puse în mâinile mele înseși actele marilor legiui i, proclamațiilor și reformelor lui Frederic Wilhelm al III-lea și cu deosebire edictul din 14 Septembrie 1811, care s'a aplicat pe toată suprafața statului Prusiei desființând claca și orice alte servicii către stăpânii de moșii și prefacând în proprietate absolută în mâna țăranilor, ogoarele țăărănești, cu despăgubire în bani, odată respunși sau prin rentă¹⁵⁾, perpetuă, ori prin înapoi rea unei părți de pământ. Pastorul Ionas mă făcu cunoscut și cu memoriul compus de principele Hardenberg, la Riga, în 1812. Prin acest act important, mare e ministru arăta Regelui necesitatea prefacerii chiar din temelie a organizației de atunci a Statului prusian, pentru a-i da o nouă viață prin înlăturarea a tot ce era slab în el și prin deșteptarea de puteri noue.

Iată cum el înțelege această reformă:

„Statul care s'ar noroci a înțelege adevăratul spirit al timpului și, prin înțelepciunea guvernului său, ar lua parte la acel plan universal, fără să aibă nevoie de comojiuni¹⁶⁾ violente, ar avea neapărat mari preferințe, și membrii săi ar trebui să binecuvînteze îngrijirea care ar lucra pentru dâșii într'un chip atât de binefăcător. Fără putere au fost toate acele

14) Iena, oraș în Germania, de vreo 50.000 locuitori, unde Napoleon a învins pe Prusieni, în 1806.

15) rentă = venit anual; rentă perpetuă = rentă veșnică.

16) comojiune = sguuire.

pedici cari s'au opus torentului revoluțiunii, pentru că slăbiciunea, interesul egoist și ideile neîntemeiate le-au dirijat¹⁷⁾ fără nici o chibzuială. Gândirea nebunească că chipul cel mai bun de a combate revoluțiunea ar fi de a se ține de cele vechi și de a prigoni cu toată asprimea principiile și ideile isvorite din ea, n'a avut alt rezultat decât că a dezvoltat revoluțiunea și i-a dat o întindere din ce în ce mai mare. O revoluțiune în bunul simț, o revoluțiune care ar avea de scop *marea civilizare a omenirii*, făcută prin înțelepciunea guvernului și nu prin *impulsiuni*¹⁸⁾ violente, cu atât mai mult ar trebui să fie privită ca țintă și ca principii povățuitoare. *Principii democratice într'un guvern monarhic se par a fi pentru Prusia formele cele mai potrivite*".

Mai jos, Hardenberg recomandă pentru organizațiunea dinauntru cea mai mare libertate și egalitate de drepturi între membrii Statului, regulate după principiul înțelept al unui Stat monarhic, și fiecare post în stat, fără excepțiune, să nu se mai păstreze cutărei sau cutărei clase, ci să se deschiză numai meritului din orice clasă.

Mai apoi sfârșește:

„Clasa cea mai numeroasă, cea mai importantă acea care până acum s'a neglijat și s'a împilat mai mult, ar trebui cu preferință să fie un obiect al neadormitei îngrijiri a ocârmuirii, și a se desființa prin o lege scurtă, bună și grabnică, toată *servitudinea*”¹⁹⁾.

Și ca soluțiune se propune:

„Concesiunea și statornicia pământurilor țărănești, ca liberă proprietate a țăranilor, cu despăgubirea stăpânilor de moșii, și așa a se ajunge la desfiin-

17) a dirijat = a condus.

18) impulsuni = forță care împinge pe cineva la luptă.

19) servitudine = sclavie.

țarea legămintelor între stăpânii de moșii și între țărani!"

În una din vacanțele de vară, comitele Schwerin îmi dădu ospitalitatea în Schwerinsburg, vechiul castel al strămoșului său, Feldmareșalul lui Frederic cel Mare, comitele Schwerin. Acolo, sub ochii mei, văzui aplicarea legii de emancipațiune²⁰⁾ făcută cu 25 de ani înainte. Am văzut pământurile emancipate, unele rămase în stăpânirea vechilor proprietari de moșii, altele trecute vechilor servi, deveniți proprietari. Am văzut satul vechiu al foștilor clăcași, Alt-Schwerin, și satul nou clădit după emancipare, Neu-Schwerin.

Straniu lucru! Legea proprietății din Prusia avea mare asemănare cu condițiunile proprietății rurale din țările române. Principiul, ce se găsește în vechea noastră legislațiune, pentru a se da țăranului spre cultivare până la două treimi din întinderea moșiilor, iar o treime se rezerva în seama stăpânului, exista și în Prusia.

Aici am de adăugit că acest comite Schwerin, care îmi dăduse ospitalitatea în castelul său, deveni mai târziu și în mai multe rânduri un membru important în *partidul liberal* și chiar și ministru de mai multe ori, în anii de mare luptă pentru Germania, între 1848—1862.

Tot în timpul petrecerii mele în Berlin, prin camaradul meu de studii, fiul cunoscutului istoric Kohlrausch, am fost prezentat ducesei de Cumberland, sora și Egeria²¹⁾ Regelui Frederic Wilhelm

20) emancipațiune = a. libera de o constrângere, de tutela părinților; aci: de sclavie.

21) Egeria = nimfa care trăia în pădurea Aricia și care, după legendă, dădea sfaturi înțelepte lui Numa Pompiliu, regele Romei. Numele ei se întrebuițează adesea în vorbire spre a indica o sfătuitoare înțeleaptă și tainică.

al III-lea, și curând ajunsei în intimitatea Principei lui Gheorghe, fiul Ducelui de Cumberland, carele, după suirea pe tron a bătrânului Duce de Cumberland, deveni Principe regal, mai târziu însuși rege de Hanovra, sub numele de Gheorghe al V-lea și în fine detronat de către însuși vărul său Wilhelm I (1866).

Mulțumită contactului meu cu atâția bărbați însemnați ai Germaniei și primit în cercurile politice din Berlin, am avut fericita ocaziune și puțința de a-mi îmbogăți mintea cu ideile reformatrice ce atunci inspirau înaltele inteligențe ale Germaniei. Da, Universității din Berlin, a doua mea mamă, Universității Frederica Wilhelma; da, exemplului ce mi-a dat amorul pentru patria germană și pe care l-am găsit în toate păturile societății germane, fie nobilime, fie burgheză, datoresc eu amorul pentru patria română și *spiritul liberal* care m'a însuflețit în toate actele vieții mele.

În lungile mele lupte și lucrări, în prigonirile înverșunate, cari nu odată s'au încercat de a mă sdrobi, pururea am avut înaintea ochilor mei acele frumose cuvinte pe cari, în memoriul său către rege, le arată Principele Hardenberg ca puternicul mijloc de a realța caracterul și bărbăția poporului german pentru desrobirea sa de jugul străin, pentru rădicarea și mărirea Germaniei: „Principii democratice într'un guvern monarhic!”.

Binevoitorii mei ascultători nu creadă cum că aceste cuvinte care le zic sunt complimente de curtezan, adresate unui Hohenzollern, astăzi Rege al României.

Toată viața mea, și tânăr și în vârstă coaptă, am mărturisit în mai multe rânduri, că culturii germane, că Universității din Berlin, că societății germane, bărbaților și marilor patrioți cari au operat realțarea și unitatea Germaniei, datoresc în mare

parte tot ce am devenit în țara mea, și că la focul patriotismului german s'a aprins *făclia patriotismului meu român!*

În anul 1864, când toți Români erau departe încă de a gândi la chemarea tânărului Principe german Carol de Hohenzollern pe tronul României, în mijlocul luptelor noastre pentru reformele politice și sociale, ce se opreau atunci, când România era frământată prin greaua chestiune rurală, — în ședința Camerei din 1 Iunie 1864, eu am reprodus o parte din cele mai sus expuse, privitoare la reformele agrare operate în Prusia în anii 1807—1812; pe aceste date m'am întemeiat spre a răspunde primului ministru al României-Unite, carele combătea cu un talent demn de o cauză mai departe, proiectul liberarilor pentru emanciparea și împrăștierea țăranilor.

Aducându-mi pururea aminte cuvintele Principeiului Hardenberg: „monarhia întemeiată pe instituțiuni democratice”, m'am reîntors în țară la 1838, cu angajamentul, și l-am ținut cu întreaga mea generațiune, de a face din țara mea o monarhie întemeiată pe baze democratice, lucrând la desființarea robiei Țiganilor, la proclamarea egalității de drepturi și îndatoriri pentru toate clasele întregii națiuni române, la emanciparea pe pământurile stăpânite de țărani în seculi întregi, stropite cu sudoarea și sângele lor. Și Dumnezeu bun și milostiv mi-a prelungit viața mea îndestul ca să pot ori asista, ori împreună lucra la săvârșirea acestor trei mari reforme și astăzi a mă bucura la bătrânețe de rodul sămânței depuse de noi, în tinerețele noastre, în mănosul pământ al mumei-patrie!

Rog pe Maiestatele Voastre, rog pe ascultători

să-mi ierte aceste *prolegomena*²²⁾, această digresiune²³⁾, ce am făcut-o înainte de a intra în materie. Bătrânii iubesc, o mai zic, a spune fapte din tinerețea lor!

Intrând în materie, voi desfășura trei date mari din istoria contemporană a renașterii României, trei reforme radicale săvârșite sub ochii noștri *et quorum pars parva fui*²⁴⁾.

Acestea sunt:

- I. *Desrobirea Țiganilor;*
- II. *Oborirea pronomilor și privilegiilor de naștere și de castă și proclamarea egalității politice și civile pentru toți jiii României.*
- III. *Emanciparea țăranilor.*

I.

Desrobirea Țiganilor.

Contemporanii mei își aduc aminte, și aci am ca martor pe mai junetele meu contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol-Calimach, își aduc aminte ce erau Țiganii acum 50 de ani, chiar atunci când razele civilizațiunii moderne împlânzise moravurile în toate societățile Europei și când sclavia

22) *prolegomena* = introducerea lungă a unei opere, a unui discurs. Mai înseamnă și: noțiuni introductive într-o știință.

23) *digresiune* = partea din discurs în care autorul s'a îndepărtat oarecum de la subiect.

24) *Et quorum pars parva fui* = și la care am fost parte mică. Cuvintele: *Et quorum pars magna fui* = la care am fost, parte mare le pune Virgiliu (Eneida, cântul II, versul 6) în gura lui Enea, când începe a povesti năruirea Troiei și ultima noapte petrecută de el în limanurile patriei sale. Dictionul se întrebuițează când este vorba de evenimentele la care cineva a fost părtaș însemnat. Kogălniceanu, din modestie a înlocuit cuvântul *magna* (mare) prin *parva* (mică).

nu mai avea domiciliu decât în Rusia și din nenorocire și în România.

Legea țării tracta pe Țigani de lucru, vândut și cumpărat ca lucru, deși prin deriziune¹⁾ numărul sau individul se califica de *suflet*: am atâtea *suflete de Țigani*, am vândut și am cumpărat atâtea *suflete de Țigani*; în realitate, și mai ales stăpânii cari aveau puțini, Țigani, îi tractau mai rău chiar decât prescripțiunile legii.

Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenești purtând lanțuri la mâini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin colane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate — iată soarta nenorociților Țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie! Femeia luată dela bărbat, fata răpită dela părinți, copiii ruși dela sânul născătorilor lor și răsleți, și despărțiți unii de alții; și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale României! Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. Deaceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei.

Înainte ca chestiunea desrobirii Țiganilor să fi intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocârmuitorilor, ea a început a se agita prin însăși inițiativa parțială a stăpânilor de Țigani. Mulți din aceștia, și numărul lor din zi în zi sporea, ori în viață, ori mai ales la moarte, își desrobeau, își *iertau* Țiganii. Întrebuințez cuvântul de *iertare*, pe care îl găsim în toate actele de desrobire; dar reforma era

1) deriziune = bătăe de joc.

... pe care l-au avut în vedere, și pe care l-au avut în vedere, și pe care l-au avut în vedere...

... în urma cărora s-a stabilit că...

Mănuș
... (margin note)

... în urma cărora s-a stabilit că...

UNIUNEA BRANILOR

ANUL MOȘTEA UN BRANXIA.

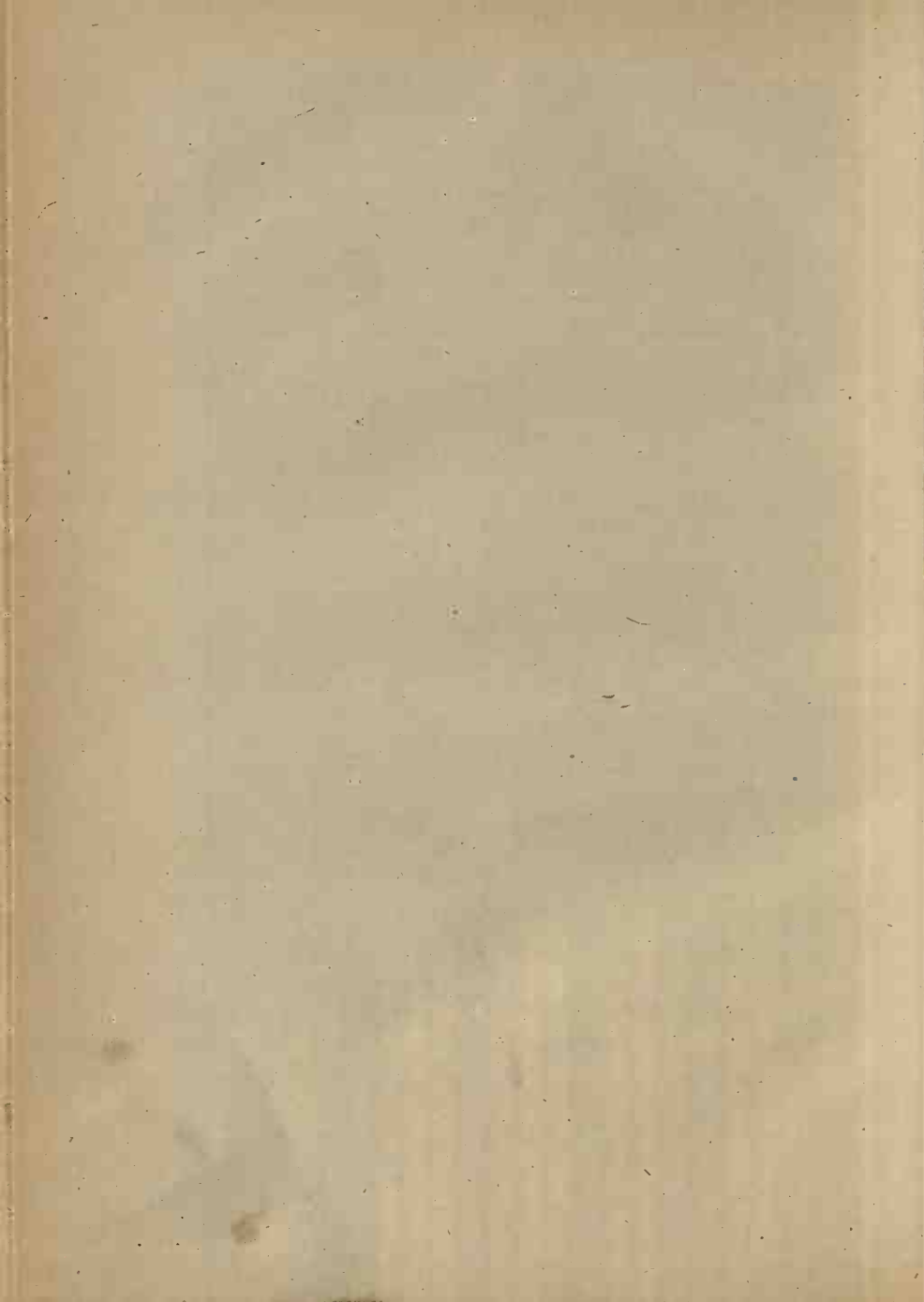
... de o parte și de alta a...

... de o parte și de alta a...

... de o parte și de alta a...

O pagină din revista „PROPĂȘIREA“

Cu ștersăturile cenzurii.

prea grea, ea jicnea prea multe interese, ca să se poată opera cu înlesnire.

Erau *Țiganii domnești* și foarte mulți; aceștia constituiau un venit mare în bugetul Statului; erau *Țiganii mânăstirești* și ai așezămintelor publice, ale cărora servicii intrau în trebuințele zilnice ale acestor comunități; erau, în fine, *Țiganii particulari*, *Țiganii boerești*, cari constituiau personalul de servitori în curțile boerești, bucătari, vizitii, rânduși, feciori în casă, slujnice, bucătărese, cusătorițe. Boerii cei bogați aveau chiar capele de muzici sau tarafe de lăutari. Toate aceste funcțiuni se exercitau de Țigani; desrobirea lor era dar combătută de trebuințele zilnice și casnice ale vieții familiilor; deaceea emanciparea nu s'a putut face decât treptat și sub două domnii, atât în Moldova, cât și în Muntenia.

Întâia lovire care s'a dat sclaviei a fost legea emancipării Țiganilor Statului și a mânăstirilor. Desrobirea s'a făcut mai întâi în Moldova de către Domnul Mihail Sturdza, prin două legi din 31 Ianuarie 1844, iar în Țara Românească de către Domnul Alexandru Ghica, prin o lege din 1845.

Această emancipare, deși parțială, era hotărâtoare și pentru emanciparea Țiganilor particulari, rămași încă în sclavie. Toate mințile prevăzătoare au înțeles că ora ștergerii sclaviei depe pământul românesc sosisse și că desrobirea Țiganilor particulari nu mai era decât o cestiune de timp. Un strigăt de bucurie a izbucnit în inima tuturor oamenilor luminați. Ochii, atât ai emancipaților, cât și ai acelor reținuți încă în fiarele sclaviei, dar însuflețiți de o dreaptă speranță, au vărsat șiroaie de lacrimi, și numele emancipatorilor Mihail Sturdza și Alexandru Ghica, mulți ani au răsunat sub bolta cerească. Noi tinerii din Moldova — vorbesc numai de acei cu cari împreună am lucrat — uitaram în acea zi lupta înverșunată

ce făceam guvernului lui Mihail Sturdza, pentru abuzurile sale, pentru lipsa mai ales de orice justiție în țară; ne-am adunat, plini de entuziasm, hotărînd și hotărîți de a arăta Domnului că în fața unui act mare, junimea română știa gîndi, și lucra înalt și bine! O deputațiune de tineri, între cari se aflau: Costache Negri, Vasile Alecsandri, Costache Rola, D. Rallet, P. Mavrogheni și alți atâți — și a cărei orator fusei ales eu — se prezentă Domnului, spre a-i exprima recunoștința tinerei generațiuni. Mihail Sturdza în acea zi și-a adus amînte că și el a fost tînăr și că era omul cel mai luminat al țării; el ne exprimă recunoștința sa, declarînd că în noi vedea viitorul țării, că nouă aparținea de a face din Moldova și Valahia o țară civilizată și o societate europeană și că stăruințele lui erau de a ne pregăti acest viitor. *Foia științifică și literară*²⁾, redactată de mine, tipări un număr extraordinar din 6 Februarie 1844, în culoare verde, culoarea speranței, în care în proză și în versuri se cântă marea reformă.

Țiganii particulari, cu toată loviarea dată sclaviei, au mai urmat a-și purta lanțurile, deși mult ușurate prin ideile noi și prin împlînzirea moravurilor, până la căderea Domnilor reglementari în 1848. În București, prin marea proclamațiune revoluționară din 11 Iunie 1848, Țiganii auziră cuvîntul armonios al libertății; ei deveneau cetățeni liberi. Iată ce se zicea în acea proclamațiune: „Poporul român leapădă depe sine neomenia și rușinea de a ținea robi, și declară libertatea Țiganilor particulari. Ceice au suferit până acum rușinea păcatului de a avea robi, sunt iertați de poporul român; iar Patria, ca o mumă bună, din

2) E vorba de revista *Propășirea* (1844) al cărei titlu, fiind șters de cenzură, a apărut numai cu subtitlul: *Foia științifică și literară*. Vezi mai sus pag. 13—14.

visteria sa va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească”.

Dar curând revoluțiunea, marea revoluțiune, toate marile reforme, fură călcate și zdrobite prin potcoavele cailor armatelor cotropitoare și nenorociții emancipați fură din nou lăntuiți; dar sămânța era aruncată și curând ea trebui să-și poarte roadele sale. Tânăra generațiune a Moldovei nu înceta a cere desrobirea robilor particulari, atât în țară, cât și prin felurile broșuri, ce le publica în străinătate; așa de exemplu, între alții, Alexandru Papadopol Calimachi scria, la 1855, pentru emanciparea Țiganilor articolele sale publicate în Iași, în *Foiletonul Zimbrului*³⁾ din Fevruarie 1856: „Un popor care păstrează robia, scrie el, merită să fie așezat în rândul popoarelor osândite!”.

Domnul Grigorie Ghica al Moldovei, înainte de a depune frânele guvernului, după dispozițiunile tractatului dela Paris, vroi să-și încoroneze domnia prin acte mari.

Între acestea figura și ultima lovire dată sclaviei, desrobirea Țiganilor particulari. Consilierii tronului, miniștrii, erau luați dintre tineri, din pleiada acelora cari din Unire și democratizarea țărilor române făcuseră programa vieții lor. Ministru de finanțe era Petru Mavrogheni; el și eu furăm însărcinați de Domn cu redacțiunea proiectului de lege; el fu votat, putem zice, în unanimitate și cu entuziasm de către Divanul ad-hoc, care pe atunci, în urma tractatului nefast dela Balta-Liman, devenise simulacrul Adunărilor legiuitoare desființate în 1848.

Entuziasmul Divanului ad-hoc era numai înainte mergătorul entuziasmului general, ce pe atunci in-

3) Foiletonul Zimbrului a apărut dela 23 Ianuarie 1855 până la 16 Iulie 1856, conținând materie literară și istorică. Era supliment la ziarul politic Zimbrul, pe care-l scotea T. Codrescu (autorul colecției de documente istorice: Uricariul) și V. Alexandrescu Urechtă.

sufra toată România pentru viitoarea sa renaștere. Dovadă sutele de proprietari cari au respins orice despăgubire acordată lor de legiuirea emancipatoare. Numele acestora au fost publicate; și aparține iubitelui nostru coleg, zelosul nostru cercetător și colecționator, d-nul Dimitrie Sturdza, să ne împrăpăteze memoriei și istoriei contemporane numele acelor cari, prin o generoasă renunțare, au expiat păcatele lor și ale părinților lor de a fi fost, ani lungi stăpâni pe sufletele de Țigani.

Cu o mică mândrie de Moldovean, să-mi fie permis de a spune că atât legea privitoare la emanciparea Țiganilor mânăstirești și ai statului, cât și aceea privitoare la emanciparea Țiganilor particulari, s'au votat mai întâi în Moldova; și anume cea dintâi în Iași, în 31 Ianuarie 1844, iar în București, în 1847; cea de a doua în Iași, la 10 Decembrie 1855, și în București, la 8 Februarie 1856.

Reforma emancipatrice a avut în curând efectele sale salutare: Afară de Țiganii lăeși⁴⁾, cari încă trăesc în parte sub șatră⁵⁾, și afară de ursari, cari fac încă meseria de a domestici fiarele sălbatice, dar totuși se dau lucrului pământului, mai toți astăzi din celelalte clase de Țigani, s'au contopit în masa națiunii, și ei nu se mai cunosc decât prin fața lor smolită și asiatică și prin vivacitatea imaginațiunii lor alminterelea noi îi găsim în toate clasele societății noastre.

Deși dela proclamarea emancipațiunii nu sunt încă îndepliniți 50 de ani, Țiganii ne-au dat industriași, artiști, ofițeri distinși, buni administratori, medici și chiar oratori parlamentari.

Mă opresc aci.

4) lăieș = de laie (ceată), adică țigan nomad, în opoziție cu țigan de vatră adică stabil.

5) șatră, cort țigănesc.

Sunt sigur că părinții noștri, dacă s'ar scula din mormânt, văzând progresele ce au făcut sufletele țigănești emancipate de dânsii, nu s'ar căi de reforma umanitară, proclamată de ei.

II.

Oborirea¹⁾ pronomiilor²⁾ și privilegiilor de naștere și de castă³⁾ și proclamarea egalității politice și civile pentru toți fiii României.

Sclavia neagră s'a desființat, este acum aproape de jumătate de secol, *sclavia albă* însă a mai durat încă zecimi de ani; ea nu a luat sfârșit decât la 1864.

Dar înainte de a desvâli contemporanilor mei luptele și împotrivirile la cari au luat parte generațiunea mea, până ce prin tăierea nodului gordian⁴⁾, am putut, în fine, întemeia și în România *brațe libere și proprietate liberă*, să-mi fie iertat de a mă ocupa de o altă dată, nu mai puțin memorabilă, de o reformă nu mai puțin însemnată în istoria civilizațiunii României; voesc a vorbi de ziua din 29 Octobrie, când de asemenea cu ziua din 4 August 1789, zi memorabilă în istoria Franciei, am proclamat în România desființarea privilegiilor de naștere

1) *oborire* = suprimare, desființare.

2) *pronomii* = privilegii.

3) *castă* = clasă socială cu privilegii exclusive (e vorba de clasă boierească).

4) *a tăia nodul gordian* = a rezolva energic și repede o dificultate (aci este vorba de înlăturarea privilegiilor de naștere și de castă). Gordius era un muncitor frigian care a ajuns rege, fiindcă a intrat cu carul în templul lui Jupiter din Gordium. Fiul său, Midas, a dăruit templului, carul. Jugul carului era legat de rest printr'un nod așa de isteț inodat, încât nu se putea zări cele două capete. Un oracol prezisese că cel ce va deslega nodul gordian, va lua domnia Asiei. Alexandru-cel-Mare, ajungând la Gordium, a deslegat acest nod misterios, tăindu-l cu sabia.

și de castă, desființarea *pronomiilor boierești* și înlocuirea lor prin egalitate politică și civilă a tuturor Românilor.

Suntem prea aproape de epoca marelui reforme, pentru ca chiar tânără generațiune de astăzi să nu cunoască, cel puțin în trăsături generale, constituțiunea de privilegiuri și deosebire de clase, care funcționa în România înaintea anului 1857.

Privilegiile.

După legea veche a țării, în adevăr, fiecare Român putea deveni boer, dar încet încet se creă în țările române un patriciat, o aristocrație *sui generis*, care își căuta din ce în ce mai mult, asimilarea cu nobilimea din țările vecine, Ungaria și Polonia. Ocârmuirea țării se încredința, pot zice, numai unui număr restrâns de familii boierești, cari, ori se trăgeau din persoane ce purtau rangurile de *protipendadă*, ori înșiși erau investiți cu aceste ranguri.

Sub numele de *Protipendadă* se înțelegeau cele întâi cinci ranguri din *Arhondologia boerească*, adică: Marele Ban, Marele Logofăt, Marele Vornic, Marele Vistiar, și Marele Spătar în *Muntenia*; Marele Logofăt, Marele Vornic, Marele Vistiar, Marele Hatman și Marele Postelnic în *Moldova*. Aceștia constituiau consiliul ocârmuitor; ei aveau apoi, fiecare, departamentul său, deosebit; mai compuneau apoi și divanul judecător în ultima instanță. Celelalte trepte boierești compuneau boerii de starea a doua; aceștia ocupau serviciile de a doua mână, dar rareori puteau să ajungă la treapta de consilieri ai Domnului sau de judecători divaniști.

Regulamentul Organic desființase de *jure*⁵⁾ această deosebire, însă de fapt ea tot se menținu, și mai ales în *Moldova*.

5) de jure = de drept, adică legal.

Boerii mari și mici erau apoi scutiți de plata tuturor dărilor, atât pentru persoana lor, cât și pentru imobilele lor; mai aveau dreptul de a scuti de dările publice un număr de contribuabili, aceștia sub nume de „scutelnici”, „poslușnici”, „chrisovoliți”, etc. Privilegiile lor nu se opreau aci; mulți din ei aveau dreptul de a primi dela ocele statului cantități mari de sare, alții aveau drepturi de a scuti de plata vămii obiectele ce aduceau din străinătate pentru trebuința lor. M'aș întinde prea departe, dacă aș enumera cu deamănuntul toate privilegiile, favorurile, scutirile, de cari se bucurau clasele boerești.

Rareori un plebeian putea să străbată zidurile cetății, în care sta închisă boerimea Moldovei și a Țării-Românești. În Muntenia, o singură dată, un Vilara, fiu de simplu negustor, a putut străbate incinta de fier a aristocrației și a ajunge Vistiari Mare; în Moldova, cu greu am putea găsi un al doilea caz; căci în fapt, mai mult decât în drept, puterea boierimii era mai mare în Moldova. Un om din popor, un negustor, oricât de bogat ar fi fost, cu greu s'ar fi putut pune în fața unui boier, chiar cu ocaziunea dărilor în licitație a veniturilor statului sau a bunilor mănăstirești.

În dominația lui Mihail Sturdza, în tinerețile mele, am văzut la mai multe licitațiuni cum boierii, împărțiți pe județe, luau, fără concurență, moșiile mănăstirești și apoi cu prețuri îndoite le subarendau la acei cari din agricultură își făceau meseria vieții lor. Mi se pare că și în Țara Românească lucrurile se petreceau cam tot așa; cel puțin și astăzi se citează câteva nume de boieri, cari, chiar pe timpul domnilor Alexandru Ghica și Bibescu, își asiguraseră monopolul luării în arendă a moșilor statului și ale mănăstirilor. Aceasta era *banda neagră boerească*, care, când privilegiile boerești au fost oboșite, a fost înlocuită prin *banda neagră plebeiană*,

fără concursul căreia, mai până în zilele noastre, la licitațiile publice nu se putea lua o singură moșie în arendă.

După ce tinerimea română începu a se adăpa de ideile egalitare și civilizatrice ale marelui revoluționar francez, această stare de lucruri nu mai putu dura. Când în București revoluțiunea dela 1848 puse sfârșit domniei lui G. Bibescu, unul din articolii manifestului guvernului provizoriu declara: „Egalitatea drepturilor politice și contribuțiunea generală la dările și sarcinile statului”, precum tot acest mare act declara emanciparea clăcașilor, făcuți proprietari prin despăgubire, și desrobirea Țiganilor iarăși prin despăgubire. Dar marea reformă fu înădușită odată cu înădușirea revoluțiunii, și regimul de privilegii, de scutiri, de favoruri redeveni o stare legală în Principate, odată cu orânduirea Domnilor timpurari⁶⁾, numiți de Poartă și de Rusia, în conformitate cu Convențiunea dela Balta-Liman⁷⁾.

In Divanul Insa acest arbor secular al privilegiilor își primise o lovitură de moarte, după care nu se mai putu îndrepta. Arborele desrădăcinat trebuia să cadă, și el căzu prin votul dat de Adunarea-mumă în ziua de 29 Octomvrie 1857, care apoi fu ratificat de Europa întregă, prin art. 46 al Convențiunii dela Paris. Votul din 29 Octomvrie 1857 are o prea mare importanță în istoria civilizațiunii moderne a României; ziua în care s'a dat acest vot ocupă un loc prea mare în vieța bătrânei generațiuni care a așternut bazele renașterii României, — pentru ca să nu

6) Prin convenția dela Balta-Liman, Domnii erau numiți pe câte 7 ani.

7) Balta-Liman, cartier în Constanținopol. Aci s'a încheiat în 1849, o convenție, între Rusia și Turcia privitoare la dreptul lor de a interveni în principatele române.

am de placuta-datorie de a împropăta tinerei generațiuni memorabilul vot dat în unanimitate și cuprinzând pe înșiși reprezentanții regimului privilegiilor, vot care a democratizat deapururea societatea română.

Și aicea câteva cuvinte spre a explica cum acest vot s'a dat de Adunarea-mună din Iași și de acea din București.

Congresul din Paris, Puterile, după propunerile Lordului Clarendon; a hotărît că populațiunile din Principatele Române vor fi consultate asupra viitoareii organizațiuni a patriei lor. Un volum întreg n'ar ajunge spre a descrie toate împrejurările, greutatea și conflictele prin cari am trecut, pentru ca să ajungem la alegerea și convocarea Adunărilor-mume din Iași și din București. Nu voiu îndeplini această sarcină astăzi; ea n'ar intra în marginile strimte ale unei conferințe; voiu nota numai că Adunările-mume, de abia întrunite, au dat o direcțiune cu totul opusă activității lor.

Adunarea din București s'a mărginit numai a se roști în privința organizațiunii politice a țărilor române, zicând ca principiu, și poate că avea cuvânt, că de vreme ce Europa deja recunoscuse țărilor române deplina autonomie, apoi Europa nu avea misiune de a interveni în organizațiunea dinătru a statelor române. Adunarea din București proclama numai bazele organizațiunii politice, adică cunoscutele pe atunci patru sau cinci puncte:

- a) Autonomia principatelor;
- b) Unirea lor;
- c) Un principe străin în capul noului Stat;
- d) Neutralitatea țării și
- e) Un guvern reprezentativ constituțional.

Aceste puncte, odată recunoscute de Europa, aparține națiunii române, din nou convocată, a se

roști asupra tuturor cestiunilor privitoare la organizațiunea dinăuntru.

Adunarea-mună din Iași n'a urmat tot așa. Noi, reprezentanții moldoveni, în privința dorințelor noastre pentru organizațiunea politică a statului român, am urmat pe frații noștri, reprezentanții Munteniei; și noi am cerut recunoașterea autonomiei țării, unirea lor sub un Principe străin, neutralitatea și regimul constituțional parlamentar; dar n'am voit a ne opri aci. Făcând rezervele noastre în privința dreptului ce voia Europa a-și însuși, adică de a interveni în organizațiunea dinăuntru a unei țări, a cărei autonomie nu se pune în îndoială de nici o putere europeană, totuși am crezut că era bine — și astăzi recunosc că bine am făcut — să exprimăm Europei și chipul nostru de vedere în privința reformelor dinăuntru, adecă cum înțelegeam noi să facem din patria noastră un stat european, o societate europeană și democratică.

Dela întâiele noastre ședințe, Adunarea din Iași a făcut un program despre deosebitele cestiuni asupra cărora înțelegeam a ne roști. Acest program cuprinde un plan întreg de reforme: organizațiunea politică, administrativă, financiară, drepturile și îndatoririle cetățenilor, reforma clerului, desființarea clăcii și emanciparea proprietății și toate celelalte reforme cari băteau la ușă.

Noi ne ziceam, cu drept cuvânt, că a arăta Europei dorințele noastre de a ne europeaniza patria era a atrage simpatiile și sprijinul marilor puteri și a însăși opiniei publice din străinătate. Credeam c'am nemerit, urmând acest drum.

Comisiunea internațională, compusă din reprezentanții marilor Puteri și întrunită în București, și-a însușit mai toate dorințele exprimate de adunarea ad-hoc a Moldovei, și pe acestea și-a întemeiat raportul său către Congres. Pe dorințele Moldovei s'a

întemeiat și Europa în elaborarea și încheierea Convențiunii dela Paris, care, cuprinzând soluțiunile rostite de noi Moldovenii, ne-a fost octroiată⁸⁾, și a și fost primită de noi ca o adevărată Constituțiune până la înlocuirea ei prin Statutul din 2 Maiu 1864 și prin Constituțiunea noastră națională din 1866.

În adunarea noastră ad-hoc, punctele principale ale reformelor fură încredințate spre studiere la deosebite comisii, rânduite din sânul Adunării. Statornicirea drepturilor politice ale Românilor fu încredințată unei comisii compusă din Mihail Kogălniceanu, Vasile Mălinescu, Costache Rola, D. Miclescu, I. Fotea, D. Cozadini și I. Chrisanți. Raportor era numit repausatul Vasile Mălinescu.

Desființarea privilegiilor.

În ziua de 29 Octomvrie, 1857, Vasile Mălinescu ceti raportul său asupra punctului al VII-lea, atingător de egalitatea înaintea legii, accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcțiunile statului, așezarea dreaptă și generală a contribuțiunilor, supunerea tuturor la conscripțiunea militară.

Proiectul de încheiere a fost modificat prin câteva amendamente în considerante propuse de Dimitrie Rallet; apoi Adunarea, prin sculare și ședere, a adoptat în unanimitate și cu aclamație desființarea privilegiilor de clase.

Vice-Președintele, Constantin Negri, felicitând adunarea pentru votul ei, a adăugat că abnegația vechilor clase privilegiate arată patriotismul care însufla adunarea, căci era un act ce avea a fi prețuit nu numai de nație, dar și de Europa și de istorie.

Actul votat, și care abătea un arbore secular, este prea important, spre a nu-l reproduce împreună cu

8) octroiată — dăruită.

subscrierile cetățenilor cari au dat țării organizațiunea democratică de azi. Il reproduc aci întreg, precum el este publicat în No. 7 al *Buletinului ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei*:

„Astăzi, anul una mie opt sute cincizeci și șapte, luna Octomvrie în douăzeci și nouă zile;

„Luând aminte că legile unui stat sunt sufletul său, că dela principiile cari predominesc la alcătuirea legilor atârnă viața, puterea și propășirea națiilor;

„Luând aminte că singurul mijloc de a vindeca rănilile de care pătimizește astăzi țara este așezarea unor legi înțelepte, îmbinând datinele vechi, trebuințele de față și cererile veacului;

„Luând aminte că respectul către legi este cea întâi condiție a trăinicieii lor;

„Că o lege atunci poate fi mai respectată, când, ieșită din sânul nației, va avea deopotrivă pentru toți aceeași măsură;

„Că dreptatea cere dar ca toți să fie egali dinaintea legii;

„Luând aminte că cea mai sfântă datorie a fiecărui este de a contribui la susținerea statului;

„Că, după datinele vechi, nimeni nu era scutit dela nici o îndatorire către stat;

„Că boierimea abia la 1737, prin hrisovul Domnului Mavrocordat, pentru întâia oară s'a scutit de dajdie și de alte dări către visterie;

„Că, în urmă, sprijinind sarcinile statului mai mult numai asupra unor clase, s'au făcut împovăraătoare pentru ele;

„Luând aminte că dela dreapta cumpănită așezare și repartiție a contribuțiilor atârnă nu numai prosperitatea materială a unei țări, dar în parte chiar și propășirea ei morală și intelectuală;

„Că cu dreptul este, ca, în măsură cum garantează statul la toți deopotrivă toate foloasele și îndemănă-

rile, de asemenea cu toți să se supue dărilor în proporția averii lor fără deosebire;

„Luând aminte că darea oamenilor la oaste este o îndatorire pentru paza țării și siguranța fiecărui cetățean;

„Că, precum oastea este menită a apăra patria comună, datori sunt cu toți deopotrivă și fără deosebire, să se supue la conscripția militară;

„Luând aminte iarăși că eficacitatea legilor atârna dela stricta lor punere în lucrare;

„Că meritul singur, fără nici un fel de altă considerație sau distincție trebuie în viitor să fie un titlu îndestulător pentru a putea ajunge la toate funcțiunile statului;

„Că această putință trebuie a se recunoaște fiecăruia;

„Că numai prin legiuri înțelepte și drepte, nația română poate înainta pe calea propășirii;

„Luând în privire, în sfârșit, că privilegiile de clase trebuie a fi desființate;

„Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește a se adopta la viitoarea reorganizație ca principii fundamentale:

„I. Privilegiile de clase vor fi desființate în România;

„II. Egalitatea tuturor Românilor înaintea legii;

„III. Așezarea dreaptă și generală a contribuțiilor în proporție cu averea fiecăruia, fără deosebire;

„IV. Supunerea tuturor la conscripția militară;

V. Accesibilitatea⁹⁾ pentru toți Românii la funcțiunile statului.

Votează pentru șaptezeci și trei membri, și anume DD: P. Sf. Sa Episcopul Nectarie Hermeziu, P. Sf. Sa Episcopul Filaret Scriban, P. Sf. Sa Episcopul Calinic Miclescu, Preacuvioșia Sa Arhiman-

9) accesibilitate = puterea de a ajunge.

dritul Neofit Scriban, Preacuvioșia Sa Arhimandritul Melchisedec, Sf. Sa Economistul Dimitrie Matcaș, Dimitrie Miclescu, Constantin Bădăreanu, Dănilă Bălan, Dr. A. Fetu, Dimitrie Cozadin, Basile Malinescu, Mihail Kogălniceanu, Iancu Docan, Gheorghie Mășian, Dr. C. Vârnav, Dimitrie Savin, Niculae Cananău, Ștefan Călin, Simion Stanciu, Sebastian Canano, Alecu Jianu, Constantin Morțun, Gheorghe Virlean, Teodor sin Pavel, Dimitrie Grigoriu, Grigorie Balș, Mihail Jora, Constantin Ostahi, Dimitrie Gheorghiad, Gheorghie Sturdza, Constantin Sturdza, Grigorie Vârnav, Iancu Levărdă, Constantin Roset, Dimitrie Krakte, Ion a Babei, Petru Brăescu, Ion Roată, Vasile Sturdza, Alecu Teriachi, Ioniță Hrisanti, Vasile Balaiș, Constantin Iacovaki, Lascar Catargiu, Iancu Fotea, Răducanu Sava, Alecu Cuza, Grigorie Șuțu, Manolaki Costaki, Vasile Stan, Dr. Costin, Niculae Carp, Constantin Sturdza (Vaslui), Ion Olariu, Dimitrie Ghidionescu, N. Catargiu, Niculae Bosie, Pandelachi Croitoriu, Nicolae Iamandi, Lazar Caliard, Iancu Cantacuzin, Grigorie Costaki, Constantin Știun, Ion Roșca, Timoftei Sacalov, Dimitrie Ralet, Constantin Hurmuzaki, Petru Mavrogheni, Anastasie Panu, Constantin Rola și Constantin Negre.

„Iar *contra* nu a fost nimene. S'a abținut de a vota d-l Dimitrie Romov. N'au fost față la votare Inalt Preasfinția Sa Mitropolitul și DD Iordachi Pruncu, Vasile Nicolau.

„Conform § 79 din Regulamentul Adunării, d-l vice-prezidentul declară că Adunarea a încuviințat”.

Sanctiunea acestui vot a dat-o Europa mai cu deosebire prin articolul 46 al Convențiunii din Paris.

Națiunea întregă a acceptat¹⁰⁾ marea reformă și fiecare, foști domni, boeri mari, boeri mici, trepte privilegiate, au primit reforma egalitară, lepădând,

10) a accepta = a primi.

chiar fără legi speciale, tot ce deriva din vechiul regim, tot ce semăna chiar cu vechiul regim. Așa, fără chiar lege specială, boerii s'au desbrăcat de titlurile bizantine, cari formau *Arhondologia* română, și s'au supus la dările generale către stat.

Pentru istorie voiu aminti că numai doi boieri, foști privilegiați, s'au arătat împotriviții marelui reforme: în Moldova repauzatul Vornic Iordache Beldiman s'a refuzat de a plăti contribuțiunea personală, lăsând de a i se împlini căciula pentru acoperirea acestei dări; în Țara Românească singur repauzatul Ioan Manu a urmat a subscrie până la moartea sa „Ioan Manu, Mare Vornic”.

III.

Emanciparea Țăranilor.

Vin acum la ultima și marea reformă operată de generațiunea mea: desființarea clăcii, emanciparea brațelor și îndeplina împroprietărire a țăranilor pe pământurile muncite de ei.

A face istoricul cestiunii rurale în țările române este a scrie însăși istoria a trei secole de împilări făcute poporului român. Tomuri întregi ar trebui, spre a arăta cum Domnii români, veniți din Maramureș și din Făgăraș spre a fonda statele române, Moldova, și Muntenia, au găsit aceste țări nu pustiuri, ci locuite de populațiuni sdravene, moșnașe¹⁾ și libere; cum acestea, în cursul veacurilor și sub Domnii cei mai valoroși, drept răsplată a lungilor lupte ce au susținut pentru apărarea și mărirea marii moșii, Patria, au fost prefăcuți în robi, lipiți pământului sub nume de *rumâni* și de *vecini*. Ca țărani blânzi și răbdători, aceștia au răbdat munca

1) moșnaș = moșlean.

și iobăgia²⁾), dar pururea, la ivirea oricărui înimi de Domn mai bună, neconținut au sperat și au cerut dreptate.

Eruditul nostru coleg, bunul meu amic Alexandru Papadopol-Calimach, a descris două zile din istoria secolului din urmă, cari, în bolta neagră a tiraniei și a cruzimii, strălucesc ca singure două stele, ca singure două puncte luminoase, — zilele din 3 August 1746 și 6 Aprilie 1749. — când în București și în Iași, sub un Domn fanariot, adunările cu sobor au desființat *rumânia și vecinătatea*.

Desrobirea *de jure* a țărănilor români s'a proclamat prin aceste două acte memorabile. Însă *rumânii și vecinii* au continuat de a mai fi priviți ca Țiganii, de a mai fi vânduți ca Țiganii, tatăl la unul, mama la altul, fiul la un al treilea și fiica la un al patrulea cumpărător; dar țărăni, deși decretați slobozi, tot au rămas lipiți pământului, continuând a munci tot anul fără milă și cruțare moșile boierești și mânăstirești.

În tot secolul al XVIII-lea, Statul, luând în privire că numai țărănimea plătea dări, că numai țărănimea purta toate sarcinile publice; văzând sărăcia și apoi chiar fugirea peste hotare a populațiunii rurale, se încearcă a regula această muncă, a pune cap nesatiului proprietarilor de moșii.

O literatură întregă formează urbariile³⁾, ponturile⁴⁾ și așezământurile pentru determinarea muncii, dar vreo prefacere mare nu se opera cu toată protecțiunea Domnilor și îngrijirea vistiernicilor de a îmbunătăți soarta materiei imposabilă⁵⁾, singura care

2) iobăgie = șerbie, robie.

3) urbariu = lege feudală care regula raporturile dintre proprietar și țăran.

4) ponturi = condițiuni, raporturi.

5) materie imposabilă, care plătește impozitul (birul), adică țărăni.

era chemată a umplea lada visteriei. Forța lucrurilor era mai puternică decât chiar legiuirile domnești.

Țăranul era singurul factor, singurul venit al boierului; și nu trebuie să ne mirăm de aceasta, dacă chiar după promulgarea art. 46 din Convențiunea dela Paris, care rostia că se va proceda fără întârziere la reviziunea legii care regulează relațiile dintre proprietarii de moșii și cultivatorii de pământ, în vedere de a îmbunătăți soarta acestor din urmă, — în anul 1862, în plin parlament, întâiul Prim-Ministru al României-Unite proclama tristul și durerosul adevăr că brațele țăranului constituiau capitalul proprietarilor.

Ce reformă, ce ușurare se putea face, când Domnii aveau dinaintea lor pilda morții silnice a bătrânului Grigorie Ghica Moldoveanul, căzut victimă, nu atât a protestului său patriotic contra luării Bucovinei, cât a plângerilor și intrigilor boierilor către Poartă, pentru că Domnul patriot ușurase condițiunea muncitorilor de pământ, regulând și mărginind munca lor la 12 zile în cursul unui an.

Însă este cu neputință de a mă întinde asupra cestiunii rurale în trecut; voi atinge numai faptele petrecute în timpurile generațiunii mele, acele fapte la cari am asistat sau ca spectator sau ca împreună-făptuitor.

Ideile de emănciparea țăranilor români nu le-am avut numai eu, culese în timpul vieții mele de student la Universitatea din Berlin; le-au avut toți junii mei contemporani, fie că ei s'au adăpat la sorgința⁶⁾ civilizațiunii germene, fie că ei s'au nutrit de civilizațiunea franceză. Toți câți ne-am întors în țară din școlile străine ne-am dat demisiune: desrobirea țăranilor de lanțurile iobăgiei, a pontului și a clăcii; constituirea proprietății mari și mici ca pro-

6) sorgința = isvorul.

prietate liberă și absolută, ca proprietatea occidentală. De aceea oricând, în țară sau în străinătate, jumimea română, în adunările sale, a fost chemată a se rosti despre reformele cari trebuiau a se introduce în România, întâia reformă, care primă pe toate celelalte, era emanciparea țăranilor.

La 1840, tinerii români din Paris ținură o întrunire în care Costache Negri proclamă necesitatea împroprietăririi țăranilor, ca o reformă de care atârna însuși viitorul statului român. În 1846, Nicolae Bălcescu a publicat în „Magazinul istoric”⁷⁾ lucrarea sa asupra stării sociale a muncitorului plugar în statele române, în care fiecare frază este un strigăt la cer în favoarea nenorociților asupriți. Astăzi încă această lucrare este pledoierul⁸⁾ cel mai elocuent și cel mai veridic în favoarea marelui reforme, care de abia s'a putut săvârși în 1864. Cuvintele lui Bălcescu în curând aveau să pună cestiunea la ordinea zilei. Toate spiritele luminate, toate inimile fierbinți își însușiră soluțiunea cestiunii ca un țel nobil al activității vieții lor.

Revoluția din 1848.

Doi ani-în urmă, în 1848, revoluțiunea din București, prin proclamația sa, adresa următoarele frumoase cuvinte în favoarea țărănimii române:

„Poporul român împarte dreptatea deopotrivă la toți, și dreptatea o dă pentru toți și mai vărtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii orașelor, fiii patriei cei adevărați, ce au fost defăimați atât îndelung cu numele glorios de *Rumân*, ce au purtat toate greutățile țării prin munca lor de atâtea

7) *Magazinul istoric pentru Dacia* a fost o revistă istorică pe care au scos-o, în 1845, N. Bălcescu și A. T. Laurian. În această revistă s'au publicat și cronicile Munteniei.

8) *Pledoaiorul* (francezul *plaidoyer*) = pledoarie, discurs de apărare.

veacuri, au lucrat moșiile și le-au îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari înșiși, și au drept înaintea generozității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, — își cer o părticică de pământ îndestulă pentru hrana familiei și vitelor sale, părticică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer și Patria le-o dă, și Patria iară, ca o mamă bună și dreaptă, va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părticică ce o va da săracului ce nu are pământul său, după strigarea dreptății, după glasul Evangheliei, după inima cea frumoasă a Românilor, în care au aflat parte străinii întotdeauna, necum frații lor, hrănitorii lor, țaria lor cea adevărată. Claca dar și acea infamă iobăgie se desființează; lucrarea la lucrul drumurilor se desființează; săteanul fără pământ se face proprietar și țarie neînvingă celor mai avuți în folosul tuturor și în paguba nimului; visteria va despăgubi pe toți!"

Moldova. În Moldova, junimea refugiată la Cernăuți⁹⁾ formula și ea programul său politic, economic și social sub titlul de „Dorințele partidului național din Moldova”. Redacțiunea mi-a fost încredințată mie, carele am și publicat acest act într-o broșură tipărită în Cernăuți. Iată punctul privitor la cestiunea țărănească, cum se zicea pe atunci:

„Art. V. — A se oborî boerescul și a se face proprietari pre toți gospodarii săteni, dându-se însă o dreaptă despăgubire vechilor stăpâni a pământului; această despăgubire și modul ei se vor hotărî de cea întâia obștească adunare...” Pe urmă urmează, după acest punct, o lungă expunere a moli-

9) Tineretul moldovean, care a provocat revoluția din 1848, s'a refugiat în Bucovina.

velor legale și ale necesităților economice cari reclamau această reformă. Această reformă a rămas numai ca o profesiune de credință a viitorului pentru partidul național; realizarea reformei a fost însă statornic urmărită de propuitorii ei în toate ocaziunile și în curs de 16 ani, până la 1864.

Nu a fost tot așa în Țara Românească.

Tara Românească

Îndată după proclamarea guvernului provizoriu, s'a grânduit o comisiune compusă de reprezentanți ai proprietarilor mari și de deputați săteni ca să desbată amănunțele reformei și despăgubirea convenită proprietarilor; vice-președinte al acestei comisiuni era bătrânul Ioan Ionescu¹⁰), fratele iubitelui nostru coleg Nicolae Ionescu¹¹), și care astăzi își peirece adâncile sale bătrânețe la proprietatea sa Bradul, din județul Roman.

Desbaterile acestei comisiuni, publicate în „Pruncul Român”, sunt foarte instructive și sunt dator a recunoaște că părtea frumoasă și serioasă a desbaterilor nu au făcut-o proprietarii, reprezentati prin d-nii Lenș, Robescu și Lahovari (nu li se spun prenumele în protocoale). Preotul Neagu, deputații săteni Bada, Ene Cojocar și Scurtulescu se deosebesc din contră prin seriozitatea cuvântului, temeinicia argumentelor și chiar elocința cu care au apărat cauza țărănească. Un singur cuvânt n'a fost rostit propuind luarea pământurilor lucrute de țărani fără o deplină despăgubire.

La întrebarea făcută de reprezentanții proprietarilor: cu ce țărani, săraci cum sunt, vor putea despă-

10) Ioan Ionescu era moldovean și făcuse studii de agricultură în Franța.

11) Academicianul Nicolae Ionescu era profesor de istorie la Universitate.

gubi pe proprietari? Deputații țărani, ridicând brațelor lor, înegrite de arșița soarelui și pline de rănile muncii silnice, le-au răspuns: „Cu aceste brațe robite, noi am muncit veacuri și am purtat toate cheltuelile stăpânilor de moșii; libere, brațele noastre vor munci îndoit și fiți siguri că nu vă vom lăsa păgubași de ce dreptatea țării va hotărî să vă plătim”. Acest limbaj în gura țăranilor, în loc de a liniști, întărită reacțiunea. Strigătele lor din zi în zi se ridicau mai tare; ele își găsiră un vinovat răsunet în tabăra dușmanilor mișcării naționale, încurajați și prin știrea că armatele turcească și rusească se apropie de hotarele României.

Locotenența Domnească slăbi înaintea acestei reacțiuni, și prin decretul său, purtând numele lui Tell Eliad și N. Golescu, cu data de 19 August 1848, ea suspendă ședințele comisiunii sau, mai drept vorbind, desființă însăși comisiunea. Locotenența merse mai departe: ea ordonă chiar pe cale executivă îndatorirea sătenilor de a face arăturile de toamnă!

Negreșit că această măsură era de natură a agita populațiunile rurale și a le face a-și pierde încrederea în hotărârile Locotenenței Domnești; hotărâri cari purtau titlul de *Dreptate și Frație* și erau făcute: *În numele poporului român*. Locotenenții princieri se siliră a liniști spiritele prin o nouă proclamațiune ce o am sub ochi. Ea este datată din 6 Septemvrie 1848 și se silește a găsi o scuză a măsurilor silnice decretate mai înainte în contra proclamațiunii din 11 Iunie, luând ca pretext că cele mai multe moșii din Țara-Românească fiind date cu arendă, contracții ar încerca pagube și ar alerga la pretenții neprecurate. Acestea fiind cuvintele, zice de retul, ce au silit pe guvern la luarea măsurilor poruncite până astăzi, Locotenența socotește însă de netăgăduită datorie a sa de a da în cunoștința țării, că încă dela 11 Iunie, articolul 13 al proclamației este consfințit

și clăcașii vor fi scutiți și liberi de clacă, de iobăgie, de ziua de plug, și de carul de lemne, fără a mai putea nici o silă¹²⁾) a-i mai întoarce la aceste îndatoriri asupritoare.

Dumnezeu să aleagă din aceste decrete contrazicătoare!

Guvernul provizoriu din București reculă¹³⁾), dinaintea invaziunii armateilor turcești și rusești.

Revoluțiunea a fost înăbușită, și cu dânsa înăbușite au fost toate reformele proiectate. Numai generosul sânge al pompierilor eroi, vărsat în dealul Spirei, a salvat onoarea Patriei în doliu. După aceea jugul secular s'a reîntemeiat mai tare și mai crud asupra grumazilor bieților țărani și aceasta sub protecțiunea baionetelor străine.

De la 1849 – 1856
sub Barbu Știrbei
și Grigorie Ghica.

Se subscrie Convențiunea dela Balta-Liman. Adunările legiuitoare se suspendară și, în locul Domnilor aleși de țară și pe viață, se numără în Constantinopol, cu aprobațiunea Rusiei doi domni, numai pe șapte ani, Barbu Știrbei în București și Grigorie Ghica în Iași. În acele zile de restriște, Providența dădu însă țăranilor o mângâiere prin calitățile domnilor nou numiți: Barbu Știrbei era un bun și înțelept administrator și Grigorie Ghica era un bun patriot, o inimă generoasă aprinsă de iubirea popoului său.

După dispozițiunile luate de Curțile *suzerane* și *protectrice*, precum se zicea pe atunci, domnii numără două comisiuni însărcinate de a elabora nouă proiecte de reformarea relațiunilor dintre proprietarii de moșii și dintre cultivatorii de pământ. Aceste

12) silă == putere.

13) dele îndărăt.

proiecte odată, făcute, ele fură întărite printr'un hațișerif¹⁴⁾ al Sultanului și publicate apoi de către Domni în ambele Principate.

Nouele legiuiri se resimțiră de agitațiunea țărănească.

În Țara Românească, autorii mișcării naționale proclamaseră emanciparea țăranilor prin desființarea clăcii și împrăștierea lor; această proclamație devenise pentru țăranii munteni o evanghelie, o legendă: proprietarii, de altă parte, tăgăduiau țăranilor orice drept asupra moșiilor. Vodă Știrbei, mare proprietar, introduse dar în legiuirea sa acest din urmă ordin de idei: tăgăda țăranilor a orice drept asupra pământului, chiar a acelor drepturi cari le erau recunoscute de secol, recunoscute în cele din urmă, chiar de Codul Caragea.

Țăranii fură clasificați în noua legiuire de simpli *chiriași*. La fiecare șapte ani, stăpânii aveau drept de a izgoni de pe moșie prisosul populațiunii, fără despăgubire, chiar pentru casele și sădirile lor, mai rău decât în Turcia, decât în Dobrogea, unde, la intrarea lor, Români au găsit legea otomană recunoscând ca proprietate *mülk*, adică proprietate absolută, casa și sădirile țăranilor, fie musulmani, fie creștini.

Însă aplicarea acestei legi a găsit o împotrivire hotărâtă, absolută, din partea țăranilor în toată Muntenia. Oameni de ordine ca totdeauna, nerevoltându-se nicăierea, precum veacuri au făcut și părinții lor, țăranii rezignați¹⁵⁾, dar sperând timpuri mai bune, drept singură împotrivire, au stat cu brațe în cruciate, în loc de a le pune la muncă.

Această atitudine fermă a dat de gândire și Domnului Vodă Știrbei, bun administrator și mare gospodar; el înțelese toată gravitatea situațiunii, el lăsa

14) *hațișerif* = decret trimis de Sultar.

15) *rezignați* = resemnați.

dar să se realizeze aceeași legiuirea sa zice, că legiuirea avea de scop numai ajungerea la săvârșire de alcătuire sau tocmeii agricole de bunăvoie săvârșite între proprietarii de moșii și între cultivatorii de pământ. Și așa se și întâmplă: mai nicăieri noua legiuire nu fu pusă în lucrare; proprietarii se mulțumiră să li se dea de către țărani dijma¹⁶⁾ din semănăturile făcute de ei, să li se lucreze câteva pogoane cu rușfet¹⁷⁾ și să li se dea câte una sau două podvezi¹⁸⁾, iar moșia întreagă rămase în folosul țăranilor.

Această reformă era departe de principiul creării micii proprietăți, proprietății absolute și individuale urmărite de generațiunea progresistă. Legea lui Vodă Știrbei crea un fel de comunism¹⁹⁾, care a îngreuiat mult aplicarea legii rurale din 1864.

In Moldova Grigorie Ghica

N'a fost tot așa cu noua legiuire din Moldova.

Grigorie Ghica, deabia instalat Domn, își formă noul său ministeriu din bărbați luați din partidul național sau partizani ai noilor reforme, anume: Alexandru Sturdza, președinte de consiliu și ministru de interne, bărbat carele, în calitate de vistier, sub Domnia lui Mihail Sturdza, s'a arătat pururea cu mare îngrijire pentru țărani, ca materie impozabilă; el luă de director pe Costache Rolla; — Prințul Gheorghe Șuțu, la departamentul de finanțe, având ca director pe Ioan Silion; — Alexandru Costache Sturdza, repauzatul nostru consul general la Salonic, a fost numit postelnic, secretar de stat; — la departamentul justiției, Petru Rosset-

16) dijmă = o cotă din recolta pământului.

17) rușfet = plocon pentru gospodăria boerească.

18) podvadă = transport gratuit.

19) doctrină politică care cere împărțirea pământului în părți egale și posedarea în comun.

Bălănescu, parintele lui Nicolae Rosset-Bălănescu, ministru de externe sub Cuza-Vodă și carele m'a ajutat mult la înlăturarea piedicilor și intrigilor în contra decretării și aplicării legii rurale din 1864; Director al ministerului Justiției a fost numit Dimitrie Rallet, acela carele în 1848 a scris o întreagă literatură în contra regimului lui Mihail Sturza și în deosebi „Plutarchul²⁰⁾ Moldovei”; — la hătmanie sau ministerului de războiu a fost numit Teodor Baș, tânărul și viitorul caimacan, după retragerea din domnie a lui Grigorie Ghica, la începutul războiului turco-rusesc din 1854; — la vornicia bisericească și epitropia învățaturii publice, într'alte cuvinte la ministerul cultelor și instrucțiunii publice, a fost chemat Nicu Ghica Comăneșteanu, văr al Domnului patriot înflăcărat, spirit înalt, partizan înfocat al reformelor sociale, și care întrunia în el toate calitățile bune, fără un singur defect, al Ghiculeștilor; — șef poliției capitalei a fost numit Petru Mavrogheni, viitorul și cel mai capabil bărbat de finance al României.

Cu un asemenea Domn ca Grigorie Ghica Vodă și cu așa miniștri, noua lege rurală nu putea să fie decât o lege de progres, decât o lege blândă, părintească pentru țărani. Noua legiuire consfinți drepturile seculare ale țăranilor, hotărî ca ogoarele țărănești să fie alese și stâlpite²¹⁾, țăranii să nu poată fi strămutați din ele; se desființă dijma și toate angariile²²⁾ lor. Munca datorită către stăpânii de moșii era bine determinată. Această lege era înainte mergătoare și pregătitoare legii rurale din 1864. Dacă

20) Plutarh (50-125), istoric și moralist grec, a scris viața oamenilor înuștri ai Greciei și ai Romei. „Plutarchul Moldovei” conține însă o serie de sa'ire, îndreptate contra lui M. Sturza, Domnul Moldovei.

21) stâlpite = hotărâcile prin stâlpi.

22) angarii = greutăți.

ea n'a produs efectele salutare cari se aşteptau de bunul Domnitor, cauza trebuie căutată în atotputerenia proprietarilor, în slăbiciunea guvernului, care prin însăşi instituirea sa, era provizoriu şi, prin urmare, fără putere.

In Divanul Iată în ce stare se găsea ajunsă **Ad-hoc.** cestiunea rurală, când Tractatul de Paris²³⁾ decretă că populaţiunile din ţările române vor fi consultate, şi când în Adunările-mume, ţăranii, pontaşii, clăcaşii, iobagii, venira de luară loc alătura cu foştii Domni, cu boierii stăpâni de moşii, cu episcopii şi cu egumenii dela mânăstiri (şi aceştia erau stăpâni pe moşii şi adesea mai împilători pentru ţărani decât chiar boierii însărcinaţi cu datoriile şi cu numeroasă familie).

În adunarea din Iaşi, cu deosebire de cea din Bucureşti, cum am arătat mai sus, între alte reforme de organizaţie dinăuntru, a venit la ordinea zilei şi chestia legii rurale.

Deputaţii ţărani în număr de 14, au venit în mijlocul nostru, slabi, purtând pe fruntea lor stigmatele muncii silite, şi pot zice chiar goi. De pudoare pentru străini şi pentru Adunarea în care ei intrau ca reprezentanţi a mai mult de un milion de împilaţi, Unioniştili²⁴⁾ s'au grăbit a le înlesni cumpărarea de haine nouă.

Ţăranii moldoveni, în desbaterile Camerei ca şi fiii lor în câmpiile Bulgariei, au dovedit că în vinele lor curge încă sângele Romanilor, cuceritorii lumii. Respectuoşi, dar fără înjosire către nobilii lor colegi şi stăpâni, însă liniştiţi şi fermi²⁵⁾, ei s'au

23) Tratatul din Paris a avut loc la 30 Martie 1856, în urma războiului din Crimeea şi a hotărît să se convoace un divan ad-hoc care să hotărească organizarea definitivă a Principatelor.

24) Unioniştili = partizanii Unirei.

25) fermi = hotărîţi.

arătat pururea demni, chiar când în fața li se tăgăduiau drepturile, chiar când li se imputa lenea ca cauză a sărăciei lor; ei în curând, prin atitudinea lor, au ajuns a impune stimă chiar asupraitorilor lor. Cu drept cuvânt dar li s'a aplicat numirea de *talpa casei*, numire pe care eu am scris-o sub fotografia reprezentând pe deputații pontasi și pe care am trimis-o lui C. A. Rosetti. (Un exemplar din această fotografie se află încă astăzi expusă în sala de conferințe a Camerei noastre de deputați).

În marea luptă pentru Unire, deputații țărani au rezistat la toate încercările de corupțiune și promisiunile separatiștilor²⁶); ei au stat credincioși alături cu unioniștii. Și când, în ziua de 7 Octombrie 1857, în a șaptea ședință, Adunarea ad-hoc a votat, afară de două voturi, (al logofătului Alecu Balș și al locțiitorului Episcopului de Roman, Hermeziu), propunerea pentru Uniunea Principatelor prezentată de mine, și când votul s'a proclamat de Președinte, Ioan Roată, deputatul țăranilor din județul *Putna*, a exclamat în gura mare în numele celorlalți deputați clăcași: *noi nu știm a ura, dar Dumnezeu știe a se îndura.*

În ziua de 9 Noembrie 1857, în a 16-a ședință a Adunării, repausatul Anastasie Panu a dat citire propunerii locuitorilor pontasi exprimând dorințele țărănimii. Această propunere este una din pledoariile cele mai elocinte în favoarea țăranilor: ea descrie cu litere de foc suferințele seculare ale muncitorilor; almintrelea nu contestă nici un drept, nu cere nimic gratuit dela proprietari, decât liberarea brațelor prin rescumpărarea *boerescului*²⁷) (clăcei), și prin urmare a rămânea în mâna lor ca proprietate absolută pământului cultivat de ei în puterea legilor de pe atunci.

26) *separatiști* = partidul care era împotriva unirei Principatelor.
27) *boieresc* = c'aca datorită boierului.

Acest act, o adevărată plângere a unui întreg popor, ar trebui să fie citit și reprodus în întregimea lui; totuși, în vederea scurtului timp ce-mi este dat mă voi mărgini a citi concluziunea lui; iată-o:

„Suspînul, durerea noastră de toate zilele, dorința cea mai mare pentru care ne rugăm zi și noapte la Dumnezeu să se îndure, este căderea boierescului; deaceea vroim să rescumpărăm și toate acelea cu cari suntem împovărați către boierii de moșii. Vroim să scăpăm, vroim să ne rescumpărăm de robia în care suntem; vroim să ne rescumpărăm, să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai țării și să avem și noi o țară; am îngenunchiat, am îmbrâncit cu toții; cum suntem, nu o mai putem duce îndelung; nu voim să jicim drepturile nimănui, dar nici al nostru să nu se întunece.

„Din buni și străbuni, noi am avut dreptul de a ne lucra pământul trebuitor pentru hrana noastră și a vitelor noastre, fără să ne poată nimeni alunga de pe dânsul...

„Să fie deci o adunare obștească unde să avem și noi oamenii noștri; să se cearnă și să se desbată drepturile boierilor și drepturile noastre, și ceace o țară va găsi că suntem datori, cu sudorile noastre vom plăti. Omul, ca să scape de robie și să fie stăpân la casa, vatra și ogorul său, cu tragere de inimă va lucra și se va rescumpăra”.

Aceste cuvinte nimeni azi în România nu le va găsi revoluționare și comuniste, pentru că faptele au dovedit că realizarea cererilor țăranilor făcută în 1864, nu a scăzut valoarea proprietăților, ci din contră a înzecit-o, nici a făcut din țărani despoitori²⁸⁾ comuniști²⁹⁾ ai moșiilor străine. Aceste cuvinte, repet, au stârnit în 1857 o furtună în toată

28) despuetori.

29) comunist, vezi mai sus pag. 180 nota 19.

România, bine înțeles din partea stăpânilor de moșii; căci țărani, având încredere și în dreptatea cauzei lor și în curajul și sprijinul energetic al apărătorilor lor, sperând mai ales în dreptatea Europei, care-și plecase auzul la strigătele de durere al unui întreg popor, se ținură liniștiți. Deputații lor își sfârșiră plângerea lor prin aceste frumoase și uimitoare cuvinte:

„...Mântuirea noastră, după Dumnezeu, dela sfatul Puterilor o așteptăm; ele au luat și țin sorții României în puternica lor mână; numai ele pot împlini marea faptă de a scoate un popor din mormântul în care a zăcut până acum. Biruințele cele mari câștigate se vor șterge depe stâlpii cei înalți pe cari sunt scrise; pietrele se vor preface iarăși în nisip, dar învierea României, săpată adânc în inimile tuturor Românilor, trecând din strănepoți în strănepoți, vor binecuvânta timpurile viitoare, numele întemeietorilor unui popor”.

În toate județele proprietarii se adunară, formulă ră protesturi, jalbe, memorii, în vedere de a sprijini proprietatea și de a arăta ca false afirmările țărănilor. Fură unele publicate prin ziare, altele comunicate reprezentanților Puterilor străine.

Propunerea țărănilor a fost trimisă în cercetarea comitetelor proprietarilor mari și proprietarilor mici: ea a dat loc la discuțiuni înfocate, la învinovățiri teribile în contra țărănilor; și ce este mai trist și mai dureros este că acușările cele mai violente, că refuzurile cele mai absolute de orice reformă în favoarea țărănilor n'au pornit din sânul comitetului proprietarilor mari, cât din sânul comitetului proprietarilor mici, acei cari aveau pe părțile de moșie câte 5, 10, mult 15 clăcași. Aceștia țipau mai tare decât acei cari aveau mii de fălci și sute de pontăși; precum în faptă cei dintâi, în sărăcia lor, tratau pe clăcași mai rău (și întocmai ca pe Țigani) decât bo-

ierii bogăți, în inima cărora la mulți se aflau simțeminte compătimitoare pentru soarta clăcașilor și dintre cari mulți erau în capul reformei emancipatrice. Deaceea, raporturile, și al comitetului proprietarilor mari și al proprietarilor mici, și majoritatea și minoritatea, nu cuprind nici o soluțiune; deslegarea cestiiei, a nodului gordian³⁰⁾, se lăsa unei viitoare Adunării legislative, adecă unui viitor necunoscut.

Când, în ziua de 18 Decembrie, raporturile comitetelor veniră în discuțiunea întregii Adunări-mume ad-hoc, marea sală a ședințelor Adunării fu înconjurată de mii de proprietari, alergați din toate unghiurile Moldovei și chiar din județele învecinate ale Munteniei. Deputații cari erau pentru o soluțiune favorabilă cererii țăranilor fură mai ales asediați și amenințați de alegătorii lor. Eu eram în adunarea din 1857 reprezentant al proprietarilor mari din Dorohoi. Trei zile am fost, pot zice, răstignit de către moșnașii³¹⁾ din acel județ, aduși anume ca să-mi închiză gura de a vorbi și să-mi lege mâna de a scrie. Mi se punea înainte că mandatul ce-mi dase nu era ca să desbat cestiunea țărănească, ca să dau țăranilor moșiile lor, ci ca să întăresc și să unesc moșia cea mare, România. Cu lacrimi dar am trebuit să mă supun și să mă ațin de orice soluțiune radicală; m'am mărginit a mă uni cu propunerea prezentată de Dimitrie Rallet și susținută de Vasile Sturdza, Petru Mavrogheni și alți partizani ai emancipării țăranilor, care se mărgineau a proclama în principiu *desființarea răsplătirii prin lucru a pământului ce se dă locuitorilor după așezămintele de astăzi* și rezervarea Adunării legiuitoare viitoare de a vota o lege, căreia să fie supuși și locuitorii și proprietarii, și care, desvălind acele principii, să ho-

30) nodul gordian vezi mai sus pag. 125, nota 4.

31) Moșnașii = moșneni, mici proprietari de pământ (în Moldova: răzeși).

tărăscă această chestie atât de importantă și demnitară pentru Principatele-Unite.

Această socotință, pe lângă subscriitorii de mai sus, mai cuprinde și subscrierile lui Dimitrie Mi-clescu, Mihail Jora și Alecu Teriachiu, încă în vicăță, și a lui Neculae Cananău, Manolache Costache, Iancu Fotea și Costache Rolla, trecuți în cealaltă lume.

Adunarea ad-hoc — pot zice asediată — a votat nu mai puțin decât zece propuneri; nici una din ele n'a obținut majoritate, trimițându-se definitivă hotărâre la viitoarea Adunare legislativă.

Rezultatul dar a fost *negativ*. Un rezultat însă s'a dobândit: despărțirea partidelor pe țărâmul chestiei rurale s'a efectuat, formându-se pentru întâia dată atunci în *mod definitiv* partidul liberal și partidul conservator, când mai înainte lumea politică din Mol-dova era împărțită numai pe țărâm politic, adică partidul unionist și partidul separatist.

In Comisia Centrală din Focșani.

Chestiunea rurală a mai venit apoi în sânul Comi-siunii Centrale dela Focșani; ea a dat loc la lungi și furtunoase discuțiuni între liberali și conservatori; majoritatea conservatoare a redactat, în fine, un proiect prin care țăranilor se liberau brațele, dar li se smulgea bucașica de pământ muncită de ei sute de ani, lăsându-li-se drept singură mângâiere locuințele și câteva prăjini de *islaz* (imaș). Negreșit că acea soluțiune nu era ceea ce aștepta țăranimea după atâția ani amari de răbdare, negreșit că nu corespundea cu prescripțiunile articolu-lui 46 al Convențiunii din Paris. Țăranii însă, deși frământați de durere, rămaseră totuși liniștiți, dar de liniștea care precede furtuna, și furtuna o întea-ța însăși Comisia Centrală, care, fără știrea și a-probarea puterii executive, puse de se tipări și se împărți prin sate, în mii de exemplare, proiectul ne-fast votat de ea.

Chestia țărănească
de la Unire până
în 1863.

Indată după săvârșirea Unirii, în luna Iunie 1862, primul-ministru al României, Barbu Catargiu, apărătorul înfocat al proprietă-

ții absolute în posesiunea exclusivă a marilor proprietari, înfățișe proiectul de lege votat de Comisiunea Centrală. Discuțiunea asupra acestei legi, a-fără de timpul ce s'a întrebuințat în secțiuni, n'a reclamat mai puțin decât șapte lungi ședințe, dela 25 Maiu până la 6 Iunie, și ședința din 11 Iunie, când s'a dat votul definitiv.

Nu voiu intra în amănunțimile acestor lungi discuțiuni pentru că unii, și din cei mai principali sprijinitori sau împotriviți ai proiectului de lege elaborat de Comisiunea Centrală sunt în viață; și, cu toată rezerva și delicateța ce aș întrebuința-o, m'aș teme să nu intru în personalități. Imi va fi însă permis a spune și a mă mândri de aceasta, că în două lungi ședințe, și anume în zilele de 25 Maiu și 1 Iunie 1862, am combătut proiectul înfățișat prin două lungi discursuri, cari, fiecare în deosebj. n'au ținut mai puțin decât patru până la cinci ore. Am avut de adversar puternic, și prin marele său talent și prin autoritatea sa de prim-ministru, pe Barbu Catargiu, cel mai mare și mai convins orator al conservatorilor. În vehemența sa, el califica discursul meu de chimeră³²⁾, o chimeră ciudată, paradoxală, o chimeră cu capul de porumbiță făgăduind multă blândețe, cu trunchiul de aspic plin de venin și cu coada de șopârlă măglisitoare; învinuindu-mă că am stigmatizat proprietatea cu cele mai degradatoare calomnii, cu un cuvânt, am sancționat principiile lui Proudhon, care zice că proprietatea este o hoție; că,

32) chimeră = idee vană. Chimera este în mitologie un animal fantastic, jumătate leu, jumătate capră cu coada de balaur.

în fine, am încheiat cerând cu multă umilință a se da țaranului, ca un fel de milostenie, pământul ce-l cultivă astăzi.

Când asemenea cuvinte se rostesc de către un prim-ministru ca Barbu Catargiu și într'o adunare ca cea din 1862, în care erau concentrate toate forțele conservatorilor întruniți din amândouă țările, rezultatul nu putea să fie decât acel prevăzut.

În 11 Iunie, aniversarea revoluțiunii din 1848, și două zile numai după moartea funestă a lui Barbu Catargiu, ucis la ușile Parlamentului prin o mână criminală, din nenorocire rămasă necunoscută până astăzi, — majoritatea adunării speriată și indignată de o crimă fără exemplu încă în analele țărilor române, nu mai ascultă glasul dreptății, ci împinsă de ură și de răsbunare către țărani, întru nimic solidari cu un asasinat nici dorit, nici pregătit, nici săvârșit de ei, — a votat ștergerea tuturor drepturilor țăranilor, luarea din mâinile lor a ogoarelor muncite de ei, dându-le însă drept mângâiere, ca pământ comunal, trei pogoane la moșii de câmp, două pogoane la moșii de mijloc și un pogon și jumătate la moșiile de munte, și aceasta însă nu ca proprietate absolută, ci numai ca pământ-arendat cu o chirie perpetuă, care urmă mai târziu a se hotări de către consiliul județian.

Iată tristul rezultat dobândit într'un timp care n'a ținut mai puțin decât 14 ani, dela 1848 și până la 1862.

Discutată a fost cestiunea în mod contradictoriu între proprietari și între țărani, în sânul Comisiunii Mixte din București la 1848; discutată a fost cestiunea în sânul Adunării-mume ad-hoc din Iași din 1857; discutată a fost cestiunea în sânul Comisiunii Centrale legislative din Focșani; discutată a

fost cestiunea în prima sesiune a întâiului parlament al României-Unite; și măsura emancipatrice, deși înțeleasă de chiar adversarii ei, deși studiată, coaptă prin atâtea și atâtea lungi și variate discuțiuni, tot se amâna din comisiune în comisiune, din Cameră în Cameră; și țăranul român tot a rămas neclintit în speranțele sale, tot a rămas supus legilor în ființă și a urmat a fi model ordinei și legalității.

Că legea votată de Cameră în ziua de 11 Iunie, ca batjocură a aniversării zilei de 11 Iunie 1848, când mișcarea națională din București a decretat marile principii politice și sociale reclamate de poporul român; că acea lege, zic, nu putea avea ființă, nu putea fi aplicată; că era prin urmare moartă în însăși ziua nașterii sale; — au înțeles-o înșiși miniștrii cari au urmat ministeriul lui Barbu Catargiu. Insuși bătrânul Arsachi, colegul și coreligionarul repausatului ministru și urmașul său în scaunul preșidențial, n'a cutezat s'o supue sancțiunii domnești. Tot așa a făcut și ministeriul Kretzulescu, care a succedat la putere ministeriul Arsachi.

Când, la 11 Octomvrie 1863, am fost chemat în capul noului ministeriu, am găsit proiectul în starea în care el a fost trimis de către președintele Camerei preșidenției Consiliului de miniștri.

Negreșit că nu aș fi cerut sancțiunea domnească la un proiect, ale cărui temelii eu și cu toți liberalii de orice nuanțe le-am combătut cu toată energia într'un șir de 16 ani neîntrerupți.

Guvernul
Kogălniceanu
Improprietărea
țărănilor.

După ce în sesiunea Camerei din 1863 și 1864, am prezentat proiectele de lege comunale și județiene, secularizarea ³³⁾ mănăstirilor închinată și neînchinată și trecerea către Stat a tuturor moșiilor mănăstirești, reprezentând a patra parte din teritoriul României, — și am obținut votarea lor, pot zice, în unanimitate (adecă și de către conservatori și de către liberali), și alte legi de reforme liberale; — în Aprilie 1864, am înfațișat, în fine, și proiectul de lege rurală, astfel precum partidul liberal l-a fost prezentat în 1862, în opozițiune cu proiectul de lege elaborat de Comisiunea Centrală; dar de aci lucrurile s'au încurcat într'un nod gordian. Numai pentru că proiectul de lege a fost prezentat și că *Monitorul* a publicat în aceeaș zi cuprinderea lui, am primit un vot de blam. Publicațiunile însă erau necesare pentru a liniști populațiunile rurale agitate de publicitatea dată proiectului de lege al Comisiunii Centrale.

Ministerul și-a dat demisia. Domnul nu a primit-o și Camera a fost prorogată pentru ziua de 2 Maiu. În această zi, Adunarea, din momentul suirii la tribună a biuroului său a declarat că nu voește a tracta cu mine nici chestiunea rurală, nici reforma legii electorale octroiată ³⁴⁾ de străini prin convențiunea din Paris.

Mă opresc aci.

Descrierea cauzelor cari au provocat lovirea de Stat din 2 Maiu, precum și consecințele acestui act afară de lege, nu pot forma obiectul unei simple

33) a seculariza înseamnă a da vieții laice pentru veacuri un lucru, o proprietate, care aparține bisericii. Prin secularizarea mănăstirilor închinată, s'au trecut statului moșiile mănăstirilor.

34) octroiă (franc.: octroyé) = acordat.

conferințe. Și apoi descrierea evenimentelor din 1864 ar constitui încă o istorie de actualitate; și nu cred că aș face bine dacă m'aș însărcina, cel puțin acum, cu facerea acestei istorii.

Mă voiu mărgini numai a cita ca simple fapte înfățișarea acestui proiect în desbaterea Consiliului de Stat și promulgarea sa în ziua de 14 August 1864.

Desbaterea acestei legi a ținut mai multe zile în Consiliul de Stat³⁵⁾, prezidat de însuși Domnul. Și aci simt o datorie de a exprima și astăzi recunoștința mea vice-președintelui aceluia corp, investit atunci cu puterile legiuitoare, Costache Bozianu și membriilor săi: A. Crețescu, G. Vernescu, A. Papadopol-Calinach, P. Orbescu, D. Bolintineanu³⁶⁾, G. Apostoleanu și câtorva altor spirite luminate, cari m'au ajutat în greaua întreprindere.

Proiectul meu s'a modificat în bine, dar am găsit o împotrivire la propunerea mea de a se aplica legea de îndată, adică dela viitorul 23 Aprilie 1865.

Majoritatea Consiliului de Stat, cu care s'a unit și Domnul, n'a primit imediat aplicarea, ci a amânat-o după trei ani. O asemenea legiuire, o legiuire socială, amânată în aplicarea ei după trei ani, atunci când țara întreagă, proprietari, arendași și mai ales țărani, toți în picioare, așteptau cu nerăbdare o soluțiune definitivă și imediată; o asemenea amânare, zic, însemna însăși condamnarea și sfârșirea legii.

Imediat după votul Consiliului de Stat, eu am depus demisiunea mea în mâinile Domnitorului, declarând că, în calitate de Ministru de Interne, eu nu puteam răspunde de ordinea publică, că nu avem îndestule mijloace de execuțiune, pentru ca, odată ce se va lăți Buna-Vestire a desființării clăcii, a libe-

35) consiliul de miniștri.

36) D. Bolintineanu, poetul, era ministru de culte.

rării brațelor și a emancipării ogoarelor lor de orice sarcină și angarie către stăpânii de moșii, să pot îndatora pe țărani trei veri de arândul a mai face claca sau boierescul.

„În dosul fiecărui clăcaș mi-ar trebui câte un jandarm, zisei Domnulul; și dacă Măria Ta ai avea atâți jandarmi câți sunt țărani, și încă nu Te-ai sfătui să faci cu ei o asemenea întrebuintare, și nici că ordinele Măriei tale ar fi ascultate, pentrucă și jandarmii (pe atunci se zicea „călărașilor” *dorobanți*) sunt clăcași sau fii de clăcași”.

Vorba Francezului „la nuit porte conseil” s'a îndeplinit spre fericirea țării, spre gloria Domnulului.

Cuza-Vodă, mai bine avizat³⁷⁾ și după o matură sfătuire cu el însuși, a cumpănit temeiurile importante ale aplicării imediat a marelui reforme. Mi-a înapoiat dar demisiunea și m'a împuternicit să pledez înaintea Consiliului de Stat necesitatea de a reveni la imediată aplicare a acestei legi. Consiliul de Stat și Ministeriul am' convenit ca legea să se puie în lucrare dela 23 Aprilie 1865, împuternicit fiind însă Guvernul de a înainta până atunci lucrarea pregătitoare de constatare și de marcarea, prevăzută prin noul așezământ.

Primească aci recunoștința mea fostul meu coleg la acel ministeriu și actualul meu coleg în Academie, d-l N. Kretzulescu; nu mai puțin confund această recunoștință onorabilului d-n G. Vernescu și colegului meu în Academie, d-l Alexandru Papadopol-Calimach, supraviețuitori cu d-l Orbescu din acel luminat Consiliu de Stat, carele, puindu-se mai pe sus de toate considerațiunile și dificultățile politice depe atunci, au împreună lucrat și puternic contribuit *la săvârșirea unei reforme care a schimbat fața economică a României.*

37) a aviza = a înștiința; aci: a se răzgândi, a-și da seama.

Legea s'a promulgat și publicat în ziua de 14 August, și până în ziua de 15 ea a fost împrăștiată mai în toate satele României și în sunetul clopotelor citită și binecuvântată în bisericile lor.

Legea a fost precedată de o proclamațiune a Domnului *către locuitorii sătești*. Această proclamație este testamentul politic al lui Cuza-Vodă.

Mari greșeli el a făcut, dar această proclamație nu va pieri nici din inima țaranilor, nici din istoria României.

Să-mi fie permis a da citire proclamațiunii:

„Sătenilor!

„Indelungata voastră așteptare, marea făgăduință dată vouă de Inaltele Puteri ale Europei prin art. 46 al Convențiunii, interesul Patriei, asigurarea proprietății fonciare³⁸⁾ și dorința Mea cea mai vie s'a împlinit.

„Claca (boierescul) este desființată pentru d'apururea, și de astăzi voi sunteți proprietari liberi pe locurile supuse stăpânirii voastre, în întinderea hotărîită prin legile în ființă.

„Mergeți dar, mai înainte de toate, la poalele Altarului, și cu genunchile plecate, mulțumiți Atotputernicului Dumnezeu pentrucă, prin ajutorul său în sfârșit, ați ajuns a vedea această zi frumoasă pentru voi, scumpă inimii Mele și mare pentru viitorul României!

„De astăzi voi sunteți stăpâni pe brațele voastre; voi aveți o părtică de pământ proprietate și moșie a voastră; de astăzi voi aveți o Patrie de iubit și de apărat.

„Și acum, după ce cu brațul Celui de sus, am putut săvârși o asemenea mare faptă, Mă întorc că-

38) P.roprietate fonciară = proprietatea pământului.

trei voi, spre a vă da un sfat de Domn și de Părinte, spre a vă arăta calea pe care trebuie să o urmați, de voiți să ajungeți la adevărata îmbunătățire a soartei voastre și a copiii'or voștri.

„Claca și toate celelalte legături silită între voi și între stăpânii voștri de moșii sunt desființate prin plata unei drepte despăgubiri.

„De acum înainte, voi nu veți mai fi cu dânsii în alte legături decât acelea ce vor izvorî din interesul și buna primire a unora și altora. Aceste legături însă vor fi pururea neapărate pentru ambele părți. Faceți dar ca ele să fie întemeiate pe iubire și încredere. Mulți și foarte mulți din proprietari au dorit îmbunătățirea soartei voastre. Mulți din ei au lucrat cu toată inima, ca să ajungeți la această frumoasă zi, pe care voi astăzi o serbați. Părinții voștri și voi ați văzut dela mulți stăpâni de moșii ajutor la nevoile și trebuințele voastre. Uitați dar zilele negre prin cari ați trecut; uitați toată ura și toată vrajba; fiți surzi la glasul aceluia cari vă vor întărâta în contra stăpânilor de moșii, și în legăturile de bunăvoie ce veți mai avea de aci încolo cu proprietarii, nu vedeți în ei decât pe vechii voștri sprijinitori și pe viitorii voștri amici și buni vecini. Au nu sunteți toți fiii ai aceleiași țări? Au, pământul României nu este munca care vă hrănește pe toți?

„Stăpâni liberi pe brațele și pe ogoarele voastre, nu uitați mai înainte de toate că sunteți plugari, că sunteți muncitori de pământ. Nu părăsiți această frumoasă meserie, care face bogăția țării, și dovedii și în România, ca pretutindenea, că munca liberă produce îndoit decât munca silită. Departe de a vă deda trândăviei, sporiți încă hărnicia voastră, și ogoarele voastre îndoit să fie mai bine lucrate, căci de acum aceste ogoare sunt averea voastră și moșia copiilor voștri.

„Ingrijii-vă asemenea de vetrele satelor voastre,

cari de astăzi devin comune neatârdate și locașuri statornicite ale voastre, din cari nimeni nu vă mai poate izgoni. Siliți-vă dar a le îmbogăți și a le înfrumuseța; faceți-vă case bune și îndestulătoare; înconjurați-le cu grădini și cu pomi roditori. Inzestrați-vă satele cu așezăminte folositoare vouă și urmașilor voștri. Statorniciți mai ales și pretutindenea școale, unde copiii voștri să dobândească cunoștințele trebuitoare pentru a fi buni plugari și buni cetățeni.

„Actul din 2 Maiu v'a dat la toți drepturi; învățați dar pe copiii voștri a le prețui și a le bine întrebuința.

„Și mai presus de toate, fiți și în viitor ceea ce ați fost și până acum, și chiar în timpurile cele mai rele, fiți bărbați de pace și de bună rânduială; aveți încredere în Domnul vostru, care vă dorește tot binele; dați, ca și până acum, pilda supunerii către legile țării voastre, la a căroră facere aveți și voi de acum a lua parte; și în toată întâmplarea iubiți România, care, de astăzi este dreaptă pentru toți fiii săi.

„Și acum, iubiților mei săteni, bucurați-vă și pășiți la munca de bunăvoie, care înalță și îmbogățește; și Dumnezeu părinților noștri să binecuvinteze sămânța ce veți arunca pe cea întâi brazdă liberă a ogoarelor voastre”.

Câteva cuvinte și voi sfârși:

Aplicarea legii rurale a dat loc, pe alocurea și mai ales în Țara Românească, la dureroase strămbătăți.

În Moldova, ogoarele țărănești fiind alese încă prin legea lui Grigorie Ghica din 1850, strămutarea posesiunii nu s'a făcut în genere, decât în urma necesităților de commasare.

Nu a fost tot așa în Muntenia. Aci mai toate mo-

șiile erau lucrate numai de țărani, și pe toată întinderea, schimbându-se ogoarele mai anual după necesitățile agriculturii, a trebuit mai întâi dar a se aplica legea lui Știrbei-Vodă, adică a se determina pe pământ întinderea ogoarelor cuvenite țăranilor și de aci multe nedreptăți. Și cu toate aceste, în toată întinderea României, o singură strigare de nemulțumire n'a izbucnit din gura țăranilor, un singur braț nu s'a ridicat pentru silnice fapte sau răsbunări.

În Austria, în Rusia, aplicarea legii rurale a dat loc la mii de acte de crude represalii³⁹⁾; mii de case ale proprietarilor au fost date pradă flăcărilor și sute de proprietari au căzut victime sub topoarele țăranilor, transformați în fiare sălbatice.

În România o liniște perfectă; într'o sărbătorire generală, aplicarea legii emancipatrice s'a făcut fără a se preface în cenușă o singură casă din ale foștilor stăpâni, fără ca să se smulgă un singur fir de păr din al marilor proprietari.

Incheere.

Când, 14 ani în urmă, la apelul viteazului lor Domn și Căpitan, țăranul român, soldat de linie, sau dorobanș, ori călăraș după două sute de ani de umilință, în câmpiile Bulgariei și în fața țărilor Plevnei, a dat piept dușmanului, — țăranul român, zic, prin vitejia sa, prin înfruntarea morții, a dovedit că astădată el avea o patrie de iubit și de apărat și că în spatele lui, dincoace de Dunăre, el avea pentru dânsul și pentru familia sa, o părticică de pământ, proprietate și moșie a lui și a copiilor săi.

Sire,

În timpul lui Vodă-Cuza s'a desființat claca și s'au împrăștiat sătenii. Aceasta a fost o mare îmbunătățire a stării lor materiale.

39) represalii = pedepse.

În timpul domniei Majestății Tale s'a făcut mai mult. Opera începută s'a continuat.

Insurății din 1864 au căpătat pământurile ce li se acordau de lege și alți săteni au fost împroprietăriți⁴⁰). Dar ceea ce s'a făcut mai mult a fost că i s'a dat țaranului, pe lângă pământ și sapă, pușca, ca să-și apere țara. Atunci am văzut cu toții cum pașnicul țaran a devenit oștean voinic, oștean viteaz, care se uita la moarte cu dispreț și care a reinviat, pe câmpul de bătălie, gloria strămoșilor noștri.

Aceasta e mult, foarte mult, dar nu e destul. Trebuie să mergem înainte. Trebuie să facem ca la viitorul jubileu să vedem pe țaranul român ajuns în pozițiunea în care glorioșii membri ai casei de Hohenzollern au adus pe țaranii din Prusia. Trebuie ca prin cultură să ridicăm pe țaranul nostru ca el să aibă cunoștiință profundă și energică de drepturile și de datoriile lui, ca el să înțeleagă pe deplin că trebuie să-și pună viața pentru a-și apăra țara și neamul.

Doamnă,

Majestatea Voastră ați citi o frumoasă poezie prin care ați încântat pe toți câți am avut fericirea a asista la această serbare. Dumnezeu V'a încununat cu cumuna neperitoare a poeziei, încât purtați două coroane glorioase: una a Regatului și alta a Poeziei.

Poezia ce ați citit o cunoaștem acum toți. Să-mi fie permis însă a destăinui o poezie încă necunoscută a Majestății Voastre.

În anul trecut sta la Mircești mulțimea plină de întristarea și în doliu împrejurul trupului neînsuflețit al iubitului nostru poet Vasile Alecsandri. Deodată se

⁴⁰) Prin proiectul de lege al lui Petre Carp.

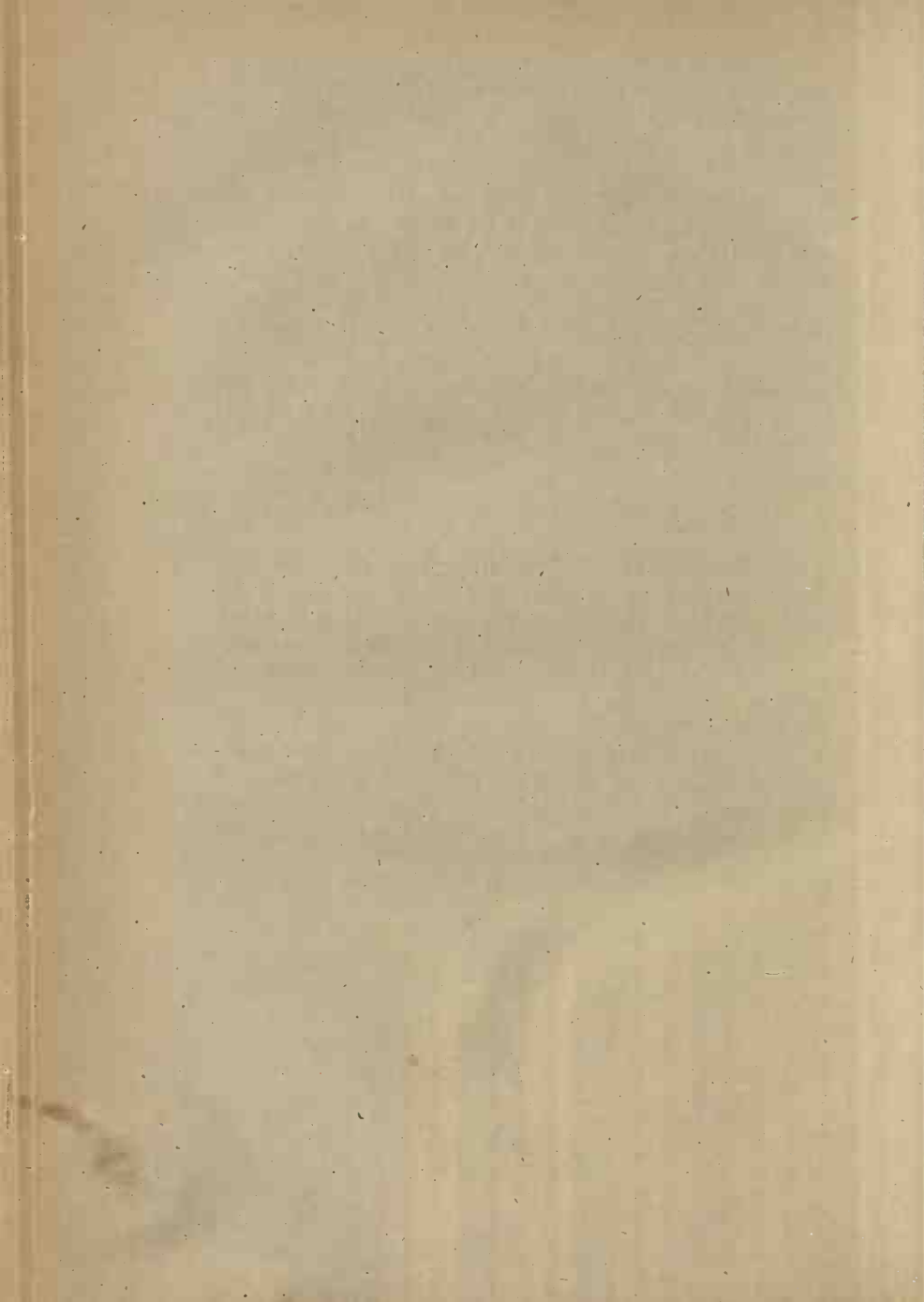
vede înaintând în rând ostășesc un mic corp de zece oameni întristați dar mândri. Erau cei „nouă din Vaslui și cu sergentul zece”, cari veneau să păzească sicriul celui care i-a cântat cu atâta răsunet. După ultima binecuvântare a bisericii, se auzi comanda militară: „Nouă din Vaslui și cu sergentul zece! Înainte! Ridicați!” Atunci cei zece au plecat steagul cel zdrențuit de glonțuri pe sicriul marelui bărbat, care a cântat cu bucurie vitejia ostașilor români, și ridicându-l, l-au coborât cu mâinile lor în îngustul mormânt. Această inspirațiune poetică venia dela Majestatea Voastră și este una din cele mai frumoase și mai patriotice poeme. Era ultima salutare ce trimetea țara, armata și Majestatea Voastră celui iubit și plâns de toți.

Sire,

Ați condus țara în grele timpuri la isbândă; i-ați făruit independența și din cele două țărișoare ați format tânărul regat român, glorios și respectat. Aceasta nu s'a putut dobândi decât prin mare stăruință și mare înțelepciune. Ele aparțin Maiestății Voastre, care ați fost în capul națiunii.

Să trăiți Maiestatea Voastră lungi ani încă ca cu aceeaș înțelepciune să conduceți țara; iar Moștenitorul Vostru să iea învățătură, ca să urmeze și el cu aceeaș stăruință și înțelepciune lucrarea cea mare a redesteptării și a înălțării Neamului Românesc!

IMBUNĂTĂȚIREA SOARTEI ȚĂRANILOR

În 1861, Domnitorul Cuza, în urma unei călătorii la Constantinopol, unde câștigase învoirea Porții, izbutește să aducă la îndeplinire uniunea definitivă a Munteniei și Moldovei, prin contopirea celor două guverne de la Iași și București și a ambelor adunări naționale.

În 24 Ianuarie (5 Februarie st. n.) 1862, adunările ambeor țări se întrunesc la București, ca primul parlament al României. Președinte al Consiliului de miniștri era Barbu Catargiu, șeful partidului conservator, om de o largă cultură și de o mare autoritate. Între primele chestiuni venite în discuția noului parlament a fost și chestiunea împroprietăririi țăranilor, pe care Comisia centrală din Focșani, (care avusese sarcina de a pregăti legislația comună a celor 2 țări), o lăsase în suspensie.

Suindu-se la tribuna Camerei, în ziua de 25 Maiu, 1862, Kogălniceanu rostește discursul de mai jos în contra conservatorilor latifundiați, cari pre'indeau să se lase libertatea de a contracta, atât proprietarilor stăpâni pe moștile lor cât și țăranilor stăpâni pe brațe lor. După ce face istoricul chestiunii, arătând dificultatea rezolvării ei, Kogălniceanu, întemeindu-se pe argumente istorice, dovedește că țăranii, lipiți pământului, sunt uzufructuarii (se bucură de recol'tă) țarinei pe care o muncesc de sute de ani și că deci emanciparea lor nu se poate înțelege de cât dându-li-se în stăpânire și petecul de pământ aservit hranei lor. Într'o splendidă perorație, răscolind sentimentul iubirei de țară, el caută să trezească în sufletul colegilor săi mila pentru țăranimea oropsită dar chemată să opere în vii'or pământu' patriei.

Introducere

greutatea

problemei.

Dacă în țară este o cestiune mare și grea, negreșit că este cestiunea ce astăzi ni se înfățișează spre deslegare: vreau să vorbesc de îmbunătățirea soartei țăranilor, de îmbunătățirea prin urmare a însăși temeliei naționalității noastre.

În adevăr, domnilor, nici o cestiune în hotărîrea ei nu reclamă mai mult patriotism, înțelepciune, dreptate și abnegațiune totodată, decât marea reformă ce suntem chemați de a face, reformă care a fost grea și în țările cele mai puternice și mai luminate ale Europei, reformă care astăzi prefăce condițiunile naționale și sociale din marele imperiu al Rusiei, reformă care și în Principate se urmărește fără succes de mai mult de un secol, reformă grea și spinoasă, a cărei soluțiune părinții ne-au lăsat-o ca o fatală moștenire. Da, domnilor, fa'ala moștenire! Căci când suntem chemați a deslega această cestiune, a săvârși această mare prefăcere în ideile noastre, în trebuințele noastre, în viața socială și economică a proprietarilor de moșii și a trei milioane de țărani? În mijlocul transformării noastre naționale și politice, în mijlocul luptelor de partidă, în timpul când tot ce este vechiu este căzut, când tot ce este nou nu are încă rădăcină, când Convențiunea, marea noastră revoluțiune, — da, domnilor. Convențiunea este o mare, o întreagă revoluțiune în țara noastră când, zic: această Convențiune este abia la întâiul period al punerii sale în lucrare, iată epoca când suntem chemați a hotărî și cestiunea socială!

Nu mă îndoiesc, domnilor, de patriotismul nimei; crez, domnilor, că toți câți suntem aci, din orice partid am fi, sub orice steag am fi adunați, toți vroim îmbunătățirea soartei fraților noștri, ridică-

rea țărănilor din starea înjosită în care se află; toți voim a da acestei cestiuni soluțiunea cea mai bună; căci toți, cel puțin așa crez eu, văd în această soluțiune însăși consolidarea naționalității române. Inșă, domnilor, pe lângă patriotism, avem oare și studiile pregătitoare, toate luminile trebuitoare, toată înțelepciunea cerută și mai ales acea ochire dreaptă, acea liniște de suflet, acel sânge rece, acel simț nepărtinitor, condițiuni neapărate ale legislatorilor, condițiuni fără de cari legile eșite din mâinile noastre; niciodată nu vor putea fi expresiunea echității și a nepărtinirii, niciodată nu vor putea îndestula legiunile interese ale țării, niciodată nu vor putea aduce în mijlocul nostru liniștea, pacea și fericirea generală!

Cât pentru mine, Domnilor, cu durere o spun, eu nu o cred!

Suntem în milocul luptei, lupta între trecut și între viitor, lupta între societatea veche și între societatea modernă; această stare de lucruri a făcut din toate cestiunile o armă de resbel. Cum dar și cestiunea rurală, de care sunt legate atâtea mari interese, să nu fi devenit și ea, în mâinile partidelor, o grozavă mașină de atac sau de apărare! Așa dar, nu când totul se agită, când nimica nu este stabil, când lupta este elementul până și al legislatorilor, nu în mijlocul unei așa mari fermentațiuni¹⁾, cestiunea rurală ar putea dobândi o soluțiune de dreptate, de pace, de înfrățire, și p în urmărire de consolidare a naționalității noastre.

Suntem mai presus de tot oameni; este dar cu neputință ca și noi să nu ne resimțim de impresiunile, de agitațiunile și de patimile din afară și dar în frica lui Dumnezeu o declar; mă tem, că în momentul de față nu am fi la înălțimea misiunii noastre.

Dacă această temere a mea este greșită, eu de

1) fermentațiune = fierbere.

mai nainte fac scuzele mele și aș fi prea norocit ca rezultatul să mă dovedească greșit.

Ce bucurie ar fi pentru mine, ce fericire ar fi pentru țară, ce frumoasă recomandățione ar fi pentru clasele inteligente și bogate ale României înaintea Europei, când am dovedi că suntem în stare de a lua în mânele noastre nobila inițiativă a acestei mari reforme sociale, și că capul și inima ne sunt atât de sus, în cât să fim capabil de a lăsa deoparte interesele individuale și a nu avea dinaintea ochilor noștri decât marele interes al României!

În asemenea caz soluțiunea ar fi și isprăvită.

Situația
creată de
Comisia
centrală.

A fost un corp politic, domnilor, care dacă s'ar fi pus cu tot dinadinsul, cu toată maturitatea, poate ar fi isbutit să pue Adunarea, să pue chiar țara în pozițiune de a hotărî cestiunea rurală, în cunoștință de cauză pregătită și luminată. Acest corp era Comisiunea Centrală²⁾. Departe de mine, domnilor, ideia sau cutezarea de a arunca asupra onorabililor membri ce au compus acest înalt corp, cea mai mică umbră de învinovățire, sau măcar de îndoială despre patriotism, râvna, ori capacitatea lor! Însă, să-mi fie iertat de a zice, că Comisiunea Centrală, compusă de reprezentanți a două puteri adesea în luptă³⁾, n'a știut în destul de a uita această deosebire a originii sale, că dar ea a urmat curentului a două opinii; că aceasta a făcut că și cestiunea rurală s'a tratat de dânsa ca o cestiune de partid, când ea nu trebuia a se trata decât ca o cestiune de utilitate publică!

Așa dar și în sânul Comisiunii Centrale s'au înființat două tabere: *apărătorii proprietarilor și apă-*

2) Vezi mai înainte p. 153 și urm.

3) proprietari și țărani.

rătorii țaranilor, când după opiniunea mea, Comisiunea Centrală, în această cestiune mai ales, nu trebuia să înfățișeze decât pe *apărătorii națiunii*. Și când o zic aceasta, sunt departe de a arunca vreun blam; mă mărginesc numai de a constata un fact, și, dacă mi-ar fi iertat de a arunca blam, acesta l-aș adresa partidului din care eu am onoare de a face parte.

Un partid, partidul conservator, în sânul Comisiunii Centrale și-a formulat ideile sale în cestiunea rurală; acest partid s'a înfățișat cu un anume proiect! Bun-rău, dar era un proiect! Celalt partid s'a mărginit numai de a critica și de a combate lucrarea pusă pe birou, fără a veni și din parte-i cu vreun alt proiect, bine așternut și bine lămurit. Și așa, când în sânul Comisiunii Centrale a venit ora votului, unii din onorabilii membri au fost nevoiți a admite, cu toate lipsurile sale, proiectul d-lor Arsache, Docan și Brăiloiu, pentru că acesta le înfățișă încă un ce pozitiv, când, cu durere o spui, *apărătorii țaranilor* n'au înfățișat decât discursuri, discursuri foarte bine simțite, foarte întemelte, dar cari netraducându-se în nici un proiect precis, nu înfățișau nimic practic în privirea rezolvării cestiunii. Și așa chiar țara a rămas în nedumerie asupra opiniunilor minorității; așa și Adunarea s'a pus în neputință de a se rosti între două socotințe traduse prin două proiecte.

Această atitudine negativă a liberalilor în sânul Comisiunii Centrale n'a avut dar alt rezultat, decât că a contribuit și mai mult la răspândirea a felurite bănueli asupra opiniunilor și a planurilor partidului, ce nu s'a unit cu proiectul majorității!

Ce bine ar fi rezultat însă și pentru Adunare și pentru țară, dacă astăzi, chemați de a ne rosti asupra unei cestiuni atât de grele, am fi avut dinaintea noastră două proiecte menite a deslega nodul!⁴⁾. Ce îngrijiri mai puține pentru proprietari, ce mângâiere pentru țărani, ce desmințire mai vederată a vorbelor deșerte; a cuvintelor seci, a învinovățirilor de comuniști, de socialiști, de mâncători de moșie, și câte alte imputări ce se aruncă asupra tuturor acestora, cari au nenorocirea de a nu îngenunchia înaintea proiectului de lege rurală elaborat de majoritatea Comisiunii Centrale!

Ce liniște pentru țară și ce înlăsnire în sfârșit s'ar fi făcut Adunării de a putea în conștiință de cauză și luminată despre proiectele și a unui partid și a celuilalt, de a putea, zic, rezolva cestiunea în deplina ei neatârnavare și cu toată maturitatea!

Însă aceasta din nenorocire nu este; Adunarea are dinaintea sa numai proiectul de lege rurală elaborat de majoritatea Comisiunii Centrale. Acest proiect este adoptat de secțiunile fostelor Adunări a Moldaviei și a Țării-Românești, și raportorii acelor Adunări sunt și raportorii Adunării României în această cestiune. Așa dar, proiectul Comisiunii Centrale, sprijinit de adeviziunea secțiunilor și de raporturile comisarilor, avem să-l studiem, avem să-l cercetăm, și apoi ori să-l adoptăm, ori să-l respingem.

Și acum, Domnilor, după ce am îndrăsnit a nu încuviința purtarea amicilor mei politici din sânul Comisiunii Centrale, dați-mi voie să mă exprim cu toată moderațiunea, cu toată deferința, dar totodată și cu toată sinceritatea și asupra proiectului majorității Comisiunii Centrale ce stă astăzi în discuțiune. Și pentru ca să fac aceasta, dați-mi voie, domnilor,

4) Aluzie la nodul gordian.

să mă întreb mai întâi dacă acest proiect este elaborat pe acele margine cari le-a cerut Convențiunea din 7 (19) August 1858? Și chiar din început și fără sfială, o zic că nu!

În adevăr, ce zice Convențiunea în privința acestei cestiuni?

Textul francez al articolului 46 din actul european zice: „Il sera procédé sans retard à la revision de la loi qui règle les rapports des propriétaires du sol avec les cultivateurs, en vue d'améliorer l'état des paysans”.

Traducerea românească a acestui articol, după edițiunea aprobată de comisiunea interimară din Moldavia, zice: „Se va procede fără întârziere la revizia legii care regulează raporturile între proprietarii de pământ cu lucrătorii, spre a îmbunătăți starea țăranilor”. Așa dar aceea ce rezultă, și din textul francez și din traducerea românească a Convențiunii, este că Comisiunea Centrală avea chemarea de a proiecta revizuirea legii ce regulează astăzi relațiunile dintre proprietari și dintre locuitori. Spre a putea dar bine statornici care este această chemare, urmează mai întâiu ca să ne lămurim ce înțelegem prin cuvântul *reviziune*. Aicea stă cestiunea. Să luăm dar vreunul din cele mai bune dicționare franceze, de exemplu pe acel al lui Bescherelles și să-l deschidem la litera R și la cuvântul *Revision*. Iată ce vom găsi: „*Revision*, action par laquelle on *revoit*, on examine de *nouveau*: la revision des lois”.

Să nu ne mulțumim cu atâta și să căutăm și la cuvântul *Revoir*; și iată ce vom găsi: „*Revoir*, voir de *nouveau*”.

Voiu acum să fim înțeleși și de onorabilii mei colegi cari nu știu carte... franțuzească.

„*Reviziune*”, după Bescherelles, însemnează fapta de a revedea, de a cerceta din nou.

„Revederea legilor”.

Revedere însemnează a vedea încă odată, a vedea cum s'ar zice de două ori!

Așa dar datoria ce Convențiunea din Paris ne impune este ca să vedem, ca să *vedem de două ori*, ca să cercetăm legea de astăzi, spre a veni la rezultatul dorit, la îmbunătățirea soartei țăranilor.

Incercări de îmbunătățire

Lucrarea de a revedea legele spre a ajunge la îmbunătățirea soartei țăranilor nu este un ce nou în țara noastră.

Înainte Convențiunii de Paris, am mai avut o altă convențiune: *Convențiunea dela Balta-Liman*.

Această urită convențiune încheită la 1849 zicea că: „*în ambele principate se va rândui câte o comisiune alcătuită de cei mai destoinici boieri și cunoscători în dreptate*”. Chemarea acestor Comisiuni era de a face reviziunea Reglementului Organic, și în deosebi a părții privitoare la drepturile și îndatoririle dintre proprietarii de moșii și dintre locuitori. Să vedem acum pe boierii rânduiți, dintre cari unii avem onoare de a-i avea pe băncile Adunării, de exemplu onorabilii domni Arsachi și Costin Ca'argiu, să vedem, zic, cum acești boieri și-au început și îndeplinit misiunea? Lucrările de atunci o dovedesc. În întâia ședință, dumnealor au încheiat protocolul⁵⁾ pentru întrunirea lor; apoi s'au întrebat ce au să revadă? să vază de două ori, să cerceteze?

Legea reglementară⁶⁾, și-au zis nobilii Comisari. S'au pus dar pe cititul legii reglementare. După aceasta au intrat în cercetarea articolelor din lege care, după părerea d-lor sale, se socotiau a fi împedicătoare îmbunătățirii stării țăranilor.

După multe și prelungitoare discuțiuni, dovadă

5) protocol = raport scris.

6) legea reglementară = regulamentul organic.

că boierii Comisari au luat în serios chemarea lor, d-lor și-au făcut raportul, propunând fiecare ce era de păstrat, ce era de schimbat, ce era de adăogat în legea reglementară. Aceste lucrări au fost supuse Domnilor Grigorie Ghica și Barbu Știrbei, cari le-au supus la încuviințarea Curților Suzerană și Protecție care, în aceste triste timpuri, își puseseră în buzunar autonomia Principatelor-Române; și iată cum, fără împreună-lucrare a Adunărilor generale, suspendate prin Convențiunea dela Balta-Liman, s'au născut așezămintele din 23 April'e 1851, menite de a îmbunătăți soarta țaranilor români.

Spre eterna onoare a lui Grigore Ghica, a bunului Domn, așezământul rural din Moldova a fost un pas înainte în îmbunătățirea soartei țaranilor, și mai ales în recunoașterea drepturilor lor seculare. În Țara-Românească, așezământul din 1851, lucrat sub frica revoluțiunii din 1848, a fost un pas înapoi. Drepturile țaranilor care ab antiquo⁷⁾, care până și prin Regulamentul Organic din 1832, cu mici deosebiri, erau unele și aceleași și în Țara Românească și în Moldavia, s'au declarat de nule. Țăranii din Țara-Românească din *locuitori* s'au prefăcut în *chiriași*; drept mângâiere momentană recunosc însă că li s'au împușinat câțimea muncii. Cu toată diversitatea teoriilor de *drept*, ce au prevezut la facerea așezămintelor rurale din Iași și din București, un fact însă a rămas statornic; acest fact este că și un așezământ și celalt au *respectat stăpânirea țaranilor pe legiuitele lor pogoane, sau fâlci*⁸⁾, au *respectat dreptul țaranilor de a locui și a se hrăni pe moșiile noastre!* Aceasta ne dovedește că comisiunile din 1850, bine, rău, s'au menținut în marginile mandatului ce le era încredințat prin Convențiunea dela

7) ab antiquo = din vechime.

8) fâlce, vechea măsură pentru suprafețe întrebuințată în Moldova. O fâlce avea 2880 stânjeni.

Balta-Liman, că ele au făcut *reviziunea*, iar nu *desființarea* legii reglementare.

Să vedem acum dacă și Comisiunea Centrală a fost tot așa de credincioasă întru de a îndeplini misiunea ce i s'au fost dat prin frumoasa și liberala Convențiune dela Paris? Să vedem cum ea a făcut *reviziunea legii rurale*?

Făcut-a ea oare, ca boierii Convențiunii dela Balta-Liman?

În cea d'întâi ședință avut-au legiuitorii dela Focșani, curiozitatea măcar de a vedea, de a citi *legile în vigoare*, pe care, după Convențiune, ei aveau datoria de a le revedea, de a le cerceta, și prin urmare de a le îmbunătăți? În neștiință, voit-au măcar să știe? Adresatu-s'au către Guvernele din Iași și din București, cu cerere de a li se arăta, de a li se comunica legile în vigoare, legile cari astăzi regulează relațiunile dintre proprietari și dintre locuitori? Odată primite, pusu-s'au legiuitorii a le vedea, și a le revedea, adică *a le vedea de două ori*, a le cerceta articol după articol, și apoi, ca boierii Comisari din 1850, a șterge unele articole, a preface pe altele, a adăoga altele, noue, și așa a veni la acea îmbunătățire făgăduită țăranilor de către Puterile Europei și pe cari negreșit că nu Guvernul și Parlamentul pământesc le vor împedeca sau nimicnici?

Comisiunea Centrală a urmat o procedură cu totul alta de aceea păzită de Comisiunile din 1850.

Proiectul de lege al Comisiunii Centrale este votat de opt membri, căci ceilalți opt membri ori au votat contra luării în considerațiune a lucrării comitetului, ori au fost absenți. Așa dăr o legiuire, de o asemenea mare importanță, nu a fost votată decât de jumătate din corpul legislativ dela Focșani. Această majoritate, deși a votat, însă n'a revăzut nici una din legile actuale. Ba, ce este mai curios, Moldovenii n'au cunoscut nimic din legea Țării-Românești, și

Muntenii n'au cunoscut nimic din legile Moldovei; și cu toate acestea și unii și alții au făcut o lege rurală, unică pentru ambele principate, lege rurală, care astăzi, domnilor, vi se înfățișează ca rezultatul acelei reviziuni cerute de Convențiune și jîntitoare de a îmbunătăți soarta a trei milioane de Români.

Domnia-voastră, domnilor, nu veți crede un asemenea fapt. D-voastră, țara, Europa, ați fi în tot dreptul de a-mi imputa că clevetesc lucrările Comisiunii Centrale, sprijinind că ea a făcut reviziunea legilor în vigoare, fără măcar a le citi, ba chiar fără măcar a le vedea, sau a le cunoaște! Din nenorocire, Domnilor, faptul este întocmai precum am onoare a vi-l spune; și însuși protocoalele Comisiunii Centrale vă vor dovedi tot adevărul, tot golul adevăr.

Convențiunea reclamă îmbunătățirea soartei țăranilor. Deducțiunea logică din aceste cuvinte este că, de vreme ce soarta lor se cuvine a fi îmbunătățită, ea, prin urmare, în timpul de față, nu este bună; căci, de ar fi de tot bună, n'ar mai trebui a fi îmbunătățită. Comisiunea Centrală, neputând tăgădui acest rău, Moldovenii au căutat a-l imputa legii din Țara Românească, și Muntenii s'au silit să-l arunce în sarcina legii din Moldova. Nimic, Domnilor, nu este mai instructiv, mai caracteristic, dar totodată și mai trist decât discuțiunea ce s'a stârnit în sânul Comisiunii Centrale asupra întrebării cine din Moldoveni sau din Munteni erau împilătorii țăranilor.

Dați-mi voie, domnilor, să vă citesc însuși dialogul urmat între onor. Comisari, scos din protocolul XL, ședința din 28 Iulie 1860.

Se trata de dijma, ce după așezământul din 1851, locuitorii din Țara Românească sunt încă datori a da proprietarilor.

Domnul Nicu Catargiu, luând cuvântul zice: „Nu-mi era cunoscut, domnilor, că aceea ce numiți D-voastră în Valahia *dijmă din acele legu.uite*, se mai conservă, când la noi ea este abrogată încă din anul 1851. Acum cred că ar fi vreme să se facă această ușurare și locuitorilor din Valahia; și pentru a ajunge la scopul acesta, eu cred că voi avea concursul chiar a aceloră din d-ni membri, cari au manifestat mai puțină simpatie pentru proiectul de față”.

La aceasta vine de răspunde onor. domn Brăiloiu, spre apărarea așezământului muntenesc și spre învinovățirea așezământului moldovenesc.

„D-voastră, întâmpină domnul Brăiloiu domnului Catargiu, ați exprimat o părere în care stăruiți; dacă legea Moldovei ar fi întocmai ca a Țării Românești, încât lucrul care îl dă săteanul în Țara Românească, *drept chiria* pământului, să se potrivească cu acela din Moldova, aș cere și însumi să se desfășoare și la noi dijma. În Moldova, deși lucrul este numai de 12 zile, însă în fapte este de *șaptezeci zile* și nu este nici o comparațiune între ambele legiuri... Cuvântul de uniicare, nu-și poate avea locul în cazul ce se discută, căci ar trebui sau să contopim într'o lege uniformă pe aceea a Moldovei cu a Țării Românești, sau să adoptăm una din ele, spre a o aplica la amândouă”.

D. D. Docan și Catargiu protestă că n'au știut că există dijmă în Țara Românească.

La acestea d. Teodor Brătianu întâmpină și cu drept cuvânt; „Lucrul ce fac locuitorii Țării Românești, și cu toată dijma ce dau, este mult mai ușor pentru ei decât la Moldova, fără dijmă”.

În ajutorul onor. d. Teodor Brătianu vine onor. d. Arsachi, autorul principal al așezământului muntenesc din 1851. Iată ce zice d-lui: „Când s'a făcut legiuirea la anul 1851, am avut onoarea a fi și eu membru al Comisiei ce a fost însărcinată cu

această lucrare. Cu această ocaziune, am fost făcut calculul matematic cu toate detaliurile de pământul ce primesc și de munca ce fac cultivatorii atât în Țara Românească cât și în Moldova, unde se vede deslușit diferența ce există în favoarea celor dintâi..” Apoi adaogă d. Arsachi: „De voiți unificarea, Domnilor, ea nu se face prin desființarea dijmei, care în Țara Românească se ia în natură, iar în Moldova intră în totalul muncii ce face cultivatorul. Dacă voiți unificarea, primiți și în Moldova legiuirea noastră din 1851, și vă încredințez că aceasta numai va fi o mare îmbunătățire a soartei cultivatorului în Moldova”.

Cum vedeți, Domnilor, eu nu vă citez decât dialogul dintre membrii conservatori cari au votat pentru adoptarea proiectului, căci *stângacii* sau *liberalii*, de permiteți această expresiune, acei ce au votat *contra*, nici nu au luat parte la acest dialog însemnat în toată puterea cuvântului. În mijlocul discuțiunii, intervine și raportorul comitetului însărcinat cu elaborarea proiectului de lege ce vă stă în mână.

Acesta era onor. d. Ion Docan. D-sa a apărut proiectul de lege cu multă căldură, totuși însă nu s'a putut opri de a nu face câteva mărturisiri foarte naive, și de cari îmi permit de a vă da chiar acum o probă:

Iată ce zice d. raportor:

„Mărturisesc că eu unul, neavând cunoștința de așezămintele Valahiei, nici că am gândit cum că sătenii de acolo ar fi dând încă dijmă. Adesea am cerut a ni se da așezământul Țării Românești, privitor la relațiunile dintre locuitori și dintre proprietari, cari însă făgăduindu-mi-se de azi pe mâine, până la sfârșit nu l-am căpătat și cu acest chip numai mi-a scăpat din vedere dijma, care nădăjduiesc însă că comisiunea în unanimitate o va desființa,

Domnul Nicu Catargiu, luând cuvântul zice: „Nu-mi era cunoscut, domnilor, că aceea ce numiți D-voastră în Valahia *dijmă din acele legu.uite*, se mai conservă, când la noi ea este abrogată încă din anul 1851. Acum cred că ar fi vreme să se facă această ușurare și locuitorilor din Valahia; și pentru a ajunge la scopul acesta, eu cred că voi avea concursul chiar a acelora din d-nii membri, cari au manifestat mai puțină simpatie pentru proiectul de față”.

La aceasta vine de răspunde onor. domn Brăiloiu, spre apărarea așezământului muntenesc și spre învinovățirea așezământului moldovenesc.

„D-voastră, întâmpină domnul Brăiloiu domnului Catargiu, ați exprimat o părere în care stăruieți; dacă legea Moldovei ar fi întocmai ca a Țării Românești, încât lucrul care îl dă săteanul în Țara Românească, *drept chiria* pământului, să se potrivească cu acela din Moldova, aș cere și însumi să se desființeze și la noi dijmă. În Moldova, deși lucrul este numai de 12 zile, însă în fapte este de *șaptezeci zile* și nu este nici o comparațiune între ambele legiuri... Cuvântul de uniicare, nu-și poate avea locul în cazul ce se discută, căci ar trebui sau să contopim într'o lege uniformă pe aceea a Moldovei cu a Țării Românești, sau să adoptăm una din ele, spre a o aplica la amândouă”.

D. D. Docan și Catargiu protestă că n'au știut că există dijmă în Țara Românească.

La acestea d. Teodor Brătianu întâmpină și cu drept cuvânt; „Lucrul ce fac locuitorii Țării Românești, și cu toată dijmă ce dau, este mult mai ușor pentru ei decât la Moldova, fără dijmă”.

În ajutorul onor. d. Teodor Brătianu vine onor. d. Arsachi, autorul principal al așezământului muntenesc din 1851. Iată ce zice d-lui: „Când s'a făcut legiuirea la anul 1851, am avut onoarea a fi și eu membru al Comisiei ce a fost însărcinată cu

această lucrare. Cu această ocaziune, am fost făcut calculul matematic cu toate detaliurile de pământul ce primesc și de munca ce fac cultivatorii atât în Țara Românească cât și în Moldova, unde se vede deslușit diferența ce există în favoarea celor dintâi..." Apoi adaogă d. Arsachi: „De voiți unificarea, Domnilor, ea nu se face prin desființarea dijmei, care în Țara Românească se ia în natură, iar în Moldova intră în totalul muncii ce face cultivatorul. Dacă voiți unificarea, primiți și în Moldova legiuirea noastră din 1851, și vă încredințez că aceasta numai va fi o mare îmbunătățire a soartei cultivatorului în Moldova”.

Cum vedeți, Domnilor, eu nu vă citez decât dialogul dintre membrii conservatori cari au votat pentru adoptarea proiectului, căci *stângacii* sau *liberalii*, de permiteți această expresiune, acei ce au votat *contra*, nici nu au luat parte la acest dialog însemnat în toată puterea cuvântului. În mijlocul discuțiunii, intervine și raportorul comitetului însărcinat cu elaborarea proiectului de lege ce vă stă în mână.

Acesta era onor. d. Ion Docan. D-sa a apărut proiectul de lege cu multă căldură, totuși însă nu s'a putut opri de a nu face câteva mărturisiri foarte naive, și de cari îmi permit de a vă da chiar acum o probă:

Iată ce zice d. raportor:

„Mărturisesc că eu unul, neavând cunoștință de așezămintele Valahiei, nici că am gândit cum că sătenii de acolo ar fi dând încă dijma. Adesea am cerut a ni se da așezământul Țării Românești, priutor la relațiunile dintre locuitori și dintre proprietari, cari însă făgăduindu-mi-se de azi pe mâine, până la sfârșit nu l-am căpătat și cu acest chip numai mi-a scăpat din vedere dijma, care nădăjduiesc însă că comisiunea în unanimitate o va desființa,

nemai fiind de veacul nostru, nici chiar în interesul proprietății”.

Mai apoi adaogă tot onor. d. Ion Docan:

„Mai înainte, având cuvântul, începui prin a mărturisi că deși am luat parte activă în toate lucrările comitetului, nu am avut însă cunoștința despre așezământul Valahiei, pe care neavându-l sub ochi, a trebuit să mă raportez la cele ce mi se spuneau”.

Onor. D. Brăiloiu, deși fiind tot în aceeași cunoștință în cece privește așezământul din Moldavia a vrut să arate că-l știa pe de rost; zisele domniei sale însă dovedesc că pe atunci d-sa era într-o deplină neștiință despre condițiile rurale ale Moldovei, arătând că cultivatorii de acolo ar fi îndatorați de a da lucrul în zile, când noi, cel puțin deputații acei de peste Milcov, știm că sătenii noștri sunt chemați a lucra nu zile, ci anume prăjini de prășilă, de seceră, de coasă.

Dialogul ce am avut onoarea a vă cita merită domnilor mei, toată atențiunea dumneavoastră; el ne arată grăbirea și, permiteți-mi de a zice și ușurința ce a preșezut la facerea unui proiect de lege, dela care atârnă soarta a unui întreg popor. Ce poate fi mai instructiv decât de a vedea ne însuși raportorul Comitetului care vine și, în fața Comisiunii Centrale și a țării, mărturisește că din legile în vigoare, legea a unuia din Principatele-Unite, a Țării-Românești, n'a știut-o, n'a cunoscut-o că neconținut a cerut-o, că nu i s'a dat, că dar a trebuit a se raporta la cele ce i se spuneau, și cu toate acestea d. raportator a susținut că a urmat Convențiunii, că a făcut reviziunea legilor în vigoare, a legilor pe cari nu le-a avut sub ochi și despre cari a trebuit să se raporteze la alții, *la cele ce i se spuneau*.

Dacă raportatorul Comitetului, până în momen-

tul votului, a cunoscut atât de puțin legile ce era elmat a le revede, cu greu am putea crede că și ceilalți onor. membri le-au cunoscut mai bine; și aceasta prin bunul cuvânt că din propriile protocoale ale Comisiunii Centrale rezulta că nici așezămintele rurale ale Moldovei, nici acele ale Țării-Românești nu au fost la dispozițiunea Comisiunii Centrale. Și cu toate acestea opt comisari, neștiind unii nimic despre legile din Moldova, și alții iară nimic despre legile Valahiei, au făcut reviziunea acestor legi, și rezultatul acestei neauzite, nepilduite și deșențate reviziuni, ne este astăzi supus spre aprobare!

Insecțiunile fostelor

Camere din Iași

și București.

Să vedem acum, dacă greșeala, dacă meteahna convențională comisă de Comisiunea Centrală s'a îndreptat măcar de secțiunile fostelor camere

din Iași și din București.

Să vedem dacă secțiunile ce au fost însărcinate cu cercetarea proiectului Comisiunii Centrale au știut, au văzut, au cercetat așezemintele actuale.

Secțiunea Adunării din București și raportoriul ei nu menționează odată măcar că ar fi avut dinainte-le legiurile din Moldova. Și aceasta se dovedește și mai mult prin faptul că așezământul din 1851 al Domnului Grigorie Ghica abia în trecutele luni s'a tipărit aici și ni s'a comunicat, adică un an după lucrarea secțiunilor fostelor Adunări separate.

Tot așa a fost și cu secțiunea Adunării din Iași. În anul trecut, când proiectul Comisiunii Centrale se cerceta în secțiune, onorabilul domn Cracte a cerut în ședință publică a Adunării de a se tipări și împărți deputaților așezământul Domnului Barbu Știrbeiu din 1851, întemeindu-se pe cuvântul

că cum Adunarea Moldovei ar face reviziunea unei legi înainte de a o cunoaște?

Adunarea a încuviințat acea propunere, și Guvernul a aderat la ea. Însă s'a întâmplat ca cerearea d-lui Cracte să rămâie neîndeplinită. Secțiunea a făcut reviziunea legii rurale din Valahia fără a o cunoaște. Aceasta rezultă din chiar lucrarea raportorului, onorabilul domn Grigorie Costache Iepureanu.

Dar ce este mai curios, este că secțiunea din Iași, în raportul ei, n'a avut în vedere, n'a cercetat nici măcar legiuirile rurale din Moldavia, în completul lor. Cel puțin, nici lucrările secțiunii, nici raportul nu ne spun nimic *de legea muntelui* votată de Adunarea obștească din Moldova și întărită de Domnul Mihail Sturdza în anul 1844, legiuire care încă de atunci a desființat în mare parte *boierescul* la toate satele de munte, proclamând vatra satului de nesupusă la nici o plată, și îndrituind pe locuitori ca în loc de boieresc să plătească proprietarilor de moșie o dare bănească anuală, *hotărâtă odată pentru totdeauna*, adică 98 lei cursul Moldovei. Asemenea secțiunea nu zice nimica despre soarta locuitorilor așezați pe moșiile răzășești (moșnenii) nealese, soartă care este regulată în special prin anume paragraf din regulament și din așezământul anului 1851. Asemenea onorabilul d. Grigorie Costache nu menționează măcar în treacăt legiuirea în vigoare din districtele de peste Prut, Cahul și Ismail. Aceste districte au o legiuire deosebită, cea a Basarabiei, Contractul normal din 1846, întărit de imperatorul Rusiei Nicolae I, și care, la înapoierea Basarabiei-de-jos către Moldova, nu s'a oborît până acum prin nici o altă legiuire.

Ca proprietar mare din districtul Cahul, D-sa ar fi trebuit însă să cunoască mai în special această legiuire. În adevăr, D-sa, a doua zi după înapoierea

Basarabici, s'a socotit în dreptate de a oborî însuși această legiuire de pe moșiile sale, precum și învoielile ce pe puterea acei legiuri închiasă cu locuitorii săi. Inșă aceasta nu ar fi trebuit să-l împiedice pe d-lui, ca măcar ca om public, ca raportor, să ne zică un cuvânt de această legiuire. Intâmplându-se de a avea un exemplar a acestei legiuri, îmi permit de a o pune aici la dispozițiunea d-voastră spre a o avea măcar noi în vedere la reviziunea legilor rurale. (*D. Kogălniceanu depune la biuroa acel exemplar*).

Cum vedeți, Domnilor, nu mai puțin decât cinci așezăminte regulează astăzi relațiunile dintre proprietarii de moșii și dintre locuitorii lor. Iată-le:

1. Așezământul din 1851, al Domnului Barbu Știrbei, pentru Valachia.

2. Așezământul din 1851, al Domnului Grigore Ghica, pentru moșiile de câmp din Moldavia.

3. § 36 din acelaș așezământ pentru locuitorii așezați pe moșii răzășești nealese.

4. Legiuirea Domnului Mihail Sturdza din 1844 pentru locuitorii de munte din Moldavia.

5. Contractul normal din 1846, pentru moșiile de peste Prut, din districtele Cahul și Ismail.

Aceste cinci așezăminte, nu în special, dar nici în întregul lor, nu s'au cercetat nici de către Comisiunea Centrală, nici de către secțiunile fostelor adunări separate. Cercetarea lor n'a trecut nici prin secțiunile Adunării întrunite. Și cu toate acestea, iată-ne chemați, prin o trăsătură de condei, a șterge, a desființa cinci legiuri, fiecare rezultatul și urmarea a multor legiuri de mai înainte, întemeiate pe o ispită de seculi, desființând drepturi și interese cele mai mari, cele mai sfinte ale unei țări, căci privesc pe deoparte însuși locașul și hrana țărănimii românești, iar pe de alta și însuși viitorul proprietății fonciare.

Ei bine, Domnilor, având în vedere cele urmate în sânul Comisiunii Centrale și a secțiunilor Adunărilor separate pe cari se pare că vroim a le îmbunătăți, fără ca cesiunea după regulamentul nostru să se fi cercetat mai întâi prin toate secțiunile Adunării îmi permit de a vă face întrebarea: Aceasta este *reviziunea* legilor ce ne-a cerut Convențiunea de Paris, spre a ajunge la îmbunătățirea soartei țărănilor?

În toate procesele civile și criminale, cea întâi datorie a judecătorului, înainte de a da o hotărîre, este ca să citească dosarul, ca să ia cunoștința de dovezile *pentru și contra*, ca să asculte pe împričniți și pe martori.

Ce ați zice, Domnilor mei, când în unul din procesele d-voastră de hotărîre sau de fond ați vedea că tribunalul își dă hotărîrea începând mai întâi prin a da deoparte dosariul, neprimind a se citi dovezile d-voastră, și nelăsându-vă nici d-voastră, nici avocatul d-v. dreptul de a expune cursul pricinii?

Ce opiniune ați avea d-voastră de un asemenea tribunal.

Ce opiniune ați avea d-voastră de Curtea criminală când a-ți afla că ea osândește pe vre-un dat în judecată fără a-i citi actul de acuzațiune, fără a-i asculta apărarea, fără a-l chema înaintea sa, fără a-i primi marturi și dovezile de desvinovățire? Sunt sigur, Domnilor, că fiecare din d-voastră ar fi indignat de o asemenea procedură, și ar sprijini în gura mare: că în asemenea împregiurări, că cu asemenea vițiuni de forme, tristă, crudă dreptate ar fi aceea dată de asemenea tribunale.

Și Adunarea României este astăzi chemată de a hotărî un proces, un proces care, după expresiunea reprezentanților Puterilor garante, întruniți în București în anul 1857, este procesul cel mai mare, cel mai important, ce de două secole se tratează în

Principate: *Procesul dintre proprietate și dintre țărani.*

Cum Comisiunea Centrală, cum secțiunile fostelor Adunări separate au cercetat și au hotărît acest proces? O știți din cele de mai sus. Necetind dosarul cauzei, neavând sub ochi legile în materie, mărturisind că nu cunosc, că n'au avut sub ochi legile în vigoare, că nu știau decât din *spuse* o parte din drepturile și îndatoririle impricinaților, neîntrebând și neascultând decât o singură parte; căci cealaltă parte era ținută *afară*, și nota-bene, că partea întrebată și ascultată, era totodată și partea hotărîtoare! Impricinați și judecători totodată.

Domnilor, de mai mult de cinci ani și în sânul Comisiunii Centrale și în Adunările separate, și în această Adunare întrunită a României, auzim neconținut vorbindu-se de guvernul constituțional, de formele și uzurile regimului parlamentar. Desvoltătorii libertăților publice neconținut și cu drept cuvânt ne citează Belgia și Anglia ca modelele ce trebuie să le avem în vedere.

Ei bine, Domnilor, ia să vedem cum se petrec lucrurile în Belgia și în Anglia, când se atinge de a se modifica o lege veche, sau de a se face o lege nouă, oricât de neînsemnată ea ar fi!

În Engiltera, domnilor, înainte de a se spori dărrile cu un singur sheling⁹⁾, ba chiar cu o fracțiune de sheling, înainte de a se schimba o iotă¹⁰⁾ din legea vămilor, sau aceea a industriei, sau a legii săracilor, toată țara se acopere de comi ete, de comisiuni cercetătoare, de meetinguri, de magistrați sau agenți, însărcinați de a întreba pe interesați, de a afla toate motivele, pentru sau contra măsurii pro-

9) Sheling sau mai exact shil'ing = monedă engleză de argint care valorează 6.20 franci cu.

10) iotă = numele unei litere grecești: a nu schimba o iotă = a nu schimba nimic.

puse. Toate protocoalele, toate raporturile, toate rezultatele dobândite se tipăresc spre a se da în critica presei și a opiniei publice; și apoi toate acestea criticate, sprijinite sau combătute de glasul lui Dumnezeu¹¹⁾, adică de poporul Marii Britanie, se comunică Parlamentului carele, în fine, în întregă cunoștință de cauză, judecă și hotărăște ca însuși Dumnezeu, adică: *drept și nepărtinitor!*

Și astfel se face că numai legea, care s'a votat de reprezentanții liberei Anglitere, nu se poate zice că nu este expresiunea adevăratei voințe și a adevăratelor interese ale națiunii.

În România, care însă aspiră a ocupa un loc între națiunile libere și constituționale ale Europei, nimic din cele ce se fac în Anglia, în Belgia, în Italia, nu s'au făcut; și încă la ce ocaziune? La ocaziunea reformei celei mai grele, celei mai esențiale, celei mai vitale: cestiunea proprietății, cestiunea țărănilor, într'alte cuvinte însăși cestiunea naționalității române!

Noi n'am făcut nimica din cele măcar ce în asemenea ocaziune s'a făcut de curând în Rusia.

În marele imperiu al Slavilor, nu există nici constituțiune, nici parlament, nici miniștri răspunzători. Există un împărat; el este singurul stăpânitor, el este autocratorul tutulor Rusielor. Din un singur cuvânt, el ar fi putut în imperiul său hotări cestiunea proprietății. Cu toate acestea, Alexandru II, înainte de a opera marea reformă, care va pune numele lui în istoria neamurilor alături cu numele celor mai mari binefăcători ai omenirii, celor mai liberali suverani cari vreodată au ocupat tronurile lumii, Alexandru II, a voit să studieze cestiunea să consulte toate interesele, să asculte ambele părți.

11) aluzie la dictonul latin: *Vox populi, Vox Dei*, glasul popoului; glasul lui Dumnezeu.

El a instituit comitete în toate provinciile, a trimis funcționari în toate satele, a făcut o adevărată anchetă, care n'a ținut mai puțin decât trei ani de zile.

Lucrările acestor comitete formează o întregă arhivă; ele s'au supus deliberațiunilor unui comitet central, care a așternut în deosebite regulamente bazele marelui reforme, și apoi, după îndeplinirea acestor studii conștiincioase, a eșit și manifestul lui Alexandru II, care dă *libertate și pământ* la 25 de milioane de Ruși!

Și noi, Românii, ce am făcut? Opt membrii ai Comisiunii Centrale, oricât de inteligenți au fost și sunt, însă din nenorocire, ca oameni supuși și erorii, au luat asupra-și, fără studiu, fără anchete, fără a avea sub ochi măcar legile în ființă, retrași într'un mic oraș, departe de orice centru al opiniunii publice și chiar al guvernului, închiși între patru pereți, au luat, zic, asupra-și greaua răspundere de a așterne bazele marii reforme și, prin câ'eva pagine de scrisoare, sub nume de revizuire, au ș'ers, au desființat o stare de lucruri seculară.

Domnilor, orice cuvinte, cele mai energice, cele mai elocvente, cele mai sfâșietoare, nu sunt în stare de a descrie, ca simplă narațiune a faptelor, tot *neconstituționalismul* urmării Comisiunii Centrale în această *cestiune* vitală pentru România. M'am mângânit în expresiunea de *neconstituționalism*, pentru că respectul ce fiecare cetățean trebuie să poarte Corpurilor Legiuitoare, chiar când ele sunt desființate, îmi impune datoria moderațiunii. Dar acest respect tot nu va opri inima mea de a bate, nu va opri gura mea de a protesta înaintea d-v. despre o lucrare făcută cu totul afară din marginile prescise de actul constitutiv al Principatelor-Unite!

Acestaș respect nu va opri glasul țării de a se rădica către D-v. și de a reclama contra votului dat de Comisiunea Centrală în 28 Iulie 1860! Nu

va opri trei milioane de țărani de a întinde mâinile către Domn și către Parlament, către Domnia-voastră, *legalii* reprezentanți ai țării și prin urmare și ai lor, și de a vă zice: că Comisiunea Centrală, acest înalt corp politic întemeiat de șapte suverani pentru a fi păstrătorul și apărătorul drepturilor și libertăților națiunii române, acest corp legislativ chemat de a așterne bazele îmbunătățirii soartei țăranilor, prin proiectul său de lege rurală, îi isgonește din *bucătica de pământ* ce le-o recunoscuse până și așezământecele din 1851, făcute fără împreună lucrare a reprezentățiunii naționale, și promulgate de Sultanul Otomanilor, și așa osândește la lipsă și la sărăcie și în curând și la proletariat trei milioane de țărani. Și aceasta s'a făcut fără măcar a li se cerceta drepturile și îndatoririle izvorite din legile actuale; într'alte cuvinte, *ei s'au osândit cu dreptatea în sân!*

Dar dela lucrările din 1861 ale secțiilor separate, făcut-am măcar acum vreo îndreptare? Dar de când Adunările separate s'au întrunit în Parlamentul României, cesțiunea studiatu-s'a mai bine? Trimisus'a proiectul prin secțiuni, potrivit regulamentului nostru? Nu! Noi avem numai lucrarea secțiunilor Adunărilor desființate; și avem *lucru curios*, și doi raportori! Și nu gândim că în Parlamentul României sunt cel puțin o a treia parte de deputați cari n'au figurat în Adunările separate, când cesțiunea rurală venise pe tapet; și astăzi toți, toți, nestudiind cesțiunea prin secțiuni, suntem pentru a vota, siliți a ne mărgini numai în studiul onorabililor raportori ai desființatelor adunări! Cum, domnilor, la facerea reglementului nostru, cu toții am recunoscut că modul uzitat de desființatele Adunări de a se încredința cercetarea proiectelor numai unei secțiuni ad-hoc era vițios, că nu înfățișa îndestulă garanție pentru studiarea cu maturitate a cesțiunilor, cu toții

apoi am hotărît că în Parlamentul României toate proiectele, toate propunerile, cele mai nînsemnate chiar urmau să se trimită la toate secțiunile Adunării, spre a se studia prealabil de toți deputații; și tocmai cestiunea rurală, această cestiune vitală a țării noastre, noi voim să o hotărîm fără nici o cercetare în secțiuni, fără raportul comitetului delegaților, într'alte cuvînte în chipul cel mai contrar regulamentului Adunării, în chipul cel mai opus unei conștiințioase cercetări! Și așa, domnilor, noi am discuta și am încuviința fără prealabilă cercetare un proiect de lege, dela a căruia bună sau rea chibzuire atărnă în mare parte viitorul țării noastre!

Țăranul
uzufructuar al
pămîntului.

Dar fie și așa; să facem în ședința plenară și publică aceea ce n'am făcut în secțiuni; să ne punem dar a studia legiuirile pe care suntem chemați a le vedea. Prin urmare, să ne punem a cerceta, a vedea ce drepturi și ce datorii rezultă din aceste legiuri și pentru proprietarii de moșii și pentru locuitorii de pe dînsele. Nu vă supărați, domnilor, că zic drepturi *pentru locuitori*. Acest cuvânt este scris în fruntea titlurilor legiuirilor noastre. In zadar am protesta în contra acestui cuvânt. El este! Dreptul există! Țăranii nu sunt proletari, nu sunt salariați, nu sunt *simpli chiriași*, pe moșiile noastre. Ei au dreptul de a locui, de a se hrăni pe moșiile noastre. Ei sunt uzufructuari pe anume cătîmi de pămînt hotărîte de lege; și isgonindu-i în totul sau chiar și în parte de pe aceste pămînturi lucrate de ei de sute de ani, stropite și rodite cu sudoarea, ba chiar adesea și cu sîngele lor, am face cea mai mare strîmbătate a secolului, o strîmbătate și mai mare decît aceea, cînd populațiunea rurală s'a fost redus la robia rumâniei sau a *vecinătății*.

În zadar, la auzul acestor cuvinte, unii îmi vor striga: *comunism, socialism* și Dumnezeu știe încă ce! Comunism! El nu există decât în imaginațiunea acelor care sunt surzi la glasul dreptului și al naționalității, cari sunt orbi în fața reformei ce s'au făcut în toate țările unde proprietatea este cea mai sacră, în Franța, în Germania și sub proprii noștri ochi în Austria și în Rusia.

Socialism; dacă socialism este, el nu există decât în înseși legile noastre de astăzi, care asigurază țăranilor *le droit au travail*, dreptul la muncă *dreptul de a locui și a se hrăni pe moșiile noastre*.

Zicând aceste cuvinte, departe de mine ideea, departe de mine îndrăsneala de a voi a jicni sântul și mântuitorul principiu al proprietății. Să se știe bine, să se auză pretutindeni că și noi iubim și respectăm *proprietatea* și noi o privim ca temelie societății, ca agentul cel mai puternic al civilizațiunii și al întăririi naționalității, și noi dar vom apăra-o, când ea va fi atacată.

Însă, precum respectăm proprietatea, tot așa trebuie să respectăm și adevărul pe care ni-l arată istoria, adevărul că felul, că exercițiul, că marginile proprietății funciare au variat pururea după secol, după țări și după legi.

Au în Transilvania nu există proprietate? Au în Bulgaria nu este asemenea proprietate? Ei bine, este ea una și aceeași în ambele țări? Au proprietate, în Austria și în Rusia, înaintea marii reforme a emancipării țăranilor, era ea tot aceeași cum ea este astăzi după rezolvarea cestiunii urale?

Un mare împărat, un binefăcător al omenirii Alexandru II, în manifestul său despre emanciparea țăranilor ruși, zice într'un chip categoric: „Drepturile proprietarilor au fost până acum foarte întinse și foarte imperfect *definite de lege, la care au ținut loc tradițiunea, obiceiul și bunul plac al proprietarilor*”.

Când împăratul rusesc a definit felul proprietății în Rusia, el, prin aceleași cuvinte, făcea și definiunea proprietății în România.

Așa dar, fără a pune în îndoială că fiecare din noi n'ar fi proprietarul, n'ar fi stăpânul moșiei sale moștenite, sau cumpărate, sprijin că această proprietate teritorială a noastră este mărginită, este supusă la legi, la condițiuni altele, decât acele la cari este supusă proprietatea în Occidentul Europei. Și când zic aceasta, domnilor, nu zic nimic dela mine. Toate legiuirile din Principatele Române, vechi și nouă, ne arată acest adevăr în chipul cel mai vederat. Să cercetăm ce drept ne dau titlurile noastre de proprietate, voiesc a zice hrisoavele de dănuire¹²⁾ sau de întărire ale vechilor Domni? „A lua din zece una din câmp, din fânețe, din pomet, din pădure”, etc.

Iată, domnilor, drepturile noastre de proprietari, după chiar acturile noastre. Și iarăși după propriile aceste acturi fiecare locuitor, de ori și unde era, avea până la legile rurale din secolul trecut, dreptul de a ara, de a cosi cât ar fi voit pe moșiile noastre, dând numai dijmă¹³⁾. Iată ce zice hrisovul din 28 Decembrie 1794 al Domnului Mihail Șuțiu:

„Când locuitorilor dela un sat nu le va fi îndestul moșia aceea unde șed, ca să are în destul și să facă fâneță, dator să fie vornicelul satului, să meargă să se arate la ispravnicii ținutului și ispravnicii, făcând cercetare, de se vor încredința cum că cu adevărat nu au loc în destul pe moșia unde șed de arat și de fâneță, să caute pe alte moșii, cari se mărginesc, și prin știința stăpânului acelei moșii, să le dea o bucată de loc deoparte, cât le va fi în destul pentru trebuința lor, unde să nu

12) hrisov de dănuire = act domnesc pentru dăruirea unei moșii.

13) dijmă = a zecea parte, din recoltă dată proprietarului.

facă stricăciune și pagubă stăpânului moșiei și să-i puie să are unul lângă altul, și să le ia stăpânul moșiei numai dijma, iar cu clacă sau cu altele să nu-i supere, și pământurile ce le vor ara locuitorii atât pe moșiea unde șed, cât și pe locul ce li se va da pe moșiea megieșă, luându-și stăpânul moșiei dijma obicinuită, *să nu fie volnic* a le lua pământul până când nu-l vor lăsa ei singuri de vechiu etc. Iar când vor vedea pe vreun stăpân al moșiei îndărătnic și nu va voi să le dea loc de arat, pe unul ca acela, ori de ce stare va fi, să nu-l îngăduiască, ci să-l facă să înțeleagă a le da locul de arat, cum și de cosit”.

Ei bine, domnilor, în față cu aceste hrisoave și cu multe altele, putem noi sprijini că în Principate proprietatea fonciară seamănă cu proprietatea occidentală, cu proprietatea absolută? Cât pentru clacă, ea nu este nicidecum un drit al proprietății izvorîtor din acturile de dănuire. Claca și la noi, ca pretutîndea, este o urmare, un drit al feudalității, adusă din țările occidentale în Ungaria și în Polonia, și de acolo în Principatele Române. Claca, până la regulamentul organic din 1832, a fost la noi, fără cea mai mică schimbare, aceeași cum a existat în Occidentul Europei, și în special în mai multe provincii ale Franței, de unde s'a introdus și în Polonia. Voiu cita întru sprijinirea ziselor mele o carte, pe care domnul Președinte al Consiliului a citat-o de mai multe ori ca o bună autoritate: *Dicționarul politic* al lui Garnier Pagès. Iată ce se zice în această carte despre clacă:

„Clăcile particulare constau în îndatorirea la care erau supuși în început *șerbii* și dela liberarea comunelor, *Țăranii liberi* către stăpânii lor, spre a cōsi fânejele lor, spre a ara locurile

lor de hrană spre a face secerișele lor culesul viilor, etc.

„Clăcașul trebuia să fie încunoști nțat cu două zi'e mai înainte. S'apânul său nu putea cere dela dânsul vreo muncă, nici înai'tea răsăritului, nici după apusul soarelui; el avea dreptul de a se refuza la orice lucrare, care ar fi putut pune viața sa în pericol, sau a-l îndemna a face ce este neonest, ori contrariu pudorii. Dar era rar ca clăcașul să aibă îndestul curagiu pentru a se încerca de a se servi de un asemenea drept.

„Clăcașii munciau cu însăși ale lor instrumente (unelte), și se hrăneau cu dela sine mijloace. Câteodată ei trebeau să muncească cu boi, cu cai și cu celelalte ale lor vite de jug. Clăcile regulat nu se puteau cere decât în coprinsul moșiei; însă cele mai adeseaori, stăpânii cereau ca clăcașii să lucreze mai multe oare în depărtare de locuințele lor.

„Obicinuit numărul zilelor de clacă era hotărît; dar se întâmpla asemenea, că țaranii erau în voința stăpânului lor, și aceasta se numea clacă nehotărîtă (corvée à merci); cu toate acestea, aceste abuzuri au dispărut gradual. Regii opriră pe stăpânii moșiilor, de a cere dela vasalii lor mai mult decât *douăsprezece zile de clacă* într'un an, adică trei zile de muncă mult într'o lună, și o singură zi în aceeași săptămână”.

Cine nu vede în aceste cuvinte deosebitelē așezăminte de 12 zi'e de clacă ale țaranilor noștri până la Regulament inclusiv?

Nu zică-se dar, că claca sau boierescul era sau este o prestațiune în muncă echivalentă a chiriei pământului. Căci, dacă ar fi fost așa din început, pentru ce locuitorul străin ar fi putut ara și cosi

pe moșia mea, numai cu condițiunea dijmei, când locuitorul așezat pe proprietatea mea era dator de lângă dijma să-mi facă și clacă? Rezultă dar din aceasta, o mai repet, că claca nu era răsplătirea pământului ce se exploata de țărani, ci era numai un drit feudal al stăpânului asupra țăranilor, așezați pe moșia sa, lipiți pământului, *glebae adscripti*.

Claca.

Suindu-ne apoi la originea clăcii, adică înai tea supunerii țărăniilor la șerbă *rumâniei* sau a *vecinătății*, noi găsim dovada că claca nu era decât o muncă de bună voie ce locuitorii o făceau în folosul stăpânului, (*seigneur, grundherr*), a preotului ori a sărmanilor comunei. Acest simț până astăzi încă îl păstrează în Moldova cuvântul *clacă*; și astăzi în districtele de peste Milcov se fac clăci, adică muncă de bună voie, plătite numai cu lăutari, cu jocuri și cu pahare de vin în favoarea fie a preotului, fie a învățătorului sătesc, fie a vreunei văduve sau a unui sătean neputincios.

Boierescul în Moldova însemnează muncă pentru *boier*; căci, până la regulament, proprietarul *birnic*, adică... *neboier*, nu avea drept să ceară boieresc dela țărani așezați pe moșia sa.

Așa era, domnilor, cu claca și în Polonia și în Rusia, și în toate țările unde existau legile slavone. Ea n'a devenit obligatorie decât după ce țărani s'au supus, după vechea expresiune, jugului robiei, după ce ori prin ocârmuire, ori prin stăpânii moșiilor, din locuitori liberi s'au prefăcut în *rumâni, vecini, iobagi, podani, etc.*

Tot din obiceiurile și legile slavone isvorăște și îndatorirea de a se da țărănilor până la două treimi a moșiilor. Această îndatorire nu este o născocire sau o deducțiune a comuniștilor și a socialiștilor moderni. Ea se găsește în toate urbariile polone, rușești, și până și prusienești, și nicăiri această îndă-

torire nu s'a desființat decât prin împrumutarea de-săvârșită a țăranilor pe locurile ce ocupau. La noi această îndatorire, consfințită și prin Regulamentul Organic, se menține și astăzi chiar și în părțile deslipite ale Moldovei. Iată ce zice Contractul normal din Besarabia rusească, promulgat în 27 Martie 1846:

§ 2. La acele moșii, unde stăpânitorii nu vor fi în stare a da țăranilor trăitori la dânșii pământ după măsura cuprinsă în § 1 pentru trei și patru perechi de boi (adică 10 fălci și 44 prăjini), li se dă voie a însemna pământ fiecăruia țăran, pe cât va ierta a întinderea sau cuprinsul moșiei pentru o pereche și două perechi de boi; și după măsura unei asemenea împărțiri de pământ, țăranii vor fi datori a lucra și stăpânului boierescul lor. Deci rămâne la voința stăpânului, dacă vor voi, să împărțiască *moșia în trei deopotrivă părți, din care oprind una pe:tru sine, celelalte două să le dea în folosul țăranilor, etc.*"

Însă mi se va întâmpina: Principatele sunt țări române, în cari au domnit și domnesc legile române, și aceste legi recunosc proprietatea absolută.

La aceasta voi răspunde: dar națiunea română este de origine latină; însă aduceți-vă aminte că secolii României au trăit cu Slavii, că mai mult timp ei au constituit un singur stat cu Búlgarii; însă, aduceți-vă aminte că mai multe sute de ani am avut și în biserică, și în stat și în școale limba slavonă; încă aduceți-vă aminte că am fost în dese și neîntrerupte relațiuni cu Polonia, dela care am împrumutat nu o singură lege. Prin urmare sunt în tot dreptul de a sprijini, că și în privința proprietății fonciare am făcut împrumutări dela legile slavone. Și aceasta nu o zic eu, nu o inventez eu. Iată, domnilor, ce ziceau boierii din Adunarea obștească a Moldovei, când în 1817 au fost chemați a se rosti *asupra felului proprietății în țară din vechime:*

„Pentru locuitorii moldoveni, aceștia au fost ve-

„*cini* (rumâni) moșinașilor celor ce au avut moșii lor, precum și în alte stăpânite locuri *după sistema Slavonilor*”.

Oridecâteori boierii și legislatorii noștri au fost chemați a face sau a preface o legiuire, și mai ales în materie rurală, ei se uita mai întâi la legile țărilor megieșe, țări slavone. Astăzi numai nu ne mai finem de acest obicei, și tocmai atunci când ar trebui să ne uităm mai ales împrejurul nostru.

În vechime se făcea almintere. Iată ce zice arz-mag-sarul¹⁴⁾ boierilor moldoveni din 1805, adresat Sultanelui cu cerere de a spori boierescul:

„*În țările străine ce se megieșesc*¹⁵⁾ cu noi, și două zile pe săptămână, și cel mai puțin o zi pe toată săptămâna la alții, sunt îndatoriți sătenii a lucra stăpânului moșiei”.

Așa dar, proprietatea fonciară în Principate este regulată *după sistema Slavonilor*, și chiar numele și constituțiunea comunelor noastre rurale se datorește legilor slavone; până și numele vechi al comunei rurale, *grămada satului* este împrumutat dela Poloni, cari numesc *comuna: gromado*.

După legile slavone, *grămada, obștea, comuna*, în stilul modern, este colectiv uzufructuarie pe pământul ocupat și cultivat de ea, în opunere cu comuna occidentală, unde proprietatea este individuală. Acest drept al comunei slavone de a stăpâni dela olaltă și de a împărți numai anual pământul trebuitor între membrii comunei răspunde cu deplinătate la întâmpinările ridicate în sânul Comisiunii Centrale, că adică în Principate țăranul nu ar avea nici un drept asupra pământului exploatat de el, pentrucă el nu-l tradă în moștenire copiilor săi. Întâmpinarea aceasta, departe de a fi un argu-

14) arz-magsar = jalba către Poartă în numele țării.

15) a se megieși = a se învecina.

ment contra, este un argument pro*); ea dovedește că proprietatea fonciară la noi este departe de a fi proprietatea occidentală. În adevăr, după legile slavone, țăranul individual nu este *uzufructuar***)) pământului ce exploatează, și prin urmare nici îl poate trece moștenire către urmașii săi; însă, ca compensațiune, la Slavoni, comuna este uzufructuarie, și așa comuna are totdeauna pământ pentru toți membrii săi. Ce trebuie dar ca să moșteniască copiii proprietate individuală dela părinții lor, când comuna se însărcinează a le da pământ îndată ce ei ajung în vârstă de a-l putea cultiva? De aici vine că și chiar după Regulament, fiecare însurătel are dreptul să ceară pământ pentru hrana sa. De aici provine că și chiar după Regulament, fiecare moșie, până la două treimi a întinderii sale exploatabile, este supusă șerbiei către țărani.

Nu am obiceiul de a-mi împrumuta adesea argumentele mele dela onorabilul domn Emanoil Costache Iepureanu, însă astădată deie-mi domnia-sa voie a face un împrumut din broșura sa dedicată Comisiunii Centrale și atingătoare de cesiunea țăranilor. Și mai înainte, să-mi fie iertat de a zice că nimeni n'a caracterizat mai bine decât domnia-sa exercițiul proprietății fonciare în Principatele Române:

Emanoil Costache
Iepureanu despre
proprietatea fonciară

„Să căutăm, zice D-sa, a ne pătrunde acum de adevărul adevăr, precum se zicea într'un timp în Franța și să petrecem pe un proprietar în timpul întrebuințării proprietății sale, din momentul câștigării ei. Voi lua de exemplu titlul cel mai puternic a unei pro-

*) argument pro. = argument pentru.

***) uzufructuar = cel ce are dreptul de a se folosi de venitul unei proprietăți care însă aparține altcuiva.

prietăți, cumpărarea prin mezat dela instanțele supreme ale țării, ca să putem mai cu tărie respinge toate teoriile, din păcate moștenite, ce se rădică din vreme în vreme. Așa: chiar eu, cu multe jertfe, am cumpărat moșia Iepurenii, ca o moșie veche a familiei, și mi s'a dat un act în toată forma, pe o proprietate de 4000 fălci; întreb dar, dacă cu asemenea titlu mai pot avea pe cineva de coproprietar? Cu bună seamă că nu căci, am devenit proprietar pe nici un palmac mai puțin decât 4000 fălci!

De a susține o teorie contrarie, ar fi o lovire în drepturile proprietății, și dar declar de mai înainte că orice soluție trebuie să menție dreptul proprietății neatins, dar, odată ce mi s'a înmănat de către instanța țării actul proprietății, am făcut și eu aceeași oricare cumpărător face, adică: a trebuit să mă duc să mă pun în stăpânirea proprietății cumpărate și să mă folosesc de ea. Să propunem un moment că cumpărătorul ar fi fost un străin, locuitor dintr'acele staturi, unde legile proprietății predominesc în toată întinderea lor, fără ca ea să mai fie expusă la rezolvarea unor chestii de acest fel. Străinul, ajungând la moșie, într'un capăt al ei a găsit un minunat loc, de care și vroi de îndată să dispună pentru semănături de pâne albă; vechilul moșiei însă îi declară neputința, arătându-i o întindere de loc imbrăzdată, pe care a calificat-o apoi de pământuri a cotului cutare. Străinul nostru ar fi stat puțin pe gânduri. Mergând apoi spre celalt capăt al moșiei, ar fi găsit în mijlocul pădurii o întinsă poiană cu un sat pe ea. Cu bună seamă nemulțămirea lui ar fi fost și mai mare, dacă arătând dorința a-i stremuta de acolo, s'ar fi văzut iarăș întâmpinat de vechilul moșiei, că după mai multe încer-

cări ale proprietarului de mai înainte ca să-i strămute din pădure la câmp, însă cu toată strămoșia lor, ei sunt deprinși la pădure și că nu vor să-și lase vetrele lor. În mijlocul moșiei apoi, a găsit un alt sat. Străinul nostru pe care să-l presupunem înzestrat cu toate cunoștințele de economie rurală și de o bună administrație, ajungând acasă, și-ar fi întins harta pe masă și-ar fi căutat să-și aducă aminte impresiile călătoriei sale pe moșie; iată, dacă nu ne înșelăm, cea întâi impresie care a trebuit să i se înfățișeze;

„Mi s'a zis că am cumpărat o proprietate de 4000 fălci, și cu toate acestea mă văd oprit a întrebuința acele locuri cum mi-ar conveni mai bine; de altă parte am găsit în pădurea mea așezați o mulțime de oameni cari îmi strică pădurea și pe cari nu-i pot da afară. Cu bună seamă, ar fi adăogit în gândul său, că oamenii aicea în țară n'au o idee adevărată de proprietate, căci la mine în țară, cumpărând o moșie, n'am decât a observa regulile polițienești, și de acolo apoi sunt proprietar absolut”.

Dacă străinul ar fi fost un Englez, s'ar fi alunecat a întreba: când se sfârșesc anii posesiei cu acești oameni ce i-am văzut așezați pe moșie? Ar fi dobândit drept răspuns: că această posesie n'are sfârșit. Și de ar fi fost vreo zi de sărbătoare, și grămada copiilor satului s'ar fi găsit adunată pe lângă scrânciob, vechilul ar fi putut să-i adaoge că dintre aceștia, câți vor trăi, au să ajungă a se hrăni pe moșie; streinul, înspăimântat, ar fi strigat că cu acest chip i s'ar duce toată moșia, și că lui nu i-ar mai rămânea nimic cu vreme. Nu! Domnule,

i-ar fi răspuns vechilul¹⁶⁾: *o treime din locurile de hrană tot îți va rămânea pentru întrebuințarea personală.*

Cerem ertare dela cititorii noștri că ni servim de acest mod de argumentație, ca să punem în adevărata lumină starea lucrurilor; și urmăm înainte cu închipuirea împrumutată că cumpărătorul ar fi fost un străin. Negreșit, el ar fi aflat că, în contra pământului ce văzu folosindu-se alții, avea și el drept de a se bucura de o cătine de muncă; dar nu ni trebuie multă perspicacitate, și oricare din noi poate să înțeleagă că tranzacția impusă astăzi este vederat spre paguba și dărâmarea proprietății, căci la ce se reduce în sfârșit lanțul de legătură între proprietari și locuitori? Proprietarul pe departe își vede din an în an lanurile boierești împrumutate, sustrase facultății sale de întrebuințare și alienate¹⁷⁾ oarecum sub formă de schimb în contra unei munci ce are și el drept a o reclama dela locuitorii și urmașii lor. Dintr'acestea rezultă mărginirea absolutului drept de proprietate în privința locuitorilor: 1) Că proprietarul este silit a îngădui stăpânirea locuitorilor pe pământurile ce le-a găsit într'a lor dispoziție când a cumpărat proprietatea; 2) Este dator să înzestreze și pe copiii lor până la concurența de două treimi; această tranșacție intră în categoria acelor designate¹⁸⁾ prin Dritul roman sub formula de: *ut fueras*¹⁹⁾, cu deosebirea că tranșacția de față este impusă de o lege. Cui este oare astăzi mai folositoare? Înțelegem

16) Vechil = om de încredere, care lucrează în numele stăpânului; mandatar.

17) alienate = înstreinate, trecute altuia.

18) designate = desemnate, arătate.

19) *ut fueras* = precum fusese.

tare bine că în vremile trecute, când comerțul nu era încă desvălit în țară, când marfa mo-
nezei era rară, când transacțiile se făceau ca în
toate stările primitive mai mult în schimb; a-
tuncea, credem, necuviințele nu erau atât de
mari pentru proprietate. Astăzi însă când pământul a câștigat în valoare, când capitalurile
de exploatație s'au înmulțit, când avem toată
speranța de a atrage toate capitalurile străine, îndatoririle impuse astfel proprietății nu pot decât
să fie în prejudiciul proprietății nu numai pen-
tru prezent, dar într-o proporție și mai mare
încă pentru viitor; căci proprietarul fiind silit
a fi *răsluit*²⁰⁾ din an în an pentru înzestrarea
noulor generații și primind din contra muncă
în schimb, lesne se poate vedea, că în preve-
derea înmulțirii firești a populației și a îmbu-
nătățirii sistemului nostru de agricultură, chemând în ajutor mașinile cari înlocuiesc o mare
parte de brațe, negreșit că proprietatea are toată
perespectiva de a se sui în valoare; în vreme
când toate probabilitățile ni fac să presupu-
nem scăderea valorii muncii. Așa dar, cu toate
foboasele amăgitoare de cari se bucură astăzi
proprietarii, schimbul, ce le este impus pentru
prezent și viitor, constituie cea mai vătămătoare
călcare a principiului de proprietate. Să venim
iarăș la streinul nostru, căruia nu i-ar fi trebuit
mult timp ca să-și dea samă de condițiile de-
favorabile în care a văzut pusă proprietatea
sa, și luând ad-literam îndatoririle locuitorilor
către proprietar, prescrie prin legile țării fără
să aibă experiența țării despre abaterile îngă-
duite de către o administrație slabă, nu știu
dacă ideea cea întâi ce i s'ar fi înfășoșat în

20) *răslui* = tăia pe margine; aci: redus în proprietate.

minte, oricât de filantrop ar fi putut fi, ar fi fost aceea de a îmbunătăți soarta locuitorilor? Noi credem, din contra, că toată preocuparea sa ar fi ținut la găsirea de mijloace, cum să-și emancipeze proprietatea sa.

În adevăr ar fi putut să-și zică că în Europa noastră civilizată, cu pârae de sânge ne-am apărat proprietățile noastre în contra ideilor socialiste, în contra dreptului de lucru, (*droit au travail*, vezi art. 117 lit. A), reclamat de noii reformatori; și aice în țară găsesc acest drept, în totul necompatibil cu principiurile societății moderne, nu numai tolerat de guvern, dar și înscris cu litere mari în legile țării.

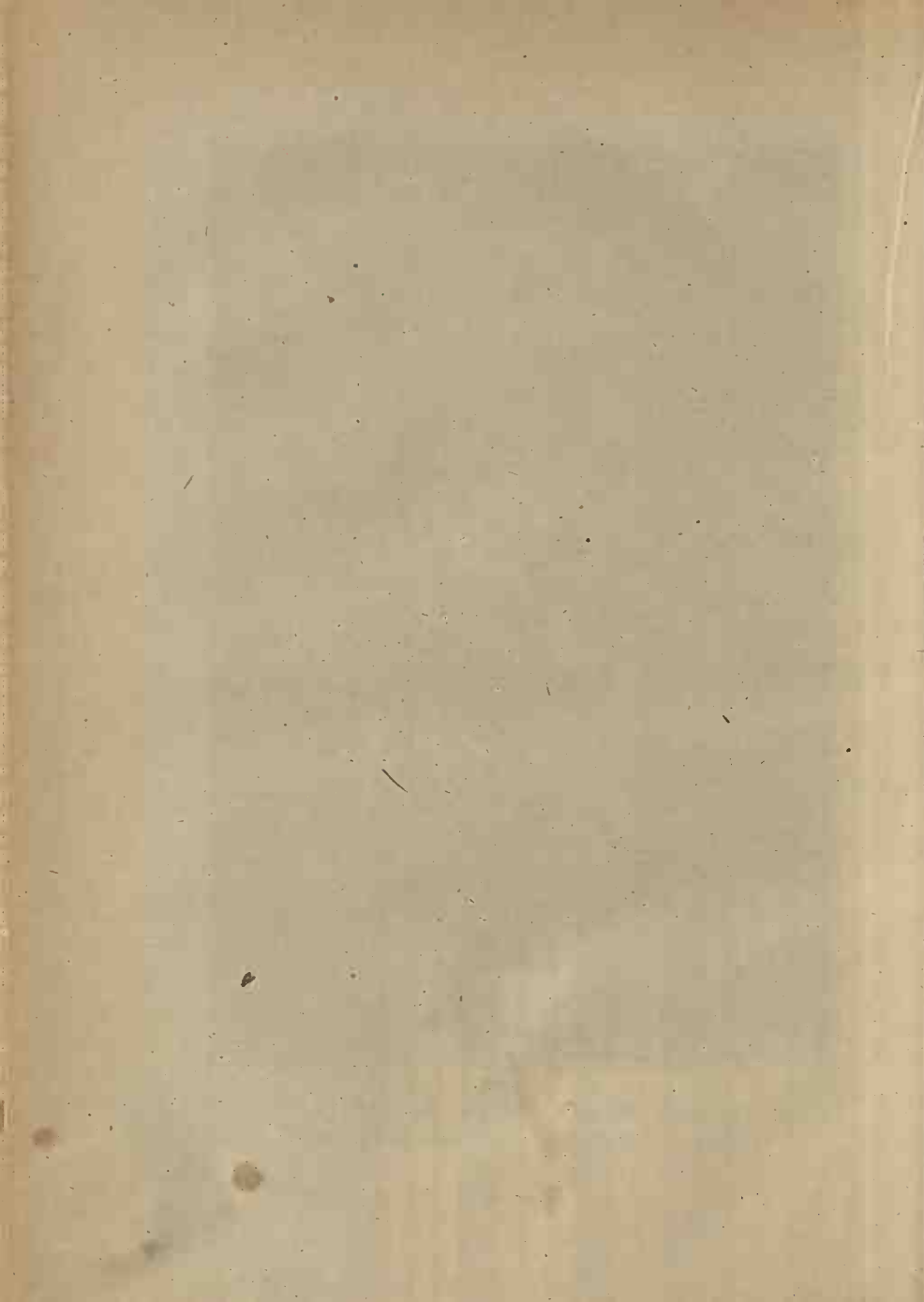
Dacă streinul nostru s'ar fi încercat să adiminiască locuitorii așezați pe proprietatea sa, proclamându-le principiul libertății muncii, declarându-le că ei sunt liberi a se strămuta de pe moșia sa ori unde li-ar plăcea, cel mai prost locuitor i-ar fi răspuns: noi, Domnule, și astăzi suntem slobozi să ni ducem unde ne va plăcea; *d-ta însă n'ai dreptul să ne alungi!* Rezultă însă dintr'aceasta, că definiția proprietății din legile civile la noi este numai o literă moartă, și că nu există la noi în faptă proprietari tot cu aceleași drepturi ca și în alte state? Nu, căci oricine posedază o proprietate nelocuită, dreptul său nu este mărginit decât prin restricțiile prevăzute în toate legislațiile, reclamate de interesul comun; iar pentru moșiile locuite, pe lângă îndatoririle proprietarului către locuitori — sus descrise — și anume:

a) Îndatorirea de a lăsa pe locuitori nes-trămutați în *vetrele și pămînturile posedate de ei.*

b) Îndatorirea de a înzestra însurăței până

M. KOGĂLNICEANU
(După o fotografie din colecția Academiei Române).

la o câtime de două treimi; trebuie să mai adăogim și c) Mărginirea dreptului de a-i putea depărta de pe moșie, decât numai la cazurile anume prescrise de legi”.

Însă pentruce și d. Manolachi Costache să nu se trateze de comunist, de socialist, de mâncător de moșii, cum se tratează toți acei ce n'au fericirea de a crede în proprietatea absolută a stăpânilor de moșii și în libertatea brațelor țaranului? Pentruce, mi se va răspunde, să primim teoriile d-lui Costache? Au ele nu pot fi greșite ca și ale dumitale și a fiecărui altul din d-voastră, cari voiți a înființa pe moșile noastre, drituri țărănești!

Ei bine, domnilor, las pe d-l Manoil Costache Epureanu deoparte, și voi chema în ajutorul, în sprijinul drepturilor țaranilor, pe alți martori, pe cari negreșit nici unul din d-voastră nu va putea a-i trata de adăpați în idei subversive, nu-i va califica de revoluționari, de comuniști, de socialiști etc., și în fine cum se califică toți aceia, cari comit crima de a reclama și în România reforma ce s'a făcut în Prusia de Stein și Hardenberg, în Austria de împăratul Franț Joseph în Rusia de Alexandru al II-lea.

Tratatul din Paris.

Cum știți, d-lor mei, tractatul de Paris la art. 23 zice:

„Legile și reglementele de astăzi se vor revedea spre a se întocmai o deplină înțelegere asupra acestei reviziuni, se va numi o Comisiune care se va aduna la București, cu un comisar al Înaltei Porți... Însărcinarea acestei Comisiuni va fi de a cerceta și a afla starea de astăzi a țărilor sus numite și de a arăta bazele viitoare lor organizații”.

Art. 24 adăogă:

„Sultanul făgăduiește că va chema îndată în fiecare din aste două țări (Principatele Moldavia și Țara Românească) o Adunare într'adins

pentru aceasta, alcătuită din reprezentanții tuturor intereselor și tuturor stărilor de oameni ale Națiunii. Aceste Adunări vor fi chemate pentru sfârșitul de a rosti dorințele poporului asupra chipului de organizație definitivă a țărilor lor”.

Art. 25 mai zice:

„Comisiunea, luând în băgare de seamă părerile celor două adunări, va trimite fără întârziere la reședința Congresului lucrările sale. Înțelegerea definitivă întru aceasta cu Puterea Suzerană se va așterne înscris, în o convenție încheiată la Paris între părțile alcătuitoare”.

Toate acestea s'au făcut; șapte comisari s'au întrunit în București; Adunările ad-hoc au fost convocate. Fiecare clasă a poporului și-a rostit dorințele sale. Comisiunea internațională din București, ascultând cererile Națiunii, studiind starea lucrurilor și a legilor din Principate, și-a făcut raportul către Congres. Pe bazele, pe studiile acestui raport, au urmat apoi Convențiunea din 7/19 August 1858, a căreia suntem astăzi chemați de a desvôlta una din cele mai mari și mai binecuvântate *închezășluri* ²¹⁾: *îmbunătățirea soartei țăranilor*. Cum știți, domnilor, în Adunarea Moldovei, cestiunea rurală a fost tratată și în deosebitele comitete și în ședință plenară; ea a dat loc la debateri foarte lungi și foarte *oragioase* ²²⁾. S'au format nu mai puțin decât unsprezece opinii; și cu toate acestea rezultatul a fost foarte negativ, căci nici una din propuneri nedobândind majoritate, toate s'au trimes Comisiunii internaționale ca ea să *aprețieze, ca streinul să hotărăscă!* Cea mai mare dovadă despre greutatea cestiunii, despre importanța procesului și despre nematuritatea

21) *închezășlure* = garanție.

22) *oragioase* = furtunoase (neologism francez: *orageuses*).

noastră de a-l putea hotări! Dea Dumnezeu ca această apreciațiune²³⁾ a mea să iasă greșită, și ca Adunarea electivă, deslegând nodul gordian într'un chip drept și național, să dovediască că ea este mai înțeleaptă, mai matură și mai patriotică decât a fost Adunarea-mumă!

Drepturile țarani-
lor recunoscute
de Comisiunea
Internațională

Comisiunea internațională, primind deosebitele păreri ivite în Adunarea ad-hoc a Moldovei în privința cestiunii rurale, a însărcinat cu studiarea lor un înadins comitet, compus din comisarii

Franciei, Prusiei și Austriei: d-l Baronul Talleyrand Périgord, D. Baron Richthoffer și d. Liehman de Palmerode.

Acest comitet, cercetând cestiunea și legislațiunea în vigoare, și deosebitele opinii emise în sânul Adunării Moldovei, și-a făcut raportul său către Comisiunea internațională, care și ea, prețind greutatea cestiunii, a supus-o Congresului de Paris. Dați-mi voie să vă comunic acum în traducțiune opiniunea comitetului despre starea legală a cestiunii, despre drepturile proprietarilor și ale țarilor la noi, și mai cu deosebire despre felul proprietății în Principate; iat-o:

„Propunerea formulată de deputații clasei țarilor clăcași de a dobândi dreptul să recumpere claca și să devie astfel proprietăți a pământului ce cultivă astăzi sub titlul de uzufructuari, supuindu-se la niște dări fixe, făcute în muncă sau în bani, această propunere a ridicat în Divan și în țară o cestiune socială a cărei soluțiune a fost amânată până astăzi,

23) apreciațiune = apreciere.

și care se poate considera, cu drept cuvânt, ca din cele mai grave, ce s'au agitat de mai mult de un secol în Principate; lungile debateri ce s'au urmat în sânul Divanului se află în procesele-verbale No. XXVIII și XXIX dela 18 și 19 decembre.

„Importanța materiei obligă pe comisarii Austriei, Franței și Prusiei a intra în o cercetare mai specială a cestiunii și a expune toate dificultățile de cari e încungiurată. Ar fi anevoie de a se pronunța cineva dacă, din origina ei, proprietatea fonciară în Principate a fost constituită pe principii analoage cu acele recunoscute în Occident; căci bazele ei și drepturile reciproce ale stăpânilor moșiei și ale țăranilor cultivatori erau atunci așa de puțin definite, încât ar fi mai peste puțință de a le analiza cineva astăzi, puindu-se din punctul de vedere european al dreptului de proprietate.

„Așezământul acela (*glebae adscriptio*), care robește pământului pe populațiunea supusă clăcii stăpânești, aci fixă, aci după diferența condițiilor populațiunii, era în vigoare în al 17-lea secol. Principele Constantin Mavrocordat, în 1749, săvârși un însemnător început de reforme în favoarea *vecinilor* cari formau o parte din populațiunea rurală. Aceștia, reduși atunci într'o stare aproape de a robiei, fură asimilați cu țăranii lipsiți pământului, și care urmară a fi tot astfel până la Regulamentul Organic, după cum o dovedește art. 18 din hrisovul promulgat în 1827, de principele Ioan Sturdza.

„Claca era hotărîtă atunci de 12 zile simple, adică dela răsăritul până la apusul soarelui și câteva transporturi sau podvede²⁴⁾.

24) Podvadă = transport gratuit.

„Regulamentul organic, deși a păstrat unele restricțiuni în libertatea individuală a țărănilor, i-a liberat însă de lipirea la pământ, recunoscându-le pentru prima dată dreptul de a părăsi satul căruia erau lipiți.

„Stăpânii moșilor fură îndemnizați de aceasta prin următoarele avantagii:

a) Restrângerea pământului dat țărănilor;

b) Sporirea clăcii, care din 12 zile simple a fost transformată în muncă asupra unei oarecare întinderi din pământul de lucru precum a prăși, a cosi, a secefa, care muncă, mulțumită abuzivei interpretări date legii celei vechi, cere astăzi aproape încincit numărul zilelor de mai înainte;

c) Confirmarea (întărirea) monopolurilor senioriale (ale stăpânului) asupra vinului, rachiuului și așezarea monopolurilor cărnii, pâinii, etc., ceea ce face că țăranul nu poate nici chiar a ține și a consuma vinul ce scoate din propria lui vie;

d) Dreptul recunoscut stăpânilor moșiei de a scuti de orice contribuțiune și de orice sarcină către stat o a zecea, și mai adesea, o a cincea parte din populațiunea agricolă, așezată pe moșiile lor, și aceasta spre a exploata munca lor în folosu-le.

„Cu toate acestea, regulamentul nu a depozat cu totul pe țărani de pământul ce ocupau, pe moșiile boierilor și pe ale monastirilor, și legea a stipulat și definit lămurit cătimea de muncă și felul de îndatoriri la care erau supuși către proprietari. Mulțumită însă la nepăsarea guvernelor interesate cu mult mai mult a menagia pe boieri decât pe țărani; mulțumită corupțiunii sub-administratorilor a căror alegere însă era lăsată a se face de către însuși

țărani, cu scopul de a le da apărători contra împilărilor proprietarilor și arendașilor, s'au văzut îndată toate dispozițiunile binefăcătoare, închezășluite de regulament în favoarea populațiunii rurale, s'au văzut toate călcate și căzând în desuetudine.

„Acțiunea guvernului fu cu totul paralizată pe la țară, țăranii fură lăsați în bunul plac al proprietariilor, și un fel de drept feodal fu reintrodus în Moldova.

„Această stare de lucruri atrăgând băgarea de seamă a Inaltei Porți și a Curții Rusiei, o comisiune de boieri mari fu instituită în 1850, în urma Convențiunii dela Balta-Liman, cu scopul de a pune capăt abuzurilor ce apăsau pe populațiunea agricolă.

Raportul chiar al acestei comisiuni constată pe deplin abuzurile și suferințele țăranilor maltratați atât sub administratori cât și de proprietarii și de arendașii lor, etc. etc.

„În urma lucrărilor acestei comisiuni, o nouă lege, destinată a asigura mai bine pe țărani contra abuzurilor și a defini mai bine drepturile și datoriile reciproce a ambelor părți, fu publicată în Moldavia, în 1851. Cu toate acestea, această lege n'a răspuns de loc la scopul care o dictase; și ridicând, pentru întâia dată, țăranilor dreptul ce aveau, în virtutea tuturor urbarielor și chiar a Regu'amentului organic de a preface claca în bani, această lege n'a făcut decât a continua să favorizeze apăsarea clăcașilor de către proprietari și mai cu seamă de către arendașii lor.

„Comisarii Austriei, Franciei, și Prusiei se cred datori a da o ochire asupra dispozițiunilor principale a legii din 1851, astăzi în vigoare.

„Conform așezămintelor anterioare și unei legi votate mai dinainte de obșteasca Adunare, legea așează trei categorii de relațiuni între proprietarii moșiilor și țărani. Astfel în ținutele²⁵⁾ de câmp, țăranul pentru partea de pământ ce i se cuvine dela proprietar este supus la clacă sau la o muncă obligatorie pe o oarecare întindere a pământului și la oarecare cărături. În părțile muntelui, țăranul nu este supus pentru aceeași parte de pământ decât la o rentă fixă anuală și al cărei maximum nu poate trece peste cifra de 98 lei. Pe moșiile răzeșilor, sau proprietari mici în devălmășie, cultivatorul are facultatea de a plăti claca în bani, după prețurile localității.

„Monopolurile sunt ținute în folosul proprietarului. Din parte-i, și acesta n'are dreptul de a pretinde dela țărani nici o plată pentru ograda caselor și pometurilor lor, nu are dreptul de a deposeda pe țărani de părticelile lor de pământ, sau de a schimba fără voia lor aceste părticele pe alte petice de pământ, și afară de acestea este îndatorit de aceeași legă de a da la toți țărani înșurați, așezați pe moșia sa, sau cari s'ar înșura pe viitor, nouă părți de pământ până la împlinirea a două treimi din întinderea cultivabilă a moșiei sale. Această îndatorire nu privește și pe răzași.

„Proprietarul nu are dreptul de a depărta pe un țăran de pe comuna sa, decât numai în urma unei cereri (enquête) formale a unei deciziuni a consiliului de miniștri, sancționată de Domn, pentru cauză de perturbare a ordinii; și chiar în acest caz, proprietarul este dator a-l despăgubi de casa și plantațiunile lui.

25) ținutele = ținuturile.

„Cu toate acestea, păstrând claca ca dajdie obligatorie și legală, datorită de cea mai mare parte a populației rurale, adică de cultivatorii tuturor județelor de câmp, legea aceasta nu și-a îndeplinit scopul și nici unul din abuzurile, pe cari legislatorii din 1851 voiseră a înlătura, n'a putut fi stârpit.

„De aceea întâia și unica propunere ce au formulat în Divan deputații țărănilor clăcași, ca comitet al clasei lor, a fost de a se rescumpăra claca, de a se desființa monopolurile și a se așeza autoritățile comunale, în alte cuvinte, de a fi recunoscuți, prin o despăgubire a muncii ca proprietari definitivi a părților de pământ cari sunt astăzi în posesiunea lor.

„Comisarii Austriei, Franciei și Prusiei, deși constată cu părere de rău că propunerea țărănilor este scrisă într'un stil arzător, *emfatic*²⁶⁾ și de ură, care nu poate veni din pana deputaților clăcași, trebuie însă să recunoască, că condițiunea mizerabilă a populației agricole a Moldaviei merită cu atât mai mult atențiunea Puterilor, cu cât acțiunea guvernului este nulă pe la țară, și cu cât dese schimbări ale personalului administrațiunii au contribuit foarte mult a mări abuzurile.

„Majoritatea deputaților clasei boierilor proprietari mari, în număr de treisprezece deputați, s'au crezut datori a apăra într'o lungă expunere istorică drepturile proprietății fonciare, fără însă a nega legitimitatea plângerilor țărănilor contra abuzurilor.

„Reclamând libertatea individuală pentru țărani, proprietarii mari au în vedere a desface proprietățile lor de îndatorirea de a da ță-

26) stil *emfatic* = afectat, exagerat, pretențios.

ranilor pământuri până la împlinirea celor două treimi a întinderii cultivabile a moșiilor lor; ei merg încă până a pretinde să le poată lua înapoi părțile de pământ ce posedă astăzi.

„Dacă această cerere a boierilor s'ar primi, ar împovăra foarte grav condițiunea țăranilor, reluându-le pământuri ce ei au cultivat și care prin munca lor au dobândit un preț mai presus de claca legală. Apoi ar da naștere vagabondagiului în clasa rurală deposedată. Cu toate acestea, deși contestă comunelor rurale cele mai mici drepturi asupra pământului moșiilor lor, aceiași majoritate a proprietarilor mari s'a văzut obligată a recunoaște trebuința de a se desființa claca sau munca îndatoritoare și a se stabili țăranii, fără însă a defini ceeace înțelegă cu această vorbă.

„Minoritatea proprietarilor mari, unsprezece deputați, s'a mărginit a constata necesitatea ce era a preface în rentă claca la care țăranii sunt supuși, lăsând la viitoarea Adunare legislativă dezvoltările și amănunțele reformei. Tot această concluziune, sub o formă mai explicită, a fost asemenea adoptată de majoritatea comitetului proprietarilor mici, cari au consacrat un principiu a cărui echitate e foarte contestabilă, acela al uniformității dării datorite proprietarilor de către țăranii cultivatori, așezați pe moșii de câmp sau de munte, fie ale boierilor, fie ale monaștrilor, fie ale răzașilor.

„Mai mulți deputați de orașe și ai clerului au sprijinit propunerea deputaților din clasa țăranilor clăcași.

Nici una din propunerile făcute de diferitele comitete n'a dobândit majoritatea în Adunarea generală, cari prin un mare n'a putut emite un vot asupra cestiunii.

„Inșă din toate propunerile care s'au ivit în Divan, oricât de contradictorie ar fi, a rezultat un fapt pozitiv pe care toate clasele l-au admis, necesitatea urgentă de a îmbunătăți condițiunea populațiunii rurale luându-se de bază a noiei reforme desființarea clăcii prin despăgubirea și constituirea țăranilor în proprietari foncieri. Divanul nu s'a putut înțelege și a se învoi numai asupra acestori puncturi: asupra cătımii de pământ ce ar fi să se dea, epoca oportună și modul aplicării legii, și despăgubirea ce ar fi a se acorda proprietarilor de moșie.

„Acest rezultat negativ, lipsa de înțelegere asupra unei măsuri recunoscute în unanimitate ca indispensabilă, dovedește încă odată, că dacă această reformă se lasă a o face numai părțile interesate, nu se va săvârși niciodată cu dreptate și cu mulțumirea tutulor.

„Cestiunea condițiunii sociale a țăranilor a trecut de un secol încoace prin diferite faze, dar nici un guvern n'a știut să asigure bunul traiu al populațiunii rurale, nici a preîntâmpina răul care, astăzi, începe a lua așa de mari proporțiuni. Emanciparea țăranilor Transilva iei și Bucovinei, unde, până în 1848, se aplicau ponturi mai ca acelea ale Moldaviei, și mai cu seamă marea reformă ce se operă azi în Rusia, fac încă și mai indispensabile și mai urgente completa emancipare a populațiunii rurale ale Principatelor. Dar pentru ca cestiunea să aibă o soluțiune echitabilă și completă și pentru ca această soluțiune să poată aduce toate roadele dorite, trebuie ca condițiunile guvernamentale ale Principatelor să fie, cât prin putință, mai asigurate; trebuie ca această țară să aibă mai înainte de toate un guvern tare constituit și la înălți-

mea datoriilor ce-i impune marea reformă, cerută de cestiunea cea mai importantă pentru viitorul țării". Iată ce zic Comisarii!

Însă mi se va întâmpina că suntem autonomi, că cestiunea rurală este o cestiune din lăuntru, că nu suntem îndatorați de a ne ține de cele zise și socotite de străini, și că prin urmare putem hotărî cum vom voi despre soarta țăranilor. Am luat seama că de trei ani, de câteori se atinge de a prelungi cestiunile pe care art. 46 din Convențiune le cere a fi hotărâte cu grabire și în avantajul mulțimii, de a asigura libertățile publice, de a sfărâma scutirile, privilegiile și monopolurile, cari până astăzi apasă populațiunile noastre — bunăoară monopolul băuturilor, — într'un cuvânt, de a pune capăt durerilor trecutului și de a ne rădica națiunea prin rădicairea claselor rurale, a căror soartă s'a recunoscut ca rea de către întreaga Europă, noi totdeauna întâmpinăm că suntem autonomi și foarte autonomi; și că vom face ce vom voi și când vom voi. Dar când se atinge de a ne numi Patria cum au numit-o strămoșii noștri, de a efectua Unirea Principatelor nu numai pe hârtie, dar și în faptă, de a mai tăia unghiile jurisdicțiunii consulare, de a face ca, măcar în țara noastră, străinii să ne respecte, o! atunci zicem, că suntem foarte puțini autonomi și necontenit ni se recomandă respectul tractatelor și al Convențiunii.

Drepturile țăranilor

recunoscute în

așezământul lui

Gr. Ghica din 1851.

cineva a căruia mărturie și drit de a vorbi în ces-

Fie, Domnilor, voi lăsa ce-
onarte pe străini; mă lepăd
și de d. Talleyrand și de d.
Liehman și de d. Richtoffen
și voi chema în ajutorul drep-
turilor țăranilor o au'oritae
pământeană, voi chema pe un

fiune nimeni din noi nu le va putea contesta. Acest cineva este însuși legislatorul așezământului din 1851, este însuși Domnul Moldovei, Grigorie Alexandru Ghica V. V., carele, ca autorul legii, mai bine decât oricine altul, poate să ne spuie cari sunt drepturile și îndatoririle țăranilor așezate prin acea lege.

Cum știți, Domnilor, înainte încă a încheierii tratatului de Paris, înaintea convocării Adunărilor ad-hoc, Poarta Otomană se socotise în drept de a da, de a octroia²⁷⁾ Principatelor Române o constituțiune. Această constituțiune la care unii din reprezentanții Puterilor garante își și daseră consimțământul lor, fu așternută în protocolul încheiat în Constantinopole, la 11 Fevruariu 1856.

În acel timp, Poarta voia a atrage în favoarea sa simpatiile populațiunilor noastre rurale, fiindcă în boieri ea nu avea credință, socotindu-i devotați Rusiei. Ea dar se hotărî a se ocupa în deosebi cu îmbunătățirea soartei țăranilor români, eliberându-i de clacă și făcându-i proprietari.

Iată ce Turcia proiectă pentru dânșii în art. 17 din sus citata constituțiune: „Relațiile între proprietari și țărani se vor regula într'un chip drept, încât se va putea prin învoială. Claca și serbiele personale (podvezile, zilele de meremet) cé mai există încă, fie sub orice numire, se vor declara de rescumpărabile prin o lege specială, care se va decreta și executa cel mult până într'un an, așa încât cu totul să înceteze până într'un scurt timp”.

Acestea se ziceau la începutul anului 1856. Dacă Constituțiunea proiectată de Inalta Poartă s'ar fi pus în lucrare, țăranii români, în cursul anului 1857 ar fi fost liberi de clacă și proprietari.

Noi suntem însă în 1862, și încă deputații români discută ce trebuie să facem pentru țăranii români!

27) a octroia = a dărui (neologism francez: octroyer).

Și apoi ne mai tânuim că țara nu merge înainte, și că cere reforma legii electorale!

Însă dacă art. 17 din proiectul de Constituțiune al Turciei era de o mare binefacere pentru țărani, erau alte articole din acest proiect care jicnii' dr-p-turile și interesele României.

Atuncea Domnul Moldaviei se hotărî a apela la Congresul de Paris în contra lucrări'o din Constantinopole. El luă în studiu constituțiunea turcească articol dupe articole, și lângă fiecă'e adaoșe observațiunile sale.

Viind la art. 17, atingător de ce-tiunea rurală, și cedând influențelor miniștrilor săi și solicitațiunilor proprietarilor îngrijați de *reforma turcească*, Domnul Ghica combătu rescumpărarea clăcii, într'alte cuvinte împroprietărirea țaranilor; însă această o făcu trăgându-și argumentele din legea actuală, pe cari el o declara ca *cea mai bună* pentru locuitori, fiindcă le asigura nu numai prezentul, dar și vi-orul chiar al generațiunilor celor mai depărtate.

Iată propriile cuvinte ale Domnitorului:

„Legislațiia actuală a lămurit tot aceea ce vechia legislațiie avea întunecat, pentru a lăsa cât s'ar putea mai puțin loc arbitrariului. Ea a desființat dijma care dă o idee de șerbire și de vasalitate....

Așa dară, după legea aceasta, fiecare țaran are partea sa hotărîtă de arătură, de fâneață și de pășune; în adevăr el nu e proprietar asupra acestora însă are dreptul de a se folosi de rodurile lor; el nu poate înstrăina acest pământ, dar și *proprietarul nu poate nici a i-l lua, nici a i-l schimba după planul său....*

„Acolo unde pământul trebuincios nu este de ajuns pentru a îndeplini partea hotărîtă a fiecăruia țaran, el se împarte în trei părți, dintre care două sunt ale țaranilor și a treia a proprietarului; în acest caz scade și lucrul în proporție....

Afară de aceasta, fiecare țaran are pentru locuința sa o îngrăditură de 360 stânjeni quadrati, pe cari îi lucrează precum voește...

„Acesta e regimul de față. Se poate ca la punerea lui în lucrare să fie oarecare abuzuri: dar așa e soarta tuturilor legilor; oricum ar fi aceasta e un progres, și chiar țaranului i se dau mari foloase...

„Se cade oare a ne atinge de astfel de condiții? E oare de folos țaranului de a schimba soarta lui de uzufructuar sau de *posesor* cu acel de proprietar?...

„Dar mai întâi care va fi chipul de rescumpărare adoptat în această lege specială, care după art. 17 va trebui a fi pusă în lucrare înainte de un an?

„In aceasta se întâmpină greutatea chiar dintâi. Țaranul va trebui el să plătească deodată capitalul pentru toate? Aceasta nu se poate nicidecum. Sau să plătească dobândă pe fiecare an, fără a fi dator cu capitalul? Condiția nu se schimbă și nu aduce nici un progres în starea actuală a lucrurilor.

„Să zicem chiar că i se va da de geaba pământul ce el lucrează acum; în puțini ani, țaranul proprietar va trebui să împărțească partea sa spre a o da copiilor săi; sau suferind consecvințele greșelilor sale, sau a pagubelor neprevăzute, el o va vinde și va rămâne atât el cât și familia sa lipsit de toate mijloacele de viață.

„Proprietarul care va fi cumpărător nu va fi mai mult îndatorit de a-i da un alt pământ, *precum dupe legislațiunea de astăzi el este îndatorit de a da jecăruia*, chiar de ar fi și mai mulți într'o singură familie, *câte o parte de pământ...*”

Când textul legii este atât de clar și lămurit, când Comisiunea internațională; aceea care a fost însărcinată de tratatul de Paris de a studia starea lucrurilor, recunoaște că după legile în vigoare țaranul

este *uzufructuar* pe legiuitele sale *fălci* sau *pogoane*, și că proprietarii de moșii sunt datori de a da *însură-teilor* pământ până la două treimi a moșiei, când însuși legislatorul din 1851, în conformitate și cu legea regulamentară, vine și explică legea și recunoaște drepturile țăranilor, cum am putea acum noi, Deputați ai Parlamentului român, noi, reprezentanții legală a României, noi cari suntem datori a apăra drepturile mai ales ale aceluia cari nu sunt aici reprezentați, cum am putea, zic, a veni mică umbră de dreptate, am putea izgoni pe țăranii lor garantate prin toate legile vechi și noi, *dreptul de a fi uzufructuari pe legiuitele părți de pământ ce le exploatează?* Și cum am socoti, că cu cea mai mică umbră de dreptate, am putea izgoni pe țăranii din locurile lor, din drepturile lor, și a le zice să se mulțumească cu darea de 1, 2 sau 3 pogoane de om, ca *pământ comunal*, când legea actuală le dă întreit mai mult? Dar cum am crede că am putea aplica asemenea nedreaptă legiuire? Da, domnilor, *nedreaptă*, căci și *posesiunea și uzufructul* este un *drept tot așa de sfânt cât și proprietatea!*

Situația creată prin

așezământul lui B.

Știrbei nu le leagă.

Însă, îmi vor întâmpina unii din onorabili deputați de dincoace de Milcov:
„În Țara Românească, țăranii nu au a eleași drepturi care le au în Moldavia. Așezământul din 1851 le-au șters aceste drepturi. Domnul Știrbei a statornicit că țăranul nu este decât chiriaș, și că proprietarul poate a-l izgoni de pe moșie, oricând va voi. Așa este, după așezământul din 1851; dară o recunosc, Domnul Știrbei a decretat că în viitor țăranul din Valahia nu va mai fi decât un simplu chiriaș, un proletar, pe care proprietarul oricând va voi, va putea a-l izgoni nu numai de pe moșie, dar

chiar și din casa sa, clădită de el. Inșă, îmi voi per-pite de a întreba și eu pe acești onorabili ai mei colegi. „De când, în Principate, Domnii au avut dreptul de a face singuri legi? Cum, Domnilor, Adunarea Țării Românești, din care mai mulți din Dum-neavoastră ați făcut parte, a dat, în sesiunile tre-cute, mai multe voturi, după care s'a hotărît că chiar dispozițiunile Domnului Știrbei, făcute cu îm-preuna lucrare a Divanului ad-hoc dela Balta-Liman, sunt supuse reviziunii Adunării electivă, că chiar sămîle Vistieriei, încuviințate de acest Divan, se cu-vine a se cerceta din nou de către Adunare, așa pre-cum dela 1848 țara nu a mai avut reprezentațiune legală; și tot acei deputați cari au dat asemenea voturi ar veni acum și ar recunoaște Domnului Știr-bei dreptul ca singur, fără măcar cooperațiunea Di- vanului ad-hoc, să facă un așezământ care restoarnă o legislațiune de sute de ani, care rădică țăranilor drepturile ce le sunt închezășluite prin vechile le-giuri, prin Cōndica lui Caragea, prin chiar Regu-lamentul organic! Atuncea recunoșteți Domnului Știrbei și dreptul de monarc, de autocrat, de samo-derjiat²⁸⁾, și nu-i mai revizuiți administrațiunea fi-nanciară, nu-i mai cercetați semele, nu-i mai con-fiscați averea. Ați hotărît că el n'a fost competente a cheltui un singur ban fără încuviințarea Adunării, și astăzi îi recunoașteți dritul de a hotărî singur cea mai grea cestiune care, după mărturisirea Europei, se agită de două sute de ani în Principate. Pentru numele lui Dumnezeu, să fim consecvenți măcar în-tr'o asemenea cestiune dela a cărei soluțiune atărnă în mare parte însuși viitorul naționalității noastre!

Dar să zicem, pentru un moment, că Domnul

28) samoderjiat (cuvânt slavonesc, întrebuițat în documentele ve-chilor noștri Domni) = a tot stăpânitor.

Știrbei a avut dreptul să prefacă *singur* legislațiunea rurală. Fie! și așa fiind, apoi recunosc că există o mare deosebire între legislațiunea din Valahia și între cea din Moldova în privința țărănilor. Dar acum și eu voi întreba, pe ce dreptate dumnezeiască sau omenească ne-am putea întemія spre a unifica aceste două deosebite legiuri, nu dând țăranilor de dincoace de Milcov drepturile fraților lor din Moldova, ci desbrăcând și pe aceștia din urmă de drepturile ce până acum le-au avut și le au în ființă?

Dar de când reforma și unificarea legilor trebuie să se facă în folosul celor puțini, iar nu a celor mulți, în folosul unei clase, iar nu a populațiunii întregi? Au aceasta ar fi să se facă pentru că țăranii nu au dreptul să fie aci, nici măcar prin o indirectă reprezentațiune; și pentru că numai noi proprietarii suntem chemați de a rezolva această chestiune, într'alte cuvinte de a fi imprecinați și judecători totodată? Domnilor, Domnilor, să gândim că este un Dumnezeu, să gândim la cuvintele ce, cu 120 de ani mai înainte, ziceau strămoși unora din noi, când desființau lanțurile *rumâniei* și ale *vecinătății!*"

„Nu este lucru creștinesc; este de mare pagubă sufletelor noastre să punem sub jugul robiei pe frații noștri!"

Și care mai grozav jug al robiei poate fi altul, decât sărăcia și proletariatul, care negreșit va fi partea țăranilor, dacă în loc de a îmbunătăși, vom înaspri soarta lor?

Însă nimenea din noi nu o vrea aceasta. Toți, îmi place a o crede, vom îmbunătățirea soartei sătenilor noștri, căci îmbunătățind soarta lor, îmbunătățim soarta țării, și prin urmare și propria noastră soartă: și din contră, vai de noi, dacă am socoti că soarta țăranilor fiind rea, soarta țării, soarta noastră va putea fi și rămânea bună!

Spre a ajunge însă la această îmbunătățire, chipul cel mai drept, cel mai practic, cel mai legiuit nu este de a lua, ci de a da sau măcar de a păstra. Țăranii au astăzi în stăpânirea lor legiuitele pozoane sau fălci, date lor spre exploatare, cum zic însuși. așezămintele rurale din 1851, în *măsura întemeiată* pe adevărata lor trebuință. Tânguirile țăranilor n'au fost niciodată că li se impune o prea mare întindere de pământ. Așa dar, misiunea noastră nu este de a ne pune a chibzui dacă țăranul are mult sau puțin pământ. A lua acum dela proprietar o singură prăjină din locurile sale și a o da locuitorului ar fi o nedreptate ce am face proprietarului; a lua iarăși de la sătean o singură prăjină din ceea ce el astăzi stăpânește și a o da proprietarului ar fi o nedreptate ce am face țăranului. Tânguirile sătenilor n'au fost și nu sunt decât despre munca silită: *claca sau boierescul* la care ei sunt supuși, cerând răscumpărarea sau plata în bani. In rezolvarea acestei cestiuni, în înlocuirea muncii silită prin un mod de despăgubire mai ușor, mai îndemânic, mai asigurător în contra abuzurilor și a împilărilor stă dar misiunea noastră; și îndeplinindu-ne această misiune în marginile aceste, să fim siguri că vom ajunge la cea îmbunătățire ce Convențiunea, ce interesul națiunii reclamă ca să introducem în soarta țăranilor noștri.

Libertatea proprietății, libertatea muncii; liber proprietarul, liber țăranul: se striga mai ales în Țara Românească, pe la anul 1857! Oamenii practici au înăbușit de pe atunce acest strigăt, au respins această teorie care, dacă ar fi fost a se pune în lucrare, ar fi adus după sine consecvințele cele mai grozave, și în privința naționalității și în privința agriculturii noastre. Astăzi toți, și conservatori și liberali, înțeleg că țăranul nu poate fi smuls din casa sa, din câmpul său și isgonit pe drumuri în voia

lui Dumnezeu. Toți înțeleg că țăranul are două drepturi necontestabile: *dreptul de Locuință și dreptul de hrană* pe moșiile noastre. Acest drept nu li s'a putut contesta chiar de către apărătorii proprietății absolute din sânul Adunării ad-hoc a Moldaviei, de către majoritatea comitetului proprietarilor mari, căci, deși ei tăgăduiau țăranilor orice drept, orice șerbire asupra moșiilor noastre, totuși, în încheierea lor, n'au putut face altminteri decât de a proclama că: *Legea (ce va avea Adunarea legiuitoare a face în cea întâiu a ei sesiune), va fi întemeiată pe principiul respectului proprietății și totodată va privi și la stabilirea și la chipul viețuirii locuitorilor săteni, astăzi lucrători de pământ.*

În aceasta este subscris și unul din raportorii în cesiunea rurală, onorabilele Domnul Grigorie Costache Iepuranul.

Împace acum Domnia-sa aceste trei principii: respectul proprietății, stabilizarea locuitorilor și chipul viețuirii lor, și toți îl vom aplauda. Rezolve Domnia-sa greul problem pe baza principiilor de mai sus și d-lui va fi un mare bărbat.

Așa dar, domnilor, cum vedeți, după chiar încheierea apărătorilor proprietății absolute din Adunarea ad-hoc a Moldaviei, este cu neputință de a rădica din mâine, din stăpânirea țăranilor, pământul pe care ei sunt *stabiliți*, pământul pe care ei își găsesc *chipul de viațuire*. După convicțiunea mea, deposedarea țăranilor de pe acest pământ nu s'ar putea face în România fără o grozavă catastrofă, căci istoria și facturile²⁹⁾ trecute și contimporane din prestigiul nostru ne dovedesc că pretutindeni și în Franța, și în Germania, și în Austria și în Rusia, țăranul nu s'a emancipat decât împreună cu pământul ocupat de el. Însă mi se va răspunde: acolo țărăni au fost

29) facturile = faptele.

șerbi, la noi ei sunt oameni liberi încă din anii 1746 și 1749, când s'a desființat *rumânia* în Valahia și *vecinătatea* în Moldavia. Mare greșală, deplină eroare. *Robia, șerbia*, sau cum se zice în limba franceză: *le servage*, și în limba germană *die Liebeigschaft*, da, s'a desființat în principate de mai mult de un secol.

Da, în zilele memorabile de 5 August 1746 și 6 Aprilie 1749, șerbia a conținut de a fi condițiunea țăranilor noștri. „Ei n'au mai putut fi strămutați „din satul lor cu sila; ei n'au mai putut fi vânduți „fără de moșie; ei n'au mai putut fi despărțiți cu „împărteală, sau a se da în foi de zestre, sau a se „schimba numai pe oameni fără de moșie, sau pe „copii a-i despărțit dela părinți; într'alte cuvinte ei „n'au mai putut fi tratați ca robi sau ca șerbi”. Iar mărginiți, opriți de a se strămuta din sat fără voia *stăpânului* și siliți de a se întoarce înapoi ori-când și unde fugeau, ba chiar certați; într'alte cuvinte *lipiți pământului, glebae adscripti*, ei tot au urmat a fi și după desființarea rumâniei și a vecinătății. Chiar actul Adunării Moldaviei o rostește categoric:

„Și când se va vinde moșia, oamenii să nu se vândă, și ca niște săteni ai satelor, în sat să rămâie făcând slujba obicinuită”.

Și această stare de lucruri s'a menținut până la Regulamentul organic. Ca să o dovedesc aceasta, nu voiu avea recurs decât la acte autentice, la însuși legistățiunea țării dinaintea și în urma desființării șerbiei țăranilor.

Itață ce găsec deopotrivă și cu acelaș text și în Condița lui Vasile Vodă din anul 1646, și în Indreptarea legii, publicată din ordinul lui Mateiu Basarab V. V. în anul 1652;

„Când va fugi țăranul dela locul și dela stăpânul său, atunci nimeni nicăerea să nu-l primească,

iar de-l va și primi deodată, atunci degrab să-l întoarcă la satul lui de unde este; iar de va fi având vreo treabă cu aceia, acela ce l-au primit, atuncea să se pu'e a-și spune treaba Domnului al acelui sat; iar de va meșteșugui într'alt chip, și va călca pravila această, atunci să plătească la Domnie 12 litre de argint și 24 litre boierului acela ce al cui va fi țaranul".

Această legiuire este făcută cu o sută de ani înaintea desființării șerbiei țăranilor din Principate. Să vedem acum dacă o sută de ani după desființarea vecinătății, atunci când se zice că țăranii au fost devenit liberi, să vedem ce legi regula libertatea lor:

Iată, Domnilor, ce găsec în hrisovul Domnului Moldaviei Ioniță Sturdza și în anafora boierilor Divanului Moldaviei, din 10 Aprilie 1827:

„Locuitorii ce vor fi pe moșiile boierești și ale altora nu pot avea voie a se rădica fără voia *stăpânului*; și pururea fugarii de acest fel [ce] se vor rădica fără de voie, să fie aduși la urmă și *certați*".

Acest act nu-l poate tăgădui nimeni, căci originea-l se află în arhiva Moldaviei, și doi din subscriitorii săi se află pe băncile noastre: onorabilii domni Pe're Roset și Ștefan Catargiu.

Să potrivim acum legislațiunea lui Vasile-Lupu și a lui Matei Basarab din secolul al XVII-lea și aceea a lui Ion Sturdza din secolul al XIX-lea, și apoi să mai pretindem că în anii 1827 *țăranii noștri erau oameni liberi!*

Nu, Domnilor, țăranii noștri au urmat a fi lipiți către satul lor, către pământ, au urmat a fi „glebae adscripti” până la anul 1832. Regulamentul organic pentru întâia dată a dat țăranilor o condiționată libertate și însuși așezămintele din 1851 au păstrat încă oareșicare mărginiri în libertatea de strămutare a țăranilor; altmintrelea ce ar însemna art. 144, § 9 din Așezământul Domnului Știrbei, care zice:

„Sătenii pot să se strămute la sorocul ce s'a zis mai sus (numai la facerea catagrafiei, într'alte cuvinte, odată în cinci ani) în orice număr vor voi, poate să se strămute și satul întreg; nici un proprietar însă nu este volnic să primească pe a sa moșie, mai mult decât 12 familii deodată dela unul și acelaș sat”.

Emancipare cu improprietărire.

Așa dar, până la Regulament, țărani noștri fiind *lipiți pământului*, și Regulamentului și Așezămintele din 1851 menținând claca și boierescul, noi nu putem acum a emancipa pre țărani decât împreună cu pământul ocupat de ei. Nicăiri, nici în țările latine, nici în țările germane nici în țările slavone, țăranul din *șerb* nu s'a prefăcut în *lipit pământului*, și din *lipit pământului*, din clacăș nu s'a prefăcut în cultivator liber decât rămând stăpân pe pământul exploatat de dânsul.

Legea slavonă zice: Șerbul este al stăpânului moșiei dar și pământul este al șerbului, și stăpânul moșiei nu poate isgoni pe șerb de pe moșie”.

Subt ochii noștri, șerbii din Rusia se emancipează. Ei bine, eu fac întrebare: Se emancipează ei cu sau fără pământ? Legea emancipațiunii țăranilor rusești este publicată nu numai rusește, dar și în limbile franceză și germană.

Citiți-o Domnilor, și veți vedea că fiecare țăran rus primește, sau mai bine zicând, păstrează nu numai casa și îngrăditura, sa, dar și locul de pășune, de arat și de fânețe ce-l are în stăpânire. Singuri servitorii, slugile din casele boierești, singur lucrătorii din fabrice se emancipează numai cu persoana lor.

Ar fi a mă întinde prea departe dacă m'aș pune a face istoricul emancipațiunii țăranilor din Franca, Germania, Austria, Prusia. Insa din toate legisla-

țiunile ce regulează materia, rezultă faptul constat și fără excepțiune, că pretutindeni emancipațiunea cultivatorilor a trecut prin fazele următoare:

Din *serbi*, țărani au devenit liberi de persoană, însă *lipiți pământului și clăcași*; apoi claca, ori s'a rescumpărat odată pentru totdeauna, ori s'a prefăcut în o dare bănească anuală (rentă, cens, zin.). Însă niciodată și nicăirea, țărani n'au fost deposedați din pământurile exploatate și îmbunătățite de ei.

Numai în Polonia, unde legislațiunea rurală și starea legală a țăranilor era întocmai ca la noi, prin Constituțiunea din 1807, octroiată de Napoleon I, marelui ducat de Varșovia, s'a proclama *libertatea țăranilor*, după principiile codului civil francez. Acest cod, neștiind nimic din constituțiunea comunei și proprietății slavone, necunoscând decât proprietatea occidentală, adică absolută a deposedat, fără a ști milioane de țărani.

Însă rezistența a fost atât de mare, încât legea nicăire nu s'a putut aplica. Vechea legătură a clăcii între proprietari și cultivatori s'a menținut până în anul contenit. După cincizeci și patru de ani, în anul 1861, însă am văzut pe însuși proprietarii poloni luând inițiativa emancipării și a împrumutării de săvârșite a țăranilor pe pământurile exploatate de ei, și iată cum s'a spălat păcatul comis în 1807.

Așa dar, Domnilor, d'n toate cele expuse mai sus, rezultă că cea întâi condițiune a îmbunătățirii soartei țăranilor români este: *respectarea posesiunii lor pe pământul ce legile în vigoare la dau spre exploatare.*

Odată acest principiu recunoscut, orice soluțiune va fi putincioasă, va fi primită. Și ajungând aicea, Domnilor, eu nu voi veni cu nici o soluțiune dela mine. Va voi cita numai soluțiunile ce s'au adoptat de două țări mari cari sunt în megieșie cu noi: Austria și Rusia.

Îmbunătățirea
soartei țăranilor în
Rusia și Austria.

Soluțiunea dată de Austria a privit și o veche parte a Moldaviei, Bucovina, în care până la anul 1848, a fost în putere legea moldovana hrisovul sau pontul lui Grigorie Ghica V. V. din 1766, Rusia rezolvează chestiunea rurală și în privința Basarabiei, o altă parte a Moldaviei, și în care iarăș până acum se menține vechea lege moldovenească foarte puțin modificată prin contractul normal din 1846.

Soluțiunea Austriei este radicală. Soluțiunea Rusiei este graduală. Și una și alta sunt bune, sunt un mare pas făcut înainte spre îmbunătățirea soartei țăranilor, căci și una și alta purced dintr'un punct de dreptate; nu rădică țăranilor un palmac de pământ din aceea ce ei stăpâneau înaintea noiei legiuri și nu se ocupă decât de modificarea sau desființarea clăcii.

Soluțiunea Austriei face pre țăranii proprietari de îndată, cu despăgubirea proprietarului moșiei, sub garanția și cu participațiunea Statului.

Soluțiunea Rusiei face pre țăranii proprietari numai pe casă, pe îngrăditură, pe livadă și pe islazul din launtrul satului, iar pe locul de pășune, de arătură, de fânețe, îl face deocamdată numai uzufructuar vecinic.

Această legiuire fiind mai puțin cunoscută, dați-mi voie să vă citez articolele ei cele mai principale.

Din *Régulamentul general*:

Art. I. — Starea de șerbie a țăranilor li-piți de pământ pe moșiile stăpânești precum și a slugilor, este oborită pentru deapurarea.

Art. III. — Proprietarii păstrând drepturile lor de proprietate pe toate pământurile ce sunt ale lor, dau țăranilor, în contra a hotărâte îndatoriri, uzufructul vecinic a îngrăditurilor lor

și pe lângă aceasta spre a închezășlui viețuirea lor și îndeplinirea îndatoririlor lor către guvern și către proprietate, le dau cățimea de pământ cultivabilă cu apartenențele rurale statornicite de regulamentele locale.

Art. VIII. — Proprietarii, după ce au lăsat țăranilor uzufructul perpetual al pământului ce li s'a păstrat în stăpânire, nu mai sunt datori în viitor de a le mai da, sub nici un cuvânt, o altă parte de pământ.

Art. XI. — Este lăsat țăranilor dreptul de a rescumpăra îngrăditura, sau *vatra*, spre a o stăpâni în deplină proprietate, răspunzând suma răscumpărării hotărîta prin regulamentele locale.

După art. 37 din Regulamentul Marii Rusiei, a Micii Rusiei și a Rusiei Albe, sub nume de *vatră* sau *îngrăd.tură*, se înțelege tot pământul cuprins în lăuntru satului, adică locuința țăranilor, clădirile care servă la gospodăria lor, la industria lor, acele care sunt pentru trebuința comunei precum și toate grădinile și livezile de pomi a țăranilor, câmpurile, șurile, locurile pentru cultura hameiului, pentru stupi, adăpătorile, islazul din lăuntru (*vypusk*) și locurile deserte între clădiri, precum și ulițele și hudțile trebuitoare pentru circulațiune.

Art. XVII. — În fiecare sat, țăranii păstrează în uzufruct perpetuu îngrăditurile lor, pășunea, locul de arat și de fânețe în aceeași întindere și în acelaș număr de desetine de care ei se bucurau înaintea întăriri acestui regulament; cu aceasta însă că această cățime de pământ să nu treacă peste maximum calculat pentru întreaga comună (adică două treimi din întinderea exploatabilă a moșiei).

Art. CXI. — Dacă o familie de țărani părăsește comuna, sau dacă un cap de familie

ar muri fără a lăsa moștenitori, și că pământul său rămâne vacant sau liber-din orice motiv, lotul acesta rămâne la dispozițiunea comunei care poate a-l lucra în comun, sau a-l da ca uzufruct moștenitor unui nou cap de familie.

Art. CLIV. — Suma rescumpărării pentru îngrăditură se hotărăște, înmulțind cu $16\frac{2}{3}$ partea din obroc (darea bănească) afectată de către charta reglementară pent u zisa îngrăditură.

Art. CCXXXVI. — Până la împini ea de doi ani dela întărirea acestui regulament, țărani nu pot trece dela clacă la *obroc* (darea bănească) fie cu comune întregi, fie cu familii în deosebi, altfel decât după încuviințarea proprietarului. Dar după doi ani, țărani dobândesc dreptul de a preface claca în *obroc* (darea bănească) fie în comune întregi, fie și individual, fără a fi îndatăriți de a mai cere învoirea proprietarului; decât numai cu condițiunea ca să-l încunoștiințeze mai deînainte.

Art. 4 și 18 din Reglementul general zice: Proprietari nu pot sui obrocul sau claca peste ceea ce era hotărît înaintea întării reglementelor.

Iată, Domnilor, o soluțiune gata, o lege potrivită cu împregiurările noastre, economice, cu rebuințele agriculturii, cu necesitatea îmbunătățirii soartei sătenilor români.

Eu nu cer pentru țărani noștri liberi, cum se zice, decât aceea ce împăratul Alexandru al II-lea și noblețea Rusiei au făcut pentru șerbi, pentru *craposnoi*. Nu veți zice, dar, că vă cerem soluțiuni comuniste sau socialiste; vă cerem soluțiunea adoptată de statul cel mai conservator din Europa, statul căruia datorii Reglementul organic.

Emanciparea și
împroprietărirea
impuse de Puterile
străine.

Nu vă place această soluțiune, atunci să luăm una din acele care le-au propus Puterile cărora datorim Convențiunea din 7 (19) August 1858.

Iată soluțiunea încuviințată de Turcia în 11 Februarie 1856:

„Claca și șerbile personale ce mai există încă, fie sub orice numire, se vor declara de rescumpărabile prin o lege specială, care se va decreta și executa cel mult până într'un scurt timp”.

Iată soluțiunea propusă în sânul Comisunii internaționale din București de către comitetul însărcinat cu studiarea cestiunii rurale, adică de către Comisarii Austriei, Franciei și Prusiei.

„Comisarii Austriei, Franciei și Prusiei trebuie să se mărginească a constata faptele; ei nu sunt în stare a se pronunța asupra bazelor ale însăși reformei și nu pot decât a rezuma astfel cestiunea: trebuie pe deoparte a se îmbunătăți starea țăranilor, liberându-i de clacă prin despăgubire și constituindu-i proprietari pe ceace au astăzi în posesiune; pe dealtă parte a se scuti stăpânii moșilor de îndatoririle foarte împovărătoare la care sunt supuși către clăcașii și urmașii lor în ramura bărbătească.

„Soluțiunea acestei mari probleme cere dar o deplină cunoștință și o serioasă cercetare a intereselor locale; dela măsurile ce vor fi adoptate depinde în fine prosperitatea industriei agricole, care, în toate țările, și mai cu seamă în Moldo-Valahia, formează sorgintea³⁰⁾ principală a avuției și prosperității națiunii”.

30) sorgintea = isvorul.

Această soluțiune s'a adoptat și de comitele Vavlevski, și s'a propus în sânul Conferinței dela Paris, din care a eșit Convențiunea din 7 (19) August 1858.

Ea este cuprinsă în întâiul proiect de Convențiune și este redigiată³¹⁾ în următorul chip:

„Se va procede fără întârziere la reviziunea legii care regulează relațiunile dintre proprietarii de pământ cu cultivatorii, spre a îmbunătăți starea țăranilor, liberându-i de *clacă prin despăgubire și făcându-i proprietari a casei și a locurilor pe care ei le stăpânescu astăzi*”.

Datoria Parlamentului Român de a îmbunătăți soarta țăranilor.

Dacă Europa nu s'a pronunțat hotărâtor în cestiune, nu este pentru că soluțiunea propusă de președintele Conferinței s'a socotit rea, ci pentru că puterile au voit să lase însuși Guvernului și Parla-

mentului român misiunea și onoarea de a hotărî cestiunea în deplina lor autonomie, mărginindu-se numai a le pune înainte drept bază: *necesitatea îmbunătățirii soartei țăranilor.*

Și noi, Domnilor, legale reprezentațiune a țării, ne-am folosit de această autonomie, nu spre a da țăranilor ceea ce pretutindene li s'a dat, ceea ce însuși Puterile străine au recunoscut ca singura condițiune de îmbunătățire a soartei lor, ci spre a-i reduce la soarta de chiriași, ci spre a-i preface în proletari; sau, aceea este mai tot una, a le lua din stăpânire mai mult decât două treimi din legiuitele lor părți de pământ, și așa a înăspri, în loc de a îmbunătăți soarta lor. Căci, Domnilor, când chiar legiuitele po-goane de astăzi deabia ajung la întreținerea unei fa-

31) redigiată = redactată.

milii, ce voiți să faceți țărani cu un pogon, două săr-
trei, cum auz că unii din D-voastră, prin o parci-
monioasă generozitate, propun a se lăsa în stăpâ-
nirea sătenilor! Dar la o a doua generațiune ce are
să devie această iluzorie proprietate: și cum se poate
crede că țăranul ar primi o asemenea lege cu mult
mai impilătoare decât legea actuală, care, cu toate
abuzurile ei, încăi le asigurază pământ, nu numai
pentru prezent, dar și pentru viitor?

Sărmanii țărani! Ei până acum aveau în spinare
un singur sac; acum ca îmbunătățire am voi să
le punem pe umere doi saci. Noi am da țăranilor
noștri libertatea [pe] care țărani poloni se tânguiau
că stăpânii lor voiau a le-o da în 1807; libertatea
paserilor cari se gonesc de pe un copaciu plin de
fructe pe un copaciu cu crengile goale. Ni se pro-
pune a libera pe țărani de fiare; însă cu condițiune
că, odată cu fiarele, să le luăm și cismele!

Noi Români, cu un guvern *românesc*, și într'o
țară românească, noi mandatarii ai națiunii *române*,
prin reforma ce ni se propune, am face ca țărani
noștri, ca *frații noștri*, în *propria lor țară*, să se
afle mai rău decât sunt *țărani români* în Bucovina,
în Transilvania, în Basarabia, sub jugul *Nemților*,
al *Ungurilor* și al *Rușilor*.

Dar aceasta ar fi pentru noi o rușine neștearsă;
dar aceasta ar fi un păcat de moarte, care ar pica
pe capul nostru, pe capul fiilor noștri. Dar Dum-
nezeu și națiunile lumii ne-ar lovi cu un blăstem,
care în seculi nu s'ar mai șterge.

Iată, Domnilor, cauzele cari mă fac să combat
din toate puterile mele proiectul Comisiunii Centrale
și orice alt proiect care ar ținti de a lipsi pe țărani
de o singură prăjină de pământ din ceea ce ei as-
tăzi stăpânesc în puterea legilor în vigoare.

Asemenea proiecte sunt în contra dreptății, în

contra legii, în contra naționalității și în contra chiar interesului proprietarilor de moșii.

Ele ar fi în contra dreptății, pentru că nu este drept să ne folosim de puterea noastră de legiuitori, spre a strâmbătați pe cei slabi și pe cei neîndrituiți de a ridica glasul aice.

Ele ar fi în contra legii, pentru că ar trage din stăpânirea țăranilor părțica de pământ ce le-o garantează legile actuale.

Ele ar fi în contra naționalității noastre, pentru că, departe de a desvolta simțul patriotic în inima gloabelor, fără de care o națiune niciodată nu este tare, ele n'ar face decât de a deslipi clasa cea mai numeroasă a populațiunii noastre dela sânul patriei pentru că, nelegând pe țăranii cu nici un interes la apărarea pământului stremoșesc, i-am face străini în propria lor țară, și poate i-am sili, în desnădejdea lor, ori la o pustietoare emigrațiune peste hotare, ori la o grozavă rezistență în lăuntrul țării!

Ele ar fi în contra chiar a interesului proprietarilor de moșii, pentru că proprietatea numai acolo este respectată, numai acolo este sigură, unde ea are mulți apărători, pentru că ispita ne arată că acolo unde proprietarii n'au avut îndestul patriotism și îndestulă inteligență, spre a se pune singuri în capul reformei, spre a face singuri concesiunile cerute de folosul, de binele general al țării, ei au dat loc la grozave catastrofe, a cărora au fost ei cele întâie victime.

Voiu combate în sfârșit orice proiect care n'ar îndestula drepturile și legitimizele trebuințe ale țăranilor, pentru că un asemenea proiect ar fi menit de a întreține neștearsă ura între două clase, care, pentru binele Patriei, trebuie să fie pururea în cea mai strânsă legătură de armonie și de dragoste, pentru că, dupe propria mărturisire a unui Ministru conservatoriu al Franței, a lui Odillon Barrot, nicăiri

ideile comuniste și subversive nu nasc și nu sporesc mai mult decât în țările unde țărani sunt lipsiți de proprietate și sunt reduși la starea de proletari sau și chiar de coloni.

Servindu-mă în fine de expresiunile onorabilei Domnului Brăiloiu, când a combătut în sânul Comisiunii Centrale reforma legii electorale, voiu combate orice proiect care n'ar respecta stăpânirea țărănilor *ca un proiect de despotism și de desordine.*

Incheere.

Și acum, o Domnilor, las *dreptul* deo parte; și mă voiu adresa numai la inima

D-voastră!

Nu voiu mai chema în ajutorul țărănilor noștri decât umanitatea și patriotismul Dumneavoastră.

O! fie-vă milă de un milion de țărani, cari cu femeile și cu pruncii lor, deși ținuți afară și departe de debaterile noastre, au ochii țintiți asupra dealului Mitropoliei ca asupra soarelui mântuirii, și vă întind mâinile!

O nu drămuți brazda de pământ trebuitoare hranei țărănilor. Gândiți la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor. Gândiți la originea averilor D-v; gândiți că cea mai mare parte din ele o datoriți muncii și sudoarelor lor. Inchipuiți-vă că părinții lor s'au luptat alătura cu părinții noștri pentru salvarea țării și a altarului. Gândiți că, mâne poate, ora pericolului poate iarăși suna; că fără dâșii nu veți putea apăra nici Patria, nici averile, nici drepturile voastre, și că odată țara căzută nu veți fi decât slugile străinilor, când astăzi sunteți în capul României, în capul unei țări libere și autonome.

Aduceți-vă aminte că atunci când era ocupațiune străină, mulți din noi treceam hotarul, iar țărăni rămâneau și ne păzeau moșiile și averile!

Inchipuiți-vă care era soarta nenorociților noștri țărani în acele triste timpuri.

Aduceți-vă aminte că ei și cu însuși femeile lor adesea au fost reduși la starea de vite, înjugăți la carele muscălești, și că oasele a mii de țărani români până astăzi încă înălbesc câmpiile Dobrogei și ale Bulgariei!

O! fie-vă dar milă de dânșii, fie-vă milă de țara noastră.

O! de ce nu se ridică dintre d-voastră vreun urmaș al vechilor Domni români, sau ai companionilor de luptă ai lui Ștefan cel Mare și ai lui Mihai Viteazul, ai lui Șerban Cantacuzino și ai lui Grigorie Ghica și el să eia, el să se pue în capul marii reforme; să rădice el steagul emancipării țărănilor români, cum au făcut-o în Ungaria urmașii lui Zriny și ai lui Bathiany, în Prusia unul din cele mai strălucite nume ale aristocrației germane, Principele de Hardenberg, cum astăzi în Rusia sunt în capul reformei numele cele mai vechi ale boerimei moscovite!

O! dacă Dumnezeu și-ar face milă cu această țară, și ar împlânzi inimile cele împetrite!

O, de ce nu am elocvenția trebuitoare, pentru ca glasul meu să poată triumfa de ideile egoiste, de fricile neîntemeiate, de interesele meschime, și așa să izbutim ca această mare și națională cestiune să se hotărească, nu prin lupte, nu prin majoritate, ci prin primirea tutului, prin *unanimitatea Parlamentului român*. De s'ar face aceasta, ce mare și frumoasă zi ar fi pentru România, ce glorie ar fi pentru clasele bogate și inteligente ale țării, ce renume pentru Adunarea Legislativă, și cât de sus am rădica națiunea noastră în ochii Europei!

Și din contra, ce rușine, ce decadentă pentru noi, când am dvoedi streinilor că nu avem puțință de a fi, de a ne ridica la înălțimea misiunii noastre, că în mâinile noastre era să întărim România, și că noi

am îngropat-o de vie; căci, nenorocind trei milioane de țărani, nenorocită va fi și țara noastră; și moartă va fi România, când în o asemenea cestiune, noi legiuitorii ei, am da pilda strâmbătății și a nelegiuirii!

Și să nu credem, Domnilor, că prin un vot al nostru am îneca pentru veci dreptul țăranilor.

Nu, Domnilor, dreptatea nu piere; ca trupul lui Christos ea se poate îngropa, dar întocmai ca și Christos-Dumnezeu ea va reînvia!

Și înainte de a sfârși, Domnule Președinte al Consiliului, întâiul consilier al tronului României, dați-mi voie a vă adresa două cuvinte; a vă aduce aminte o mare, o solemnă făgăduință. Eram în Adunarea din Iași; Unirea țărilor surori se proclamase de către Alesul Națiunii. În acea zi, în 11 Decembrie, D-voastră ați zis la tribuna aceasta: *totul pentru țară și nimic pentru noi*. Când D-voastră ați zis aceste cuvinte cari au făcut să tresare milioane de inimi, D-voastră ați contractat o mare datorie; ați scris o trată la adresa țării! Astăzi momentul plății a venit. Faceți onoare subscrierii D-voastre. Apărați dar cauza țăranilor ca o misiune ce vă vine de drept. Și când veți înfățișa lui Alexandru Ioan I. votul Adunării, înainte de a-i cere sancțiunea, o, aduceți-i aminte de cuvintele ce odată cu proclamarea sa de Domnul Moldaviei i s'au adresat în numele Adunării și al Națiunii ce-l punea pe tronul lui Ștefan-cel-Mare:

„O Doamne, mare și frumoasă îți este misiunea! Convențiunea din 7 (19) August ne însemnează o epocă nouă, și Măria Ta ești chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul; fă ca legea să fie tare, iar Măria Ta, ca Domn, fii bun, fii blând, *fii bun mai ales pentru acei pentru cari mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători sau răi*.

„Nu uita, că dacă cincizeci de deputați Te-am ales Domn, însă ai să domnești peste milioane de oameni; fă dar ca domnia Ta să fie cu totul de pace și de dreptate, împacă pasiunile și urile dintre noi, și introdu în mijlocul nostru stremoșească frăție!”

DISCURSUL LUI KOGĂLNICEANU LA CONGRESUL DIN BERLIN

Războiul din 1877 se sfârșise prin tratatul dela San-Ștefano, (3 Martie, 1878), încheiat între Ruși și Turci, fără consimțământul României.

Tratatul prevedea între altele și cedarea Basarabiei către Rusia. Această clauză a tratatului a sporit nemulțumirea în țară. Guvernul român, potrivit cu votul unanim al Camerei și Senatului: de a se păstra neștirbită integritatea teritoriului român, protestând la Petersburg împotriva tratatului, la măsuri militare pentru a preveni ocuparea Basarabiei de către Ruși. Cabinețul din Petersburg amenință cu dezarmarea Prințepelui Carol răspunde demn: „Armata română, care la Plevna, sub ochii Țarului, a luptat atât de vitejește, va putea fi nimică, dar nici o dată dezarmată”.

Clauzele grele impuse de Rusia Turciei, periclitarea adusă prin acest tratat intereselor europene din Occident, precum și neînțelegerile ivite între Români și Ruși, hotărâsc marile Puteri, după propunerea Angliei, să ceară revizuirea tratatului dela San-Ștefano, de către un congres european.

Congresul a avut loc la Berlin, între 1/13 Iulie. Rușii susțineau pretențiunile lor asupra Basarabiei, pe care le înfățișau ca „o chestiune de onoare”. După propunerea făcută de Lordul Salisbury, reprezentantul Angliei, care adăugă cu o nuanță de ironie ca „după ce s'au ascultat delegații unei țări care cer provincii străine, să se audă și reprezentanții unei țări care cere ținuturi ce-i aparțin”, fură invitați și delegații români să expună, înaintea congresului cauza țării lor.

Cu acest prilej Kogălniceanu, care prezintase mai înainte împreună cu Ioan Brătianu, un memoriu Congre-

sului, rosti discursul de mai jos, care este prin concizia, prin claritatea, prin argumentarea și demnitatea națională, unul dintre cele mai bune ale lui.

Din nenorocire, deși congresul era convins de dreptatea cauzei românești, totuși ne-a impus cedarea Basarabiei.

Reproducem discursul după traducerea lui G. Bibescu, Istoria unei fruntarii, 1883, pp. 215—231.

Domnilor plenipotențiarilor,

• Mai întâiu ținem a mulțumi din inimă Congresului că binevoește să asculte pe delegații români în momentul de a delibera asupra României. Acesta este un titlu nou adăugat de Europa la acelea care i-au câștigat de timp îndelungat recunoștința națiunii române; și acest gaj de unanimă bunăvoință ni se pare de un bun augur pentru succesul cauzei ce suntem chemați a apăra înaintea Domniei-Voastră.

Nu vom stăruii asupra evenimentelor în care am fost trași prin necesități de forță majoră. Vom trece asemenea sub tăcere atât acțiunea militară, la care am participat, cât și acțiunea diplomatică, la care nu ne-a fost dat a lua parte. Am avut ocaziune de a constata că periodul negocierilor ne-a fost mai puțin favorabil decât norocul armelor.

Ne vom mărgini întru a expune *drepturile și dorințele țării noastre*, pe baza rezumatului prezentat în memoriul ce am avut onoare a supune de curând Congresului.

I.

Noi credem că, pe toată dreptatea, nici o parte din teritoriul actual nu trebuie să fie deslipită de România.

Restituirea de către tratatul dela 1856 a unei părți a Basarabiei către principatul Moldovei a fost un act de echitate din partea Europei. Desmembrarea

dela 1812 nu se putea justifica prin faptul sau dreptul de cucerire.

În 1812, Basarabia se ținea de un principat a cărui autonomie fusese atestată în mod solemn de toate tratatele anterioare încheiate între imperiul rus și otoman. Tratatul dela Kuciuc-Kainargi, mai cu osebire, recunoașterea Domnilor Moldovei și Țării Românești calitatea de suverani și stabilea că Basarabia făcea parte din Moldova. Aceasta era, deci, o țară română, cu instituțiuni și legi române, explicit menținute de Majestatea Sa Impăratul Alexandru I. Acest respect al vechii naționalități era formulat în rescriptul imperial, care promulga organizațiunea administrativă și judiciară a acestei provincii, după încorporarea ei cu Rusia, fără să se fi făcut cea mai mică deosebire între Basarabia de jos și cea de sus.

Din simplul fapt că Otomanii ocupau aci trei fortărețe, unii se pare că au voit a trage concluziunea cum că Basarabia ar fi o regiune turcă sau tătară. Istoria Munteniei prezintă în adevăr o asemenea anomalie. Au existat și acolo mult timp fortărețe turcești; cu toate acestea nu rezultă deaci că Muntenia să fi fost vreodată țară turcească.

În 1878, precum nici în 1812, *Basarabia nu poate fi revendicată dela România în virtutea dreptului de cucerire.* Ea aparține unui principat pe care Rusia însuș, în tot timpul războiului său din urmă cu imperiul otoman, l-a considerat și tratat ca un Stat independent și aliat.

Și apoi dela intrarea sa în campanie, *Rusia a subsemnat cu România o convențiune prin care a garantat expres întregimea actuală a teritoriului român.* Această garanție fusese cerută și acordată atunci când nu era încă vorba decât de trecerea armatelor imperiale prin România. Se părea că ea trebuia să-și îndoiască energia sa din ziua în care, după apelul Rusiei chiar, concursul națiunii române

devenea mai pozitiv și se transforma în cooperatiune militară efectivă, în completă alianță. Trupele noastre, în adevăr, au combătut coastă la coastă cu armatele ruse. Dacă aceasta nu este un titlu pentru a ne mări, apoi de sigur nu este un titlu pentru a ne micșora. În lipsă de alte drepturi, convențiunea dela 4 (16) Aprilie 1877, care poartă semnăturile și ratificările cabinetului imperial, ar fi deajuns singură spre a ne conserva o regiune importantă despre Dunăre, de care este legată așa de strâns prosperitatea comercială a României.

S'au invocat, în sprijinul retrocesiunii¹⁾ Basarabiei, considerațiuni de recunoștință și amintiri de glorie și de vitejii militare. Dar, pe timpul unui lung șir de răsboaie, armele ruse s'au ilustrat pe multe câmpuri de bătaie și au preumblat gloria lor până sub zidurile Adrianopolei. Aceasta însă nu este un titlu de proprietate asupra regiunii Balcanilor.

S'au mai invocat considerațiuni de recunoștință. România știe a practica datoriile de grațitudine și a probat aceasta de o mulțime de ori. Ea nu-și uită datoria, nici numele binefăcătorilor săi; ea venerează, în Caterina cea Mare și în Nicolae I, pe generoșii autori ai tratatelor dela Kainargi și dela Adrianopol.

Dar ea păstrează deasemenea memoria sacrificiilor ci și-a impus pentru mărirea, fericirea și gloria Rusiei. Ea își aduce aminte că, dela Petru cel Mare și până în zilele noastre, ea a fost pe rând sau totdeauna baza operațiunilor militare ale Rusiei, grânarul unde se nutriau armatele sale, chiar când ele operau dincolo de Dunăre și teatrul, mai adeseori preferat, al celor mai teribile încăierări. Ea își mai aduce aminte că în 1812 a pierdut, în profitul Rusiei

1) Basarabia fusese cedată Rusiei în 1812; după războiul din Crimeia, prin Congresul din Paris, ni se înapoiasă 3 județe: Cahul, Ismail și Bolgrad.

jumătatea Moldovei, adică Basarabia dela Prut și până la Nistru.

II.

Noi cerem ca pământul român să nu fie supus la un drept de trecere cât va ținea ocuparea Bulgariei de trupele ruse. Dunărea și Marea le oferă căile de transport și de comunicațiune cele mai lesnicioase și mai puțin costisitoare. România, după toate suferințele sale, aspiră la un repaus absolut necesar pentru reparațiunea pagubelor cauzate de războiu; circulațiunea trupelor străine ar fi o condițiune rea pentru îndeplinirea operei reparatoare și pentru liniștea țării noastre.

III.

Ni se pare drept ca România, în virtutea titlurilor sale seculare, să reentre în *posesiunea insulelor și gurilor Dunării*, cuprinzând și insula Șerpilor. Ar fi în această restituire o reîntoarcere echitabilă la dispozițiunile originare prin care Puterile cele mari încredințaseră, în 1856, Principatelor dunărene paza libertății Dunării, la îmbucătura sa.

IV.

Noi avem speranța tare că România va primi dela guvernul imperial al Rusiei o *indemnitate de războiu* în proporțiune cu forțele militare ce a pus în linie. Noi credem legitim, în toate privințele, ca despăgubirile stipulate și obținute de Rusia, în numele diferitelor state aliate, să fie împărțite în proporție cu ajutorul militar al fiecăruia din beligeranți. Guvernul imperial a recunoscut principiul acestei repartițiuni în favoarea Serbiei și Muntenegrului și stăruiește asupra aplicațiunii sale.

România este în drept să ceară, la rândul ei, beneficiul acestui principiu. Într'adevăr, silită de a ținea timp îndelungat armata sa mobilizată, spre a face față unor eventualități iminente — ea a avut sub drapeluri, atât ca armată activă, cât și ca armată de rezervă, peste 70.000 de oameni. Mai mult ea a îndurat pierderi considerabile; orașele sale și tot malul său dela Dunăre au fost pustiite de bombardare, căile sale de comunicare stricate, materialul său de războiu prăpădit.

Compensațiunile datorite pentru toate acestea s'ar lua din indemnitatea totală alocată guvernului imperial al Rusiei și s'ar efectua în formă ce Congresul va judeca mai cu înlesnire.

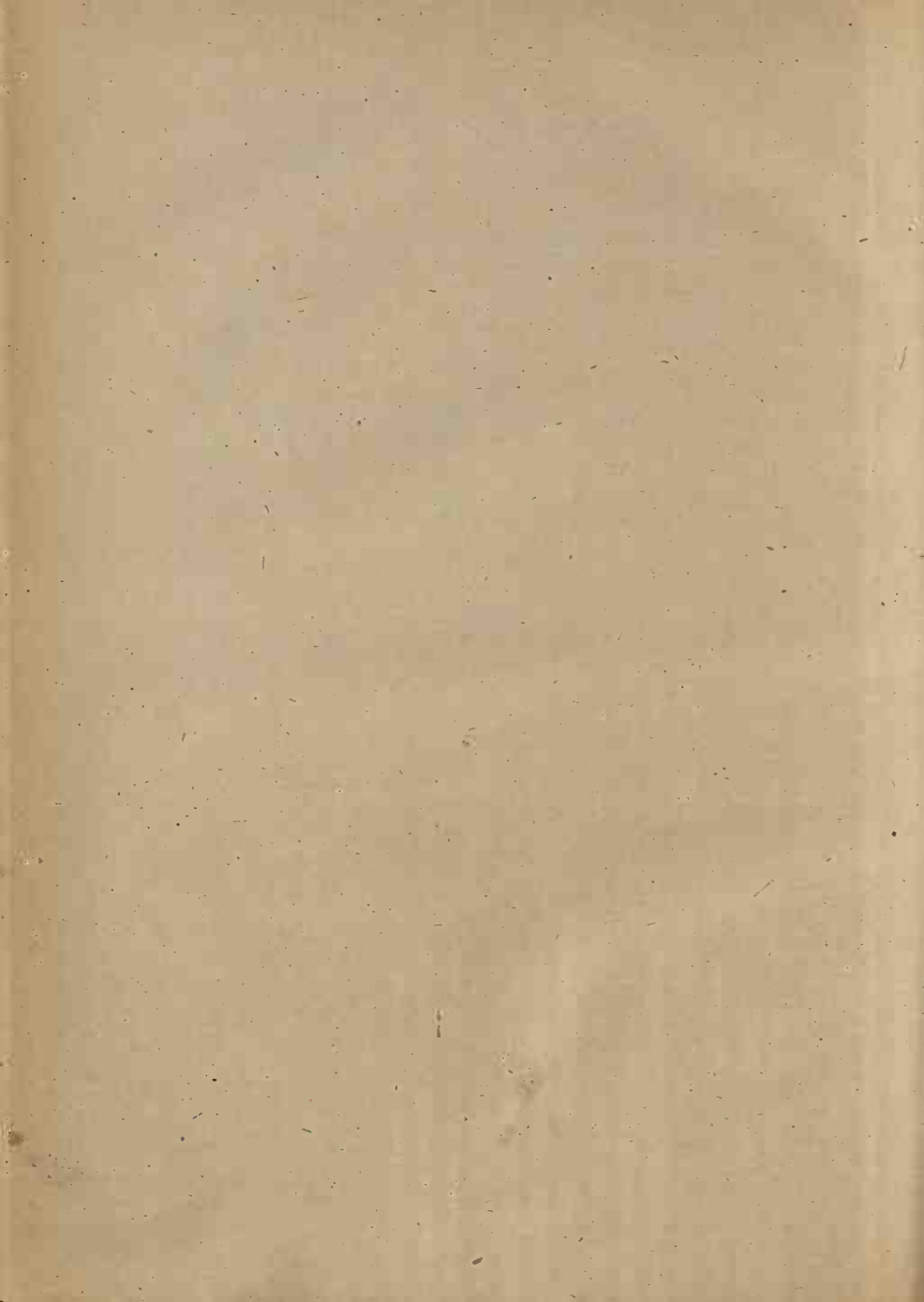
V.

România are încrederea că independența sa va fi definitiv și pe deplin recunoscută de Europa.

La dreptul său primordial, al cărui principiu fusese falsificat prin echivocuri istorice, se adaugă astăzi titlurile a căror cucerire ea a regenerat-o sau mai bine, a reținut-o pe câmpii de bătaie. Zece mii de Români au căzut împrejurul Plevnei spre a face ca patria lor să merite libertatea și independența. Dar toate aceste sacrificii nu ar fi de ajuns spre a asigura României pașnică dispozițiune a sorților ei. Ea ar fi fericită și recunoscătoare, când ar vedea eforturile sale, prin care și-a manifestat individualitatea sa, încununată printr'o binefacere europeană. Această binefacere ar fi *garanția reală a neutralității sale*, care ar pune-o în stare de a arăta Europei că ea nu are altă ambițiune decât aceea de a rămânea pașnică credincioasă a libertății Dunării la îmbucătura ei și de a se consacra la îmbunătățirea instituțiilor sale și la dezvoltarea avuțiilor sale.

Acestea sunt, Domnilor plenipotențiarj, pe scurt expuse, dorințele unui mic Stat care nu crede a fi demeritat întru ceva înaintea Europei și care, prin organul nostru, face apel la justiția și la bunăvoința marilor Puteri, ai căror sunteți eminenții reprezentanți.

S C R I S O R I

SCRISOAREA LUI M. KOGĂLNICEANU CĂTRE BARONUL DE JOMINI

Căderea Plevnei la 29 Noemvrie (11 Decemvrie) hotărî definitiv soarta războiului româno-ruso-turc. Predarea lui Osman Paşa, cu întreaga lui armată, deschidea drumul învingătorilor către Balcani. Încurajate de aceste victorii, Serbia (la 3/15 Decemvrie) și Grecia la (3 Februarie 1878) declarară războiul Turciei. În acelaș timp, pe când armatele române cucereau ultimele resturi de fortărețe turcești din Bulgaria, Rușii înaintau vertiginos spre Balcani. La 21 Decemvrie (12 Ianuarie), generalul rus Gurko intra în Sofia; la 16 Ianuarie, se afla la Filipopol; la 24 armata română, după un strălucit asalt, cucerea Smârdanul, iar la 26 Marele Duce Nicolae intra în Adrianopol.

Turcii, zdrobiți, se văd nevoiți să ceară armistițiul.

Imensa bucurie pe care o stărnise în țară veștile sosite de pe câmpul de război este însă întunecată de pretențiunile diplomaților ruși. Amăgindu-ne cu declarațiuni de dragoste și promisiuni pentru viitor, Rușii cereau restituirea celor 3 județe basarabene pe care ni le dăduse congresul din Paris. Aceste pretențiuni rusești asupra fâșiei de pământ românesc, după jertfele acuse de noi în război, au deslănțuit o adâncă agitație în țară.

În aceste frământări, Kogălniceanu, care cunoscuse pe Baronul de Jomini, mâna dreaptă a Cancelarului Rusiei Gorciacov, îi trimite aceluia de anul nou, o scrisoare de felicitare, în năzuința de a găsi o cale de discuție mai amică.

Baronul de Jomini răspunde prin o scrisoare, în care, vorbind de lealitate, sinceritate, duplicitate, caută să ne convingă a renunța la Basarabia și la neutralitatea teritoriului nostru.

Kogălniceanu răspunde la aceasta prin scrisoarea plină de demnitatea națională, de finețe și de tact, pe care o reproducem mai jos și în care bate inima neamului întreg. O redăm după traducerea publică de noi în *Convorbiri Literare*, 1912, p. 485.

Excelență,

N'aș putea să recunosc mai bine curtenia cu care m'ați obligat la plecarea din București a Domniei Voastre de a vă scrie în împrejurări grave, nici să arăt cât mă simt de mișcat față de simțămintele prietenesti care v'au inspirat scrisoarea din 5/17 a. c., decât mulțumind fără întârziere Excelenței Voastre pentru sfaturile pe care voiți a mi le da cu o autoritate câștigată, așa de drept câștigată, cu privire la cea mai bună linie de conduită politică de urmat.

Nădăjduesc să pun în răspunsul meu toată sinceritatea la care mă îndemnați, și să dovedesc astfel că școala căreia aparțineți, pentru că o recomandați ca un adevărat maestru, e și a mea. Excelența Voastră va constata că renumele Țăranului de la Dunăre¹⁾, în România, nu e pe cale de a se pierde. A răspunde la scrisoarea Excelenței Voastre înseamnă mai întâiu de toate, și ca o neapărată necesitate, să apăr țara mea de învinuirea de duplicitate, ce i se face așa de direct, deși atât de învăluit. Faptele vor avea aici mult mai doveditoare elocvență, decât raționamentele, actele mai mult ca vorbele, și îmi iau îngăduinta față de E. V. de a le recapitula.

Impotriva înștiințărilor, aș putea zice chiar împotriva amenințărilor care cădeau din toate părțile asupra noastră, noi am înceheiat cu guvernul imperial convenția din 4/17 Aprilie 1877, prin care toate mijloacele materiale ale țării erau cu desăvârșire puse la îndemâna Rusiei.

Singura noastră ambiție, singura noastră țintă,

1) Este aci aluzie la episodul Țăranul de la Dunăre din romanul Ceasornicul Domnilor al spantolului Guevara. Este vorba de un țăran care pe vremea lui Marcu Aureliu, vine de la Dunăre pentru a se plânge în Senatul Romei împotriva nedreptăților și implărilor la care era supus poporul său, înfruntând cu vorbele lui aspre mândria română. După ce și-a vărsat toată obida neamului său nenorocit, s'a aruncat jos, așteptând să fie ucis, dar Marcu Aureliu, prețuind sinceritatea și adevărul supselor sale, l-a terțat.

când am luat această hotărîre, a fost de a apăra integritatea pămîntului nostru; această integritate a fost stipulată la articolul 2 al numitei convenții.

Mai târziu, cu toată nota verbală în care D-l de Nelidoff, în numele A. S. I. Marele Duce Nicolae, arăta fără înconjur, cu un desăvârșit dispreț al perifrizei²⁾, că guvernul imperial desaprobă declarația noastră de războiu împotriva imperiului otoman și că nu avea trebuință de ajutorul nostru, noi n'am stat la gânduri să răspundem la cel dintâiu apel³⁾ care ne-a fost trimis, în urma surprizelor evenimentelor militare, care ne-au prins pe neașteptate și ca urmare a necesităților strategice celor mai urgente.

Zece mii de Români dintr'o armată de 50.000 de mii de oameni, dorm azi somnul lor cel de pe urmă în jurul Plevnei și în câmpiile Bulgariei.

Această bărbătească, dar dureroasă jertfă, noi am îndeplinit-o dintr'un avânt al inimii fără condiții, fără tratat prealabil, căci pentru noi cuvântul Majestății Sale Împăratului prețuia ca și tratatele cele mai formale și purta în sineși cea mai înaltă din toate sancțiunile.

Toată perfidia noastră s'a redus deci la o bună credință deplină, toată istețimea noastră la o încredere desăvârșită.

2) Perifrază = expunerea unei idei nu de-adeptul, ci mai pe ocolite prin mai multe cuvinte.

3) Telegrama Marelui Duce Nicolae din 13/31 Iulie 1877, Târnova: „Les Turcs, ayant amassé les plus grandes masses à Plevna nous abiment.

Prie de faire fusion, démonstration, et si possible passage du Danube que tu désiras faire.

Entre Jiu et Corabia cette démonstration est indispensable pour faciliter nos mouvements" adică: Turcii, grămădind cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne înăbuse. Rog faceți legătură, demonstrație și, dacă e posibil, trecerea Dunărei, pe care dorești să o faci.

Între Jiu și Corabia această demonstrație este indispensabilă pentru a ușura mișcările noastre".

Ne-am zis, că, dacă integritatea teritoriului nostru era asigurată prin singurul fapt al trecerii armatelor împărătești, ceea ce constituia fără îndoială un ajutor pasiv, această integritate ne va fi cu atât mai mult garantată din ziua, în care armata noastră a fost chemată la cooperarea activă, care se manifesta fățiș, ca cea mai pozitivă din toate alianțele.

Totuși, înăuntrul țării a trebuit să îndurăm toate greutățile, toate năpastele pe care le aduc în chip fatal cu ele războaiele, chiar cele mai norocoase.

La hotare, bombardarea orașelor dunărene, jaful în porturi, pustiirea satelor, devastarea recoltelor de pe țărmuri, jefuite de trupele puse în observație sau ca rezervă pe marginea fluviului; mai departe, în ținuturi speranța și rolul a 2 ani de costisitoare munci agricole; pe vecie pierdute; grămadire în depozite și în gări a produselor pe 1876 și 1877, care putrezesc pe loc din lipsa mijloacelor de transport; ruina arendașilor și a proprietarilor într'o țară în care toată bogăția este agricultura; secestrarea căilor ferate de către autoritățile militare rusești numai în folosul lor; stricarea drumurilor noastre, care erau munca a 20 de ani de pace și a căror îndreptare va costa a două de ceea ce au putut produce în câteva luni căile ferate; distrugerea materialului și a uneltelor publice și private — acesta este foarte nedeplin încă, bilanțul situațiunii noastre de-acum.

De la plecarea din București a M. S. Impăratului și a A. S. Principelui Căpitan, se pare că autoritățile militare ruse privesc ca nule și neavenite toate clauzele convențiunii de la 4/16 Aprilie, întru atât tratăază administrația și populația ca o țară cucerită.

Să mai adaog că uneori merg până acolo încât uită luarea aminte datorită autorităților publice, începând cu Șeful suprem al Statului? Mă tem că așa înspăimânta în chip penibil pe E. V., punând sub

ochii săi câteva piese esite de sub pana D-lui de Nelidoff, a Principelui Cerkawsky și a agenților cari atârnă de aceste diferite persoane. Nu numai că am îndurat, îndurăm tot cu acel neschimbător cumpăt din care ne-am făcut o lege nestrămutată, dar bunăvoința noastră n'a șovăit niciodată; iar cât despre ajutorul nostru, el a fost totdeauna gata și întreg, în măsura forțelor noastre. Se poate oare înfiera cu stigmatul duplicității fapte a căror sinceritate este flagrantă și a căror loialitate este îndeobște cunoscută?

Ce răsplată ne așteaptă? Când a fost vorba de luptă, individualitatea României și pozițiunea ei de națiune aliată nu au fost puse la îndoială. Iră să îndată ce cestiunea păcii a venit la ordinea zilei, de îndată încetăm de a fi Stat și aliați și cădem din nou la rangul de provincie neîndreptățită la acte internaționale. Vor începe desbateri asupra celor mai grave interese ale noastre, asupra intereselor celor mai esențiale ale vieții noastre naționale.

E indiferent; noi nu suntem admiși a le expune, a le susține. Am fost vrednici să vărsăm sângele nostru pentru a le apăra; dar nu suntem vrednici a le cunoaște. Numai Rusia are dreptul să le aprecieze, numai Rusia își ia sarcina de a le reprezinta și de a le sprijini, fără măcar să crează necesar de a se informa ce înțelegem noi prin interesele noastre.

Ce ar zice Excelența Voastră de doctorul, care proprio-motu, s'ar înfățișa la un bolnav, care ar intra de-a dreptul în camera sa și care ar pretinde să-l vindece fără să-l întrebe asupra boalei de care suferă, și fără să-i îngăduie a vorbi măcar?

Apoi, împotriva stipulațiunilor lămurite ale unei convenții formale care ne chieazășuește în numele M. S. Impăratului și sub semnătura sa, întregimea pământului nostru, ni se vestește intenția de a ni se relua Basarabia, fiindcă se pare că este aci o

chestiune de onoare penru Rusia, și binevoeș'e să ni se făgăduiască în schimb compensațiuni dincolo de Dunăre. Și cum orice învățătură practică trebuie să fie în mod academic însoțită de o lecție morală, suntem preveniți contra ispitelor, care ne-ar împresura; contra sugestiilor *vorbelor viclene*, care ar încerca să ne amăgească; contra primejdiilor duplicității despre care ni se vorbește cu groază. Ne închipuim totuși că *lealitatea, bunul simț și rațiunea, în care E. V. imi arată cele mai bune și mai sigure călăuze*, au fost singurele care ne-au arătat calea ce trebuie să urmăm.

Corectă dela început, România dorește și ține să rămână corectă până la capăt. *Totuși, dacă a refuzat de a ceda pământ românesc, dacă a nu se supune cu o lesnicioasă bunăvoință la jertfe la care nu s'ar putea îndupleca nici o națiune și nici un guvern, care se respectă; — dacă toate aceste înseamnă duplicitate, atunci recunosc, mărturisesc, declar că învinuirea este dreaptă și că ținem cu tot sufletul și cu toată cinstea să o merităm.*

E. V. constată, și nimeni nu se gândește să conteste, că Rusia este puternică și România slabă. Prin forță, Rusia poate lua mai mult decât Basarabia; ea poate răpi țara întreagă. Dar s'ar ivi o situațiune, în care România să fie mai părtinită de împrejurări ca Rusia; și anume când România, condamnată a pierde ca preț extraordinar al efortărilor și al suferințelor sale, o bucată din pământul care e lipit de ea prin toate fibrele sale, ar protesta contra acestei ciopârțiri, ar invoca jertfele pe care și le-a impus și ar apela la lealitatea, dreptatea M. S. Impăratului și a Rusiei însăși. Căci mai presus-de forță, este legea dreptății eterne și a moralei eterne; și în acest domeniu, din care nimeni nu ne poate expropria, noi ne întărim la rândul nostru cu acea putere, ce își trage caracterul ei absolut din însăși principiile care i-au dat naștere și din care se nutrește.

E. V. îmi semnaleză cât e de primejdioasă pentru noi iluzia neutralității. Trebuie oare să mărturisesc E. V. că actualul Cabinet și eu în particular împărtășim pe de-antregul, în aceea-tă privință, părerile E. V. și ale A. S. Principelui Cancelar?

Niciodată, de la intrarea mea în minister, cuvântul neutralitate n'a fost pronunțat. Această tăcere purcede mai puțin din convingerea ce am avea-o că majoritatea Puterilor nu ar încuviința această neutralitate înconjurată de singurele condiții care ar face-o efectivă, cât din cugetul pe care-l avem că nu trebuie să căutăm chezașii contra Rusiei, decât în loialitatea și în mărinimia Rusiei însăși; și în sfârșit convingerea la care ne alăturăm cu E. V. că în veacul nostru tratate, garanții și neutralități nu au ființă decât pentru ca să îngăduie cutăruia sau cutăruia de a aștepta ceasul în care se va simți în stare să le înfrângă. Credem cu tărie ca și E. V. că cea mai bună chezașie a neutralității noastre și mai ales a independenței noastre, este prietenia Rusiei și mai ales interesul capital pe care dânsa îl are de a-și asigura sprijinul nostru pentru a duce la un sfârșit norocos opera de emancipare pe care o săvârșește în această vreme, dacă ar fi să fie amenințată.

Tocmai această îndoită considerație ne-a determinat la atâtea sacrificii și pe ea ne întemeiem nădejdea că numărul lor nu se va mări.

Orice prietenie, pentru a ființa și a dăinui, trebuie să fie de amândouă părțile și să vie e dintr'o înclinare reciproc și statornic. Esența prieteniei constă în schimbul statornic de îndatoriri și de dovezi de înclinare și de desinteresare de amândouă părțile. Acum e rândul de a ne ajuta și de a înțelege că țările cele mici ca și cele mari, câteodată chiar cu mai multă cerbicie, au simțăminte de conservare și de demnitate și merg până la capătul datorilor ce le sunt impuse prin aceste simțăminte; acum e rân-

dul Rusiei de a înțelege că pentru o țară mare, iubirea a cinci milioane de Români, asigurarea că inimile și brațele lor vor fi totdeauna gata, prețuște mai mult decât o biată fâșie de pământ.

Am abuzat, fără îndoială, de atenția E. V. Scuză mea este speranța pe care o am că veți vedea în această efuzie dorința mea vie de a mă conforma preceptelor voastre de completă sinceritate.

Iată pentru ce m-am luat îndrăsneala de a vă expune în convorbirea, cu totul intimă și cu porți zăvorite, la care m'ați poftit D-voastră înșivă, necazurile și grijile noastre, fără nici un î:conjur.

Sfaturile voastre au asupra mea o înrâurire atât de hotărâtoare încât nu mă îndoesc un singur moment de eficacitatea lor, dacă ați binevoi a le da și acelorora în puterea cărora stă a cimenta pentru totdeauna legăturile de recunoștință și de devotament ale României către Rusia, cruțând orice atingere în integritatea unei națiuni, care s'a distins prin deplina sa încredere în desăvârșita desintezare și deplina mărinimie a puternicii sale vecine. Am arătat A. S. Domnului expresiunea mulțumirii voastre pentru distincțiunea al cărui obiect ați fost. Sunt fericit că pot să reînviuiesc din partea A. S. câte vii simpatii a inspirat E. V. personal într-o țară care știe să prețuiască suflele mărinimoase și spiritele delicate ca al vostru.

Interpret al simțămintelor pe care cel dintâiu le împărtășesc, rog pe E. V. să primească omagiul celei mai înalte considerațiuni.

M. KOGĂLNICEANU

INTERPELAȚIUNEA PRIVITOARE LA EXPULSAREA ROMÂNILOR DE PESTE CARPAȚI

În 1886 se trimisese din România în Transilvania o proclamație înfăcărută scrisă de refugiații din ținutul suferințelor secuare. Guvernul austro-ungar după minuțioase cercetări, intervine cu toată greutatea pe lângă guvernul român ca să se vede nevoit, în împrejurările de atunci, să expulzeze la Ruscuc 6 români transilvăneni. Lucrurile cu produs, firește, vâlvă în țară. Făcându-se ecoul indignării naționale, Kogălniceanu se ridică la tribuna camerei și cu autoritatea morală pe care i-o dădea faptul că în 1859 și 1860, dădu ca ministru al Domnitorului Cuza un sprijin prețios revoluționarilor unguri, refugiați la noi și că în 1860 încheiase pactul de ajutor cu L. Kossuth, Klapka și L. Teleki, a ținut discursul pe care-l reproducem aci și care e un model de înțelepciune politică pentru timpul acela, de curaj și de patriotism vibrant.

D-lor deputați,

Când în una din ședințele trecute, după înțelegerea ce am avut cu D. ministru președinte pentru amânarea interpelării mele, am avut onoarea să vă zic că această interpelare privea o cauză de naționalitate și de umanitate, am omis să vă spun că ea privea și cauza legalității. Aceasta o fac astăzi.

Și din început, D-lor, declar, că cauza de legalitate și de umanitate privesc special pe guvernul țării mele; iar interpelarea mea ca cesiune de naționalitate se adresează și aci și la Buda-Pesta; ea se adresează și guvernului român și națiunii române, și guvernului maghiar și națiunii maghiare.

Unii din D-voastră se vor mira poate, că eu de la tribuna țării mele adresez o interpelare unui guvern străin; dar, D-lor, de atâtea ori în Parlamentul din Buda-Pesta s'au tratat nu numai cestiuni privitoare în special pe România, dar și însuși cauza românismului în general. Prin urmare, avem și noi dreptul și datoria să tratăm odată în Parlamentul din București, față în față cu vecinii noștri, cauza românismului.

Spre a accentua din început spiritul în care înțeleg a desvolta interpelațiunea mea, declar că sunt om de ordine și de autoritate; de mai multe ori ministru al afacerilor străine și președinte de consiliu al țării mele; înțeleg importanța și datoria pentru fiecare Stat de a fi în bune relațiuni cu celelalte State, și mai ales cu vecinii săi. Asemenea recunosc că este o lege internațională, pe care toate națiunile trebuie să o respecte; aceea de a nu deveni un focar de desordine și de comploturi cu scop de a produce război în celelalte state. Prin urmare, de mai înainte declar, că osândesc cu desăvârșire orice încercări de agitațiuni și de resvrătiri în contra Ungariei, uneltite în România, fie de români născuți în țeara mea, ori de români născuți afară de hotarele noastre, în genere fie de străini, fie chiar de români! Recunosc pentru guvernul român dreptul și datoria pentru a preveni și a pedepsi orice mișcări revoluționare, în contra statelor străine cu cari suntem în pace! Singura deosebire între mine și banca ministerială este pentru modul de înfrânare al acestor uneltiri criminale.

Vecinii noștri de peste Carpați nu-mi vor voi rău, că eu mă adresez la D-lor: guvern și națiune maghiară. Mai mult de cât oricare din oamenii de stat mari și mici în această țeară, eu am nu numai dreptul, dar am și datoria de a le adresa această interpelare.

Niciodată n'am predicat resvrătirea; niciodată n'am provocat cearta între Români și între Unguri; niciodată nu m'am amestecat în certele din lăuntru ale acestor două națiuni, care în interesul lor reciproc ar trebui să trăiască alătura una de alta în cea mai bună înțelegere. Și merg mai departe, declarând că nici direct nici indirect, am făcut sau fac parte din iredentismul român; pentru că nu recunosc țării mele *România* dreptul de a revendica stăpânirea Transilvaniei, precum asemenea nu recunosc Ungariei cel mai mic drept asupra României. Eu nu aparțin Daco-Românismului de cât ca istoric, și nu ca om politic! Ca român însă, și mai ales ca om politic, prin trecutul meu, prin faptele mele privitoare la cauza ungară, când această cauză era persecutată și pot zice chiar pierdută, am dreptul și datoria de a adresa de la tribuna țării mele această interpelare guvernului din Buda-Pesta și poporului maghiar, și mai ales oamenilor de Stat cari sunt astăzi în capul afacerilor Ungariei; pentru că eu i-am ajutat, pentru că eu i-am sprijinit când ei erau fugari, când ei în exil lucrau pentru renașterea Ungariei; pentru că eu ca prim-ministru al aceluia căruia ziua de astăzi 11 Februarie, readuce aminte nedreapta cădere, împreună lucrat-am la încheierea convențiunilor dintre Domnul Cuza și dintre capii guvernului național-ungar, și care regulau relațiile între România și Ungaria, privitoare la Transilvania în deosebi.

Prin urmare, nu pot crede că exilații de odinioară, astăzi ajunși la putere, vor scuipa asupra iscăliturii lor din 1859 și 1860, adică vor lipsi lealității maghiare.

D-lor, la 1868 pentru întâia dată m'am oprit câteva zile în Buda-Pesta. Om politic, am ținut să vizitez Parlamentul Ungariei. Așezându-mă într-o loje și aruncându-mi ochii asupra incintei Camerei

În care erau deputații, am recunoscut mai mulți din aceia pe cari în 1859 și 1860 i-am fost scăpat de ștreang, ori cel puțin de pușcăriile regimului reacționar din Viena, care atunci era întins peste toată Ungaria! Între aceștia am recunoscut mai ales doi dintre emigrații ungari pe cari și onor. D. Nicu Cargiu și alți vechi cetățeni bătrâni din Galați trebuie să-i cunoască, cel puțin de nume. Erau Berzency comitele Secuilor din timpul lui Kossuth, și deputatul Vidasz!

D-lor, eram prim-ministru al Moldaviei în anul 1860. Resbelul se pregătea, ba chiar era în izbucnire între Franța, Italia și Austria. Într-o zi intră la mine ușierul, și-mi spune că doi unguri voiau să-mi vorbească. Era în luna lui Decembre pe un ger grozav. Se deschide ușa și văd intrând doi unguri, unul de o statură înaltă și celălalt mai mic. Ei tremurau de frig, pentru că nu aveau pe dânșii de cât o atilă de postav subțire. Erau cei menționați mai sus: Berzency și Vidasz; i-am întrebat ce doreau de la mine, și-mi răspunseră că veneau ca fugari de la Galați, pentru că prefectul de acolo Alexandru Cantacuzino, cunoscut în general sub numele de Kneaz, din ordinul primit de la Vodă-Cuza voia să-i dea pe mâna consulatului austro-ungar. I-am ascultat cu interes și cu compătimire, cum în țeara românească s'au ascultat pururea glasul exilaților, i-am asigurat că în ei ospitalitatea românească nu va fi lovită; și în fine i-am invitat să stea, să primească ceaiul meu spre a se încălzi; apoi le-am dat trăsura mea, le-am pus la dispozițiune din blănille mele în contra frigului, și le-am dat un sauf-conduit, prin care ordonam tuturilor autorităților publice ale țării de a le învoi șederea în România, amenințând pe acei ce ar cuteza să asculte alte ordine afară de ale mele, ministru constituțional și prin urmare răspunzător pentru paza țării și în deosebi al ma-

rei legi a ospitalității române, arătând că acei cari vor contraveni actului de sauf-conduit vor fi pedepsiți, ca pentru înaltă trădare comisă contra țării. (Aplause).

Când dar fui zărit în Parlamentul ungar, Berzency și Vidasz, urmați de un mare număr de deputați, intrară în loja mea, felicitându-mă de buna mea venire și arătând colegilor lor purtarea mea din 1860! Berzency îmi adăogă că el poartă încă sauf-conduitul meu ca una din hârtiele sale cele mai prețioase.

Deputatul Vidasz și-a arătat recunoștința sa pentru ospitalitatea și protecțiunea ce a primit în România într'un chip mai practic. El la orice ocaziune s'a arătat simpatic cauzei române. Lucru rar, D-lor, din partea unui maghiar, când vedem astăzi dușmănia care insuflă pe mai toți maghiarii în contra tutulor naționalităților nemaghiare din copriusul țărilor aparținând Coroanei St. Ștefan.

Mai am și alt drept și altă datorie de a mă adresa către guvernul și către națiunea maghiară. V'am spus că în 1860 resbelul între Franția și Italia și între Austria era la ușe. Patrioții unguri, și cei din năuntru și cei exilați, vedeau în acest resbel emanciparea Ungariei. Cuza-Vodă și guvernele lui din București și din Iași ajutară mult mișcării ungu-rești. Afară de tabăra dela Florești, care deturnă de pe câmpul de bătaie o armată întreagă austriacă, Cuza-Vodă primi să lase a se introduce în România însemnate transporte de arme destinate mișcării revoluționare din Ungaria. Ca ministru al lui Vodă-Cuza am participat la învoirea dată pentru intrarea acestor arme. Intâiul transport era de 30.000 puști al doilea transport era și mai mare! Erau și tunuri date de Napoleon și de Victor Emanoel. Inșă un-gurii însărcinați cu aducerea lor au fost indiscreți; astfel Rusia, Anglia, Turcia, și mai ales Austria a-ffară despre al doilea transport sosit în Galați.

Un vapor de rebel austriac și alte vapoare turcești se puseră între țărmlul nostru și între corăbiile de sub drapelul italian care venise cu armele, și opriră descărcarea lor.

Cu toate cererile, am refuzat de a preda aceste arme. Numai după solemna promisiune dată sub parola de onoare de Sir Henri Bulver, ambasadorul Marei-Britanii la Constantinopol, că armele se vor înapoia în porturile Italiei de unde plecaseră, Vodă-Cuza și guvernul său consimțiră la înapoierea lor.

Însă Sir Henri Bulver nu se ținu de cuvânt; armele fură predate Turciei, care în adevăr consimți în fine deși târziu a le înapoia Italiei.

În fața lipsei de cuvânt al ambasadorului englez, Vodă-Cuza nu tăcu. El protestă formal. Atunci, Sir Henri Bulver se recunoscă greșit; dar adăogi aceste cuvinte către agentul nostru din Constantinopol, nemuritorul C. Negri, cuvinte pe cari națiunile cele mici nu trebuie să le uite niciodată în fața promisiunilor celor mari: „da! am lipsit angajamentului luat, dar aceasta am făcut-o din ordinul guvernului meu; prin urmare, dacă Vodă-Cuza este ofensat prin neținerea cuvântului meu, să declare rebel Maiestății Sale Britanice“. Aceste spuse ale mele constituie o pagină a istoriei noastre, și din care voiu deduce concluziunile ce-mi sunt necesare în interpelarea mea.

Tot în același timp președintele guvernului național ungar, Kossuth, marele Prometeu al Ungariei, trata cu Cavour pentru formarea unei legiuni cât de numeroasă de unguri care să coopereze cu armata italiană în contra Austriei, pe lângă însuși revoluționarea Ungariei și Transilvaniei.

Avizat de acestea, guvernul Austriei își închise ermetic granițele prin un îndoit cordon, pentru a opri emigrarea maghiarilor tineri cari voiau a se înrola în legiunea ungară. Singura frontieră prin

care se putea străbate, cu toate măsurile luate de autoritățile austriace, era frontiera de pe Carpați, față cu România.

În adevăr, pe lângă greutatea de a păzi o frontieră atât de întinsă și de variată, pe lângă simpatia ce cauza ungară avea în România, apoi patrioților unguri mai le veneau în ajutor însuși autoritățile vamale și militare de granițe, cari deși supuse guvernului austriac, totuși erau în cea mai mare parte compuse de maghiari; și însuși aceștia conduceau pe junii emigrați până la fruntariile române, arătându-le căile și păzindu-i în contra orice pericole până la intrare în România. Astfel numai în Moldova au fost intrat peste 4000 de unguri.

Agentul Austriei din Iași, baronul Goedel de Lanoie, mi-a adresat atunci, după multe conversațiuni verbale, o notă amenințătoare, făcându-ne răspunzători pentru că autoritățile noastre luau din mâna autorităților austriace pe tinerii maghiari și le dau ospitalitate în România.

Pentru istorie, D-lor, vă voi spune că acea notă poartă data de 7/19 Octombrie 1860. O a doua notă cu data 21 Noembrie (3 Decembrie) făcea pe guvernul român răspunzător și pentru intrarea armelor franceze și italiene în România. Și în sfârșit a treia notă cu data 26 Noembrie (8 Decembrie) repetă pe celelalte. Tot pentru istorie, domnilor mei, nu pentru a mă lăuda, vă voi spune răspunsul ministrului din Iași la aceste amenințări.

Guvernul slab al Moldovei a răspuns că, departe de a se face răspunzător de intrarea ungarilor în țeară, cari ne silea pe noi să facem enorme cheltuieli pentru întărirea fruntariilor române, pentru sporirea numărului agenților polițienesci prin orașe, noi făceam răspunzătoare pe autoritățile austriace, cari înlesneau emigrarea ungarilor și ne sileau la cheltuieli ce nu trebuia să ne privească, ca nefăcute în

interesul nostru. Nota mea se afla tipărită în analele diplomatice din anul 1860 sau 1861, nu-mi aduc aminte.

Văzând Austria că nu putea dobândi nimic de la guvernul român, s'a adresat la alte puteri; și în curând ne-am văzut asediați de note din toate părțile, și mai ales de la puterile Nordului, amenințând România chiar cu ocupațiune, dacă vom cuteza a înlesni răscularea Ungariei și Transilvaniei, prin simpla învoire a patrioșilor unguri de a se concentra în România. Ministerul din București, care a urmat ministerului Golescu-Brătianu, nu avu cărajul de a rezista. El începu a izgoni pe tinerii unguri, parte înapoi peste Carpați, parte peste Dunăre, parte a-i da chiar în mâna autorităților vamale austriace.

Domnul Cuza amenințat, îngrijat de pericolul ocupației țării, și găsind rezistență în ministerul meu, s'a adresat direct cu ordin la prefecți. Acel din Galați, cât p'aci era să dea 20 tineri pe mâna consulatului austriac.

Iar am aflat la timp, și iar am oprit această călcare a ospitalității.

Acestea nu sunt lucruri născocite; sunt toate de notorietate publică; sunt cunoscute însuși ungarilor de pe timpul din 1860, și sunt mărturisite de însuși marele patriot maghiar, *Kossuth*, în memoriile sale.

Atuncea Vodă-Cuza a venit din București în Iași ca să doboare împotrivirea mea, sau la caz contrariu să-și schimbe ministerul. Se arestase și se dase în judecată mitropolitul pentru mituirea patrahirului și recurgere la străini; Camera vrea numai decât să sechestreze averea lui Vovoride, spre a se imita ceea ce se făcuse în țeara Românească, unde se sechestraseră averea lui Știrbeiu sau a lui Alexandru Ghica, nu-mi aduc bine aminte. Eu m'am împotrivit acestui sechestrului votat de Cameră cu un vot de majoritate. Toate acestea au servit de pretext demisionării

mele. In fapt însă retragerea mea dela guvern a fost concursul ce am dat cauzei ungare în tot timpul cât am stat la putere. La Bacău, Roman și Galați, acolo se concentraseră cu deosebire ungerii; acolo ei se pregăteau până la desghețul Dunărei pentru formarea legiunei. Mulți din ei fiind fără mijloace, le afectasem câte un franc pe zi fiecăruia. Aceasta s'a găsit rău; și pe lângă cele de mai sus mi se impută și aceste cheltueli făcute cu ungerii, și dar mă hotărîu să-mi dau demisiunea.

Iată, D-lor, ce zice Klapka care era în Iași venit spre a încheia cu Vodă-Cuza o nouă convențiune; iată ce zice el în raportul său către Kossuth, raport care poartă data din 16 Februarie 1861:

„In Principate, afacerea noastră din nou a luat o turnură nefavorabilă. Ministerul Kogălniceanu a fost silit să se retragă de la putere, făcând loc unui minister unde figurează Hurmuzachi, care e cunoscut în deobște ca un partizan al Austriei și care a fost totdeauna pe față în contra ministerului dinainte, care da nenorociților maghiari adunați în Valea-Siretului câte trei lei vechi ajutor pe zi”. Prin urmare, D-lor, vedeți că eu am dreptul să mă pun în fața națiunei maghiare ca partizan al ei. D-voastre, poate, veți vedea în purtarea mea o politică anti-românească, căci veți zice: cum se poate ca un ministru român să fi fost partizan ungerilor, mai ales în apropiere de anul 1848! Dați-mi voe sa vă spun și să vă arăt ce fel de partizan al ungerilor am fost și sunt. Am fost partizanul lor, D-lor, tocmai pentru ca să fac să rămână Transilvania, cum a făcut-o Dumnezeu, și cum a recunoscut-o însuși marele Rege al Ungariei Sântul Ștefan că trebuie să fie: o țeară poliglotă, o țeară care să fie trăsătura de unire între națiunea maghiară și între națiunea română.

Pentru români, Transilvania este leagănul naționalității noastre, este baștina, este matca din care au

ieșit roiriile române cari, trecând dincoă de Carpați, au fundat Statul lui Radu-Negru și al lui Bogdan-Dragoș, astăzi regatul liber și independent al României, dar care are în dosul ei drept zid de apărare naționalitatea română de peste Carpați; naționalitate care, dacă se va extermina în Transilvania, se va compromite și în România. (Aplause).

D-lor, cum v'am spus, nu puteau ungurii să ia parte la luptă alături cu armata italiană, decât trecând prin România, fiindcă numai prin frontiera de-a-lungul Carpaților putea să se întretină o comunicațiune ușoară între patrioții maghiari din afară și din întru, fiindcă numai prin sprijinul guvernului român, putea să se înlesnească izbucnirea revoluțiunei ungare.

Alexandru-Cuza-Vodă primi a se înțelege cu ungurii în această privință; însă ca condițiune *sine qua non*, el puse înțelegerea pentru asigurarea existenței și drepturilor naționalității române în Transilvania. Aceasta a fost întâia și ultima condițiune a ministerului din Moldova; căci acolo s'a tratat mai mult încheierea convențiunilor între România și între guvernatorul Ungariei, titlul ce păstra Kossuth și după retragerea sa de la putere.

În țeara Românească tratările s'au condus, pe cât știu, în de-afară de schimbările dese ale ministerului, direct de Vodă-Cuza prin mijlocirea D-lui Ion Bălăceanu, acreditat lângă marele ministru al Italiei, Cavour. În Moldova afacerea s'a tratat cu Klapka și Teleki, și prin corespondență chiar cu Kossuth.

Eu, D-lor, nu deseser că odată au să iasă la iveală actele diplomatice ale lui Vodă-Cuza, sustrase arhivelor Statului de la 1866; atunci se va vedea că, cu toate greșelile sale, acest Domn a avut o inimă care simțea românește, o inteligență și o voință lucrând românește.

Dați-mi voe, D-lor, să vă dau pe scurt citire de

convențiunile încheiate în acel timp cu patrioții unguri. Aceasta o fac, mulțumită lui Kossuth, carele deși după ce au trecut nevoile, după ce statul ungar și-a redobândit individualitatea patriei, și-a schimbat opiniunea și a redevenit dușmanul Românilor, cu toate acestea totuși a publicat tustrelele convențiuni încheiate cu Cuza-Vodă.

Iată întâia convențiune încheiată cu Cuza-Vodă de către generalul Klapka, în Maiu 1859:

„Domnul Cuza învoește patrioților unguri de a forma depozite de arme în valea Siretului, la Bacău, la Roman, sau în alte locuri mai apropiate de granița transilvană, precum Ocna și Piatra. Prințele va cere dela Imperatorul francezilor 30.000 puști din cari 10.000 bucăți vor fi menite pentru armata moldo-română, iar 20.000 vor fi puse la dispozițiunea câpilor insurgenților unguri și ardeleni.

„De altă parte generalul Klapka va desvolta cea mai mare activitate în Paris și în Londra, pentrucă atât armele cu trebuincioasa pulvere, precum și toate celelalte obiecte de echipament trebuitoare trupelor române și ungare, să poată neîntârziat a fi transportate pe câmpul de resbel. El va lucra asemenea ca să înroleze în Paris sau și aiurea un personal medical îndestulător, precum și de a găsi câțiva ofițeri de geniu și de artilerie, spre a se putea organiza aceste două arme speciale în principate”.

Iată extracte mai caracteristice din a doua convențiune încheiată tot cu Klapka:

„Pentru succesul insurecțiunei ungurești, este de mare importanță ca naționalitățile ungară, română și serbă cari locuiesc în Ungaria să renunțe la orice spirit de partid, la orice idei de secesiune și la toate dușmăniile cari au produs atâta rău în anii 1848 și 1849.

„Națiunea ungară este de mai înainte convinsă, că simpatiile patrioților români îi sunt asigurate,

și în Paris se așteaptă dela guvernul Principatelor, că acesta povățuit de propriul său interes, se va folosi de influența sa asupra connaționalilor săi ce locuiesc în Ungaria și Transilvania, spre a aduce împăcarea dorită.

„De altă parte patrioții unguri vor publica deodată cu începerea resbelului următoarele principii cari sunt a se scoate din Constituțiunea lor:

„1. Uitarea tutulor desbinărilor vechi și deplina împăcare între Sârbi, Români și Unguri;

„2. Drept egal și libertate egală pentru toți cetățenii Ungariei, fără osebire de neam și de confesiune;

„3. *Autonomia comunei și a comitetului. Populațiunea localităților locuite de cetățeni de deosebite limbi va statornici limba administrațiunii pe cale amicală;*

„4. *In afacerile bisericesci și de instrucțiune, deplină neatarnare pentru deosebitele confesiuni și naționalități;*

„5. *Trupele sârbești și române vor fi organizate în deosebi, și vor fi comandate în limbile sârbească și românească. Pentru obținerea deosebitelor posturi, fiecare în armată va avea același drept;*

„6. *După finitul resbelului, se va convoca în Transilvania o Adunare care va avea a se rosti asupra unităței administrative a acestei țări cu Ungaria, și în caz că majoritatea să hotărască, ca Transilvania în privința administrativă să păstreze și în viitor pozițiunea sa de sine stătoare de mai înainte, nu se va face împotrivire acestei hotăriri;*

„7. Principul fraternității trebuie să ne povățuiască în toate. Numai această frăție ne poate pe toți conduce la scopul pe care ne silim de a-l ajunge. Și acest scop confederațiunea a tus-trelelor state dunărene: Ungaria, Sârbia și România”.

Nu vă voui osteni, D-lor, cu citirea întregilor

acte prețioase publicate de însuși Kossuth. Mă voiu mărgini a zice că a doua convențiune noi o privim ca actul de legăminte încheiat între Ungaria și România. Acest act ne dă nouă Românilor din România dreptul de a zice și noi un cuvânt în afacerile fraților noștri români de peste Carpați și de a cere sfânta păzire a celor stipulate în anii 1859 și 1860! Inșă ni se va putea întâmpina că împrejurările de pe atunci schimbate sunt, și că prin urmare, căzute sunt și promisiunile și legămintele de atunci.

Ei bine, D-lor, întreb, oamenii onești, patrioții inteligenți, și mai ales oamenii de stat, numai în nenorocire trebuie să își fie cuvântul dat? Eu socotesc că tocmai, pentru că patrioții ungari au ajuns la felul sforțărilor lor, ei trebuie să facă onoare angajamentelor lor luate în timpul restrîștei. Au fost unii oameni cari, muștrați de cuget, au ținut dacă nu în tot, măcar în parte vechile lor legăminte; acestor oameni Români dătoresc ceea ce în Ungaria se numește *legea naționalităților*.

Ei bine și această lege cum se păzește? Mai deunăzi, în parlamentul ungar, D. Babeș, omul cel mai pacinic și mai moderat dintre românii din Parlament, ca să poată să facă pe majoritate să asculte glasul său, și din nenorocire și pe majoritatea care se revoltă numai când aude *cuvântul de român*, el a trebuit să spună mai întâiu, că copiii lui vorbesc ungurește mai bine de cât românește; ceea ce între românii de peste Carpați a provocat în contră-i o mare furtună, tratându-se acest cuvânt de crimă în contra națiunii, când bietul om a zis aceste cuvinte numai ca să poată fi ascultat. Astfel D. Babeș a putut spune în fața guvernului și parlamentului, că din legea naționalităților atât de trâmbișată, astăzi n'a mai rămas o linie păzită, sfârșind a zice că lucrurile au mers atât de departe, în cât în țările supuse Coroanei Sfântului Ștefan, de către

maghiari se numesc patriot, și se tratează ca patriot numai acela care s'a lepădat de naționalitatea sa. Și când la finitul vorbirei lui Babeș, deputații unguri Szjlagyi și Albert Apponyi au întâmpinat, că din fericire, nu *masele poporațiunii* române vin neîncetat cu plângeri, ci *numai unii agitatori*, iată ce blândul, moderatul și cumpătatul Babeș a răspuns nobililor săi adversari: „Ferițiți în fine că avem în patrie astfel de mase (gloate) din care nasc astfel de *agitatori*, cari aici se prezintă cu curajul convicțiunii lor; aceasta dovedesc că în acele mase există putere de viață, *prin care vom avea un viitor*. Iar dacă vorba ar fi de vocea maselor, apoi aceea scim cum sună — *din lumea lui Horia* — dacă îmi poate fi permis a rosti acest cuvânt. Până atunci, până când noi vorbim așa cum vorbim, până atunci gloatele nu vor vorbi în acel înțeles”.

O furtună complectă de pe toate băncile izbucnește obicinuit la cuvintele oricărui deputat român sau sârb, când are curajul de a cere respectarea drepturilor naționalităților nemaghiare. Așa a fost și cu ocaziunea discursului lui Babeș. Dar aceste furtuni au fost și mai mari, când Ludovic Mocsary, șeful stângei extreme, partisanul credincios al lui Kossuth, unul între toți Ungurii, corbul alb între Unguri, cum îl califică *Gazeta Transilvaniei*, a cutezat în Parlament să ia apărarea naționalităților nemaghiare.

Acest patriot luminat, acest adevărat bărbat de stat cu vederi largi și prevăzătoare, încă din dieta din 1879 a avut curajul să spună verde în ochii ministrului președinte Tisza, că rău făcea de prigoana naționalitățile nemaghiare, că mari pericole pregătea pentru Ungaria politică sa oarbă și violența de a maghiariza toată suflarea omenească din Ungaria, și că trebuie să se recunoască de toți că *Ungaria este un stat poliglot*.

De atunci și până astăzi, Macsary a protestat neconținut în contra violențelor ungurești, în contra silniciei maghiarizării a școalelor românești; și, în discuțiunea ce de curând a urmat în sânul parlamentului din Buda-Pesta asupra budgetului cultelor și instrucțiunii publice, el sus și tare a zis miniștrilor și legislatorilor maghiari următoarele cuvinte pline de înțelepciune:

„Inima-mi saltă de bucurie, zice el, văzând ce progrese mari am făcut pe terenul instrucțiunii publice; și nu pot de cât să doresc din suflet înaintarea și înflorirea cât mai mare a culturii maghiare; o profundă îngrijire însă mă cuprinde, când trebuie să văd că tot ceea ce se face, se face numai pentru cultura maghiară, iar nimic pentru cultura cetățenilor nemaghiari!”

Și când șovinistii maghiari amenințau naționalitățile nemaghiare de a li se ridica drepturile asigurate prin legea naționalităților — drepturi cari în fapt sunt toate oborâte — aceștia Macsary aruncă în obrazul prețișilor liberali și constituționali maghiari aceste cuvinte: „Nu este nimic mai ușor decât să găsim pretexte, ca să revocăm așa numitele drepturi din legea de naționalități, nimic mai ușor decât ca să imputăm naționalităților, că abuzează de aceste drepturi”.

Și apoi bărbatul cu înalte vederi își încheie argumentațiunea prin următoarele cuvinte zdrobitoare:

„Unde am ajunge cu amenințările D-lui Szylagyí? Dacă unii abuzează de drepturi, aceasta nu poate servi de pretext ca ele să se nimicească...; și dacă voim să împiedicăm ca aspirațiunile naționalităților să se manifeste pe față, atunci nu este destul să ștergem legea de naționalități, ci trebuie să mergem și mai departe. Vedeți însă, ca nu cumva suprimând simplotele aspirațiunilor naționale ce se arată pe față, să faceți din aspirațiuni conspirațiuni!”.

Nu eu, nu un român de peste Carpați, ci un patriot ungar, un patrizan al lui Kossuth ne spune aceste cuvinte, ne arată resbelul de moarte ce ministerul și Parlamentul din Buda-Pesta fac naționalității române, încercându-se de a o nimicnici în însuși focalarul ei intelectual: în școală.

Dar să mergem mai departe.

În adunarea, în congregațiunea comitatului din Brașov, ținută în 17 Decembrie trecut, a venit în desbatere proclamațiunea iridentei române, care a servit de pretext distârării acelor șase români. S'a sculat avocatul român Lengeru și a tratat această chestiune: *Românii iridenți*, de oarece vice-comitele a fost pus-o pe tapet; el a întrebat pe vice-comitele despre somațiunea ce s'a făcut pentru a se strânge toate exemplarele proclamațiunei din București, de ce nu s'a făcut și în limba românească? Vice-comitele a răspuns că era de prisos, fiindcă proclamațiunea iridentei, mulțămită prudenței cetățenilor, n'a avut urmări.

Atuncea avocatul Lengeru în fața delegatului guvernului a răspuns următoarele:

„Românii sunt deștul de inteligenți, pentru a nu lupta pentru principiile iridentei; noi suntem aderenți fideli ai politicei naționale; vom rămâne și pe viitor și totdeauna, dar pentru aceea nu vom uita nici când că suntem fii ai patriei aceste, al cărei bine îl vom avea totdeauna înaintea ochilor. Eu nu neg că românii au ceva comun cu iridenta: *Nemulțumirea* (deputatul dietal Immrich: așa este!) Administrațiunea e rea, autoritățile nu respectă legea; legea pentru naționalități nu se observă”. (Immrich: așa este). Lengeru cu toate întâmpinările reprezentantului guvernului a continuat enumerând plângerile naționalităților; numai dacă se vor satisface aceste plângeri, vor fi și naționalitățile mulțumite. El a accentuat că guvernul numește comiții supreme cari nu cunosc

limba poporului; justiția nu este destul de nepărtinitoare; cu un român nu se ia protocol în limba română; avocatul român nu poate vorbi în sala tribunalului românește, etc.”

Ei, D-lor, acestea toate se spun în parlamentul ungar, acestea se spun în congregațiunea comitatului din Brașov, acestea le spun ziarele, acestea le spun poporul întreg al Românilor de peste Carpați.

Să vedem, D-lor, dacă acestea erau la 1848, la 1859 și 1860 ideile oamenilor de stat, promisiunile patrioților unguri, cari astăzi ocârmuesc Ungaria, dacă acestea erau ideile însuși ale lui Kossuth.

Iată, D-lor, ce gândea și mărturisea Kossuth când se pregătea a reîntra în Ungaria, cu mâna înarmată cu ajutorul Românilor; aflăm acestea în memoriile sale.

Instrucțiunile date de Kossuth ca președintele guvernului provizoriu, de Klapka și Teleki, ca membrii ai acestui guvern, și comunicate agenților pregătiți pentru revoluțiune, cuprind următorul period:

„Noi avem încă a chema luarea aminte a D-voastră asupra unei chestiuni foarte importante: relațiunile noastre către naționalitățile străine. Siliți-vă a cerceta simțimântele și dorințele Românilor și Sașilor, precum și ale Sârbilor și Croaților. Pentru acest fînit, adresați-vă la cei mai influenți reprezentanți ai acestor naționalități. În timp ce pe de o parte 'i veți asigura, că noi pe baza integrității teritoriului Unguresc și a legilor din 1848, suntem gata de a face toate concesiunile ce le poate cere un frate dela frate-său, invitați-l pe de altă parte de a aduce cele mai departe dorințe ale lor la cunostința noastră, de se poate, prin oameni de ai lor înadins trimiși aici. Dacă noi într'aceste privim legile din 1848 ca punct de plecare, noi *suntem departe de a păstra neschimbate aceste legi*; din contra noi voim a lărgi și întinde principiile cuprinse în ele, astfel că toate interesele, precum cele naționale așa și cele confesio-

nale, sub protecțiunea Constituțiunei ungurești, să găsească deplina lor îndestulare. Ca povăță să vă serveze alăturatul proiect al Constituțiunei, pe care subscrisul președinte l-a lucrat, și a căreia principii fundamentale noi cu toții le aprobăm.

(Subscriși) *Ludovic Kossuth președinte, G. Klapka, L. Teleki.*

Iată acum și extractul Constituțiunei proiectate, privitor mai ales la cestiunea naționalităților:

„Precum religiunea, asemenea și naționalitatea este de interes social. Statul, ca asemenea, nu are nimic comun, nici cu una, nici cu alta. Fiindcă Constituțiunea asigurază dreptul de întrunire, *cetățenii sunt liberi de a se asocia pentru ocrotirea și dezvoltarea intereselor lor naționale*, precum și altele, și de a convoca adunări în comune, comitate, sau în toată țeara... Ei pot ținea adunări, și lua hotărâri, dar Statul nu poate nimic pretinde de cât că adunările să fie publice. Acest principiu și va avea aplicațiunea atât către naționalitatea maghiară, cât și către celelalte naționalități; nici una nu va avea un privilegiu deosebit, și guvernul nu va protege pe nici una în paguba celorlalte. *Intru cât însă guvernul, parlamentul, comitatul, comuna, are nevoie de o limbă oficială, acest principiu se va aplica astfel ca pretutindeni; majoritatea otărește în care limbă să se trateze afacerile publice, fără a se jicni drepturile minorității. Dacă de exemplu o adunare comitatensă hotărește pentru anul curgător, ca limbă oficială, limba română, slavă, sârbă, germană, ungară, atunci cetățenii de alt neam au dreptul, în limba lor proprie, nu numai de a da petițiuni, de a trata procese, dar încă și de a vorbi în adunări. Guvernul însă, în caz când comitatul către care adresează un ordin, a adoptat o altă limbă, ca limbă oficială, este dator la trimiterea ordinelor scrise în limba oficială maghiară, a adăogi o traducere în limba comitatului; precum asemenea*

și comitatul trebuie să urmeze aceeași regulă, în relațiunile sale cu diferitele comune. Și vice-versa, comitatul, când limba sa oficială nu este cea ungurească, este dator a pune alături cu rapoartele sale o traducțiune. Legile însă vor fi traduse în toate limbile întruințate în țeară, și tot așa vor fi publicate”.

Iată, D-lor, ce mai zice Kossuth despre unitatea Statului:

„Principiul unității statului, care s'a visat ca un izvor de putere și care cu toate deșteptările istoriei se privește de asemenea, a primit în Viena la întâia criză o lovitură deplină, precum asemenea și în trecut a primit mai mult desfaceri, și iarăși și în viitor va primi asemenea lovituri; căci în așa numita Austrie unitatea nu este sorgintea puterii, ci a slăbiciunii; și aceasta este o lege naturală pe care nici o meșteșugire nu va isbuti a o desmînți. *Principiul unității* este la locul său numai la o națiune. Acolo numai este putere pentru că unește și leagă. Dar ceea ce se numește Austria, nu este o națiune, ci un conglomerat de diferite națiuni. (Nu naționalități, ci națiuni). Intr'o asemenea situațiune, orice silință spre întrunire nu împreună, ci desparte. Intre elemente dispartate nu numai nu se poate săvârși vreo asimilațiune, dar chiar o cohesiune mecanică nu se poate efectua. *Cu cât aceste elemente se vor împreună lega, cu atât ele vor tinde a se desface*”.

Ei bine, D-lor, această comparațiune caracteristică care o face Kossuth pentru Austria, nu vedeți că se potrivește și mai bine cu Ungaria? Ceea ce se face și se practică de sus până jos și în fiecare zi în patria maghiarilor de toate partidele, guvern și opozițiune, dreapta și stângă, în interesul, în realizarea ideii de stat ungar, face a se uita, cum zicea Kossuth, că principiul unității nu poate a-și găsi locul de cât numai la o națiune; și ce adeziune poate să existe între maghiari și între români? Astfel s'au uitat

toate promisiunile, toate închezeşlurile date, toţi as'ă i proclamă că nimeni nu poate să fie patriot, să-şi iubească ţeara de cât când va simţi şi vorbi ungureşte: nimeni nu poate să fie patriot de cât lepădându-se de sângele, de limba, de tradiţiunile şi aspiraţiunile sale naţionale! Dar ia să mai ascultăm puţin pe Kossuth! Deşi doresc să nu vă obosesc, este însă de interes naţional, să arăt încă odată celor cari prigonesc neamul şi sângele nostru, şi mai ales acelora cari cred pe Kossuth, să le spun ce le gândeste, vorbeşte şi scrie de la 1848 şi până astăzi despre naţionalităţile din Ungaria:

„Eu voi numai să amintesc încă, cum că toate celelalte limbi cari se vorbesc în ţeară au o patrie, în care naţionalitatea ce le concerne are o existenţă naţională şi politică; așa pentru limba germană este Germania; pentru limba ruteană este Rusia; toate celelalte dialecte slave îşi au ţeara lor; limba română are Moldavia şi Valahia; limba sârbească are Serbia; limba ungurească însă afară de Ungaria nu are nici o patrie. După cuvintele unui mare poet al nostru pentru noi Ungurii afară de Ungaria, în întinsa lume nu este nici un loc liber. Aci noi trebuie să trăim, şi să murim aci, oricare ar fi soarta noastră”.

După ce aţi ascultat, D-lor mei, cele zise de Kossuth, cum cred Ungurii că pot să ucidă limba română care are patria sa în România? Cum să ucidă limba sârbească care are patria sa în Serbia? Cum să ucidă limba germană care are domiciliul în marea şi puternica Germanie? Şi cu toate acestea, ei, 6.000.000 de unguri, au întreprins această luptă eroică contra a zece milioane de nemaghiari, luptă nepotrivită şi nedreaptă care orice om cu minte nu poate să zică că va putea să izbutească vreodată.

Lupta pentru limbi, D-lor, dureroase efecte a avut asupra Românilor de peste Carpaţi. Până în secolul nostru, limba latină era limba oficială a Statului poli-

glot al Ungariei; asemenea și în Transilvania. Din toți locuitorii acestor țări. Românii se acomodau mai bine cu această limbă, rădăcina limbei românești. După 1848, sub regimul absolutismului, limba latină fu înlocuită ca limbă de Stat prin limba nemțească. Românii fură, dar nevoiți a învăța o a doua limbă. Pentru aceasta, ei însă erau atrași prin bogăția literaturii, prin științele în care ei prin mijlocirea limbei germane puteau a se iniția. Limba germană, limbă a unui mare popor era o limbă de înaltă și întinsă civilizațiune. După mai puțin de un quart de secol, iată că românii sunt siliți acum a înlocui această limbă, prin o a treia limbă de stat, limba ungurească.

Astfel aceeași generațiune trebuie, afară de cea maternă, să învețe trei limbi de stat, și cea de pe urmă să fie limba ungurească, aceea despre cari însuși Kossuth zice că afară de cuprinsul Ungariei nu mai are nici loc, nici ființă. A intrat în capul ungurilor ca în deosebi românii să devină maghiari. Pentru aceasta, un reșbel de moarte s'a declarat limbei, școalelor și culturii românești în general. Românii resistă și de acolo învinovățire, că românii, mai ales cei din Ardeal, conspiră contra statului ungar, spre a se uni cu România independentă! Și iată daco-românismul inventat! iată iridentismul român ieșit la iveală!

Ei bine, D-lor, ia să vedem ce este acest daco-românism, ce este acest iridentism? Până acum guvernul maghiar nu știu să fi găsit în sarcina românilor altă crimă — dacă crimă este — de cât lupta lor pentru a-și păstra limba și naționalitatea.

Dovadă a daco-românismului, a iridentismului român, maghiarii cred a o fi găsit în niște hărți ale Daciei vechi, făcute de repausatul Laurian în care, ca parte a vechei Dacie este pusă și *Transilvania*.

Apoi, ce putem să facem noi românii când Dum-

nezeul cel sfânt a făcut ca Transilvania să fie alături cu Moldova și cu Țara Românească, și că toate acestea trei țeri formau vechia Dacie? (Aplause).

Ei bine, putem noi astăzi să venim, și pentru hatărul maghiarilor să lepădăm originea noastră, trecutul nostru, istoria noastră, și pentru bunul plac al șovinismului maghiar, să prefacem geografia și hărțile geografice, și să spunem că de la crearea lumii Transilvania a fost destinată să fie țară Ungurească? (Aplause).

Atlasul lui Laurian, de la aparițiunea sa și până astăzi, este calul de bătaie pe care fiii lui Arpad au încălecat, spre a porni teribila lor campanie întreprinsă pentru stârpi ea naționalități române! Nu mă veți crede serios, când vă voi spune că chiar în parlamentul din Buda-Pesta, atunci când a vorbit Babeș spre a apăra naționalitățile de imputarea de crimă în contra statului ungar, i s-au aruncat ca dovadă sdrobitoare hărțile geografice ale lui Laurian.

Lăsați-mă să vă citez însuși extractul din desbaterele Camerei ungare.

Sedința din 8 Decembre 1885.

Deputatul N. Babeș: Onorabilă Casă, deja alaltăieri, mi-am permis a reflecta, cum neîncetat auzim din partea mai tutulcr oratorilor maghiari că bărbații naționalităților nemaghiare *răi patrioși sunt*, inspirăți de sentimente contrării patriei, dar încă n'am văzut o unică dată dovedindu-se aceasta pozitiv. (Strigări din stânga: „Ba da, avem exemplu viu”).

Babeș continuă: N'am văzut o unică sentință judecătorească, prin care, în mod competente s'ar fi constatat în contra noastră crime în contra patriei. (Strigări sgomotoase din stânga extremă: „Ba sunt. *Dar hartele geografice*”).

Babeș: Aud amintind ceva harte. Nu știu, dar dacă atari vor fi fabricate doară prin unii dintre D-voastră,

pentru a le provoca în contră-ne. (Contraziceri în stânga și strigări: Ele se *propun în România!*”).

Babes: Dacă amintiți de cele din România, acelea pe noi nu ne pot privi; acolo influența noastră nu ajunge. Eu, onor, Casă, nici n'am intențiunea, nici obiceiul a vătăma pe cineva; rog însă să mi se creadă, că este pentru noi *cea mai dură ofensă*, când asupra noastră se ridică asemenea insinuațiuni. Nu cu astfel de mod se dovedește în contra noastră învinuirea de *răi patrioți*; nu prin provocări la proclamațiuni sau la harte, sau al.e de aceste lucruri neătârnoare de noi, veți convinge pe cineva despre cele ce ne insinuați, ci, — facă-și tribunalele datoria, cerceteze și judece dupe lege, pe date positive, iar nu vorbe goale; și apoi numai pe basa sentințelor judecătorești rădăce-se imputări contra celor ce le merită. Până nu se va urma astfel, imputările sunt nedemne, spe.ialmente cele ce ni se fac pe argumente din România, cari nu ne pot privi”.

Acest dialog oficial, ținut în parlamentul ungar, în fața guvernului care aprobă, este de ajuns, D-lor, spre a vă arăta starea mizerabilă și barbară care este făcută fraților noștri de sânge de peste Carpați. Tot ce a promis Titanul maghiarilor, Kossuth, prin constituțiunea ungară, prin proclamațiunile sale de la 1848 până la 1861, prin convențiunile sale încheiate cu Cuza-Vodă, a devenit minciună. Tot așa este și cu legea naționalităților. Limba românească este izgonită din parlament, din comitat, din comună, chiar din școale, și românului chiar numele fără voie i se maghiarisează. Nici o școală românească nu se ridică sau se întreține din fondurile Statului, când românii contribuie toți și de o potrivă cu toate celelalte naționalități la fondarea și întreținerea tuturor așezămintelor de instrucțiune ale maghiarilor, de la școalele de sat, până la universități. Notarii de sate trebuie să știe ungurește; și sunt pedepsiți

prin destituiri oricare întrebuințează limba românească, chiar în desemnarea numelor de botez și de familie. Pe toată întinderea Ungariei și a Transilvaniei, chiar în localitățile locuite exclusiv de români, nu este permis nici chiar spre indicarea drumurilor, o inscripțiune, un aviz în limba românească. Vai de conductorul poștal, vai de conductorul căii ferate care ar cuteza să se adreseze cuiva în limba românească. În administrațiune, în justiție, nu petițiunile, dar chiar interogatoriul și încă mai puțin pledările nu sunt permise decât în limba ungară.

Maghiarismul a străbătut până și în afacerile profesionale. În multe locuri deja este impus, ca matricolele de naștere, de botez, de cununie să se facă în limba maghiară. Și ca mijloc mai energic de maghiarizare, s'a înființat pe toată întinderea Transilvaniei și a Banatului așa numite societăți de cultură ungu-rească, a căror menire este ca cu orice preț, cu orice mijloc, fie chiar barbar sau coruptor, să facă pe români să-și lepede naționalitatea și să devină maghiari. Subscripțiuni pentru aceste societăți s'au făcut în toată țeara; comunele și comitatele au contribuit, și s'a întâmplat în unele comitate că consiliile județiane au impus până și românilor o dare de una la sută pentru aceste societăți. Mai vine apoi și maxima de Stat a Ungariei, și care practică pe scări mari, a și realizat partea d'întâiu a maximei: *fă pe român d'întâiu sărac, apoi maghiar!*

Tot tineretul român, deja de pe băncile școalelor și mai ales ale universităților, este persecutat. Nici o carieră nu le este deschisă, afară de cea a armelor. În întregul Stat maghiar nu este în funcțiunea statului un singur român care a absolvit tehnica ori medicina. Sub regimul absolutist, la curțile judecătorești superioare se numiseră mai mulți români, doctori în drept, absolvenți, etc. Mai toți aceștia unul după altul s'au destituit, sau fără voia lor s'au

pus în pensiune. În partea judecătorească mai că nu se mai numesc români; și dacă în mod excepțional se numește câte un român la vreun tribunal, aceasta se face trimitându-l prin pusele Ungariei; aicea nenorocitul, ofensat zilnic în naționalitatea sa de șoviniștii maghiari, este silit curând de a demisiona. Mai înainte de toate, goana de moarte este declarată inteligenței române.

Astfel injuriile, amenințările nu se cruță românilor, nu numai în școală, în cancelarie, dar chiar pe strade, chiar în serbări.

În 3/15 Maiu 1884 românii din Cluj au voit a serba, sub acoperământ, ziua aniversară a Adunării ținută în 1848, la Blaj, pe așa numitul câmp al libertății. Studenții universității unguri îi încongioară, îi insultă și la pacinica cântare românească *Deșteaptă-te Române*, ei întonează imnul unguresc din care voiu cita numai o strofă:

Rotundă e lumea aceasta.
Și cresc multe flori în ea,
Pentru români însă numai una;
E floarea furcilor.

Vă citez și un alt caz și mai caracteristic. Se serbează, mi se pare, în anul trecut instalarea unui prefect; se dă un banchet la care sunt invitate toate demnitățile oficiale și aristocratice din oraș. Este invitat și protoereul român Roșescu. Maghiarii cer ca și acest protoereu, ca reprezentând pe români, să feliciteze pe noul administrator. *Sânția sa își începe cuvântarea în limba română*. Atunci întreaga societate se scoală în picioare, înfuriată, și vociferând strigă cu toții „în frigare cu el, în foc cu el!”. Ei bine, D-lor, aicea nu erau copii; erau bărbați maturi, erau funcționari înalți, era fruntea aristocrației!

Soarta fraților noștri de peste Carpați, cum vedeți, este nesuferită, este o luptă pe moarte. De aceea

vedem emigrând neconținut români ardeleni și bănățeni în România noastră, cu sutele și cu miile!

Ei bine, D-lor, în starea actuală unde au ajuns lucrurile, nu a sosit timpul ca, fără să lipsim datorițelor noastre internaționale, să zicem și noi un cuvânt de compătimire pentru nenorociții noștri frați de sânge? Nu a venit timpul ca D. prim-ministru Brătianu să-și aducă aminte cuvintele pe cari în 1868, cu ocaziunea discuțiunii asupra proiectului de adresă la Tron, le-a zis de pe această tribună:

„Când cumnatul meu este în ceartă cu sora mea, eu nu mă amestec; dar când bărbatul surorii mele ar ridica brațul ca să o înjunghie, atunci ridic și eu brațul!”

Aceste cuvinte explică proclamațiunea iridentei române. Scriitorul, autorul acestei proclamațiuni a fost în București, dar izvorul ei este în Buda-Pesta, este în actele și în persecuțiunile administrațiunii maghiare în contra românilor; și stingerea iridentei nu o va face izgonirea a șase români, ci conținerea erei persecuțiunilor și înlocuirea prin un regim de pace, de libertate și de frăție!

Oamenii de Stat din Ungaria 'mi vor erta acest consiliu ce-mi permit a le da; li-l dau în același spirit care m'a povățuit în 1859 și 1860 de a da ospitalitatea la mii de emigrați unguri, de a scăpa de la furci mai multe capete scumpe națiunii maghiare! Da, o afirm, regimul actual, de va continua, poate aduce focul și sabia în locuințele românilor de peste Carpați; dar să nu creadă vecinii noștri unguri, că, prin aceasta ei își întăresc patria și viitorul național!

Viu acum! la a doua parte a interpelării mele, la expulsiunea a șase români, transilvăneni, și la legalitatea acestei măsuri.

Mai înainte de toate declar că proclamațiunea iridentă, departe de a face bine cauzei românești fie aici, fie peste Carpați, i-a făcut rău și în București și în Buda-Pesta.

Proclamațiunea așa zisei iridente române, străbătând în Ungaria și mai ales în Transilvania, a dat loc la tot felul de persecuțiuni. Un strigăt de răsunare a răsunat în toate cercurile maghiare! Toate autoritățile publice au fost puse în picioare ca aflându-se în fața izbucnirii unei noi revoluțiuni a la Horia! Și toată aceasta era lucrarea a doi copii! Cea mai bună dovadă despre neînsemnătatea lucrului, era expediarea prin poștă de exemplare la adresa primului-ministru al Ungariei! Toate cercetările, toate perchizițiunile chiar și sechestrarea și deschiderea tuturor scrisorilor din România *n'au dovedit nimic!* Era o farsă sau o simplă temă de colegieni, exaltați prin simțirea dureroasă a suferințelor părinților și fraților lor rămași acasă peste Carpați.

Dar iată că guvernul român se însărcinează să dea vecinilor noștri *o dovadă netăgăduită, o dovadă oficială: Expulsarea a șase români din România.* De 20 de ani se acuză românii de peste Carpați că conspiră contra tronului Habsburgilor, că conspiră în contra statului ungar, că tind la înființarea Daco-României! La apărarea românilor despre aceste nedrepte acuzări, iată acum ce răspund miniștri, comișii și procurorii Ungariei: răspund cu *expulsarea*, rostită de un guvern românesc! Ce se mai poate zice mai mult?

Se mai poate zice încă ceva. Acest ceva este că bunii noștri vecini, după ce în expulsiune au găsit o probă învinovățitoare în contra românilor ardeleni și bănețeni, vor găsi o probă învinovățitoare și în contra noastră românilor independenți. Vor putea a ne imputa: de ce permitem românilor supuși coroanei Sântului Ștefan de a emigra și a se satornici la noi, și de ce permitem ca aceștia să se transforme în iridenți? Și astfel guvernul maghiar va fini spre a ne declara, că nu se mulțumesc cu desțărarea numai a șase români!

Permiteți-mi, D-lor deputați, înainte de a trata în special cestiunea expulsiunii, să zic câteva cuvinte asupra imputărei ce vecinii noștri ne fac că dăm refugiu românilor de peste Carpați, pe cari neajunsurile și prigonirile-i silesc să treacă munții și să descindă în țeară; întrebuințez expresiunea lor.

Dar noi suntem vinovați, dacă ei emigrează? Când românii trec din Transilvania la noi, de ce vin? Cine fuge de bine? De ce guvernul ungur nu face condițiunea românilor din Transilvania bună, astfel, în cât ei cu bucurie să șadă acolo? căci, cine bucuros fuge de locul nașterii sale?

Nu-mi e permis, fără voia lui, să citez pe nume un mare patriot, un mare bărbat de stat al Ungariei, cu care la începutul ultimului resbel românoturc, am avut o conversațiune intimă despre relațiunile noastre române cu Ungaria. Ii ziceam: Suntem făcuți de D-zeu, ungurii și românii alături unii de alții; trebuie dar să ne înțelegem, ca să avem o viață de pace și de frăție.

Numai astfel, și Românii și Ungurii ne vom putea păstra naționalitatea și individualitatea noastră politică, în fața marilor imperii de cari suntem înconjurați și amenințați.

Da, mi-a răspuns el, și eu zic, că așa este.—Inșă este un punct negru care poate a ne pune în ceartă, îi ziseiu!—Care punct, mă întrebă, de și-l înțelese?— Este Transilvania, îi răspunseiu. Nu voim să luăm Transilvania, aceasta nici ne trece prin minte; dar, am adăogat, Transilvania trebuie să rămână un stat poliglot; fiecare naționalitate trebuie să-și păstreze ființa și drepturile ei, spre dezvoltarea sa pe piciorul unei depline egalități cu maghiarii.

Fără această condițiune nu poate să fie pace între noi; trebuie, o mai repet, ca Transilvania să urmeze a fi trăsură de unire între români și între unguri!

Ce, mi-a răspuns marele patriot? Noi ungurii nici

nu putem intra în cea mai mică conversațiune cu D-voastră în privința Transilvaniei. Cea mai mică conversațiune asupra acestei chestiuni, ar favoriza ideile de cucerire, sau cel puțin de intervențiune a D-voastră în afacerile noastre interioare, ar legitima propaganda D-voastră, pe care noi nu o putem tolera! Vom cheltui cel de pe urmă creuzer; vom vărsa cea de pe urmă picătură de sânge a honvêzilor noștri, înainte de a transige asupra Transilvaniei. — Dar cine gândește să vă ia Transilvania? îi zisei. Inșă ocârmuiți-o bine, opriți strigătele de durere cari trec peste Carpați și nu ne lasă în odihnă. Dar cum, D-voastră vă amestecați la noi, de și nu aveți același drept deși afacerea nu privește un întreg popor.

În România avem câteva sate, avem o mică populațiune, Ciangăii, stabiliți încă de pe timpurile lui Ștefan-cel-Mare. Totuși D-voastră vă ocupați de ei trimițându-le popi, bani, cărți; trimiteți chiar agenți spre a-i îndemna de a se repatria! Până acolo merge interesul și compătimirea D-voastră pentru un mic număr de frați pierduți; și nouă, ne cereți ca să nu avem nici inimă nici urechi la strigătele de durere a mai mult de două milioane de frați? Astfel oare noi facem propagande la D-voastră, ori D-voastră la noi? Ca dovadă că noi nu facem propagande peste hotarele noastre, vă citez următorul fapt:

Este o țeară în care noi poate am avea drepturi de a face propagandă, căci această țeară a fost ruptă din corpul nostru, din sângele nostru, fără voia noastră, și care a fost alipită de țerile casei Habsburgilor. aceasta este Bucovina. Patrioții unguri și în 1848, și în 1859 și 1860 au recunoscut strămbătatea seculară ce ni s'a făcut; și prin anume convențiuni au propus lui Vodă-Cuza, că această țeară fiind răpită în contra oricărui drept, și se îndatorau a ne ajuta oricând ca să o luăm înapoi; și noi am refuzat. De ce am refuzat, de ce nu facem acolo nici o pro-

pagandă? Pentru că guvernul Austriei este un guvern cu minte și cu prevederi politice; el dă tuturilor naționalităților ceea ce li se cuvine. Așa a făcut și în Bucovina. Ne-am zis dar: soartă bună au românii din Bucovina. Ei nu țip. Ei sunt mulțumiți. Dacă ei socotesc că sunt mai fericiți sub dominațiunea casei Habsburgică decât sub dominațiunea noastră, unde guvernele se schimbă în toate zilele, unde legile sunt scrise numai pe hârtie, de ce să nu-i lăsăm în pace acolo unde se află? Și așa și facem: ne bucurăm de soarta lor, dar ne abținem de orice propagandă; și cu toate acestea acolo, în Bucovina, avem moșii, avem rude, avem osemintele străbunilor noștri, ale glorioșilor noștri Domni; la tot pasul găsim urmele de victorie ale eroilor noștri!

La aceste cuvinte bărbatul de Stat al Ungariei, se mărgini a zice că săvârșindu-se din vieată generațiunea din 1848, și acea maghiară și acea română, este de sperat că tot cu dânsa vor dispărea și urile și prigonirile dintre unguri și români, rezultat al atrocităților făcute și al sângelui reciproc vărsat în acel an oribil! Dar generațiunea aceea a murit mai toată; însă urile și prigonirile tot trăiesc!

V'am citat cuvintele zise de D. Brătianu în 1869:

„Când cumnatu-meu va ridica brațul ca să-mi ucidă surora, o! atunci voiu ridica și eu mâna”.
(Aplause).

Astăzi dar, ridic și eu glasul pentru a apăra pe sora noastră, pentru a protesta în contra regimului nesuferit care se face fraților noștri români de peste Carpați. (Aplause). Dar și aci mai chem încă odată spre mărturie pe D. I. Brătianu. La o întrebare făcută în Senat de D. C. Boerescu, iată cum mai deunăzi îi răspundea președintele consiliului:

„Când mă acuza guvernul austro-ungar că noi avem societăți și că lucrăm ca să răsculăm Transilvania și să facem anexiuni, îmi aduc aminte că era

agent diplomatic Baron Eder. De atunci până mai deunăzi, până la Baronul Calice, le ziceam: „dacă eu v'ași spune că nu doresc ca toți românii să formeze un singur stat, ar trebui să socotiți că sunt sau mincinos, sau mișel; dar să viu astăzi să agit sau cestiunea Transilvaniei, să dărâm Imperiul Austro-Ungar, ar fi o nebunie; atunci n'ași fi ministru, ci aș merita să fiu dus într'o casă de sănătate. Și D-voastră, le ziceam eu acelor diplomați, oricât ați spune că nu voiți să mergeți la Marea-Neagră, nu vă crede nimeni; dar sunteți oameni cu minte; știți că, dacă ați voi să mergeți acolo, ați avea în contra-vă și pe Rusia și pe noi, și vă mărginiți poștele D-voastră. Cu atât mai mult noi știm să le mărginim, că suntem o putere mică”.

Aceste cuvinte drepte, și pentru cari fac complimentele mele D-lui Brătianu, sunt și ale noastre. Noi nu alergăm pentru luarea Transilvaniei, dar nu putem să lăsăm naționalitatea română în părăsire; și ungerii nu se vor putea împăca cu noi, până nu vor face o vieață tihnă românilor de peste Carpați. Radu-Negru și Bogdan de peste Carpați, din Făgărași și din Maramureș, au descălecat în astă parte și au fondat vechile noastre domnii; în fiecare secol gloate mari de români, ca roiurile de albine, au venit de peste munți, de au împoporat adesea câmpiile noastre, pustiite de hoardele păgâne. Oameni de biserică, oameni de sabie, oameni de carte au venit să întărească staturile române dela Dunăre.

A fost de seculi o mișcare continuă de români între ambele coaste ale Carpaților. Niciodată această comunicațiune frățească n'a fost întreruptă. *Idea română* pururea a însuflețit și pe acei ce veneau la noi, și pe acei ce mergeau la ei! Dacă această idee se califică de iridentism, sau de Daco-românism, iridenți au fost toți acei mari bărbați de sabie și de carte,

pe cari pe fiecare pagină a istoriei noastre îi întâlnim veniți de peste Carpați. Osemintele lui Lazăr în loc de a-i rădica statue, să le aruncăm în aer, căci mare irident, mare daco-român a fost Lazăr. Dar bătrânul, dar Laurian bătrânul, dar Maiorescu tatăl, Bujin, Papiu și alți atâți mari dascăli; toți aceștia cari au trăit în mijlocul nostru, apărând și desvoltând naționalitatea română, apărând românismul, iridenti și daco-români au fost. Și aci să-mi permită D. ministru să rectific o parte din cuvântarea ce a ținut în Senat tot în privința consiliului ce a dat expulsaților transilvăneni, ca să nu facă politică pentru noi:

„Am zis în totdeauna românilor de peste Carpați: să nu voiți ca D-voastră să dați direcțiune politicei noastre. Noi cari ne cunoaștem țara, cari din generații în generații am luptat ca să aducem această țară unde este, să ne lăsați în pace să ne regulăm noi politica noastră; căci noi nu venim să vă dăm lecțiune D-voastră; nu ne amestecăm în luptele cari le aveți în contra ungurilor și sașilor; și numai atunci ați avea dreptate să vă amestecați în afacerile noastre, dacă ne-am amesteca și noi în luptele D-voastră”.

Cuvintele acestea mi se par perfecte; dar totuși pare-mi-se că D-sa nu le-a ținut totdeauna; eu nu știu că vreodată românii de peste Carpați să le fi provocat sau motivat. Noi câte odată, fără îndemn, ne-am amestecat în trebile românilor de peste Carpați! Sunt câțiva ani înaintea proclamării regatului, colegul nostru dela Academie, bătrânul Bariș, îmi zicea odată la adresa aceloră cari trimiteau agenți în Transilvania, cari fundaseră, mi se pare un ziar: *Carpații*, spre a întreține românismul de peste munți: „De ce vă amestecați în trebile noastre?” și ne ruga să nu ne mai amestecăm în trebile lor. Această rugăciune ni s'a făcut și de Babeș, și de Roman și de Hodoș, și ei mai adăogau:

„Iată singura cerere ce vă facem: întăriți-vă în

unire și în cultură, dezvoltăți-vă puterile; și când drapelul României, va fi acoperit de glorie, va restatornici România în vechia ei mărire și putere, o! atunci ne vom mândri și noi de acel drapel, care este drapelul românesc și prin urmare și al nostru. (Aplause prelungite). Când România va însemna ceva în Europa, o atunci vom fi mândri și noi; ne vom fâli și noi de puterea voastră, și vor fi mândri și toții românii din orice parte vor fi. Și atunci și ungurii ne vor respecta și ne vor cruța mai mult". Iată pentru ce pe mine mă doare ceea ce s'a făcut în capitala României, cu toate că drapelul nostru astăzi este glorios, cu toate că astăzi avem și noi dreptul de a ne ținea capul sus. (Aplause).

Recunosc că vreo câțiva băieți au făcut un act nebunesc și că acest act trebuia a fi reprimat; dar cum D. ministru Brătianu nu-și aduce aminte că și D-lui a fost odată tânăr, cum am fost și eu; că și noi am făcut proclamațiuni, ba și mai mult chiar?

Apoi D. Brătianu singur și a dat deunăzi, ca un titlu de glorie a juneței sale, serviciile ce odinioară a făcut Franței apărând cauza republicei. Ei bine, tinerii aceia ce făcut-au mai mult? Au redigat, au trimis în Transilvania, o mai repet, o teză, o lucrare elocventă dar imprudentă, primesc chiar, criminală. Inșă toate acestea avut-au urmări astfel pe cât să nu ne pună în luptă cu ungurii? Dar ungurii, cel puțin ziarele ungyrești, zic că niciodată nu au cerut ca România să devină jandarmul Ungariei! D. Brătianu cred că a fost prea aspru că s'a prea grăbit, și-mi place a crede că D-sa astăzi se căește.

Recunosc că fapta trebuia reprimată; dar pentru aceasta trebuia ca pe nenorociții autori să-i ucidem? Adică să-i gonim din țeara românească?

Căci pentru un român aceasta este tot una. Să nu uităm, D-lor, că suveranul nostru înainte de a fi rege al României era Domn al Românilor. Că astfel inima

lui, sunt sigur, bate pentru toți românii, și nu poate permite ca acei ce sunt români să fie izgoșiți din patria română. Și apoi unde să se ducă ei? În Ardeal îi așteaptă furcile sau fiarele, cum am văzut că chiar din biserici s'au luat preoți și s'au luat în pușcărie, pentru crima, că au avut la ei o proclamațiune iridentistă. Păresc că fapta era gravă, că proclamațiunea putea să ne cauzeze dificultăți internaționale; dar, ce pentru asemenea vini nu avem legi și tribunale? Să-i fi judecat D. I. Brătianu, să-i fi închis D. Brătianu; dar ei rămâneau în România. Au însuși legea pentru expulsiune nu zice că aceia cari se vor încerca să revină în țeară, să fie închisi? Să-i fi închis, o mai repet, dar să nu-i trimitem peste graniță să moară de foame. Dar să nu vedem că Rusciucul a devenit loc de azil, când acesta era odată onoare străvechei ospitalități române! (Aplauze).

D-lcr, am spus că în interpelațiunea mea, am să tratez și cestiunea de legalitate. Deci cu legile noastre în mână susțin că românii nu pot fi izgoșiți din această țeară, că românii din alte țări sunt români și în țeara noastră. Și dovadă am mai întâiu Constituțiunea, care zice că un român n'are nevoie de alt nimic spre a deveni și cetățean român, decât de a avea recunoașterea calității sale de român, atât și nimic mai mult. Încă ceva: chiar aceluia care n'a cerut recunoașterea sa de cetățenie română, legea-i recunoaște dreptul de a cumpăra proprietate rurală, care precum știți, este un drept politic. Iată ce zice legea proprietății rurale din Dobrogea:

„Art. 2. Numai românii pot dobândi proprietatea imobiliară rurală.

„Românii de origine, cari conform art. 9 din Constituțiune pot dobândi recunoașterea fără stagiul și prin un simplu vot al Adunării, au același drept”.

În fața acestui text, cum putem spune noi că românii din țările megieșite sunt străini? Eu cred că

după dureroasa impresiune ce expulsiunea, din întâiul moment, a făcut și în țeară și în străinătate, și mai ales în Transilvania, cred și aștept de la liberalismul, de la patriotismul D-lui Brătianu, că D-sa va deschide expulsaților ușile României. Nu înțeleg a exercita asupra D-sale vreo presiune, de aceea ați vădit cât sunt de blând către guvernul țării mele, și cum menajez personalitatea primului ministru.

Dacă am pus energie, am pus-o numai în apărarea naționalității mele în fața ungarilor! Iată limbajul ce l-a ținut în 1879 românul Mocioni față cu Kossuth. Iată ce zicea acest mare luptător al românilor de peste Carpați, când s'a întâlnit la Turin cu guvernatorul: vă citez propriile sale cuvinte traduse din nemțește:

„Eu știu că vreo câteva canalii au umplut urechile ungarilor cu paradoxul Daco-românismului; afară de aceștia nici un om cu minte nu visează la noi. România ar avea să se gândească de zece ori, dacă trebuie sau nu trebuie să-și anexeze Transilvania, chiar când aceasta ar fi ușor ca un joc copilăresc. Aceasta ar putea fi un dar al grecilor, un cuib de vespe, o petardă, care la cel întâiu conflict ar arunca România în aer. Noi românii transilvăneni și ungureni voim o neatârnată asigurată pentru România. Pentru a ajunge la aceasta, România însă are nevoie de o Ungarie puternică și neatârnată. Dacă Ungaria devenind neatârnată, va da naționalității române o egală îndreptățire, atunci ungurii nu vor avea a purta cea mai mică grijă despre români. Nici odată nu vom privi preponderența în patria ungurească cu ochi geloși, întru cât nu se vor exercita contra noastră acte arbitrare. Negreșit dacă Ungaria ar rămânea în stăpânirea Austriei, și ca asemenea va deveni un instrument în mânele curții de Viena în contra neatârnată României, o atunci, va fi lucrul altfel, etc.”.

Aceasta nu este. Ungaria e liberă; Ungaria e de sine stătătoare, românii din Ungaria n'au pentru ce să se uite la noi; dea-li-se drepturile, respecte-li-se naționalitatea, și ei și fără silă vor rămâne buni cetățeni unguri. Cât pentru noi cetățeni ai României independente, nu cred că este bine de a ne teme de cea mai mică amenințare. Când a izbucnit ultimul resbel, o bandă de sēcui, a intrat în țeara noastră pe la Severin, s'a atins de teritoriul nostru; erau să intre chiar în luptă cu posturile noastre. A sărit însă populația și i-a luat pe fugă. Am cerut explicații de la guvernul ungar. Ce a făcut acest guvern? I-a dat în judecată, și tribunalele i-au achitat. Tot astfel trebuia să facem și noi; și chiar de ar fi fost o achitare, n'am fi intrat încă în resbelul cu honvezii Ungariei!

D-lor, am zis că interpelarea mea mai are și o parte umanitară; aceasta o adresez în special D-lui prim-ministru. Mă adresez la umanitatea D-sale, la trecutul D-sale, la 1848, când și D-sa și eu și mai toată generațiunea de atunci am fost disperați. Aveam mume, aveam surori, aveam rude; multe lacrimi au vărsat atunci mumele, surorile noastre, și în genere femeile române pentru exilul nostru.

Dar cel puțin această disperare a fost rostită de străini! Dacă D. Brătianu a uitat astăzi îi readuc aminte poemul lui Michelet! Fac apel, D-le Ioan Brătien, la tinerețele D-tale, la cele ce profesai atunci, la principiile ce le ațișai; aceste te-au adus astăzi unde ești! Oricât ești om de stat, nu este bine să rupi cu trecutul D-tale, când mai ales acel trecut a fost frumos!

Sunt câteva zile de când a venit la mine femeia unuia din disperați, cea mai săracă, cea mai nevoiașă, cea mai simplă ardeleancă, spunându-mi că bărbatul său este izgonit din țeară, fără să fi făcut alceva, decât că a fost surprins la drumul de fer citind o

proclamațiune; ea plângea cu patru șiruri de lacrimi și-mi zicea: „m'aș duce lângă bărbatul meu la Ruscie, să nunci chiar cu brațele ca să îmi hrănesc copilul, dar am copii, și trebuie să stau cu ei aici la școli!”. Acel râu de lacrimi care curgea pe fața fetei românce mi-au adus aminte de lacrimile pe care în 1848 mumele și surorile noastre vărsau pentru țării exilații! Om dela 1848, care totdeauna amintești faptele D-tale dela 1848 și cu drept cuvânt, căci dela 1848 începe regenerațiunea noastră la care ai luat parte, adu-ți aminte de acele lacrimi și șterge pe acele care astăzi se varsă în urma ordinului D-tale de expulsare! și după ce m'am adresat la guvern, mă adresez și la Regele României, la fostul Domn al Românilor: îl conjur să se gândească, că dacă sângele vărsat pe câmpurile de bătăe ale Plevnei, Grivița și Smârdan, a acoperit de glorie și a întărit tulpina tinerei noastre dinastii, lacrimile poporului, lacrămile mumelor, soțiilor și fetelor române, departe de a întări și de a face să se desvolte acea tulpină, o vor slăbi, putrezindu-i tinerele vlăstare! Sfârșind, conjur pe D. Ioan Brătianu să nu facă, ca lacrimile vărsate din ochi de români să păteze paginile istoriei întâiului Rege al României. (Aplause).

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

TABLA DE MATERIE

	Pag.
M. Kogălniceanu (studiu)	3
Bibliografie	37
I. DIRECTIVE LITERARE	
Programul «Daciei Literare»	46
II. SCHIȚE DE MORAVURI	
Scene pitorești din obiceiurile poporului; Nou chip de a face curte	55
Fiziologia provincialului în Iași	65
D. A. Demidoff, în Banat, Valahia și Moldavia	79
Tainele inimii	87
III. DISCURSURI	
Cuvânt pentru deschiderea cursului de Istorie națională în Academia Mihăileană, rostit în 24 Noemvrie, 1843	107
Discurs la alegerea lui Cuza	135
Discurs la jubileul de 25 ani al Academiei	139
Imbunătățirea soartei țăranilor	201
Discursul la congresul din Berlin	273
IV. SCRISORI	
Scrisoarea lui M. Kogălniceanu către Baronul de Jomini	283
Interpelațiunea privitoare la expulsarea Românilor de peste Carpați	291

328

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
Centră
Universitară
București